

3 1761 05908332 9

Presented to the
LIBRARY of the
UNIVERSITY OF TORONTO
by
GEORGE BISZTRAY

VERBŐCZI ISTVÁN

HÁRMASKÖNYVE.

AZ MDXVII-KI EREDETI KIADÁSRA ÜGYELVE

MAGYARUL KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA.

MÁSODIK KIADÁS.

PEST, MDCCCLXIV.

EGGENBERGER FERDINÁND

akad. könyvkereskedése.

ELŐSZÓ

AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

A magyar tudós társaság, 1840-ben tartott XI-d. nagy gyűlésében, a tudomány és gyakorlat érdekén kívül, az országos KK. és RR.-től is nyilvánított obajtás által indittatva, a magyar törvénytár lefordítását elhatározta, s azt Verbőczy István Hármaskönyvével rendelvén megkezdetni, e munkát Bertha Sándor, Fogarasi János, Luczenbacher János, Szalay László és Tóth Lőrincz r. és l. tagjai vállalták fel. Ezek, elkészülvén a köztök felosztott munka áttételével, azt bizottsági ülésekben kölcsönös szigorú vizsgálat alá vevék, folytonos tekintettel mind törvényeink történeteire s a középkor törvényhozási nyelvére, mind a magyarságot illetőleg, saját nyelvünk szellemére és szabályaira; másfelül gondosan összevetvén azt a Tripartitum eredeti (bécsi, 1517-ki), s legújabb (budai, 1822-ki) kiadásával, a magyar szöveget amahhoz, mint a szerző saját s így egyetlen teljes hiteli kiadásához alkalmazzák, de az említett utolsónak mint legkézenforgóbbnak eltéréseit azaz hibáit is, a szöveg alatt variánsokképen híven feljegyezték. Az így elkészült munka academiai vég vizsgálat alá terjesztetvén, ezzel Jankovich Miklós tiszt., Szlemenics Pál és Sztrokay Antal törvénytudomány-osztályi, Jerney János történet-, s Vörösmarty Mihály nyelvtudomány-osztályi rendes tagok bizattak meg; s miután ezeknek egyes észrevételeik a fordító bizottsággal szabad használat végett közöltettek, harmadszor is átnézve adatik már most által, az egész, a magyar közönségnek.

Kivánta volna a társaság az I. R. 134. cz. 47. §. mellett nyomdailag leábrázolt királyi rőföt is valamely eredeti anyagi példányhoz mérve, annak hosszát mathematicai pontossággal meghatározhatni: de fájdalom, minden ebbeli levelezései és nyomozásai óhajtott siker nélkül maradtak.

A magyar törvénytár többi részeinek szinte gondos, és mennyiben lehet, az eredetiekkel összevetendő, hű és érthető magyar áttételben adása leginkább azon részvéttől van felfüggesztve, melyet a jelen munka a hozzá értőknél találni fog.

Az academia által kiadott kéziratok közt a jelen LXXXVI. számu.

Kelt Pesten a m. tudós társaság kis gyűlésében, julius 8. 1844.

D. SCHEDEL FERENCZ .

titoknok.

ELŐSZÓ

A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Elfogyván e munka első kiadása, a Magyar Tudományos Akadémiának XXV.-dik nagygyűlése, azt, a Törvénytudományi Osztály javaslatára másod izben rendelé kiadatni; s figyelembe véve azon jelentékeny haladást, melyet a jogi műnyelv húsz év óta tett, az újabb átvizsgálással, illetőleg kijegyzítással, a fordítást eszközölt Bertha Sándor, Erdy János, Szalay László és Tóth Lőrincz rr. s. l. tagokból állott választmányt bizá meg, ahhoz még Pauler Tivadar, Zádor György és Zsoldos Ignác rr. tagokat is nevezvén ki. A választmány eljár tiszteben, s az átvizsgált, kijavított munka ezzel átadatik az olvasó közönségnek.

Kelt Pesten, 1864. május 13-án.

SZALAY LÁSZLÓ

titoknak.

184

VERBŐCZI ISTVÁN

HÁRMASKÖNYVE.

FENSÉGES FEJEDELEMNEK ÉS URNAK, ULÁSZLÓ UR-
NAK, ISTEN KEGYELMÉBŐL MAGYAR- ÉS CSEHORSZÁG
KIRÁLYÁNAK STB. LEGKEGYELMESB URÁNAK, WER-
BEWCZY ISTVÁN FENSÉGED ORSZÁGBIRÓI ITÉLŐMES-
TERE, SZOLGÁLATIT LEGALÁZATOSABBAN AJÁNlja.

Ámbár e nemes Magyarországnak honi és nem-
zeti törvényeit bizonyos sorba és alakba és rendbe szer-
keszteni, s írásbeli emlékekkel világosítani bajos és fő-
lötte nehéz, és majd emberi elmét haladónak látszik ;
minthogy nálunk e nemben eddig semmi sem létezett,
akár eredetileg állandó, akár végzésileg tartós, akár
mindenkori gyakorlat és megtartás által megerősödött,
hanem majd minden fejedelem és király kénye s ked-
ve szerint, nemcsak koronként de igen kevés év köz-
ben is új rendeletek s új parancsok keletkeztenek, me-
lyek, minthogy többnyire ellenkeznek és mintegy hom-
lok-egyenest küzdenek egymással, úgy szólván egy
testté nem könnyen válhatnak és alakulhatnak ; ehhez
járul még az is, hogy mind azokat, mik vagy a törvény-
széki ügyekben előfordúlnak, vagy a törvénykezés mód-
jára alkalmaztatnak, emlékezetben tartani, emberi fel-
fogást s tehetséget felülmulónak látszik.

Melyek így lévén, mindazáltal Felséged megha-
gyásinak, melyeknek legkevésbé is nem engedelmes-
kedni mindig fő bűnnek tartám, hódolni kívánván, ezen
erőmet sokkal meghaladó terhet magamra vállalni nem

irtóztam; ki ámbár en gyöngeségemet ismerem (mert nemhogy valamely nagyobb szorgalmat vagy tanultságot tulajdonítnék magamnak, sőt nem tagadom, hogy a velem egyenlők, és ugyanazon foglalkodásuak között is utolsók sorában állok), mindazáltal Felséged legszerencsésb vezérlete s boldogító kormányzása alatt, e tartományokban mai napig hallatlan, s annyi század lefolyta alatt nagy gyalázatunkra, de még nagyobb veszteségünkre elhanyaglott dologhoz fogok, tudniillik az országnak eddig szétszórt, csonka, zavart s össze nem illő határozatait, végzeményeit, törvényeit és szokásait egybefűzöm s olvasztom, és írásba foglalva köz használat végetti kihirdetésre Felségednek hódolati legnagyobb hajlandósággal felnyujtom.

Nincs is semmi, a mit vagy Felséged nekem nagyobb dicsőségére parancsolhatott, vagy én nagyobb kedvvel vállalhatok vala fel; mert mit tehetett volna királyi fényre méltóbbat, alattvalói nyugalma s békeségére alkalmasbat, mint a hadak s fegyverzörgések után, melyek az ellenségtől félelmet messze elűzik, a békéről gondoskodni? mely, ha csak jogkormányon nem alapszik, állandó és erős nem lehet. Világos pedig, hogy sokkal többet ártanak a belső viszályok, mint a külső hadak, s több és hatalmasb köztársaságok omlottak össze hazai méreg, mint ellenség fegyvere által.

Érdemesnek tartottam pedig Felséged kívánságára az országnak minden szokásait, törvényeit és végzeményeit, világos, tiszta és mindenki által könnyen érthető írásmódban adni elé, és fejezetekre, címekre és ezikre felosztani, hogy ezentúl hazánk törvényeinek első zsengői ne azon régi mesékből, melyekkel eddig csaknem minden időt más meg más törvények kiadásában tölténk hasztalan, hanem magából a tudományok csarnokából és szenthelyéből s a polgári tanforrásából vétessenek, és mindenkinek elméjében mélyebben maradjanak s tartósabban gyökerezzenek.

Mely dolog (ítéletem szerint, mint mondani szokták) annyival kedvesb leend az egész maradék *) előtt, mennyivel idegenkedőbbeknek látszottak őseink s elődeink az efféle tanulmányoktól. Mert úgy látszik, hogy nemzetünk a kezdődő birodalom első eredete óta csupán hadi dolgokra adván vala magát, más tudományokat nem gyakorlott.

Ugyanis a magyarok a scytha népektől szakadván vagy származván és szülőföldüket elhagyván, felső Pannoniába (mely a Dunán innen s túl terjed) telepedének meg, és Atilla vezér alatt, a birodalom határait nagy messze kiterjesztvén, győzedelmes fegyvereikkel, Német-, Olasz- és Spanyolországok határaiba nyomultak.

Végre szent István király mint valamely mennyből küldött sugár által babonás és pogány vallásuk egészen kiküszöböltetvén, a közönséges keresztyén hitet vették be.

Ezután (irigység nélkül legyen mondva) semmi nép vagy nemzet a keresztyén köztársaság védelme s terjesztése fölött a magyaroknál vitézebbül s állandóbban nem örködött. Kik a mohameti ocsmányság vadságával sok és veszélyes csatákban soká s gyakran igen nagy dicőségökkel forogva, és (hogy a régiebbeket elhallgassam) mintegy száznegyven esztendeig az iszonyatos törökökkel hol támadólag, hol védőleg, legvérengzőbb hadakat viseltek. S vérök, halálok és sebeik által a többi keresztyénséget (nehogy az ellenség dühe, a gátokat mintegy áttörvén, tovább terjedjen) biztossá s mentté tették, oly vitézséggel s természeti erővel, hogy többnyire fegyverben élnek vala.

Semmi kereskedési, vagy közönséges mesterségekre nem adván magukat, egyedül vitézségben helye-

*) Az eredetiben „prosperitati“, a Corpus Jurisban levő „posteritati“ helyett, sajtóhibának látszik, bár az eredetinek végén levő sajtóhibák közt sincs kiigazítva.

zék a nemességet. Miből az lön, hogy a törvényeknek akár nagyobb gonddal hozására, akár érettebb vizsgálat utáni közzé tételére sem nyugtok, sem elég alkalmas idejük fenn nem maradt.

De már Felséged különös gondoskodása által közeledni látom, hogy e dicsőségben is a többi nemzeteknél alább valóknak ne láttassunk.

Te ugyanis Legjobb és Legkeresztyénebb Király, valamint fejedelmi széked magasságával minden másokat felülmulsz, úgy hihetetlen és csaknem mennyei erénynyel bővelkedel; mely a vallás tiszteletben tartása s igaz Isten imádása által tétetik legdicsőbbé. Ugyanezért Neked nem csak minden tetteid, de még gondolatid is égi ihlettel telvék. És ez ugyanesak bölcsen. Mert akkor vagyunk igazak, ha a kegyességet, melylyel Istent buzgón tiszteljük, mindenkor szemünk előtt tartjuk vala; minthogy az emberi igazságot, ha csak ez az istenitől (mely a kegyesség) nem származik, legnagyobb igaztalanságnak vélem.

Engem ugyanis Cyprian dicsőült vértanu' mondása gyönyörködtet: „a király igazsága (ügymond) a népeknek békesége, a hazának ótalma, a köznépnek erős vára, a nemzetnek védelme, a lankadóknak élesztője, az embereknek öröme, a légnek mérséklete, a tengernek csöndessége, a földnek termékenysége, a szegényeknek vigasztalása, a fiaknak öröksége és önmaguknak jövődő boldogságuk reménye.“

Az igazság pedig nem annyira természet, mint tanulmány által szereztetik, még pedig azon tanulmány által, melyet nekünk a törvény- és jogtudomány szolgáltat, mely Euripidesként az est- és hajnal-esillagnál csodálatosb. Ez egy erény, mondom, egyedüli ura s királya minden erénynek, alapja az örök kedvességnek és hirnek.

Ugyanezért Agesilaus, midőn a vitézségről s igazságról kérdeztetett, melyik volna jobb? azt fe-

lelé : „semmi szükségünk nem lenne a vitézségre, ha mindnyájan igazságosak volnánk.“ Mert minden emberi dolognak természete az, hogy sokáig egy sem tartós, hanem mindig változik és ingadoz. Ugyanis mily hiú, állhatatlan s csalóka a szerencse, az assyriusok, medusok, persák, macedók és rómaiak birodalmi tanúsítják. Egyedül az igazság az, mely állandó, mely semmi változásnak nincs alá vetve, hanem ugyanaz marad mindenkor, s hihetetlen erősséget hordoz magában.

Ez okból Felségednek, minden alattvalói köz nevében igen nagy és örök hálát adok s mondok, hogy e nemes országod erősítvényeit oly szilárd törvények s rendeletekkel akartad állandósítani, melyeket sem a szerencse mostohasága, sem az emberek gonoszsága össze nem döntend soha.

Mert ki nem tudja, hogy a törvények az emberek üdve s csöndes és boldog élete végett találtattak fel ? melyek nélkül sem ház, sem város, sem nemzet, sem az összes emberi nem, sem az egész természet, sem maga a világ fenn nem állhat.

Melyeknek azonban ki volt első feltalálójok, nincs eléggé tudva. A héberek annak bizonyosan Mózeszt tartják, az athenéiek Cecropsot és Solont, az argósziak Phoroneust, a cretaiak Minost és Rhadamantust, a lacedaemoniak Lycurgust, az egiptusziak Trismegistust, a persák pedig Zoroastert. De akárki volt légyen az, oly jóval ajándékozta meg az emberi nemet, minél nagyobb és üdvösbet alig lehet Istentől kívánni. Mert a törvények az egész emberi élet vezérei s igazgatói; egészen méltányosságon, okosságon s a legmélyebb bölcseségen vannak alapítva; egészen az emberi nem igazgatására, kormányzására, védelmezésére kigondolva; egészen az életnek jól s boldogul folytatására feltalálva.

Ezért semmi birodalom, semmi köztársaság törvények nélkül tartós nem lehet; mert fegyverek szer-

zenek birodalmakat, törvények tartják meg a szerzeteket; minthogy a törvények, köfalai s alapjai a polgári társaságnak; ezekben foglaltatnak a jók boldogsága s a béke tanácsolati. Hogy állunk, hogy megyünk, hogy alszunk, hogy végre biztosan élünk, mind azt a jog és törvények ótalmának kell tulajdonítani.

Melyek elenyészttével jó embereknek nem volna maradásuk a társaságban, vagy legrútabb méltatlanságokkal illetetnének szüntelen; mert sz. Ágoston bizonyítása szerint, „ha az igazság félrevettetik, mik egyebek az országok mint nagy rablótanyák? A törvények ótalmaznak meg bennünket a veszélyektől és gyalázattól, azok távolítják el tőlünk a gyilkosokat s erőszakoskodókat, és a eselek veszélyeit tova s messze üzik el; azok őriznek végre bennünket a legnagyobb nyugalomban s a legnagyobb esőndességben.“

Ennélfogva semmi sem lehetett ezen korban kimondhatlan magasztalásra méltóbb, vagy az örök dicsőség elnyerésére hathatós, de a Felséged legvirágzóbb országainak felbonthatlan egyesség kapesolata által leendő állandósítására is alkalmasb, mint az, hogy Felséged vezérlete és hatalma általezen országnak ez előtt legsűrűbb sötétség és homály borította törvényei s határozatai irás fényével felvilágíttatván, Felségednek oly nagy méltóságával tétessenek közzé.

Mely tisztet ugyan mihelyest Felséged reám bízni méltóztatott, ámbár, hogy őszintén megvalljam, minden igyekezetet, minden szorgalmat és serénységet arra fordítottam, hogy felségednek teljes erőmből engedelmeskedjem: tudom mégis, hogy lesznek, kik az irigység lángjaitól hevítettvé, ezen oly nagy és anuyira közhasznu munkát ócsárlani meg nem szűnnek. Mert az ádáz irigységnek az a szokása, hogy azokat mardossa kaján és legdühösebb méreggel mindenkoron, mik jelesbek és több dicséretre méltók.

De tökéletesen bízom, hogy Felséged azon ször-

nyeteg iszonyu torkából engem könnyen kiragadand; s magam is Felségednek mintegy paizsával fedve, a rágalmozóknak bármely rám lövendett nyilait, rettentetlenül vagy visszalököm, vagy elviselem. Úgy tartom pedig, elegendő, sőt fölösleges jutalmat nyerek e munkálkodásért, ha úgy tekintetem, mint a ki mind a hazának, melynek szeretete minden jónak szívében rejtezik, e részben javát eszközöltem, mind Felségednek, kinek örökre lekötelezém és szentelém magamat, tehetségem szerint engedelmeskedtem. Kinek is igen nagyon könyörgök és esdeklem, hogy szentséges nevének ajánlott e dolgozatimat újra meg újra elolvasni, megvizsgálni s bírálni méltóztassék.

És minthogy az emberi munkák sorsa az, hogy semmi sincs oly bevégezett, oly tökéletes, a min javítani nem lehetne: Felséged éles ítélete szerint, a miket vagy kihagyandók-, vagy változtatandók-, vagy hozzáadandóknak tartana, azokat legszigorubb bírálatával úgy igazítsa s javítsa ki, hogy a vetélytársak és roszakarók legkevésbé se kisebbíthessenek.

Ne gondolja pedig senki, mintha én annyi tekintélyt tulajdonítottam volna magamnak, hogy valamely új törvényeket bátorkodám vala elő- és hozzájuk adni: hanem csupán csak azokat szedtem mintegy egy csomóba és rendbe, melyeket elődimtől vettem, s melyeket a törvénykezésekben és ügyek vitatásában megtartatni láttam, hallottam, tanultam vala; szándékomat azonban többi tisztársaimmal és a hazai jog- s szokásokban jártasokkal elébb közölván. Mely munkát most Felségednek felnyujtok s ajánlok, alázatosan esedezvén, méltóztassék e fejtegetéseimet kegyes tekintettel fogadni, s azokra, ha méltóknak találtnak, szentséges tekintélyét árasztani, s birodalma minden alattvalóinak megtartás végett eleikbe adni.

Szivem jó szándékát tekintse pedig inkább Felséged, mint a felajánlott munka parányiségát. Mert

bármí esekély is, az engedelmesség s őszinteség mühe-
lyéből került ki ez ajánlat. Jövendőre pedig, a meny-
nyire erőmmel elérhetem, minden igyekezettel, gonddal,
szorgalommal azon leszek, hogy szolgálátim Felségedre
nézve hasznosokul bizonyodjanak. Akarat legalább s
hűség sohasem fog hiányzani. Éljen Felséged, kegyel-
mes király, sokáig s igen boldogul.

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSOS JOGA HÁRMAS-
KÖNYVÉNEK JÓVÁHAGYÁSA. *)

Ulászló, Isten kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerb-, Gácsország, Lodóméria, Kún- s Bolgárország királya, és Silezia s Luxemburg hercege, úgy szinte Morvaországnak és Luzsiczának örgrófja, örök emlékezetül.

Minthogy a minden dolgok legfőbb szerzője az okos teremtmény alkotása- s teremtésének kezdete óta, az emberi nemből oly változatosságot és különbséget akart, hogy egy része az embereknek alattvaló, más része előljáró legyen; némelyek országoljanak, mások hódoljanak; és hogy némelyek királyok s fejedelmek legyenek, kik a többieken igazságosan uralkodjanak, mások ismét alattvalók, kik amazok parancsainak és uralkodásának engedelmeskedjenek, úgy rendelte; s e két rendre az egész emberi nemet legbölcsebben osztályozta.

Akarta továbbá, hogy a királyok leginkább két művel legyenek felkészítve és ékesítve: törvényekkel s fegyverekkel; hogy a fegyverekkel elűzött ellenség a határoktól messze távolíttassék; a törvények pedig az ország-lakosokat s polgárokat honn engedelmességből tartsák, s a főbbeket az al- és középp rendűekkel, a gazdagokat s hatalmasbakt a

*) A cím nincs az eredetiben.

szegényebbekkel s gyöngébbekkel igazságosan élni kényszerítsék. E két dolog ugyanis annyira szükséges minden fejedelemnek, hogy ezek nemlétiben semmi erős, semmi állandó, s az emberek közt semmi egyesség és csend nem lehet; annyira összeillők pedig egymással, s egyszersmind legerősebb kötelekekkel és feloldhatlan lánczokkal egybekapcsolvák, hogy teljességgel el nem választhatók s el nem különíthetők.

Mert ki nem tudja, hogy akkor a fegyverek sem használnak kívül semmit, midőn honn a gonosz és igazságtalan több beesben áll, mint a jó polgár; s hiába hívják segítségül a birói hatóságokat és törvényeket, midőn az országlakosok és polgárok füleiben ellenség félelme cseng.

Mi tehát, kik isteni akaratból s gondviselésből emeltettünk e magas királyszékre, és annyi földeknek, népeknek, s végre annyi igen hatalmas és hős nemzeteknek s birodalmaknak lettünk fejévé, fejdelemségünk kezdetétől fogva mindenkor oda irányoztuk s fordítottuk minden gondunkat, gondolatinkat, munkáinkat, szándékinkat, igyekezetinket s tanácsinkat, hogy e két művel alattvalóinkat békében és csendességben tartsuk meg. Mert a mennyire tőlünk kitelheték, mind fegyver által biztosítottuk ellenségtől azokat, mind az igazságszolgáltatásban semmit el nem mulasztottunk, a mit igazságos és igen szorgalmas fejedelemnek tennie kellett.

És miután e nemes Magyarország királyi pálcáját s kormányát Isten kegyelméből elnyertük és szent koronájával megkoronáztattunk, a hadi foglalatosságok után, és az országnak mind az ellenségtől való félelem-mind a benső zendülésektől megszabadítása után, első és fő gondunk vala, az országot és alattvalóinkat honi béke s törvények által erősebb- s állandóbbakká tenni.

Ugyanezért mind akkor, mind azután, részint minkényünkből, részint híveink: a főpapok, zászlós

urak s egyéb főrendüek és nemesek kértére s könyör-gésére, országunk boldogsága-, csende-, s szabadságá-ról ez által leghathatósban gondoskodván, több ízben különféle rendeleteket s határozatokat adtunk ki; ám-bár voltak azelőtt is némely törvényei az országnak, melyek minthogy írásba nem valának foglalva, inkább szokásoknak neveztethek.

De minthogy mind az általunk kiadott ilyen rendeleteknek, mind az ország ama törvényeinek külön-böző magyarázatából többnyire nagy alkalmatlanságok származtak, mindenki másfelé, merre kinck tetszett, vonván azok értelmét és magyarázatát; némelyek a bíraskodásban, vagy az igazságtétel kívánatában az ország szokását, mások az írott rendeleteket követvén, s hozván elé, annyira, hogy néha nem csak a perlekedő felek, hanem még magok a bírák s legtapasztaltabb és legtanultabb jogtudók között is az ilyen törvények, szokások és rendeletek magyarázatából nagy versen-gések származának, minél fogva néha inkább az ere-jökben és hatalmokban, mint a törvényekben és igaz-ságban bízók, a törvényszékeket nagyszámu párthi-vekkal megtámadván, mit okosság s törvények által nem tehettek, lármával és sokasággal törekedének meg-nyerni; s a kiknek kevesebb igazuk volt, mind e mel-lett felül kelni *) és győzni nem jog hanem zaj és soka-ság által igyekezének.

Nem is hajtottak pedig azok semmit az ország törvényeit idéző bírák s ítélőmesterek tekintélyére. Ugyanis minthogy írás erejével a törvények nem gyá-molíttatának, akármely szokás vagy törvény adatott elő, azt azok vagy ellenkező értelemre húzván, vagy állít-ván, miszerint más bírák s törvényszékek azt máskép vették s értették legyen, minden bíraskodási módot gyalázatosan összezavartak. Így történt gyakran,

*) „Superiores esse“ hiányzik a Corpus Jurisban.

hogy a mely ügyben valaki azelőtt győzött, ugyanabban vagy hasonlóban más vesztett s meggyőzetett.

Minthogy pedig ezen s ily nemű hibákkal minden teliden tele vala, s a rendeleteknek és ország szokásainak ily különböző és sokféle magyarázatából, a rágal-mazóknak oly széles út nyittaték, és mind a bírák, mind a perlekedő felek elméi oly nagy homályban forgának: Mi, kiknek szüntelen legfőbb gondunk vala, alattvalóinkat teljes békében és csendben megtartani, főntebb említett hiveinknek kérései s folyvásti panas-zai által is indítatva, országunk minden jogainak, törvényeinek s bevett és jóváhagyott szokásainak s rendeleteinek, azoknak tudniillik, melyeket országunk-ban s különösen királyi udvarunkban az ügyek ítélé-sében, eldöntésében, és ítélethozásban szokás volt kö-vetni s megtartani, egybeszedéséről, és címekre s feje-zetekre osztásáról gondoskodást hívunkre, országbiránk ítélőmestere nemzeti Werbewezi Istvánra bíztuk *); hogy azután azok minékünk bemutatattván, és a többi ítélőmesterek s törvényszékünk hites közbírái által megvizsgáltatván, megvitattatván, és szorgalmasan megfontoltatván, egy könyvbe szerkesztessenek.

Hogy már a mi magyar nemzetünk is (mint csak-nem minden más nemzetek, és jól s bölcsen rendezett tartományok) az ítélethozásokban és igazságszolgáltatásban, ne csupa szokáson, mely többnyire változó s mulékony szokott lenni, hanem biztos és maradandó írásban foglalt törvénykönyvön alapuljon.

Elvégre, midőn Mi említett valamennyi főpapok-nak, zászlós uraknak és ezen ország nemeseinek jelen közgyűlésén, melyet azoknak bizonyos és fontos okok-nál fogva, Sz. Lukács evangelista közelebb mult nap-jára rendeltünk volt, jelen valánk, mind azon főpapok,

*) A „bízuk“-nak megfelelő szó mind az eredetiben, mind a Corpus Juris kiadásaiban hiányzik.

zászlós urak és nemesek előttünk megjelenvén, bizonyos könyvet, melyben nemzeti és saját honi jogaik, törvényeik s régi bevett szokásaik foglaltatnak, s melyet meghagyásunkból említett István mester szerkesztett és írt vala össze, Nekünk bemutatnak, könyörögvén, hogy mivel ők azon könyvet minden záradékiban, ezikkeiben s fejezeteiben, tisztelendő Wárdai Pál, Szent Zsigmond prépostja s királyi jövedelmeink sáfárja, és nagyságos Batthyáni Benedek ezen budai várunk várnagya, úgy szintén nemes Ellyewelghi János a nádorispánnak, Bellyeni Albert és Bolyár Pál személynökünknek ítélőmesterei; továbbá: Gybarthi Kesserew István Magyarországunk alnádora, Mekchei György titoknokunk, Zob Mihály és Dombó Pál mondott törvényszékünk hites közbírái, és Petrowezi Hentzelffy István királyi ügyeink igazgatója által elolvastatván, átnézetvén, megvitattatván s vizsgáltatván, abban törvényeiket s jóváhagyott szokásaikat, jó renddel s kellő módon összeirottaknak megismerik vala: azért e könyvet s minden ebben foglaltakat, valamennyi záradékára, értelmére, fejezetére és ezikkeire nézve, kivált-ságlevél-alakban szerkesztetvén, megengedni, jóváhagyni, s nekik és örököseiknek s maradékaiknak királyi tekintélyünknel és királyi hatalmunk teljességénél fogva örökös törvényekül és szokásjogul rendelni s megerősíteni méltóztatnánk. Mely könyv tartalma imígy következik:

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSOS JOGA HÁRMAS- KÖNYVÉHEZ *)

E l ő b e s z é d.

Nemes Magyarország törvényeit és jóváhagyott szokásait akarván leírni, némely nevezetesebb e tárgyat illetőket röviden előre becsátani kívántam. Először is az igazságról. Másodszor a jogról és jognak felosztásáról. Harmadszor pedig a törvényről s a törvény nemeiről. Negyedszer a szokásról s annak föltételeiről. Ötödször és utoljára a jó bíró minőségeiről s az igazságos ítéletet illető egyéb dolgokról, e kérdést támasztva: vajjon a bíró a pörben előadottak- s bebizonyítottakból, vagy saját tudomása szerint, mint magától értesült, köteles-e ítélni? Miket röviden előre becsátván, a dicsőséges Isten segítségével szándékomhoz fogok, és Magyarország saját honi törvényeit s jóváhagyott szokásait, melyekkel közönségesen a törvényszékeken élünk, (a mint azokra emlékezhetem s gyöngé elmémrel felfoghatom) sorban előadom.

1. C z í m. **)

Az igazságról, mi az meghatározólag? s annak elosztásáról.

Az igazság mindenkinek saját jogát megadó

*) E cím az eredetiben nincs.

**) Az eredetiben az előbeszéd címei nincsenek számmal jelölve.

állandó és örökös akarat. Még pedig nem mindenkor a cselekvésre, hanem hajlandóságra nézve is. Mert az igazság a léleknek állapota s az elmének hajlandósága, melynél fogva mondatik valaki igazságosnak; midőn tudniillik valaki, személyek iránti kedveskedés és különböztetés nélkül, mindenkinek, a mennyiben rajta áll, jogát kívánja megadni.

1. §. *) Továbbá : az igazság oly jó indulat, mely mindennek megadja méltóságát, Istennek az imádást, szülőknek az engedelmisséget, nagyobbaknak a tiszteletet, hasonlóknak az egyességet, kisebbeknek az oktatást, önmagának a szeplőtleniséget, s a szegényeknek és nyomorultaknak munkás részvétet.

2. §. Továbbá másképen : az igazság a léleknek azon indulata, mely (a köz jó fentartásával) kinek-kinek megadja méltóságát. És így az, oly kellő állapota a léleknek, mely minden dologbeli ügyeket helyesen ítél meg. Mert Szent Gergely szerint, az emberi dolgokban legfőbb jó az igazság követése, és mindenkinek jogai megadása. Mert hol igazság van, ott van minden más erények egyessége. Mert az erények minden neme (mint Hieronymus mondja) az igazság egy nevében foglaltatik. A mit Hesiodusnak e versecskéje is bizonyít: *Justitia in sese virtutes continet omnes* **). Mely legtündöklőbb erény oly fénynyel hatja meg a halandók szemeit, hogy Aristoteles állítása szerint, sem az est- sem a hajnalesillag annyira nem ragyog.

3. §. Kétféle pedig az igazság : tudniillik természeti és törvényi. A természeti (mint fentebb mondott) mindenkinek saját jogát megadó, állandó és örökös akarat; és a nélkül senki sem bírhatja Isten országát; törvényinek pedig mondatik a törvény, mely

*) Szakok (§.) az eredetiben, az egész munkában nincsenek.

**) Magyarul : Minden erényt magában foglal az igazság.

gyakran változik, mely nélkül sem nemzetek, sem országok sokáig fenn nem állhatnak. A honnét igazságos is kétféleképen lehet valami; egyképen a dolog természetéből, a mi természeti jognak mondatik; másképen az emberek közti valamely határozatból, a mi szerzett jognak neveztetik.

2. C z í m.

*A jogról és a jognak elosztásairól. *)*

A jog pedig, a mennyire ezélunkat illeti, annyit tesz, mint: helyes vagy igazságos, mi az igazságtól származik. És e munka ezéljához képest vétetik akár leirt akár le nem irt szokásjogunk **) gyanánt.

1. §. A honnét a jog nemi nevezet, s a törvény faja a jognak. Mert minden jog törvényekből és erkölcsökből azaz: irt s nem irt jogból áll. A mit Tullius így határoz meg: a jónak s igazságosnak mestersége vagy tudománya, mely szerint mi papoknak, azaz: a szent törvényeket s kinek-kinek a maga jogát kiszolgáltatóknak neveztetünk.

2. §. Másképp pedig a jog mondatik a törvényes parancsolatok gyűjteményének, melyek minket a jónak és igazságosnak megtartására, azaz: a hasznosságra és igazságosságra, vagyis jogosságot jelentő igazságra köteleznek.

3. §. A jog tehát kétféle. Mert némelyik köz-, némelyik pedig magánjog. Köz az, mely főkép az uralkodást és országok igazgatását s a köz hasznot illeti, és szent dolgokat s papokat és tisztviselőket foglal magában. Innét ki a papokat, vagy szent dolgokat, vagy tisztviselőket, azaz: a nép igazgatóit megsérti,

*) Az eredetiben: „divisionibus“, a Corpus Jurisban: „divisione.“

**) Lásd alább a 10, 11. címeket.

mindenki által mint köz bűn miatt vádoltathatik. A magánjog pedig külön jog, mely egyes emberek hasznára tartozik; és ez háromféle, tudniillik: természeti jog, nemzetek joga, és polgári jog.

4. §. A természeti jog minden nemzettel közös, mivel mindenütt a természet ösztönéből, és nem valamely rendelkezésből keletkezik; vagyis a mire a természet tanított s tanít meg minden állatot. És ez nem csak az emberi nemnek, hanem minden állatnak tulajdona. Innét ered a férfiúnak és nőnek összeköttetése, gyermekek nemzése és nevelése, mindennek egyenlő szabadsága, s azoknak, melyek a légben, földön és tengerben foglaltatnak, megszerzése. Továbbá: a gondviselet alá adott jószágnak vagy kölcsönzött pénznek visszaadása; embertársunk erőszakosságának erővel visszatorlása. Mert ez, és a mi ehhez hasonló, soha igazságtalannak nem tartatik, hanem természetesnek és igazságosnak.

5. §. Továbbá: másképp a természeti jog alatt értjük, a mi Mózes törvényiben és az evangéliomban foglaltatik, miszerint paranesolva van, hogy azt tegye kiki másnak, a mit magának tétetni akar, s tilos azt tennie másnak, mit magának nem kíván. Innét e vers: *Quod tibi vis fieri, mihi fac; quod non tibi, noli: Sic potes in terris vivere jure poli.* *)

6. §. A természeti jog kétképen vétethető: Egyképen, a mennyiben az ember eszes természetűnek tekintetik, mely által az isteniekben részesül; és e szerint a természeti jog, mennyiben az embert illeti, isteni jognak mondatik. Másképen a természeti jog vétetik az emberben az érzékiség természetére nézve, s e részben

*) A mit akarsz, hogy veled tegyek, velem te is azt tedd; a mit magadnak nem akarsz, azt ne tedd: úgy a földön mennyei jog szerint élhetsz.

a többi állatokkal osztozik, úgymint az érzésben, mozgásban és ösztönben. És az embert ekképen érdeklő jog mondatik természeti jognak.

7. §. A nemzetek joga kétféle, tudniillik eredeti és szerzett. A nemzetek eredeti joga az, melylyel minden nemzetek eleitől fogva éltek, mely természeti észből hozatott be, a nemzeteknek minden rendelkezése nélkül, mint : senkit nem bántani stb. És ez a természeti jogtól semmit sem különbözik, csupán némely tekintetnél fogva. Mert mondatik természeti jognak s nemzetek jogának is egyszersmind, de különböző tekintetben : tudniillik természetinek, a mennyiben természeti észből hozatott be ; nemzetekének pedig, a mennyiben a nemzetek világ kezdetétől fogva minden más rendelkezés nélkül azzal éltek. És e jognál fogva a szolga állapotja szabad ; mivel természet szerint szabadnak születik mindenki.

8. §. A nemzetek szerzett joga azon jog, mely a nemzetek által nem természeti észből, hanem köz jó tekintetéből és köz haszon végett hozatott be. És ez gyakran különbözik a természeti jogtól. Mivel természeti jognál fogva minden közös vala, mindenki szabad vala ; a nemzetek joga által pedig uradalnak elosztása történt s a vagyon elkülönítése találtatott fel ; behozattak a hadak, fogságok, szolgálások és több ilyesek, melyek a természeti joggal ellenkeznek. Szinte nemzetek jogából hozattak be csaknem minden szerződések, mint az adás-vevés, bérlés és ezekhez hasonlók.

9. §. Polgári jog pedig az, melyet mindenik nép, vagy mindenik polgárzat, isteni s emberi okból magának alkotott. És polgári jognak neveztetik, mintegy polgárzat saját jogának. A mit háromféleképp lehet venni. Először közönségesen, mely minden polgári társaságban közönségesen megtartatik. Másodszor különösen, melyet minden nép vagy minden polgárzat isteni s emberi okból alkotott magának. Harmadszor

kitünőleg, tudniillik, a római jog kitüntetésére, a mi birodalmi jognak is neveztetik. Mert midőn nem tétetik ki ez vagy ama polgárzat neve, akkor kitünőleg csak a római jog vétetik, mint a görögöknél a költő név alatt Homerus, a latinoknál Virgilius értetik, és az apostol név alatt a szent írásban, nem tétetvén ki másnak neve, Szent Pál jelentetik.

3. C z í m.

Miként különböznek a természeti jog, nemzetek joga és polgári jog.

Tudnivaló tehát, hogy a természeti jog más jogoktól háromféleképen különbözik. Először eredetére, mert a természeti teremtéssel együtt kezdődött. Másodszor méltóságára, mivel a természeti jog minden nemzetnél egyaránt megtartatik, mely magától az Istentől rendeltetvén állandó és változatlan marad; más jogok pedig, melyeket a nép vagy polgárzat alkotott magának, gyakran változnak vagy ellenkező szokás, vagy későbbben ellenkezőleg alkotott és behozott más jobb törvény által. Harmadszor terjedtségére, minthogy természeti jog szerint minden dolog közös; de nemzeti vagy polgári jognál fogva ez enyém, amaz tied.

1. §. Egyébiránt, minden nép, mely törvényekkel és szokásokkal él s igazgattatik, részint saját, részint pedig minden emberrel közös joggal él. Mert ezek, a kik csak saját jogukkal és nem közössel birnak, és maguknak némi saját jogot alkotnak, ezt polgári jognak nevezik. A mi pedig minden nemzeteknél közönségesen megtartatik, nemzetek jogának hivatik.

4. C z í m.

A katonai jogról s a jogtudományról.

A katonai jog a hadindítás módja, a szövetségkötés, és jeladás után az ellenségre rohanás. Továbbá: katonai bűn fenyítéke, azaz: bűnhesztése, ha helyét

elhagyja. Továbbá a zsoldok módja, a tisztségek fokozata, jutalmak becslése; úgymint midőn koronás címerrel, vagy arany-lánczezal ajándékoztatnak meg. Továbbá: a ragadományrólí rendelkezés, és ennek a személyek tulajdonságai- s munkáihoz képesti igazságos felosztása s a fejdelem része.

1. §. A jogtudomány pedig az isteni és emberi dolgok ismerete, az igazságosnak és igazságtalannak tudomása. Az igazságosnak tudniillik, hogy cselekedjünk, az igazságtalannak pedig hogy eltávoztassuk.

2. §. Mivel nem elég tudni, mi igazságos vagy igazságtalan, ha csak valakinek magukról az ellenkező vagy testi dolgokról is nincsen ismerete, mely szerint az előforduló dolgoknak különféle állapotjához képest, különféle jogokat is kell megállapítani.

5. C z í m.

Különbség van az igazság, jog és jogtudomány között.

Különböznek pedig egymás között az igazság, jog és jogtudomány.

1. §. Mert az igazság erény, tudniillik erkölcsi. A jog azon erénynek gyakorlata. A jogtudomány tudomása azon jognak.

2. §. Továbbá: az igazság az erények között legfőbb, a jog közép s a jogtudomány legkisebb jó.

3. §. Továbbá: az igazság mindenkinek megadja, a mi övé, a jog elősegíti, a jogtudomány pedig arra tanít, mikép eszközöltessék az.

6. C z í m.

A törvény határozványairól s föltételeiről.

Mivel föntebb az mondatott, hogy minden jog vagy törvényekből, vagy erkölcsökből, azaz: írott vagy nem írott jogból áll: az írott jogról tehát, azaz emberi törvényről röviden tudni kell, hogy a törvény különböző módon tekintetik.

1. §. Ugyanis először az, a népnek rendelete, mely által a vének a köznépekkel valamit végeztek. De e határozvány a mi czélunkkal nem egyez meg, minthogy a rendelkezésnek és törvényalkotásnak minden hatalma, mely hajdan a népnel volt, jelenleg fejlődelmünket illeti, a mint alább világosan megmondatik. *)

2. §. Más módon a törvény oly végzés, mely tiszteességes dolgokat parancsol, illetleneket és ellenkezőket tilt.

3. §. Vagy másképen : az igazságból következtett helyes ok, mely az illendőket parancsolja, az illetleneket tiltja.

4. §. Továbbá : Papinianus és Demosthenes szerint : a törvény ember találmánya, isten ajándéka, bölcsök tanítmánya, az erőszakos kihágások fenyítése, a polgárzat szerkezője s a bűnnek távolítója. Mely határozványból következik, hogy a törvény emberi találmány.

5. §. Mert miután az emberi nem szaporodtával s a vétkek elhatalmaztával zsarnoksággá változtak az országok, szükségképen kellett törvényeket alkotni, melyeknek első feltalálói kik voltak, az előszóban fentebb elmondatott.

6. §. Mondatik továbbá a határozványban a törvény Isten ajándékának; mert Chrysostomus szerint az Isten törvénye oly egyetlen törvényes út, mely sem jobbra, sem balra nem tér. Törvény nélkül tehát a nép, mely Isten ígét s a törvények oktatmányait megveti, a tévelygések különféle utain kárhozat törébe jut. És minden törvény szigorúsága haszontalan, ha csak az isteni törvény képét nem viseli, mivel az emberi törvények csak annyiban érvényesek, a mennyiben az istenietől nem különbözök, mint a Bölcs is bizonyítja,

*) II. rész, 3. czím.

mondván : Általam uralkodnak a királyok s végeznek igazat a törvények alkotói. *)

7. §. Azért az emberi törvényeknek az isteni törvényből kell eredniök. Mert csak azon köztársaság rendezett, mely az isteni törvényhez szabott törvényekkel kormányoztatik. Isteni törvénynyel ellenkező törvény tehát sem a nép megegyeztével, sem húzamos szokással nem érvényes.

8. §. Harmadik föltétele a törvénynek a föntebbi határozvány szerint, hogy az bölesek tanítmánya. Holott is tudni kell, hogy valamint a fejdelmeknek nem kell az ártatlant büntetniök : úgy nem kell a vétkest és gonosztevőt a büntetéstől és fenyítéktől feloldaniok, főkép midőn valaki a köztársaság ellen vét ; mert ki igazolja az istentelent s kárhoztatja az igazat, mindenik utálatos Isten előtt.

9. §. Negyedik föltétele a törvénynek, hogy az az erőszakos kihágások fenyítése. Mert a törvények azért alkotvák, hogy az azoktólí félelem által az emberi vakmerőség zaboláztassék, s biztos legyen az ártatlanság a gonoszok között. Mert nem indíttatnának az emberek a törvény megtartására, ha köz személy által rovandó büntetéstőlí félelem nem volna.

10. §. Ötödik föltétele a törvénynek, hogy az a polgárzat szerkezője ; mert a polgárzat a polgárok egyességéről neveztetik. A bíráknak tehát minden törvényt e mi országunkban is a köztársaság javára kell alkalmazniok. Mert valamint a gyógyszerőtől nem kell mást reményleni, hanem csak a mi a test hasznára tartozik, minthogy a végett rendeltetett : így a törvényektől sem várhatni egyebet, hanem hogy az egész köztársaság hasznára legyen, mert azon okból és a végre találták fel azokat. **)

*) Példabeszéd 8. rész. 16. vers.

**) A Corpus Jurisban : „conceptae“, az eredetiben : „compertae.“

11. §. Hatodik föltétel, hogy a törvény a bün távolítója legyen ; mert aquinói Szent Tamás szerint : az emberi törvények az embereknek a vétkektől elvonása, s az erényekre vezérlése végett lettek. Mert az emberben természet szerint némi vonzalom van az erény iránt, de szükség, hogy az erény tökéletessége, valamely fenyíték által létesüljön az emberben, mely leginkább a törvény megtartása által szokott létre jöni. Azért következteti ugyancsak Sz. Tamás, hogy a törvény az okosság rendelése a közjóra, közzé téve attól, ki a község gondját viseli ; és szabálya vagy mértéke a teendő vagy elhagyandó cselekvényeknek.

12. §. Innét a törvénynek igazságosnak, tisztességesnek, természet s hazai szokás szerint lehetőnek, helyhez s időhöz alkalmazottnak, szükségesnek s hasznosnak kell lennie ; világosnak is, nehogy homályossága miatt csavargatás által benne valami balság *) foglaltassék, azaz : nehogy valaki azt csavargatva magyarázhassa. Azonban ha valamelyik kétséges, vagy homályos, annak kell magyaráznia, a ki alkotta **). Vagy, nehogy az által valakinek esel készítettessék, nem magános haszonból, hanem a polgárok köz javáért irott legyen.

13. §. Azért szükség pedig ezeket figyelemre venni, mivel meghozatván a törvények, nem azok fölött kell azután itélni, hanem azok szerint.

7. C z í m.

Miért alkottattak a törvények ? s a törvény négyféle tisztéről.

Minthogy minden törvények vágy isteniek, vagy emberiek ; az isteniek ugyanis ***) a természettől, az

*) A Corpus Jurisban : „incautae captionis“, az eredetiben : „incautum captione“.

**) 1791. 12.

***) Az eredetiben „namque“, a Corpus Jurisban „autem“.

emberiek pedig erkölcsökből és szokásokból származnak : azért ezek különbözök ; mivel más nemzeteknek mások tetszenek. *)

1. §. A mi Istentől szabad, isteni törvény ; a jog emberi törvény. Mert más szántóföldén Istentől szabad átmenni ; minthogy az Uré a föld s ennek teljessége, de az nem jog, mivel határozat vagy szokás által tiltatik.

2. §. Innen kérdés : Miért alkottattak az emberi törvények ? Felelet : azért, hogy azok félelme által az emberi vakmerőség korlátoztassék, s biztos legyen a gonoszok közt az ártatlanság ; magukban a gonoszokban is, a büntetéstől rettegés által a vakmerőség és árthatás fékeztessék. **)

3. §. Négyféle pedig a törvény tiszte : mert minden törvény vagy enged, vagy tilt, vagy büntet, vagy parancsol. Enged valamit, úgymint : a vitéz és erényes férfiú jutalmat kérjen. Tilt, mint : a szent szüzeket senkinek sem szabad házasságra kérni. Büntet, mint : a ki öl, fejeztessék le. Néha pedig parancsol, mint : szeresd Uradat Istenedet. — A honnét e vers :

Quatuor ex verbis virtutes collige legis :
Permittit, punit, imperat atque vetat. ***)

8. C z í m.

A határozatról és helyhatósági jogról.

Eléadatván a törvény misége s különfélesége : most már a határozatról kell szólanunk.

1. §. Azon határozat pedig, melyet közönségesen végzeménynek nevezünk, az országnak törvény erejével bíró valamely köz joga. És határozatnak mondatik,

*) Főntebb a 3. cz.

**) 6. cz. 9. §.

***) E négy szóból : „enged, büntet, parancsol és tilt” állítsd össze a törvény tulajdonságait.

mintegy határozottan és erősen lévén megrendelve, vagy mintegy a közállományt határozván meg. Gyakran pedig polgári jog nevezete alatt is értetnek a határozatok.

2. §. A hol észbe kell venni, hogy a polgári jog kétféle. Egyik közönséges, és ez az, mely a polgári jogról szóló könyvekben van; s ezt nem alkothatja más, hanem csak a császár, vagy más főfejedelem. A másik pedig különös, mely helyhatósági vagy határozati jognak mondatik; és ezt minden vidék, vagy tartomány, vagy néha város is hozhat magának.

3. §. A helyhatósági jog pedig valamely helynek szerzett joga; azért mondatik annak, mivel csak azon helyhatóságban (azaz: városban) és helyben tartatik meg. Ugyanez (mint előbb említettett) határozati jognak is neveztetik.

9. C z í m.

Megállhat-e a határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen?

De kérdésbe jöhet: megállhat-e a határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen? Felelet: az egyházi törvényre nézve, ha a határozat az egyházak régi szabadsága, vagy az azoknak adott kiváltságok ellen van, meg nem állhat. Ugyanezt kell mondani, ha azok iránt hozatnának határozatok, melyek a lélek üdvösségére tartoznak. A világi ügyekre nézve pedig a polgári határozatok előbbvalók az egyházi törvényeknél, s ezeket elenyésztetik.

1. §. A mi pedig a természeti vagy isteni jogot illeti: ámbár a határozatok nem enyészthetnek el azt egészen, de különböztethetők; példának okáért az isteni törvény minden különböztetés nélkül mondja: ne ölj; az emberi törvény és határozat mégis sok esetben megengedi az emberölést. Ugyanezt kell mondani a tize-

dekről, melyeket isteni törvény szerint kell adni, a pápa mégis sokakat fölment azoknak adásától.

2. §. Következtessük tehát, hogy határozat, törvény, vagy fejedelmi parancs által a természeti, avagy isteni törvény egészen nem törölkthetik el. Mert sem a pápa, vagy más valaki nem rendelhetné azt, hogy az ó, vagy új szövetség meg ne tartassék, vagy hogy a gyermekek ne neveltessenek a szülők által; de némely részletes esetekben igazságos okból megállhat az isteni vagy természeti törvény ellen, például: hogy a rablót, vagy éjjeli orvot meg lehessen ölni.

10. C z í m.

Mi a szokás, és mik szükségesek a szokás megerősítésére?

Most már a szokásról kell értekezni. Holott is tudnivaló, hogy a szokás erkölcsök által megállapított valamely jog, mely törvény hiányában törvényül vétezik. Nincs is különbség benne: írásban van-e, vagy észben, mivelhogy a törvényt is ész javalja. Továbbá: ha a törvény észből származik, mind törvény lesz, a mi észből származott, csakhogy a vallással megegyezék, rendtartáshoz illjék s üdvösségre szolgáljon. Mondatik pedig szokásnak, mivel közönségesen szokták tenni, és emberi gyakorlatnak, mivel köz gyakorlatban van.

1. §. De világosabban: a szokás (a mint a mi célunkhoz tartozik) ekkép határozathatnék meg: annak, ki köz hatalommal törvényt alkothat, erkölcesinél fogva behozott valamely jog. Ezért értetik jog nevezet alatt a szokás is *). És ha a fejedelem meghagyja, hogy törvények szerint hozassék ítélet, akkor a bíró a helybeli szokás és határozatok szerint hozhat ítéletet, valamint ellenkezőleg szokás nevezete alatt értetik a

*) 6. cz.

közönséges jog is. Ha tehát keresetében szokásról tesz valaki említést, úgy látszik, az alatt a közönséges jogot is értette.

2. §. Minden nép hozhat pedig be helyi szokást. De hogy a szokás érvényes legyen és megerősödjék, némelyek szükségesek.

3. §. Először : hogy az okszerű legyen ; okszerű pedig, midőn a jog céljára törekszik és jut. Az egyházi és isteni jog célja pedig a lélek boldogsága, s a polgári jog célja a köz jó. Ha tehát a szokás a lélek boldogságát tárgyalja, az, egyházi és isteni jog szerint okszerű ; ha pedig az örök ezéllal ellenkezik, okszerűtlen. Polgári jog szerint pedig a szokás okszerű, ha a közjót tárgyalja. És minthogy erre nézve nincsenek különös szabályok, csak azt mondhatni : hogy azon szokás, mely nincs a természeti, nemzetek közti, vagy szerzett jog ellen, okszerűnek tekintetik.

4. §. De minthogy a jog okosságon alapul, úgy látszik, hogy semmi jog-elleni szokás sem lehet okszerű ? Erre azt kell mondani : hogy különbféle okokhoz képest lehet okszerű a szokás, még okszerű törvény ellenében is. Honnét különböző célból két egymással ellenkező is lehet egyszersmind igaz, mint férjhez menni, és férjhez nem menni.

5. §. Másodszor megkivántatik, hogy az idősült, azaz : kellő idővel bíró legyen, és az idősülésre megkivántató idő folyta által megerősíttessék. De ez csak az egyházi jog szerint van ; s ezen jogra nézve sem kivántatik meg az, hanem csak akkor, ha a szerzett jog ellen van. A polgári jog szerint pedig a szokás behozására elég tíz év azaz tíz évi idő lefolyása, a polgári joggal ellenkező esetben is. Ha pedig a szokás az egyházi jog ellen volna, akkor negyven évi időköz kivántatik. Ha mindazáltal törvényen kívül hozatnék be a szokás, egyházi jog szerint is elégnek látszik tíz év.

Ezen tíz évi idő pedig akkor kezd folyni, midőn a nép első ízben vitt véghez valamely cselekvést.

6. §. A mit pedig mondtam, hogy polgári törvény szerint különbség nélkül elég tíz év, ezt oly megszorítással értsed : ha a szokás olyanokra nézve nem hozatik be, mik a fejdelem részére tartattak fenn a legfőbb hatalom jelcül. Mert ekkor nem hozhatni be szokást, ha csak nem oly régi az idő, melynek kezdetéről ellenkező emlékezet nem léteznék.

7. §. Harmadszor megkivántatik a tudorok köz véleménye szerint, a cselekvések gyakorisága. Jegyezd meg mindazáltal, hogy magában a gyakori cselekvés, nem szükséges a szokás behozására ; de mivel gyakorlatból következtethető a nép megegyezése, melyet többnyire egy tettből nem lehet következtetni : tehát a cselekvések gyakorisága úgy tekintetik mint ok, a szokás pedig mint okozat. Megkivántatnak pedig annyi és oly nyilvánosságos cselekvények, hogy valószínűleg tudtára jutottak legyen a népnek. Azonban a szokást a népnek nem cselekvénye, hanem hallgatag jóváhagyása hozza be. A honnét a hol csak gyanítható a népnek hallgatag jóváhagyása, ott a cselekvények nagy gyakoriságára nem kell ügyelni. Sőt néha egyetlen cselekvénynél fogva is hozhatni be szokást, ha folyvásti oka, és szokásra megkivántató időfolytatása van, például : ha valakinek az országúton hidja volna, vagy más efféle.

11. C z í m.

Hogyan különbözik a törvény a szokástól ? s a szokásnak háromféle erejéről.

Különbözik pedig a törvény a szokástól háromféleképen. Először mint a hallgatag, a nyilván kijelentettől.

1. §. Másodszor mint az írott az iratlantól. Jóllehet ez nem lényeges különbség. Mert ámbár iratlan

volna is a fejdelem által hozott törvény, azért az még sem szünnék meg törvény lenni. És ha a szokás írásba foglaltatnék is, mégis csak szokás maradna; mint a hűbérek szokásai, melyek írásba szerkeztettek.

2. §. Harmadszor, mint a pillanatnyi a folytonostól; minthogy a szokás nem rögtön hozatik be; mert lassúbb lépéssel mennek a hallgatag dolgok, mint a nyilvánosok. Mivel nem is annyira bizonyosak a hozzávetésből származott dolgok, mint a nyilván kijelentettek; ugyanazért a szokást tulajdonképen nem is hozhatja be rögtön a nép, hanem csak folytonosan.

3. §. A szokásnak pedig háromféle ereje van, tudniillik: magyarázó, mert legjobb magyarázója a törvényeknek; ugyanezért ha kétséges a törvény, a helybeli szokáshoz kell folyamodnunk; és ha az világosan tudva van, nem kell azon értelemtől eltávozni, melyet a szokás ad.

4. §. Másodszor lerovó ereje vagyon, mert leró a törvényből, mikor azzal ellenkező.

5. §. Harmadszor képviselő ereje van, mivel képviseli a törvényt, a hol törvény hiányzik.

12. C z í m.

Az ellenkező törvényről s határozatról és szokásról mit kell tartani.

De kérdés támad: ha egymással ellenkező törvény vagy rendelet és szokás jön elé, melyiket kell megtartani? Mondd, hogy ha a törvény előbbi, s azután keletkezik ellenkező szokás: akkor, ha a szokás közönséges, erősebb a törvénynél közönségesen és általában. Ha pedig a szokás részbeli, nem erősebb a törvénynél általában, hanem csak ott, hol a szokás divatban van. Ha pedig a szokás előbbi, az ellenkező törvény pedig az után következik reá: akkor a szokás nem győzi le a törvényt, sőt inkább eltöröltetik a reá következő törvény által.

1. §. Az egyházi törvénytudók azonban ellenkezőt tartanak, állítván, hogy a pápa törvénye nem törli el valamely helynek ellenkező szokását, ha ez iránt abban említés nincsen. Mivel a pápáról nem tétetik föl, hogy az ellenkező szokásokat tudja. A honnét ellenkezőleg úgy okoskodhatni, hogy ha valamely város vagy község saját szokása ellen hoz határozatot, akkor a szokás eltöröltetik ha szinte arról nem teszen is említést, mivel a városról vagy népről föltehetni, hogy tudja saját szokását.

2. §. Két szabályt mondok tehát. Első az, midőn korábbi a szokás, és az ezzel ellenkező közönséges törvény utóbbi, akkor ez eltörli a korábbi szokást. Második szabály : midőn a törvény korábbi, és a törvénytől ellenkező szokás utóbbi, akkor ez a korábbi törvényt eltörli. A mit úgy érts (mint föntebb mondtam *), midőn a közönséges szokás azon néptől hozatott be, ki törvényt s közönséges szokást hozhat be. Mert ha a szokás különös helyé volna, akkor csak azon helyben győzné le a törvényt.

3. §. A hol pedig oly eset jön elő, mely sem írott törvénytől, sem szokással nincs elhatározva, s mégis egy részről az írott törvényhez, más részről a szokáshoz hasonló : mit kell követni, s melyik hasonlót kell inkább választani, sokan kétségeskednek. Mondjad tehát minden esetet egybefoglalva : mikor csupán a szokáshoz hasonló eset adja magát elő, akkor arra kell figyelmeztetni ; mikor pedig csupán a törvényhez hasonló, akkor erre. Ha pedig mind a törvényhez mind a szokáshoz hasonlóknak találhatók, akkor először azt kell tekinteni, melyikhez hasonlóbb ? másodszor, melyik okszerűbb s igazságosabb ? Ha mindenben egyenlők, akkor ha szokási tárgyban vagyunk, a szokás **) ha-

* Föntebb 10. cz. 1. §.

**) A Corpus Jurisban levő „*loco*“ nincs meg az eredetiben.

sonlójára kell figyelni; ha pedig írott törvény tárgyában vagyunk, akkor az írott törvényhez hasonlóra figyeljünk.

13. C z í m.

Mi a bíró, mi a törvénytétel, mi az ügy, mi a fölperes és a panaszlott?

De minthogy törvények kiszolgáltatói a bírák, kik az őket illető hatóságnál fogva, helyes megbírálással mindent megvizsgálnak, azért nem leszen helyén kívül azokról is valamit szólni.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a bíró így neveztetik mintegy jogbíráló *) vagyis mivel a jogot bírálja, azaz igazságot szolgáltat a népnek.

2. §. A jog pedig tárgya az igazságnak, törvénytétel e szerint nevezeténél fogva, a jognak vagyis törvénynek meghatározását jelenti azon ügyben, mely a bíró előtt fennförog.

3. §. Az ügy pedig az ügyes-bajos dologtól mondatik **). Mert az, a dolognak anyaga és kezdete, még mielőtt ez megvizsgálás által kivilágosodott volna, mely midőn előterjesztetik, ügygyé lesz; midőn megvizsgáltatik, törvénytételnek; s midőn elvégeztetik, igazságnak tartatik. És e helyen igazságnak nevezetik, a mi kimondottan törvény. A törvény pedig jog állapotjának mondatik, mivel ítélet által magában jog nem szereztetik, hanem a jog állapota nyilváníttatik.

4. §. Minden dologban pedig, a mi bírósághoz jön vizsgálás végett, e személyek kívántatnak meg: bíró, fölperes és panaszlott. A nem nyilvános dologban pedig tanúk is szükségeskép megkívántatók.

*) A diák nyelvhez alkalmazva, az eredetihez hűbben: „judex“ mondatik mintegy „jūs dicens.“

**) A diákhoz alkalmazottan: „Causa“ mondatik ettől: „casus“ melyből származik.

5. §. A fölperes tehát mintegy perbe vádló, ki perbe idéz; a panaszlott pedig a panasztól neveztetik, habár nem érzi is magát bűnösnek.

6. §. A tanúk hajdanta latínul, *superstites*-nek mondattak, minthogy az ügy mibenlétéről — *super statu causae* — nyilatkoztak.

7. §. Innét az emberek (mint *Aristoteles* mondja) a bíróhoz folyamodnak, mint valamely élő igazsághoz.

14. C z í m.

Mik kívántatnak meg a törvénytételre, hogy az igazság cselekvénye legyen? És a törvényhatóságról s a jó bírónak tisztéről és tulajdonságairól?

Hogy pedig a törvénytétel igazság cselekvénye legyen, (Sz. Tamás szerint) három dolog kívántatik meg. Először, hogy az az igazságra való hajlandóságból származzék. Másodszor, az előljáró tekintetéből és hatóságából. Harmadszor, józan okosságból eredjen, s mondassék ki.

1. §. Mert ha a törvénytétel vagy az egyenes igazság ellen van, vagy olyanoktól ered, kiknek nincs bírálásra hatalmok, avagy józan vizsgálás nélküli: akkor az nem igazságos, hanem hibás és tilos törvénytételnek tartatik.

2. §. A törvényhatóság pedig a köz jognál fogva behozott hatalom, s nevezetét veszi a törvénytől és hatóságtól azaz hatalomtól.

3. §. A bíró tiszte pedig a bírót illető jog, azon dolgokra nézve, miket mint bíró köteles tenni s végrehajtani. Különbözik pedig a bíró tiszte a törvényhatóságtól, mint kereset a kötelezéstől. Mert miként valaki kereset által ahhoz jut, a mi kötelezésben van: úgy a bíró tiszte által végrehajtatik, a mi törvényhatósága alá jön, és ezt fogamatba veszi.

4. §. A bírónak pedig különös kötelessége mindent éretten megvizsgálni; az ítélethezásban sem kell

hirtelenkednie, vagy hamarkodnia; másként az ő elhirtelenkedett akarata igazság mostohájának mondatik *). Nem is kell egyik résznek többet kedveznie, mint a másiknak, sem személyválogatónak lennie, és a más szükségét úgy tartsa mint magáét. Kiváltképen pedig lélekszenvedélyei ne legyenek, hogy könnyörgés, gyűlölség vagy szeretet által ne indíttassék. Mert a bíró habár igaz ítéletet hozott is : a lelkiösméret széke előtt mégis felelős, ha azt inkább gyűlölségből tette, mint igazság szeretetéből.

5. §. A bírónak sem igen kegyetlennek, sem igen kegyesnek nem kell lennie a bírálásban, hanem méltányosnak. Mert minden törvénytételben össze van kötve az irgalmasság, és az erény vagyis igazság; s ezeknek összeköttetésében áll a méltányosság. Ugyanezért mondja Szent Gergely : „Minden, ki igazán ítél, mérleget tart kezében, és mindenik serpenyőbe igazságot és irgalmat tesz; de az igazság által elítéli a vétkeket, az irgalom által a vétek büntetését mérsékli; hogy igaz mérséklet szerint némelyeket a méltányosság által megjavítson, némelyeknek irgalom által megbocsásson, ki Isten ítéletét mindenkor szemei előtt tartván, és remegvén, minden dologban fél, nehogy az igazság ösvényétől eltávozva elessék.“ Mert hol az igazság túlmegy mértékén, kegyetlenség vétkét szüli, és szerfölötti kegyesség a fenyíték feloszlását okozza.

6. §. Az emberi ítélet pedig négyféleképp szokott megvesztegettetni. Félelem által, midőn valamely hatalomtól féltünkben igazságot mondani nem merünk. Nyereségvágy által, midőn jutalommal valaki szívét megvesztegetjük. Gyűlölség által, midőn bármely ellenség ellen törzsönködünk. Szeretettel, midőn barátunknak vagy rokonunknak valamit tenni ügyekszünk. Mindezeket a bíró igen nagy óvakodással kerülje.

*) A Corpus Jurisban : „diceretur“, az eredetiben : „dicitur“.
Verőbczy.

15. C z í m.

Vajjon a bíró a szóváltólág előhozottak s lebizonyítottak szerint tartozik-e ítélui, vagy lelkiösméret szerint ?

Menjünk most e kérdésre : a bírónak a felek szóváltásai s bizonyítmányai szerint kell-e ítélnie, vagy saját tudomása s lelkiösmérete szerint ? Példának okáért : valaki vádoltatik főbenjáró vagy más bűnnel, s a bíró tudja, hogy az büntelen, mert látá vala, hogy a bünt más követte el ; a tanúk azonban ellene vallanak ; elítéli-e tudva az ártatlant ? Mondd, hogy az ítélettét a szerint illeti a bírót, a mint közhatalmat gyakorol, azért értesülnie kell a törvényszékben : nem a szerint mit maga a bíró tud, mint magános személy, hanem a miként tudomására jut, mint köz személynek.

1. §. Kétfélekép értesülhet pedig az iránt : vagy általában, tudniillik a köz, isteni vagy emberi törvények által, melyek ellen bizonyítás nem fogadtatik el ; vagy különösen levelek, s tanúk, és más törvényes bizonyítványok által, melyeket inkább kell követnie a bírálásban, mint azt, a mit maga tud, mint magános személy. Azért mondja Sz. Ágoston : „a jó bíró semmit sem tesz önkényéből, hanem a törvények és jog szerint mond ítéletet.“

2. §. Ez esetben mindazáltal a bírónak arra legyen nagy gondja, hogy azon részt, melyet lelkiösméretében igaznak tud, pártolja ; nehogy ez, tanúk és ügyvédek fogytakozása miatt elveszzen.

3. §. Ha pedig annyira megy a dolog, hogy oly érvényes bizonyítások adatnak a bíróság elébe, melyeket sem visszatorlani, sem elhárítani nem lehetne : minden mesterséggel és ügyekezettel azon legyen a bíró, hogy az elmarasztalt ártatlan megmentessék.

4. §. Ha semmi ilyes út nem találtathatik : keresen módot, ha ez botrány nélkül megeshető, hogy az ügyet másra bízza ; ha ezt nem teheti : akkor mondja

ki az ítéletet a szóváltólag előhozottak és bebizonyítottak szerint. Mert a bírónak kötelessége inkább a közjó hasznára mint egyesére munkálni, minthogy maga is, a mennyiben bíró, köz személy, s a köz jó nemesebb a magánosnál, a mint az Ethicának első könyvében van.

5. §. Mivel ha az ártatlannak, de a törvényszéken elmarasztaltnak kedvezésére hozna a bíró ítéletet, ez köz veszélyre vezetne; mert a nép megbotránkosnának, s út nyittatnék az ártatlanok elnyomására s a vétkesek feloldására. Mert ha a bíró meg akarná az ártatlant büntetni, azt mondaná, hogy ő azt lelkiösmérete szerint bűnösnek tudja; hasonlót tenne, ha a gonosztevőt fel akarná oldani. És így az igazságtalan bírónak út nyittatnék a gonoszul ítélésre. Megvallom, vannak, kik másképp vélekesznek, de e vélemény látszik közönségesbnek és igazbnak.

16. C z í m.

A bírónak kétféle lelkiösmeretéről, tudniillik a dologra, és a mondottra nézve.

De minthogy a hittudósok állhatatos véleménye szerint, mind az, ki lelkiösmérete ellen tesz, vétkezik:

1. §. Tudni kell tehát, hogy kétféle a lelkiösmeret, tudniillik a dologra és a mondottra nézve. A honnét a bíró, ámbár lelkiösmeret ellen cselekszik a dologra azaz a tárgyra vagy tette nézve, mégsem tesz lelkiösmeret ellen a mondottra, azaz: a tanúbizonyságra nézve. Mert más valamit egyszerűen tudni, s más úgy mint bírónak kell tudnia.

2. §. A bíró pedig kétféle személyt képvisel, magános és köz személyt. Lehető pedig *), hogy valamit mint magános személy tud, és nem tudja azt mint köz személy; mint Krisztusról **) mondatik, hogy tud vala-

*) Az eredetiben: „autem“, a Corpus Jurisban: „enim.“

**) A Corpus Jurisban levő „Christus“ nincsen meg az eredetiben, de az érthetőség a magyarban is megkívánja.

mit mint Isten, és azt nem tudja mint ember, miként az evangéliumi bizonyság is szól : „azon napról pedig és óráról (tudniillik az utolsó ítéletéről) senki sem tud, sem Isten angyalai, sem a Fiú, hanem egyedül az Atya“; a mi úgy értetik : a Fiú nem tudja mint ember, de mint Isten tudja. Épen így van a gyóntató pappal is, ki tanúbizonyágként kérdeztetvén, szinte mondhatná, hogy nem tudja a gyónásban hallottakat, mivel nem tudja mint tanú. Így kell a bírónak is lelkiösmeretét értesítnie azokban, mik saját személyére tartoznak, azokhoz képest, mik a köz biráskodásban tudathatók.

3. §. Ezekhez még kettőt adok : első az, hogy ha legfőbb bíró az, mint a pápa és a császár, vagy más, kit nem köteleznek a törvények, akkor a valóságot kell követnie. Ha pedig alsóbb bíró, tartozik a felhozottak és bebizonyítottak szerint lelkiösmerete ellen is itélni; nem is vétkezik akkor, mivel annak cselekvésére törvény tekintete által köteleztetik.

4. §. Második az, hogy ha a bíró ítélőszékben ül, és történetesen valaki előtte valami vétket tesz : akkor azt mindjárt megbüntetheti, mintha tanúk által bizonyíttatnék be. Mert jobban lehet valamit bebizonyítani magával a tettel, mint tanúk által. Ha pedig ítélőszékben nem ül, akkor másként van a dolog. Mivel ha a bíró a törvényház, vagy saját háza ablakából lát valakit, hogy mást meggyilkol; és mivel ezen gyilkosság vagy nem adatik fel a bíróságnak, vagy feladatván be nem bizonyíttatik, a bíró a gyilkost kinzás*) alá akarná magától vetni, hogy az igazság annak valóllomása által kinyomoztassék : azt bizonyára nem teheti. Mert arra, hogy a vádlott kintpadra vonassék, csupán a bíró tudomása nem elég, minthogy ő azt nem úgy tudja mint bíró, hanem mint magános személy; s tanúbizony-

*) III. r. 20 és 32. cz.

sága sem érvényes e részben; minthogy azonegy ügyben nem lehet senki tanú és bíró. Máskép kell tehát értesíttetnie: vagy tanúk vagy más bizonyítványok által, hogy a bűnöst kinzás alá vonhassa.

5. §. Kétség van a törvényszolgákra és végrehajtókra nézve is, kik tudják, hogy a tanúk hamisan esküdtek, vagy a bíró hamisan ítelt, mégis kényszerítetnek a bíró által, hogy az ártatlant öljék meg, vagy máskép büntessék. A honnan a hittudósok közönségesen úgy vélekszenek, hogy azoknak nem kell engedelmeskedniök, ha azt bizonyosan tudják; kell pedig, ha kétségeskednek; mivel akkor nekik az engedelmesség mentségül szolgál. Azért Szent Tamás szerint, ha az ítélet türrhetetlen tévedést és igaztalanságot foglal magában, nem tartoznak engedelmeskedni, különben kiementetnének a bakók, kik a vértanúkat megölték. Ha pedig nem annyira szembetünő igaztalanságot foglal magában, akkor nem vétkeznek a végrehajtással; mert az előljáró ítéletét nem vizsgálhatják; nem is ők vesztik el az ártatlant, hanem a bíró, kinek szolgálatot tesznek.

EL S Ő R É S Z.

1. C z í m.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak hármias felosztásáról általában.

Elvégezvén Isten segítségével a nevezeteseket, melyek e munka bevezetésére előbocsátandókul látszatának : most már következik, hogy különösen e nemes Magyarország szokásairól értekezzünk.

1. §. Minthogy tehát a jogbeli minden szokás, melylyel élünk, vagy személyekre, vagy dolgokra, vagy a törvénykezésekre tartozik; bizonyos pedig, hogy minden jog a személyek tekintetéből származott : azért illőnek látszik, a személyek jogán kezdeni a fölvetett tárgyat, és az után a szokásos jog többi két részéről értekezni (nem mindig rendiben ugyan, hanem néha renden kívül is, a mint a törvényszékeken előforduló dolgok sora következik *) és mivoltjuk kívánja; és e szerint jelen munkámat három részre osztani jónak láttam.

2. §. Ugyanis : első részében szólok azokról, mik a személyekre tartoznak, tudniillik nemességünk eredetéről és szabadságáról; a jószágok és birtoki jogok szerzéséről, kormányzásáról, elosztásáról, eladásáról, idegenítéséről, cseréléséről, idősitéséről, zálogítá-

*) A Corpus Juris'ban ; ,scilicet', az eredetiben : ,sequitur'.

sáról, a határjárásról, leányi negyedjogok és hitbérek kiadásáról, s az ingó és ingatlan javak becsüjéről.

3. §. Második részében pedig, a most említett jószágok s birtoki jogok és egyéb tárgyak végett indítandó dolgok és ügyek pereiről, s végrehajtásaikról, és az azok iránt hozandó ítéletek sorairól.

4. §. Végre : munkámnak harmadik és utolsó részében főlebbvitel útján az ország minden megyéiből, és Horvát- s Tótországból és Erdélyből s a szent székekről a királyi törvényszékre fölviendő s átküldendő ügyek és törvénykezések rendéről s módjáról. Úgy szintén a szabad városok törvényeiről, s a büntető perekről, és azoknak elítéléséről, s az előbb mondott tárgyakhoz mindig megkívántató és szükséges tárgyak- és dolgokról a maga rendén értekezendem.

AZ ORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK ELSŐ RÉSZÉRŐL KÜLÖNÖSEN, ÉS ELŐSZÖR.

2. C z í m.

Hogy mind az egyházi mind a világi személyek ugyanazon egy szabadsággal élnek.

Tudni kell főképen, hogy azon személyek közül, kiknek jogairól és szokásairól most szó van, némelyek lelkiek vagyis egyháziak, mások pedig világiak.

1. §. És ámbár a lelki személyek (kik által Urunk s Megváltónk az emberi üdvösséget rendelte *) kiszolgáltattatni) a világi személyeknél méltóbbakul tekintetnek **): mindazáltal e Magyarországnak minden főpap, egyház-igazgató, zászlós és többi országnagy urai s nemesei, és főrendei, nemességük s világi javaikra nézve, ugyanazon egy szabadsági, kivételi s mentességi előjoggal élnek; nines is valamely urnak nagyobb, vagy valamelyik nemesnek kisebb szabadsága. Innen azonegy törvénnyel és szokással, s azonegy törvénykezési eljárással élnek a törvényszékeken, csupán a díjak mennyiségére különböznek ***).

2. §. Mert a főpap és zászlós urak száz, a nemesek pedig ötven gírárt kapnak díjúl, a mint alább

*) A Corpus Jurisban: „voluit“, az eredetiben: „instituit.“

**) Sz. István I. 3. 1687. 10.

***) Az eredetiben: „quantitate variantur“, a Corpus Jurisban: „quantitas variatur“.

világosabban meg fog mondatni *). És ez is nem szabadságukra nézve, hanem méltóságuk- s hivataluknál fogva; a főpapok tudnillik papi méltóságukhoz képest, a zászlósok pedig hivataluk tekintetéből, melyet viselnek **), s melyre a fejedelemtől magasztaltatnak.

3. §. A honnét a királyhoz is közelebb állnak vagy ülnek, s a tanácsban először emelnek szót; előbbek a köz ügy ***) előmozdításában, és haza védelmezésében a többi nemeseknél, s méltóságuk- és hivataluknál fogvást méltán fölebbvalók ****).

3. C í m.

Nemességünk eredetéről. És mikép adatott át fejedelmünknek az országlás.

Ámbár nem történetírást szerkeszteni, hanem ezen ország szokásait és saját s jóváhagyott törvényeit volt szándékom írni; minthogy azonban valamennyi főpap- és zászlós urakat s nemeseket ugyanazon egy kivételi és szabadsági előjoggal élőknek mondtam, s különben is kétkedni szoktak némelyek, honnan veszi eredetét nemességünk (melyből a zászlósság és minden egyéb főuraság szokott származni), és hogy kik értetnek az ország valóságos nemesei alatt: ugyanezért a nemesség származását s kezdetét szándékom röviden előadni.

1. §. A hol tudni kell, hogy ámbár a tudósok köz véleménye szerint: nemes az, kit saját erénye nemesít; de a mennyiben a mi czélunkat illeti, úgy tartják, hogy a nemesség, mely többnyire szabadok neve alatt is értetik, először a hunnok vagy magyarok kö-

*) I. r. 94. cz. II. r. 32, 70. cz. 1723 : 57.

**) I. r. 94. cz. 1687 : 10.

***)) Az eredetiben : „in rempublicam“, a Corpus Jurisban : „rempublicam“.

****)) 1675 : 7. 1723 : 11.

zött, Scythiából Pannoniába jöttük után, mely most változtatott névvel az azt lakó magyaroktól Magyarországnak neveztetik, ily módon származott:

2. §. Midőn a Scythiából kijött hunnok, nőkkel, fiaik- s leányaikkal, és egész nemzetségökkel együtt, több tartományokat bejártak s barangoltak, kapitányokat rendelve, s ezenkívül a perlekedők ügyeinek elintézésére, a tolvajok, rablók s más gonosztevők megbüntetésére, köz akarattal egy kormányzót választván és állapítván, mindnyájuknak közértelme s végzése szerint határoztatott: hogy midőn a közönséget egyenlően illető némely dolgok fordulnak elé, vagy a hadsereg köz felkelésére lenne szükség, akkor vérrel festett tör vagy kard hordatnék a hunnusok táborában s lakjaik körül, és hirdető szó következne, mondván: Isten szava s az egész közönség parancsa, hogy kiki ezen s ezen helyen (megnevezvén a helyet) fegyveresen, vagy a hogyan lehet, a közönség tanácsa s egyszersmind parancsa meghallására jelenjen meg.

3. §. E szokás a magyarok között Gyéza vezérnek, tudniillik a magyarok első királya sz. István dicső fejedelmünk s apostolunk atyjának idejéig sértetlenül megtartatott. Mely a hunnok közül sokakat örökös parasztságba vetett.

4. §. Mert az volt határozva s végezve, hogy az ily parancs áthágói, ha csak elégséges mentséget nem adnak elé, késsel ketté vágassanak, vagy közönséges és örök szolgaságra vettessenek.

5. §. E végzés (mint imént mondtuk) igen sok magyart paraszti állapotra juttatott. Mert ugyanazon egy nemzetségből, tudniillik Hunnortól és Magortól származván mindnyájan, másképp nem lehetett volna, hogy ez úr, amaz szolga, ez nemes, amaz nemetlen és paraszt legyen.

6. §. Miután pedig a magyarok a Szent-Lélek kegyelmének ihleltéből, az igazság ismeretére és a

közönséges keresztyén hit vallására szent királyunk munkálkodása által eljutottak, és ezt önként királynak választották, s meg is koronázták: a nemesítésnek, s következésképen a birtok-adományozásnak, melylyel a nemesek diszesíttetnek, s a nemetlenektől megkülönböztettetnek, minden tehetősége s teljes hatalma ezen ország sz. koronája hatására, következésképen fejedelemünkre és királyunkra, a községtől és község hatalmából az uralkodással és országlással együtt átruházott. A kitől már most minden nemesség eredete, mintegy kölesönös átruházásból s viszonyos összekötetésből oly kölesönösen függ mindenha, hogy el nem választathatik, s egyik a másik nélkül nem létezhetik.

7. §. Mert a fejedelem is csak nemesek által választatik *), a nemes is csak fejedelem által tétetik **) s diszesíttetik nemesi méltósággal.

4. C í m.

Hogy a valóságos nemesség katonai szolgálatok és egyéb erények által szereztetik, és birtoki adománynyal erősíttetik meg.

A valóságos nemesség tehát katonai élet s tudomány és egyéb lelki és testi tulajdonok s erények által szereztetik. Mert ha fejedelemünk akármely állapotú embert, jeles tettei- és szolgálatiért, várral, vagy várossal, faluval, vagy más birtoki joggal megajándékoz, az, a fejedelemnek ily adománya által (a törvényes igtatás reá következtevel ***), azonnal valóságos nemessé tétetik, és a paraszt állapotnak minden igája alól kivétetik ****).

1. §. És azután az ily adományos szabadságot a mieink nemességnek hívják. A honnan az ily nemesek

*) 1547 : 5. 1687 : 2. 1715 : 1, 2, 3.

**) 1606 : 14.

***) 1 : 32.

****) 1630 : 30.

fiai méltán örökösöknek és szabadok gyermekeinek neveztetnek. És az ily nemesek, a legközelebb említett bizonyos részesülés és összeköttetés által a szent korona tagjaiul tartatnak; és senkinek másnak ninesenek alávetve, csak törvényesen megkoronázott fejedelmök hatalmának.

5. Czim.

Hogy kiki szolgálattal szerzett javairól szabadon rendelkezhetik.

Az ily birtoki jog pedig, mely katonai szolgálatok által szereztetett, a törvénytudóknál hadi szerzeménynak, a mit pedig valaki tudomány vagy tanultság által szerzett, polgári szerzeménynak neveztetik. Mondatik pedig szerzeménynak, mintegy saját vagy magán vagyonnak azért, mivel azzal a fiúnak szabad azt tennie, a mit akar, az atya akarátja ellen is, és viszont.

1. §. És innét vette eredetét s alapját azon díszetes régi s hajdan óta jóváhagyott szokásunk, hogy tudniillik, minden zászlós és országnagy úr és nemes, a tulajdon fáradságai, szolgálati és erényei által akár-mikép szerzett és talált valamennyi vagyonai-, jószágai-, és birtoki jogairól, atyjával, vagy rokonaival tett osztály előtt, szabadon (mint akar) rendelkezhetik mindenkor, a mint alább a testvérek közti osztály sorában világosabban elő fog adatni *).

6. Czim.

Hogy nemesek birtoki adomány nélkül is tétetnek, és hogy a nemességbebizonyítására törvény előtt nem szükséges a nemesi czímer.

Tudni kell továbbá, hogy valóságos nemesek más-kép is, és birtoki jogok adományozása nélkül lesznek és tétetnek, midőn tudniillik fejedelmünk akármely köz-népi állapotú embereket a parasztság és nemetlenség

*) I. r. 53, 57. cz.

szolgaságától elkülönítvén és kivevén, az ország valóságos nemeseinek rendébe, társulatába és számába soroz és igtat. Az ilyenek birtoki adományozás nélkül is valóságos nemesekül tartatnak. Mely mindkét módon tett nemesek s azoknak a fiúágon törvényesen származó minden örököseik (bár nemesi czímereik, vagy címerek alakjai- s adásáról leveleik nincsenek is) mégis mindenkor valóságos nemesekül tekintetnek.

1. §. Mert a fejedelemtől valakinek adott czímer nem okvetlenül szükséges a nemességre, hanem annak csak jobb voltára szolgál. Mivel czímer egyszerü adományozása nem nemesít senkit; minthogy a polgárok s köz-népi emberek közül is soknak van fejedelemtől ajándékozott czímere, de ez által még sem számítatik a nemesek közé.

2. §. A nemesség bizonyítására tehát nem kívántatik a törvény előtt a nemesi czímer előmutatása, hanem csupán az adomány- vagy igtató-leveleket, melyek a birtoki adományozás kifejezésével adattak ki, szükséges előmutatni; sőt azok nem-létiben, csupán a leányi negyed kiadásáról készített nyugtató levél is (csak hogy ez a királyi jogok elévülési idejét már meghaladta legyen) elégséges az ily nemesség megbizonyítására.

3. §. Mert leányi negyedek csak szerzeményes birtoki jogokból fizettetnek.

4. §. A vételbeli jogokból pedig nem leányi negyedek, hanem illető részek adatnak a zászlósok, országnagyok s nemesek leányainak.

7. Czim.

Hogy a nemes atyától, és nemellen anyától nemzettek valóságos nemesekül tartatnak, de nem viszont.

Továbbá azok, kik csak nemes anyától és paraszt atyától származtak, valóságos nemeseknek nem mon-

datnak; ha csak talán a némben a király által az atyai jogok valóságos örökösévé (mindazáltal a törvényes örökösök jogséremlé nélkül) nem fiúsított és tétetett.

1. §. Mert e szerint még nemetlen atyától származott fiai is (minthogy a fiúsítás, adományoknak és birtoki jogok adományozásának erejével és természetével bír, s azt képviseli) valóságos nemeseül tartatnak.

2. §. Ellenben pedig a nemes atyától és nemetlen anyától nemzett gyermekek igaz és valóságos nemeseül tekintetnek.

3. §. Mert atya a nemző, az anya pedig csak a nemzés alakját adja meg.

4. §. Mikép lehet s miképen kell pedig történnie az említett fiúsításnak, azt alább találod megírva *).

8. Czim.

Hogy örökbe fogadás által is lesznek s tétetnek nemesek.

Továbbá lesznek még más módon is nemesek: örökbe fogadás által; midőn tudnillik valaki az urak vagy nemesek közül valamely parasztot vagy nemetlent fiává fogad **), s javainak törvény- és vérszerénti örökösévé rendel, és az ily örökbe fogadáshoz királyi megegyezés járul, végre pedig a jószágokba a törvényes igtatás is következik (mivel az örökbe fogadás, szint-úgy mint a fiúsítás a királyi megegyezés által adomány erejével bír): azon nemetlen és fiai valóságos nemeseül tartatnak.

9. Czim.

A nemeseknek négy kiváltságos és fő szabadságairól.

Ámbár pedig a nemeseknek a fejedelmek kiváltságleveli s rendeletei által kifejtett sok szabadságaik

*) I. r. 17. 50. cz.

**) I. r. 66. cz.

vannak: mindazáltal négy tartatik főnek, melyeket ide igtattam.

1. §. Első tehát az, hogy azok, hacsak előbb *) idézve, vagy perbe hiva, s törvénykezési rend útján marasztalva ninesenek, személyökben bárkinék folyamodására, vagy vádjaira, vagy kérelmére, sehol és senki által le nem tartóztattathatnak **).

2. §. Megtöretik mindazáltal e szabadság a bűnvádi ügyekben ***) és tettekben, úgymint: szántsándékos gyilkosságban, faluk felgyújtásában, tolvajlásban, és rablásban vagy haramiaságban, és erőszakos paráznaságban is; melyekben a nemesség díszét, czímét és szabadságát elveszti mindenki. És így az ilyen az elkövetett vétek s büntett helyén, paraszt kéz által is szabadon letartóztattathatik mindenkor, és kihágásaihoz képest elítéltethetik s méltán megbüntettethetik.

3. §. Azonban ha a vétek helyéről elfut, s az ellenfelek kezeiből megmenekszik, azután nem máskép, csak idézés vagy perbe hívás által s törvénykezési eljárással kell őt elítélni és marasztalni ****).

4. §. Második szabadság, hogy az egész ország nemesei, senki más hatalma alatt ninesenek, mint (a föntebbiek szerint) a törvényesen megkoronázott fejedelmé alatt, s maga fejedelmünk is valakinek pusztá panaszára és suttogására, senkit közölök, törvény útján kívül, s a másik felet meg nem hallgatva, személyében vagy vagyonában, rendes hatalmánál fogvást meg nem háboríthat *****).

*) Az eredetiben levő „primum“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) II. And. 2. 1723 : 3, 5.

***) Sz. István II. k. 51. fejezet : 1715 : 7. 1723 : 5 1601 : 14. 1598 : 31. 1622 : 65. 1462 : 2. 1435 : 6. 1687 : 14. 1625 : 13. 1655 : 38.

****) III. r. 32. 1659 : 16.

*****) 1723 : 5.

5. §. Harmadik az, hogy törvényes jogaikkal, s földbirtokaik határin belől fekvő minden jövedelmeikkel, tetszésök szerint mindenkor szabadon élhetnek, és minden föltételes szolgaságtól, és adalékok s gyűjtelmek, adó, vám és harminczad fizetésétől egészen mentesek s kivétetvék, csupán az ország védelmére katonáskodni tartoznak *).

6. §. Negyedik (hogy a többit ne említsem) és utolsó, az, hogy ha királyaink s fejedelmeink valamelyike, néhai Második, mellék névvel Jéruzsálemi András király úr, fenséges fejedelem közönséges végzeményében (melynek megtartására minden magyar király, mielőtt a szent koronával feje megkoronáztatik, hitet szokott letenni) nyilvánított s kifejezett nemesi szabadságuk ellen valamit tenni merénylenc, akkor minden hűtlenség vétke nélkül szabadságuk van annak ellenszegülni s ellenmondani mindenha **).

7. §. A nemesek alatt pedig e helyen általában minden főpap és zászlós urakat s a többi országnagyokat és az országnak más főrendeit értsed, kik (a mint előbb mondatott) mindenkor egy s ugyanazon szabadság kiváltságával ékesítvék ***).

10. Czim.

*Hogy fejedelmünk minden uraknak, minden zászlósoknak ****) és ország nemeseinek igaz és törvényes örököse.*

Mivel föntebb mondatott, hogy minden nemeség-, és birtok-adományozási teljes hatalom fejedelmünknek adatott át: azért meg kell jegyezni, hogy fejedelmünk minden uraknak, zászlósoknak és országnagyok-

*) Andr. 7. 1715 : 8. 1557 : 16. 1723 : 14, 92.

**) 1687 : 4.

***). II. Andr. 3. 1492 : 50. 1563 : 70. 1613 : 4. 1729 : 45. 1618 : 59. 1574 : 37. 1351 : 6. 1498 : 39. 1595 : 27. II. Andr. 15, 22.

****). Az eredetiben: cunctorum dominorum, baronum omnium.

nak, s az ország más nemeseinek, és birtokos emberei-
nek azon esetben, ha valaki azok közül örökösök s
maradékok nélkül hal ki, igaz és törvényes örököse.

1. §. Mert minden javaik s birtoki jogaik, a fönt
említett átruházás erejénél fogva, Magyarország szent
koronájától függenek eredetileg, s mindig arra néznek
és szállanak törvényes birtokosuk magvaszakadtával.

2. §. Innét rögzött meg azon rég jóváhagyott
szokás, hogy egyes és magános személy, nem lévén
semmi igaz és törvényes örököse, birtoki jogairól, kirá-
lyi megegyezés nélkül örök joggal semmikép sem ren-
delkezhetik. Sőt azokat zálogczámmal sem vallhatja be
(*) a köz becsün felül **), a mint ez alább a maga helyén
bővebben előadatik.

3. §. Ezenkívül minden főpap uraknak, és egyházi
férfiaknak is fejedelmünk igaz és törvényes örököse;
nem ugyan a jószágok- és birtoki jogoknak az egyház-
tól elvevése és szakítására nézve, hanem (megürülvén
a főpapi székek, és egyházi igazgatóságok) azoknak az
egyházzal együtti kormányzás végetti adományozására
nézve; fenmaradván az érsekségek és püspökségek iránt
a megerősítési jog, mely csak a szentséges római egyház
hatósága alá tartozik.

11. Czim.

*Hogy a pápa az egyházi javadalmak adományozására nézve ez
országban semmi hatóságot nem tartott meg, a megerősítési hatal-
mon kívül.*

Tudni kell pedig, hogy ámbár a pápa, vagy a leg-
főbb pap mindkét, tudniillik világi és lelki hatósággal
bir: mindazáltal ez országban az ideiglen megüresült
egyházi javadalmak adományozására nézve semmi ha-
tóságot nem gyakorol, a megerősítési hatalmon kívül.
Es ezt négy okból:

*) 1625 : 53. 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52.

**) I. r. 60, 64, 65. cz.

1. §. Először az egyházak alapítása tekintetiből; mivel Magyarország királyai maguk levén minden egyházak, püspökségek, apátságok és prépostságok alapítói ez országban, ezen alapítás által minden pártfogási, kinevezési, választási, és javadalom-adományozási hatalmat magoknak szereztek, és tulajdonítottak. Mely okból, tudniillik a pártfogási jog tekintetéből, az egyházi javadalmak adományozása ez országban mindenkor királyainkat illeti.

2. §. Másodszor a keresztyénség fölvétele tekintetéből; mivel a magyarok nem apostoli hitszónoklat vagyis apostoloké által (kik főnökének tisztét s személyét e földön a pápa viseli), hanem saját királyuknak, tudniillik szent István királynak (kiről föntebb is emlékeztem) intézkedése által tértek a közönséges keresztyén hitre, ki legelőször alapított püspökségeket, apátságokat, és prépostságokat ez országban, és mind ezen egyházak főpapságait és javadalmait a pápa megegyezéséből ő maga osztogatta a kiknek akarta (azonban, alkalmasoknak, és jámborság erényivel ékeskedőknek). A mint az egyház róla ünnepélyesen éneklí: „Ez (tudniillik szent István) Salamonként templomokat épít, ajándékokkal gazdagítja azokat, gyöngyökkel s koronákkal ékesíti a kereszteket és oltárokat“. Továbbá még ekképen: „ezeknek igazgatására főpapokká tudós, igazságos, hív és jámbor férfiakat teszen, a hívek megerősítésére. Így a neki adott kincset Istennek kétszeresen visszaadván, az öröktől fogva neki készített királyi székbe lép“. Ime világosan leiratik, hogy ő, és nem más valaki tett az ő általa épített és ajándékokkal gazdagított egyházak igazgatására igazságos és hív főpapokat, a mint ez, életrajzából, s az egyházak alapítása- és megajándékozásáról készített több oklevelekből is világosan kitetszik. Ugyanazt több római s egyházi jogmagyarázók is könyveikbe leírva közzé tették.

3. §. Innét királynak és apostolnak méltán is

neveztetett, mivel hitszónoklása s jó cselekedetek és példaadás által e földön apostolok tisztében járt el. És azért méltán is megérdemlette, hogy czímerül a pápa ajándékozásából két keresztje legyen szentsége jeléül, hogy tudniillik királynak és apostolnak igazságosan mondatnék. Innen az ő idejétől fogva a magyar nemzet kettős keresztet szokott czímerül tartani és viselni. Mert, a négy folyamot, ugymint az Isztert vagyis Dunát, Tiszát, Szávát, és Drávát, ábrázoló czímert, Pannoniától (melyet most magyarok birnak s laknak) tulajdonította el magának.

4. §. Harmadszor törvényes elévülés tekintetiből; minthogy Magyarország királyai, szent István királyunk uralkodásának ideje óta, ki az Úr megtestesülésének ezeregyedik évében kenetett föl, s koronáztatott szerencsésen a magyar nemzet királyává, jelen időkig több mint ötszáz éven át mindenkor valóságos és békés gyakorlatában és birtokában levén az ily egyházi javadalmak adományozásának, az egyházi, s még az apostoli szentszéki jogok elévülési idejét is több ízben régen túlhaladták.

5. §. Negyedszer; mivel az országnak e szabadsága a javadalmak adományozására nézve, hajdan Zsigmond császár és király urunk idejében, ezen ország többféle szabadságaival együtt, a constantiai közönséges és híres egyházi gyűlésen (hol több egyházi személyeken és sok keresztyén fejedelmeken kívül, harminczkét bíboros volt jelen), eskü szentségével is megerősítettett, a mint az arról szóló bullában nyilván foglaltatik.

6. §. Ezen egyházi gyűlés pedig (hogy igen röviden érintsem) négy évig tartott, mert ezer négyszáz tizennegyedik esztendőben kezdődött. Mely gyűlésen végre ezer négyszáz tizenhetedik esztendőben, Ottó pápa, ki ötödik Mártonnak neveztetett, lön megválasztva. Azután pedig következő évben, tudniillik ezer négy-

száz tizen-nyolczban, ugyanazon gyűlés, Márton pápának és említett Zsigmond császárnak parancsából szétoszlott. És ugyanazon gyűlésen huszonharmadik János (ámbar könytelen) a pápaságról lemondott. Gergely pedig önként letette és leköszönt. De Benedek ellenszegülvén, és engedni nem akarván, gyűlési végzés által megrovatott, és a pápaságtól megfosztatott. Ugyanazon gyűlésen Huss János és tanítványtársa prágai Hieronymus eretnekek megégettettek és hamuvá tettek *). Azon szakadás pedig, melynek eltörlésére s rontására amaz egyházi gyűlés (a szent Lélek indításából) egybegyűjtetett s tartatott vala, harminczkilencz évig tartott. Mely is Zsigmond császár munkálkodása által végre eltörlötetett, s az Isten egyházának óhajtott békéje és csendessége szerencsésen visszaállítatott.

12. Czim.

Hogy minden főpap urak és egyházi személyek királyunk iránt hűségi hódolatra köteleztetnek. És hogy a világi javakra nézve világi bírák előtt tartoznak törvényt állani.

Minthogy tehát az egyházi javadalnak adományozása az Isten egyházaihoz tartozó javakkal és birtoki jogokkal együtt fejedelmünket és királyunkat illeti: azért minden egyházi férfiak, akármely rendü-, rangus méltóságuk, kik e Magyarországbán várakat, kastélyokat, erősségeket, kulcsos és mezővárosokat, falukat, helységeket és pusztákat, vagy akármilyen más birtoki jogokat kormányoznak, és bírnak, nem állván ellent méltósági és kivételi előjoguk s szabadságuk, ezen nem Magyarországból törvényesen megkoronázott király s fejedelme iránt, épen úgy mint ugyanazon ország világi személyei, a hűségi hódolásra mindenkor köteleztetnek. **)

*) 1523: 54. 1525: 4. I. r. 14. cz. Mátyás I: 2. Ulászló II: 4.

**) II. r. 44. 54. cz.

1. §. És az ily világi javakra nézve, melyeket birnak, akármely hatalmaskodási tettek, és más onnét származó dolgok iránt, az ország minden rendes birái elébe, ellenfeleik által, ha volnának, szabadon perbe idéztethetnek s vonathatnak; kik előtt más világiak módja szerint felelni s törvényt állani tartoznak. *)

13. Czim.

A királyi adományokról s azoknak fajairól általában.

Minthogy egész Magyarországnak s a hozzá kapcsolt országoknak és alája vetett részeknek minden főpap, zászlós, országnagy urai és nemesei s főrendei, akármely rendü, állásu-, méltóságú- és jelességüek legyenek, valamennyi birtoki jogaikat Magyarország fönséges királyainak adományaiból birják: legelőször is tehát a királyi adományokról, s azoknak fajairól kell szólni általában.

1. §. A hol tudni kell, hogy a királyi adomány kétféle, tudniillik tiszta és vegyes.

2. §. A tiszta adomány, az ország szent koronája hatóságára törvényesen szállott birtoki jogoknak a fejedelem által valaki részére, szolgálatokért vagy jeles erényekért történt örökös ajándékozása.

3. §. Vegyes adománynak mondatik pedig az, mely a szolgálaton felül, valamely pénzbeli summát is foglal magában, és az ilyen, szokott szóval beiratnak neveztetik.

4. §. Mert a királyi felségnek (e Magyarország szent koronája föntebb említett hatóságánál fogva) minden meghaltnak és mag vagy örökösök nélkül kimúlt-nak valamennyi birtoki javaira nézve mindenkor teljes hatalma vagyon szabadon (a mint akarja) rendelkez-

*) II. r. 48, 49. — 1647. 16.

ni, tudniillik magának megtartani, vagy másnak, kinek inkább akarja, ajándékozni, vagy beírni. *)

5. §. És hogy az istentelen embereknek elkövetett gonoszsága büntetlen ne maradjon, s a nemesség és parasztság egyenlő becsünek ne tartassék; viszont, hogy a hűség s hűtlenség egyenlő jutalmat ne nyerjen: a hűtlenek féketlensége s lázadásának megtörésére tehát, s az istentelen s gonosz emberek vakmerősége elnyomására, eleink, mind a törvény szigorúsága úgy hozván magával, mind a köztársaság haszna úgy kívánván, közönséges végzeménynél fogva határozták és megállapították **): hogy nemcsak némely magvaszakadtak birtoki jogai (mint fűntebb mondatott), hanem ezen ország köz állodalma ellen, s ez által a királyi felség méltósága megvetésére konokul feltámadókéi, és másokat törvénytelenül, szántszándékkal s vakmerően háborgatókéi is (még éltőkben is) Magyarország szent koronájára, következőleg királyi adományozásra szálljanak; hogy az istentelenek megbüntetésének példája által némelyek elrettentessenek, mások pedig a hűség munkáinak gyakorlására s végrehajtására, kiknek talán az ilyenek jószágai adományoztattak, hathatósban buzdíttassanak.

14. Cím.

A hűtlenségi vétket szülő esetekről.

Ezek tehát azon esetek, és hivatnak hűtlenség vétkeinek ***), melyekben a királyi felség, némelyek jószágait, még éltőkben, a kinek akarja, törvényesen és szabadon ajándékozhatja ****):

1. §. Első a felségsértés vétke; ha tudniillik vala-

*) 1599 : 31. 1603 : 17. 1630 : 31. 1659 : 75.

**) 1715 : 7. 9.

***) 1723 : 9, 10, 11, 12.

****) 1715 : 9.

ki fejedelmünk személyére istentelen kezeket vet, vagy az ő élete ellen fegyverrel avagy méreggel törekedik, vagy azon falak közé avagy házba, hol a fejedelem tartózkodik, erőszakosan beront. *)

2. §. Második eset az, ha valaki nyilvánosan a királynak és koronának köz állodalma ellen támad és szegül; e támadás azonban ugy értendő, hogy igazságos önvédelmezéssel nem szül hűtlenségi vétket.

3. §. Továbbá: ki hamis levelet készít **), vagy a törvény előtt hamis levelet használ nyilvánosan, vagy ki hamis pecsétet metsz vagy használ.

4. §. Továbbá: az álpénz-verők, vagy azokat tudva és nyilván nagy mennyiségben használók.

5. §. Továbbá: a bezárólag negyed-ízigleni atyafiak s vérrokonok gyilkosai, vagy megsebesítői. Ugy szintén az atya-, nő-, és férj-gyilkosok ***). A nő- és férjgyilkosságot azonban ugy értsed, ha az, a törvényes eljáráson kívül és igazságtalanul követtetett el.

6. §. Továbbá: a bezárólag negyed ízigleni nőrokonokat szeplősítők. Vagy a mostoha anyákon erőszaktevők, vérfertőzők, midőn nyilvánosságosan elmarasztaltatnak vagy száműzetnek.

7. §. Továbbá: a faluk és birtokok nyilvános gyújtogatói.

8. §. Továbbá: az ország belső állodalmanak háborítása végett külföldi rablók vagy zsoldosok behozói.

9. §. Továbbá: a köz biztosítéki vagy szabad menedéki levelek megsértői, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

10. §. Továbbá: a tulajdon urok várainak feladói, ugy szintén akármely országlakos várainak,

*) 1715: 7. 1723: 5, 9. Sz. István II. 51. 1715: 49.

**) II. r. 16. cz.

***) Az eredetiben „mariticide“, a corpus jurisban „matricidae“.

kastélyainak, vagy más erősségeinek ostromlói, elfoglalói vagy eltulajdonítói, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

11. §. Továbbá: az ország rendes biráinak s törvényszékeken képviselőiknek megölői, befogói, megverői, vagy sebesítői.

12. §. Továbbá: azon perlekedők vagy törvénykezők megölői, kik a királyi felséghez, vagy a nyolczados, vagy a rövid ítélőszékekre, vagy valamely megye törvényszékére, avagy akármely más törvénykezési helyekre, ügyeik előmozdítása végett utaznak, vagy királyi meghívó-levélnél fogva tartandó országos és közönséges gyűlésre *) jönnek s mennek.

13. §. Továbbá: a királyi embereknek, és a káptalan vagy konvent valamely törvényes végrehajtásban eljáró bizonyágtevőinek megölői, sebesítői, vagy megverői **).

14. §. Továbbá: a nyilvános eretnekek, tudniillik kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodók.

15. §. Továbbá: tagok csonkítói, és szemek kivájói; a bánokon, vajdákon és más vég helyi hivatalnokokon kívül.

16. §. Továbbá: az ország végvárainak elvesztői.

17. §. Továbbá: kik a törököknek s más hiteleneknek, tudniillik az ország irigyei- s ellenségeinek fegyvert és eleséget szolgáltatnak.

18. §. Továbbá: azoknak háborgatói, letartóztatói és kirablói, kik kárhoztatott felekezetöket elhagyván, Törökhonból ezen országba menekülnek itt maradólag.

*) A Corpus Jurisban: „convocationem,” az eredetiben: „conventionem.”

**) 1715: 55.

15. Czim.

Hogy a rablók, orvok és gyilkosok javai, királyi adományozás alá nem tartoznak.

Az előadott esetekből tehát következik, hogy az orvoknak, haramiák- vagyis rablóknak s más ilyes fosztogatóknak, úgy szinte a gyilkosoknak, és a nemeseket máskép megsebesítők- vagy megverőknek (az előbb említett esetektől megválva) s azoknak házaira erőszakosan rohanóknak, valamint a mások jószágait és birtoki jogait s határait dúlók- vagy elfoglalóknak javai és birtoki jogai nem szállnak a királyi ügynökre, s a királyi felség adományozása alá sem tartoznak: hanem az olyak csak fejjesztésre, az orvok tudniillik akasztófára, a rablók karóra vagy kerékre, a többiek pedig érdemök szerint pallosra kárhoztatandók s büntetendők.

1. §. Javaik s birtoki jogaik pedig, ha halálra ítéltetnek, fiaikra, vagy ezek nem léteben vérszerinti rokonaikra *), vagy más **)) törvényes utódaikra szállanak ***).

2. §. Ha pedig királyi kegyelem adatott nekik, és az ítélet mégis végrehajtatott, akkor birtoki jogaik a birónak és az ellenfélnek kezéből, kinek kérelmére tudniillik az ítélet hozatott, fiaik, rokonaik, vagy más törvényes utódaik által köz-becs-áron visszavétetnek, amint ez az ítéletekrőli szakaszokban, a 2-ik részben bővebben előadatik.

*) A Corpus Jurisban levő: „in generando efficaces et sufficientes,” az eredetiben csak: „generationales.”

**) Az eredetiben levő: „alios” hiányzik a Corpus Jurisban.

***)) II: 56. — 1486: 55.

16. Cím.

Hogy a hűtlenség vétké és a főbenjáró ítélet kétféleképen különböznek egymástól.

Különbség van tehát a hűtlenségi vétek és a főbenjáró ítélet között kétféleképen. Először: mivel a hűtlenség vétké által a hívtelen embernek mind feje, mind öröksége vagyis minden javainak és birtoki jogainak örök volta elvész, és az ő részére eső azon birtoki jogok öröklete az ily hűtelennek, vagy hűtlenség vétkébe bonyolult *), keveredett s marasztalt embernek (ha szinte feje vétetnék is) fia- vagy rokonaira soha többé vissza nem megyen.

1. §. Sőt a jószágáramlást tekintve, az ő származási rende- vagy nemzetségének folytatása, a hűtlenség gyalázata- s megutáltatására, és a szeplőtlen hűség jeles erényének dicséretére, reá nézve örökre idegenné válik. Értsd azonban a már született és nem a születendő gyermekeket. Mert azon gyermekek, kik az atya elmarasztaltatása, vagy hűtlenségi vétekbe bonyolódása után születnek, az atyai jogokban (ha atyjok a királyi kegyelmet és minden javának birását megnyerte) méltán és helyesen öröködnék.

2. §. Ezen királyi kegyelem azonban a javakbani viszonyos öröködsre nézve a jószág-áramlást illetőleg az ő nemzetségének **) (kivéven az elítélés után születendő fiakat) semmi részben nem használ. Nem is helyezi a királyi kegyelem az előbb született egyéb gyermekeket vagy atyafiakat ezen elítélttel öröködsük előbbeni állapotjába, ha csak a jószágáramlás iránt újra közöttük bevallólevél általi kölcsönös kötés nem következne, s királyi jóváhagyás nem nyeretné reá. Mert ily módon s nem másképp éled fel s újul meg az elhunyt és elveszett örököds.

*) Az eredetiben; „inretiti,” a Corpus Jurisban: „aspersi.”

**) I. r. 49.

3. §. A főbenjáró ítélet *) által pedig a jószágok és birtoki jogok tulajdonisága és öröksége nem vész el; hanem, ha valamely elítélt kivégeztetik, akkor minden jószágai s birtoki jogai, fiaira (ha volnának), vagy közelebbi atyjafiaira, vagy más törvényes utódira háramlanak egyenesen.

4. §. Ha pedig királyi kegyelmet nyer, de mégis az ítélet az ellenfél által végrehajtatik: akkor azon birtoki jogokat a fiak, vagy atyafiak, vagy más törvényes utódok (mint mondatott) közbeeső mellett, a bíró által kitűzendő határidő alatt, magukhoz válthatják.

5. §. Ezenkívül a hűtlenség vétke s a főbenjáró ítélet között a másik különbség: hogy ha az elítélt ember a hozott és kihirdetett ítélet után is (de annak végrehajtása előtt) az ellenféllel megegyez, vagy megegyezhet, akkor annak királyi kegyelemre sincs szüksége, s az elítélt ember javainak és birtoki jogainak uralmába a bíró sem avatkozhatik.

6. §. De ha valaki hűtlenség vétkébe esik, habár azzal, kit a föntebb mondott esetekben megsértett volt, egészen megegyezett is, annak keresetétől, kinek a királyi felség a javakat és birtoki jogokat valamely hűtlenségnél fogva adományozta, magát meg nem óhatja; mert ezen ország szent koronájának hatóságánál fogva, melynek méltósága s tekintete ellen vétett a hűtlen, és a királyi felségnek reá következő adományozásánál fogva az ily jószágok s birtoki jogok nyerőjének teljes hatalmu szabadsága van ügyködni, pörlekedni, s azon javakat, a törvény rendét megtartva, magának megszerezni- és elsajátítania.

*) Ulá:zló I: 74.

17. Cím.

Kik és kiket értünk az örökösök és maradékok alatt? És mely jószágok illetnek csak fiágot, s melyek mindkét ágot.

Egyébiránt minthogy az elkezdett tárgy folytatásától (a hűtlenségnek és föbenjáró ítéletnek e helyen szükségképen előforduló magyarázata s megkülönböztetése miatt) eltértem: ugyanazért a királyi adományok nyilvánosságosb fejtegetésére visszatérve, és először is azon záradékot: „örökös nélkül elhaltak vagy magvaszakadtak“ magyarázván,

1. §. Meg kell jegyezni, hogy ámbár maradékok neve alatt mindazok értetnek, kiknek atyjok vagy anyjok után törvény szerint öröködniök kell, akár fiak, akár némberek legyenek (a méhben hagyottakat is ide foglalván); magzatok nevezetével pedig a már született fiak és leányok, a méhben-hagyottak kizárásával jelentetnek, a mennyiben *) gyermekek neve alatt mind a fiak, mind a leányok, s a fi- és leány-unokák egyaránt foglaltatnak: mindazáltal országunknak régi és jóváhagyott szokásánál fogva, örökösök alatt csupán csak a törvényes fiak értetnek, kikre az atyai örök jogok szoktak szállani.

2. §. Ámbár azon esetben, ha az atyai vagy anyai jószágok és birtoki jogok, mind a két ágot, tudniillik mind a fiakat, mind a leányokat illetik, az örökös nevet a leányok is (jöllehet nem tulajdonképen) viselhetik. A leányok tehát, minthogy nem minden atyai jószágban és jogban részesülnek, helyesen nem örökösöknek, hanem inkább maradékoknak neveztetnek.

3. §. És maradékoknak is, nem ez okon neveztetnek, mintha az atyai jogok közönségesen és mindenkor reájok szállanának, hanem a vérség tovább származása tekintetéből, és azon esetekben, midőn törvényesen részesülnek az atyai vagy anyai javak örökletében.

*) A Corpus Jurisban: „autem,“ az eredetiben: „siquidem.“

4. §. Mert némbéri jogot szintugy mint férfiút csak azon birtoki jogok illetnek egyenlően, melyek apai avagy anyai pénzen vásároltattak és szereztettek; ezenkívül valamely megölt nemesnek díjába adattak és köteleztettek; továbbá: negyedjogul vagyis leányi negyed kiadása és megtérítése fejében örökre oda adattak és átirattak, csakhogy a leányi negyednek ily örök átirása a fivérek vagy egyéb illető öröklők sérelmével ne történjék. Ugy szintén azon birtoki jogok is, melyekben némely leányok, vagy némberek a királyi felség által (azonban a fivérek jogsérelme nélkül) mindkét ágra nézve igaz örökösökké fiúsítottak.

5. §. Akármikép szerzett minden más birtoki jogok pedig csak fiágot illetnek.

6. §. És mondám jelesen: „apai avagy anyai pénzen vásárlott javak,“ minthogy némely fivérek pénzén szerzett jószágokban és birtoki jogokban a leányoknak vagy némbereknek, tudniillik azok nővéreinek, semmi joguk nem lehet, sem oldalaslag a némberek nem öröködhetnek, vagy valamely részt nem kaphatnak, hanem egyedül az apai jogokból követelhetnek magoknak vagy illető részt az imént megirt esetekben, vagy leányi negyedet *).

7. 8. §§. Mondám továbbá jelesen azt is: „mind a két ágra nézve.“ Mert azon esetben, ha a királyi felség valamely leányt vagy némbert az atyai avagy fivéri jogokban (ha a fivérnek örököse nincs s a fiúsításban megegyez) valóságos fiörökössé és utóddá egyszerűen tett **), nem iktatván tudniillik a fiúsító-levelbe: „mind két ágot,“ akkor az ily birtoki jogok, a némbér halála után csupán csak fiakra (ha volnának), másképp pedig ismét a királyi ügynökségre szállnak; és leányai

*) I : 88. cz.

**) I : 7. és 50. cz.

csupán azokból, az ország szokása szerint kellőképen járó negyedjogaikkal tartoznak megelégedni.

18. Cím.

A szolgálattal szerzett birtoki jogok miért nem illetik a nőágot?

Ha pedig kérdésbe jőne: hogy a szolgálattal szerzett *) jóságok és birtoki jogok miért nem illetik a nőágot? Felelet: azért, mivel e Magyarország az alávetett részekkel együtt, ellenségeknek közibe s torkába van egészen helyezve, mely mindenkor karddal s fegyverrel oltalmaztatik és védelmeztetik; a jóságokat és birtoki jogokat is eleink közönségesen katonai szolgálattal s vérontással szerezték, s most is úgy szokták szerezni. Némberék pedig és leányok fegyverrel katonáskodni s az ellenséggel küzdeni nem szoktak s nem is tudnak; és ez okon nem illetik azon jóságok a leányágot.

19. Cím.

*Ellenben a pénzen vett birtoki jogok miért illetnek nőágot szint-
ugy, mint fiágot?*

Ellenben ha kérdezik: miért illetik az atyai s anyai pénzen vett birtoki jogok a nőágot szintugy, mint a fiágot (a mint föntebb mondatott)? Mondd: azért, mivel a pénz az ingó javakhoz számíttatik **); az ingó javakból pedig, akár atyaiak, akár anyaiak legyenek, mind a fiak, mind a leányok egyenlő részt kapnak, következőleg az ily pénzen szerzett jóságok- és birtoki jogokból is (mely pénzben tudniillik atyjok vagy anyjok halála után a leányoknak is kellett volna részesülniök) illető rész adatik a leányoknak.

1. §. Ámbár eredetét s alapját meggondolva, minthogy pénzt is igen nagy szolgálattal, munkával, s

*) I: 5. 57. cz. 1715: 26.

**) I: r. 102. cz.

néha temérdek vérontással szoktak szerezni s gyűjteni; és minthogy a háborúk terheit s a haza védelmét a némberek vagy leányok személyesen nem viselhetik s nem birhatják el, és így a vételbeli jószágokból és birtoki jogokból sem érdemelnek örök részt: mindazáltal, hogy minden atyai jószág s vagyon örökletéből egészen kizáratni ne láttassanak, a testvéri szeretet, s a fiaknak jó indulatja, melylyel nővéreik iránt viseltetnek, s isteni törvény szerint is kell viseltetniök, megengedte, hogy a leányoknak velök együtt örökjogu illő részök legyen az említett vételbeli jószágok- és birtoki jogokból; s a hadak terheinek viselését, és a haza védelmezését e részben, férjeikre bizta.

20. Czim.

Vajjon a hűtlenség vétke miatt elítéltnek mind a két ágat illető javai, megkegyelmezés után mindenik ágat illetik-e?

Továbbá kérdés: ha valaki a hűtlenség vétkében elmarasztaltatik, kinek jószágai és birtoki jogai mindkét, úgymint fi- és nőágot illettek s követtek volna, és azután az elítélt, fejére és javaira nézve királyi kegyelmet nyer: vajjon a kegyelem után születendő leányok az atyai javakban egyaránt öröködnék-e a fiakkal vagy sem? mivelhogy az előbbeni kiváltságok a hűtlenség vétke által megsemmisültek.

1. §. Felelet: igen, mivel a királyi kegyelem által a hűtlennek minden előbbeni kiváltságai örökösire és maradékira (de csak az utána egyenesen és nem oldalaslag következőkre) nézve fölélednek, s visszanyerik előbbi erejököt, következőleg azon javak ismét mind a két ágat illetik.

2. §. Ha csak talán a kegyelemlevélben az iránt nyilvános kivétel nem tétetnék; mert a fejedelem hatalmában áll a kegyelem-adás és a jószágok visszabocsátása.

3. §. A mily módon és a mely föltételek alatt

adja tehát a fejedelem a kegyelmet s bocsátja vissza azon jószágokat: szintén a szerint fog a jószágban örökös is következni.

4. §. Az atya elítéltetése előtt született leányokról pedig semmi kérdés nincsen. Mert azok saját részöket atyjok vétke miatt el nem vesztik *), azonban a vele való viszonyos örököshöz (mint a hűtlenség vétke és a főbenjáró ítélet közötti különbség sorában meg volt mondva **) többé nem jutnak.

21. Czim.

A szolgálatokért és egyszersmind pénzért adományzott jószágok mind a két ágot illetik-e?

Kérdés továbbad: ha a királyi felség, avagy valamely úr, vagy nemes, valakinek valamely birtoki jogot, legyen az akár vár, vagy erősség, akár mezőváros, falu, vagy pusztá, részint szolgálattételért, vagy pedig jótét- és kedveskedésért, részint pedig az azokról adomány- vagy bevalló-levéiben is kitett bizonyos summa pénzért örökösön ajándékozott és beírt, vajjon az ily birtoki jog mindkét ágot illeti-e, vagy csak a fiágot?

1. §. Azt kell felelni, hogy csak fiágot illet, mint-hogy a jószágszerzésnél mindenkor annak gyökerét, nem pedig pótlékját vagy ágát kell tekinteni: ugyanezért az olyan jog, a szerzés gyökerénél fogva, örököséginek és nem vételbelinek ***) bizonyíttatik.

2. §. Mindazáltal a leányok, vagy nőágon lévő személyek az ily summa pénzből részt méltán kaphatnak.

3. §. Ha pedig a pénzsumma oly nagy- és nevezetesnek látszik, hogy a most említett módon ajándékozott birtoki jog annyit érőnek alig tartathatnék: ak-

*) 1715: 9.

**) I: 16. cz.

***) 1715: 26. I: 17, 19.

koron azon birtoki jog; a birónak és valamely hiteles helynek emberei által, közbeesünél fogva megbeesülendő, és az illetén beesü szerint a leányokat illető pénzbeli rész a fiak által kiadandó.

4. §. Folyomány. A honnét a jószágnyerés gyökeréből következik, hogy ha valamely fivér, saját birtoki részét eladván más fivérnek, a kire származási és öröködési jognál fogva az ilyen rész különben is (az eladó halálával) szállott volna, azon rész leányágot nem illet.

5. §. És e rész alatt egész helységet, és több más hasonló birtoki jogokat is érts.

6. §. Övakodók legyenek tehát a jószágok szerzői vagy vevői; mert a mint leveleiket szerkesztik, úgy fog történni javaiknak öröklete és háramlása is.

22. C z í m.

Az adománylevélnek e záradékáról: „magvaszakadtával.” Mit kell érteni a magon?

Minthogy azoknak jószágai s birtoki jogai iránt készítendő királyi adománylevelekbe, kik örökösök nélkül hálnak ki, ezen záradék: „ennek s ennek magvaszakadtával” mindig be szokott tétetni s igtattatni: azért úgy vélekednek némelyek, hogy ha a magvaszakadt úr, vagy nemes, leányokat hagyott maga után, akkor az oly adománylevélbe világosan be kell írni és hozzáadni e záradékot: „fiág,” hogy az adománylevélben bent foglaltassék: „ennek s ennek fiága magvaszakadtával;” mert máskép az adománylevél nem érvényes, sem az oly jószágok nyerőjének nem használhat, úgy okoskodván s állítván, hogy az (mivel leányai vannak) még nem magvaszakadt.

1. §. A mit nem kell tartani. Mert a „mag” szó alatt csupán csak a férfiúi vagyis *) fiág, és ném a

*) Az eredetiben: „vel,” a Corpus Jurisban: „ac.”
Verböczy. 5

leányág értetik. Haszontalan tehát és fölösleges azt oda tenni vagy toldani, a mit különben is a szó ereje magában foglal,

2. §. És ennek oka az : mivel természetesen a férfinak bőségesebb magvából (többnyire) figyermek fogantatik ; viszontag pedig a nő magvából némbor származik. Méltán mondatik tehát az magvaszakadtának (ha vannak is leányai) ki fiágban kihalt.

3. §. Innét van, hogy a nemes atyától és nemetlen anyától nemzett fiak igaz nemesekül tartatnak s atyjok nemzetségét és állapotját követik, de viszont, nem ; a mint föntebb *) is nyilván megmondtam.

4. §. Ha mindazáltal valakinek jószágai s birtoki jogai mindkét ágat nyilván illetnek **), s mindenik ág kihalt ; akkor helyesen és alkalmasan beteendő a királyi adománylevélbe : „ennek s ennek mindkét ága magvaszakadtával,“ hogy e részben a „magon“ utódi öröklés értessék.

23. C z í m.

Meddig tart s idősül el a királyi jog ?

Mivel (a mint megmondám) a királyi felség minden magvaszakadt zászlós, országnagy és főrendű uraknak s ország nemeseinek igaz és törvény szerinti örököse gyanánt tekintetik, vannak több urak és nemesek s ország lakosi, tudniillik birtokos emberek, kik a királyi jogokat maguk részére vétkezen tulajdonítván el, tudniillik vagy zálogkezimmel, vagy erőtlén, azaz érvénytelen avagy királyi jóváhagyást föltételező bevallással ; mégis atyafiúi ***) vagy más utódi- avagy örököségi jogon reájok háramlottaknak költvén, vagy

*) 7. czím.

**) 1715 : 25.

***) Az eredetiben : „necessario ;“ a Corpus Jurisban : „necessaria.“

más nem egyenes úton (leginkább háborús és zavaros időkben) imigy-amugy azoknak uralmába jutván, azokat alattomos hallgatással szokták kormányozni és birni, azt követelvén, hogy ők azon birtoki jogokban hosszú idejű elévülésnél fogva magukat megerősítették s alapították.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a királyi jog, akármely rossz lelkű birtokosok jószágaiban és birtoki jogaiban száz évig tart s kerestethetik ki, ellent nem állván valakinek elévülési *) ellenvetése.

24. C z í m.

Mi a királyi jog meghatározólag és mi a birtoki jog ?

Királyi jognak mondatik tehát az ország szent koronájának titokban lappangó és létező hatósága azon jószágokra és birtoki jogokra nézve, melyeket valaki, rosszlelküleg és királyi helybenhagyás ellenére bitorol.

1. §. A birtoki jog nevezet alatt pedig közönségesen értetnek a várak, kastélyok, erősségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokok, földek, erdők és puszták.

2. §. A hol tudni kell, hogy a birtok kétféleképen vétetik. Először: valamely ingó vagy ingatlan vagyonnak uralma, használása és kormányzása helyett. És e szerint a birtok, mintegy belépés **) azon vagyonnak használásába és uralmába, melyet valaki valósággal bir és kormányoz.

3. §. Másképp pedig (a czélhoz képest) a birtok nevezet alatt falu jelentetik s értetik, még pedig tulajdonképen szólván; mert a várak-, kastélyok-, kulcsos és mezővárosok- s pusztáknak külön neveik vannak.

4. §. Mindazáltal e helyen a birtoki jog nevezet

*) I: r. 78. cz.

**) A latin nyelvhez alkalmazva hübben: „possessio mintegy pedum positio“.

alatt közönségesen értendők: várak, kastélyok, erősségek, kulesos városok, mezővárosok, faluk, birtokrészek, földek, rétek, erdők és puszták.

5. §. Pusztának pedig mondjuk azon szántóföldet, melyen előbb emberek szoktak lakni, jelenleg azonban semmi épületek nincsenek rajta, s lakosai nincsenek; mintegy „pusztításnak” vagyis „ragadománynak” kitéve szavakból származtatták a régiek, kik a hadban nyert földeket ragadomány név alatt bírták.

6. §. Oly nemesi és jobbágyi telket vagy ház helyet is, melyen semmi épület és lakó teljességgel nincsen, hasonlóan pusztának hívunk.

7. §. A várak pedig és kastélyok, erősségek, kulesos és mezővárosok ismeretesek s magyarázatra nem szorulnak.

8. §. Tartozék nevezet alatt azonban közönségesen értetnek és foglaltatnak mindazok, melyek valamely kulesos városhoz, mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak; milyenek: a mivelt és műveletlen szántóföldek, mezők, rétek, kaszálók, legelők, gyepek, erdők, cserjék, ligetek, bérczek, völgyek, szőlők, szőlőhegyek, vizek, folyamok, halastavak, halászatok, vízfolyások, malmok és azoknak helyei. És közönségesen minden haszonvételek s jövedelmek, melyek a kulesos városhoz, vagy mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak.

9. §. Gyakran pedig tartozék neve alatt foglaltatnak valamely várnak minden hatóságai, vagy a várhoz kapcsolt és tartozó, akárhol találtató minden ingatlan jószágok: mint a kulesos városok, mezővárosok, faluk, birtoki részek és puszták. Ily névvel vagy jelentéssel azonban ritkán élünk, hanem a várhoz tartozó kulesos városokat, mezővárosokat, falukat, birtokrészeket és pusztákat, ha nem egyenként, legalább közönséges kitételrel meg szoktuk nevezni.

10. §. És ámbár a királyi jog általában csaknem minden birtoki jogokra vitethetik és kiterjesztethetik,

melyek királyi adományozás és ajándékozás alá akár-mely módon vagy ezímen jutnak: mindazáltal ha valamely úr, vagy nemes, hűtlenségi bélyeget maga után vonó esetekben vagy bűnökben vétkezett és hibázott, vagy ha valakinek (közelebb) magva szakad, ennek vagy ezeknek jószágai és birtoki jogai, nem királyi jog nevezete alatt egyszerűen, hanem hűtlenség vétke (megneveztetvén az), vagy pedig *) a kihalt embernek magvaszakadtánál fogva szoktak felkérteni, és gyakran az oly adománylevélbe a királyi jogot is (ha ez azon jószágokban másképp is megvolna) a felkérők be szokták igtatni. Ugyanezért a királyi jognak imént adott leírását nem a királyi jog ily neméről, hanem a királyi jogok eltitkolóira kell érteni és alkalmazni.

25. C z í m.

Hogy a jószágokat királyi jogezímmel igazságtalanul felkérők azon jószágok örök becsüjében marasztaltatnak.

Ha tehát valaki, királyi jog név alatt, valamely birtoki jogokat nyert magának, melyeknek békés uralmában valamely úr, vagy nemes régóta **) volt, és ez iránt indítandó perben a törvényes időszakaszok folytában (mert a mai szokás szerint, az ilyen per négy nyolczados törvényszakasz alatt szokott végkép befejeztetni) azon úr vagy nemes bebizonyíthatja, hogy ő azon nyert jószágokat igaz ezímmel és jó joggal birta és bírja ***): akkor az oly felkérőt azon vétkesen és igazságtalanul nyert birtoki jogok örök becsüjében kell marasztalni és elítélni, melyeknek örökiségét magáévá tenni, bitorlani, és azoktól a törvényes birtokost örökre megfosztani törekedett; hogy hasonló mértékkel mérjenek neki vissza, és oly kárt szenvedjen forbátlatul, melyet másnak akart okozni.

*) Az eredetiben levő: „autem“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben „ab olim“, a Corpus Jurisban „olim“.

***): 1439: 24. 1492: 62. II: 71.

1. §. S ugyanazt kell tartani azokról is, kik az elébb mondott esetekben hűtlenség vétkénél fogva valamely birtoki jogokat kérnek fel a királyi felségtől, és az efféle hűtlenségi vétket azok ellen, kiknek birtoki jogaik felkérettek, nem képesek bebizonyítani; tudniillik az olyak is a birtoki jogok örök beesüjében, ha a perről lemondani nem akarnak, elmarasztalandók.

2. §. Ámbár sokan úgy vélekednek, hogy azokat csak nyelvváltságban *) kell marasztalni és büntetni, annál fogva tudniillik, hogy az ártatlanokat és bünteleket a királyi felség előtt rossz hírbe hozták.

26. C í m.

Hogy a jószágoknak valaki magvaszakadtánál fogva felkérői semmi teherben nem marasztaltatnak.

Ha pedig valaki valamely meghalálozott- és örökös nélkül kihaltnak magvaszakadtánál fogva jószágokat vagy birtoki jogokat, mint az ország szent koronájára törvényesen szállottakat, a királyi felségtől felkér, és azután az az iránt indítandó per vizsgálata alatt az írásbeli bizonyítványokból az világosodnék ki, hogy azon birtoki jogok nem királyi adományra tartozók, hanem a megholtak némely nemzetségi fivéreire, vagy nőága tagjaira, vagy más törvényes utódokra háramlottak: akkor a felkérő azért semmi büntetés alá nem vettetik, sem valamely teherrel nem sújtatik, minthogy a megholt embernek, tudniillik fiörökös nélkülinek, jószágait mint kétségeseket kérte föl, hogy az ország szent koronájának hatósága annak idejében kikeresztessek s a jószágok háramlásáról kétség eloszlassék.

1. §. Mert az is, ki a pert megnyeri, s hogy azon jószágok ő reá szállottak, nyilvánságossá teszi: talán annak éltében, ki már elhunyt, azon jószágoknak való-

*) Az eredetiben: „emenda“, a Corpus Jurisban „emendatione“.

ságos uralmában nem vala. A honnét, ha az ilyes megszokadással fogva keletkezett adománylevelekben a királyi jog is történetesen beigtattatik, vagy hozzákapcsoltatik, és a felkérő a királyi joghoz tovább ragaszkodni nem akar *), azért semmi birói teherben nem kell őt marasztalni.

2. §. Ha mindazáltal további királyi joggal, átalakodva pert folytatni meg nem szűn s azt újra elveszti, akkor a föntebb mondott büntetés alá kerül.

3. §. Azonban királyi jog iránti ügyben a felkérő (ha akarja) törvényesen eljárhat.

4. §. Mert, ámbár azon záradék tekintetéből, mely az adománylevelekbe mindenkor be szokott igtattatni, tudniillik: „Ugy lévén s állván az előadottak, a mint mondatik“, úgy vélekesznek némelyek, hogy az adománynak, mely megszokadással fogva történt, első része érvénytelenítettván s megsemmisítettván, annak a királyi jogról szóló egyéb része is megsemmisítendő; azonban minthogy igaz volt, hogy az, kinek javai felkérettek, mag nélkül halt meg, úgy látszik, a most említett záradék az egész adományt, és ezzel együtt magát a királyi jogot meg nem erőtléníti; ugyanezért a felkérő, ha akarja, az ügyet a mondott királyi jog iránt bizvást indíthatja. **)

27. C í m.

Hogy perben álló jószágokat megszokadással fogva föl nem kérhetni.

Meg kell pedig jegyezni, hogy ha valaki, némely birtoki jogok örökségének színe alatt pert indítana, és mielőtt ezt befejezné és elvégezné, e világból magtalanul kimulnék: akkor ezen esetben, ilyes perben

*) Az eredetiben „noluerit“, a corpus jurisban „voluerit“.

**) Mátyás VI: 26, 27. Ulászló I: 63.

álló jószágok és birtoki jogok, a meghalálozottnak magvaszakadtánál fogva, a fejedelemtől fel nem kérethetők.

1. §. Minthogy a vérség továbbszármazása, melynek tekintetéből a meghalálozott szerzé és keresé vala a jószágokat, elenyészett; a fejedelem pedig, jóllehet neki azon jószágokra nézve, melyeket élteben birt vagy birhatott, örököse, de nem tekintetik vérszerinti örökösnek azok megnyerésére nézve miket a meghalálozott még *) sajátjává nem tett, hanem a pernek még csak kétes állásában reménylő azokat megnyerendie.

2. §. Azonban, ha vannak oly jószágai és birtoki jogai, melyek zálogképen, vagy hitbér vagy leányi negyed fejében, avagy más visszaváltható módon idegen kezeknél lekötve, illetén jószágokat a királyi feltség, vagy az, ki a királyi adományt nyeri **), kinek ő azokat adományozza, mindenkor magához válthatja.

3. §. Mert ilyes lekötés a jószágok tulajdoniségát, melylyel élteben a meghalálozott birt, ki nem zárja.

4. §. És ugyanezt kell az örökbe fogadottakról is mindenekben érteni és tartani, kik a meghalálozott rokon törvényes utódaiként, de nem való örököseiül tekintetnek, s kik az illetén visszaváltható jószágokat teljes joggal visszaszerezhetik.

5. §. Innen keletkezett azon ismeretes és régi közmondás: „hogy a perek pénzért nem adhatók s nem vehetők.“ Mely mondást ugyan nem kell akkép érteni, hogy valamely nyomorú, szükség és szegénység terhelte, vagy más hiányt szenvedő személy, az őt igazságos czímmel illető javainak visszakeresését és vissza-

*) Az eredetiben : „nondum,“ a Corpus Jurisban „non.“

**) A Corpus Jurisban levő: „seu“ nincs az eredetiben.

szerzését s az innen támasztott vagy indítandó ügyeknek és pereknek vitelét s folytatását másnak nem ajánlhatná, avagy illetén peres vagyis perben álló jószágokat jó feltételek alatt el nem adhatna, vagy el nem idegeníthetne; hanem e közmondás úgy értendő, hogy az, kinek a jószágok eladattak, vagy az ügy folytatása ajánltatott, annak, ki illetén jószágokat eladott, sem életében, de halála után sem folytathatja az ügyet saját neve alatt, hanem az eladónak neve alatt kell az ügyet vinnie és folytatnia.

6. §. A pernek kimenetele s vége pedig kétséges, és addiglan, míg az ügy a fölperes részéről véget nem ér, az eladó nem állíthatja helyesen magáéinak az illetén peres jószágokat. Ez okon a vevő sem képes azok mint az eladó jószágai iránt törvény előtt saját neve alatt vitatkozni.

7. §. Minélfogva, ha perközben az eladó, mielőtt tudniillik az előbb megjegyzett jószágok eldöntő ítélet által visszaszerezettek, meghalálnának, akkor a vevő a pénzt is, a jószágot is elveszti. Mert a főntebb érintett okból többé már nem kereskedhetik ez ügyben, és következőleg nyilván való, hogy a perek, azaz peres jószágok pénzen nem szerezhetők.

28. Czim.

Hogy királyi adomány útján szerzett jószágok, ha pénz-összeg fizettetnék is az ellenmondóknak, nőágot nem illetnek.

Továbbá gyakran történik, hogy a kik némely jószágokat és birtoki jogokat vagy bármely meghalálozottaknak magvaszakadtánál, vagy más bármily véteknél fogva, vagy királyi jog czíme alatt felkérnek, azon ellenmondókkal, kik illetén adományok végrehajtásának idejekor megjelentek, és azok igtatásának ellenmondottak *), megegyeznek és egyességre lépnek, s

*) Az eredetiben : „contradictionis,” a Corpus Jurisban : „contractionis.”

némi pénzösszeget fizetnek az ellenmondóknak, hogy hamarabb és könnyebben jussanak a felkért jószágok uralmához, vagy hogy azon jószágokat egyáltalában minden további fizetéstől, melynek netalán a leányi negyedek avagy hitbérek és hozományok s más ilyen dolgok ürügye alatt valának alája vetve, fölmentsék.

1. §. A honnét úgy vélekedtek némelyek, miszerint ily jószágoknak a nőágot, szinte mint a fiút kell illetniök; mi épen nem látszik valónak *).

2. §. Mert a birtoki jogok tulajdonosságát mindig a szerzemény gyökeréhez és eredetéhez kell mérni, mint föntebb is **) röviden előadatott; és innét az adomány törzsökénél fogva az, nyert jószágnak tekintetik, nem pedig a fizetés ágánál fogva, vételbelinek.

3. §. Mivel az adomány, mely megelőzte, vala okul, hogy pénzbeli fizetés következett reá.

29. Czim.

Minő eljárást kíván a magszakadásnál fográsti királyi adomány?

Minő eljárást kívánnak pedig a magszakadásnál fogva kiadott és szerkezett királyi adományok ***), s mit kell a felkért jószágok- és birtoki jogokra nézve az irántok indítandó per elitélése előtt cselekedni, s mint kell továbbá magát a pert elvégezni és befejezni, miután közönséges végzeményben ****) erről világos említés és irott ezikkely találtatik: ennél fogva az ott megjegyzett módhoz kell magunkat e részben tartanunk, ámbár az, ezen ország régi szokásával néhány záradékban ellenkezni látszik. Mindazáltal, hogy annál könnyebben lehessen e tárgy ismeretéhez eljutni, ama

*) I: 21, 73.

**) 21. czím.

***) 1715: 25, 26.

****) Zsigm. VI: 17. Máty. VI: 26. Ulászló I: 63. VII: 62.

végzeményben megírt illető czikkelyt szóról szóra be-
igtattattam és ide kapcsolattam, mely is így kez-
dődik :

1. §. Továbbá, ha valamely vármegyében némi
jogok bármely meghalálozottak magszakadásánál fog-
va átszállottak, és ilyes birtokokról nyilvánosan nin-
csen tudva, ha a királyi joghoz tartoznak-e vagy pedig
valamely rokon fivéreket avagy leányági embereket
illetnek, hanem e kettő között, azaz a királyi jog és
mások, tudniillik a nemzetségbeliek joga, avagy a leá-
nyoké *) között, kétség támadna: akkor mindenik vár-
megyében a megye ispán által, a szolgabírákkal és más
e végre egy helyen összegyülekezett azon vármegyei
nemeseikkel együtt egy közrangu és alkalmas, de nem
a zászlósok vagy hatalmasabbak, hanem a középrendű
nemések közül választott nemes ember, illetén átszál-
lott s kétséges és más netalán eléforduló hasonló jo-
gokat mindaddig őrizzen és kézen tartson legkisebb
károsítás nélkül, — kivévén, hogy ilyes birtokok szo-
kott jövedelmeiből (meddig kezei közt maradnak) mér-
sékelt költségeket huzhat és tehet, mikről azután szá-
molni tudjon és tartozzék, — miglen az örökösök nél-
kül meghalálozottak jogainak ilyen átszállása a királyi
törvényszéken kihirdettetett; s megtörténvén a kihir-
detés, bárki is ezen birtokokat és jogokat magáéinak
állítja, egy egész év leforgása alatt, jogainak előmuta-
tásával, ezeket sajátjainak bizonyítsa. Mit ha megtehet,
az ország bírása őt e jószágokba igtattatni parancsolja,
és igtattassa foganattal.

2. §. Ha pedig a bebizonyításban megfogyatko-
zik, a királyi jogra hagyassanak**), s ha valakik utóbb
jogot tartanának azokhoz, a királyi kezekből törvény-
nyel követeljék azokat.

*) A Corpus Jurisban levő : „sexum“ nincs az eredetiben.

**) Zsigmond VI: 18.

némi pénzöszevet fizetnek az ellenmondóknak, hogy hamarabb és könnyebben jussanak a felkért jószágok uralmához, vagy hogy azon jószágokat egyáltalában minden további fizetéstől, melynek netalán a leányi negyedek avagy hitbérek és hozományok s más ilyen dolgok ürügye alatt valának alája vetve, fölmentsék.

1. §. A honnét úgy vélekedtek némelyek, miszerint ily jószágoknak a nőágot, szinte mint a fiút kell illetniök; mi épen nem látszik valónak *).

2. §. Mert a birtoki jogok tulajdonosságát mindig a szerzemény gyökeréhez és eredetéhez kell mérni, mint fentebb is **) röviden előadatott; és innét az adomány törzsökénél fogva az, nyert józágnak tekintetik, nem pedig a fizetés ágánál fogva, vételbelinek.

3. §. Mivel az adomány, mely megelőzte, valókul, hogy pénzbeli fizetés következett reá.

29. Czim.

Minő eljárást kíván a magszakadásnál fográsti királyi adomány?

Minő eljárást kívánnak pedig a magszakadásnál fogva kiadott és szerkezett királyi adományok ***), s mit kell a felkért jószágok- és birtoki jogokra nézve az irántok indítandó per elitélése előtt cselekedni, s mint kell továbbá magát a pert elvégezni és befejezni, miután közönséges végzeményben ****) erről világos említés és irott czikkely találtatik: ennélfogva az ott megjegyzett módhoz kell magunkat e részben tartanunk, ámbár az, ezen ország régi szokásával néhány záradékban ellenkezni látszik. Mindazáltal, hogy annál könnyebben lehessen e tárgy ismeretéhez eljutni, ama

*) I : 21, 73.

**) 21. czím.

***) 1715 : 25, 26.

****) Zsigm. VI : 17. Máty. VI : 26. Ulászló I : 63. VII : 62.

végzeményben megirt illető ezikkelyt szóról szóra beigtattattam és ide kapcsolattattam, mely is így kezdődik :

1. §. Továbbá, ha valamely vármegyében némi jogok bármely meghalálozottak magszakadásánál fogva átszállottak, és ilyes birtokokról nyilvánosan nincsen tudva, ha a királyi joghoz tartoznak-e vagy pedig valamely rokon fivéreket avagy leányági embereket illetnek, hanem e kettő között, azaz a királyi jog és mások, tudniillik a nemzetségbeliek joga, avagy a leányoké *) között, kétség támadna : akkor mindenik vármegyében a megye ispán által, a szolgabírákkal és más e végre egy helyen összegyülekezett azon vármegyei nemesekkel együtt egy közrangu és alkalmas, de nem a zászlósok vagy hatalmasabbak, hanem a középrendű nemesek közül választott nemes ember, illetén átszállott s kétséges és más netalán eléforduló hasonló jogokat mindaddig őrizzen és kézen tartson legkisebb károsítás nélkül, — kivéven, hogy ilyes birtokok szokott jövedelmeiből (meddig kezei közt maradnak) mérsékelt költségeket huzhat és tehet, mikről azután számolni tudjon és tartozzék, — miglen az örökösök nélkül meghalálozottak jogainak ilyen átszállása a királyi törvényszéken kihirdettetett; s megtörténvén a kihirdetés, bárki is ezen birtokokat és jogokat magáéinak állítja, egy egész év leforgása alatt, jogainak előmutatásával, ezeket sajátjainak bizonyítsa. Mit ha megtehet, az ország bírása őt e jószágokba igtattatni parancsolja, és igtattassa foganattal.

2. §. Ha pedig a bebizonyításban megfogyatkozik, a királyi jogra hagyassanak**), s ha valakik utóbb jogot tartanának azokhoz, a királyi kezekből törvénnyel követeljék azokat.

*) A Corpus Jurisban levő : „sexum“ nincs az eredetiben.

**) Zsigmond VI : 18.

az említett jószágokat adományozza, hagyatnak bírás végett.

4. §. Valamint ez fenséges fejedelem néhai Mátyás király úr végzeményében *) is, melyből e jelen czikkely van kivonva, de különbözőleg és változtatva, nyilvánosan befoglaltatik.

5. §. Mert azért neveztetett meg világosan ilyes magszakadási ügyben a bíró, hogy mindegyik fél folyamodhassék a neki kitűzött határidő alatt bírájához, és tőle az előbocsátottakban igazságot követelhessen.

6. §. A leányok pedig az atyai házban fognak (mint a czikkelyben foglaltatik) férjhezmenésük ideje előtt, a jószágoknak negyedrésztét bírva, lakozni.

7. §. A meghalálozottnak felesége vagyis özvegye, miglen második házasságra nem lépend, férje házából és udvarából szinte ki nem zárathatik; valamint alább, hol a hitbér fizetéséről leszen szó, világosabban megmondandik **).

8. §. A leányokat is vagy a nemesek nőmagzatait nem azon férfiaknak vagy némbereknek megegyezésével, kikre amazoknak negyedjogai háramlandók, hanem atyjok vagy fivérök megegyezésével, kik tudniillik ilyes negyedeket fizetni tartoznak, kell kiházasítani.

31. Czim.

Arról, ki valakinek ügyébe a királyi joggal avatkozik.

Továbbá, ha ujonnan felkért királyi jog iránt valaki valakinek ügyébe adománylevéllel avatkozik, nem köteles az al- vagy fölperes, arra vagy az ellen mindjárt oklevelet mutatni elő, hanem a felkérő álljon elő az ország szokása szerint***) a királyi joggal, ha tudni-

*) Mátyás VI: 26, 27. cz.

**) I. r. 93, 99. cz.

***) II. r. 84. cz.

illik a fölperes vagy panaszlott diadalmaskodik: mert különben, ha mind a kettő ügyet vesz, akkor a királyi jognak leszen helye.

1. §. És ezen esetben tartozik az ügy bírāja, már a felek közt hozott és kimondott ítélet után is, az illetén királyi jogrólí adománylevelet magához újlag átvenni a felkérőtől, és ennek az iránt igazságot szolgáltatni.

32. C í m.

Hogy valamennyi királyi adománylevélnek egy év lefolyta alatt törvényes igtatással kell megerősíttetnie.

És tudni kell, hogy minden királyi adományok, akár valamely meghalálozottnak megszakadásánál fogva, akár valamely gonosztevőknek hűtlenségi vétkenél fogva, akár azok királyi jogának neve alatt, kik a királyi jogokat rossz lélekkel magoknak tartják, akár azok új adományának czíme alatt, kik jószágaikat igazságos joggal birják, keletkeztek és szerkesztettek, az adományozás napjától számítandó egy év egész folyta alatt törvényes igtatással megerősítendők és állapítandók *), akár történjék ellenmondás, akár nem.

1. §. Mert különben az adomány fogamatja vagyis ereje elmulik, és az adomány hatástalan s erőnélküli marad **).

33. C í m.

Az igtató, határjáró, intő és rövid idéző-levelekről. Hány napig tart végrehajtási erejük?

Holott is megjegyzendő, hogy bármely adományról a szolgálatok kijelentésével kiadott és szerkesztett bevezető és igtató királyi levelek, melyek így kezdőd-

*) 1563 : 45. 1492 : 43. 1563 : 46. 1655 : 32. 1647 : 135. 1543. 35.

**) Zsigm. I : 18. §.

nek : „Miután mi kellő tekintetbe vévén“ stb., vagy : „Miután mi figyelembe és gondolóra vévén“ stb. a mint tudniillik az adomány kezdete, sora vagy szóbeli tartalma vagyon, egy év lefolyásaiglan, ilyes királyi adomány létesítésére foganatosak s érvényes hatással bírnak.

1. §. Minden egyéb hasonló levelek *) pedig, tudniillik a bevezetők és ígtatók vagy visszafoglalók szinte mint a határjárók, de valamennyi intők is, melyek „Mondatik nekünk“ által ezen záradékkal : „Illető határnapra stb. keletkeztek, csak a levelek kibocsátásának napjától számitandó hatvan napig tartatnak végrehajtás tételére érvényeseknek“.

2. §. Ha azonban ilyes bevezető, vagy visszafoglaló, vagy határjáró, vagy intő-levelekben valamely nyolezados határidő, melyre tudniillik a megidézésnek (azon levélben kijelentett okból) kellend **) megtörténni, kijelölve és megírva volna : akkor amaz ünnepnek, melynek tudniillik nyolezadai beigtattatnak és beiratnak, nyolezadik napjaiglan helyesen és törvényesen történhetik általok a végrehajtás. Azonban az ünnep ***) előtti s nem azuláni nyolezadik napot kell érteni.

3. §. Akármely hatalmaskodásokra nézve, a mostaniak szokása szerint harminczkettedik napra szóló idéző-levelekkel is, szintugy keletkezésök napjától számitott hatvan napi időköz alatt kell eljánni. Mert különben ezek is erőnélküliek.

*) 1504 : 14. 1723 : 35.

**) Az eredetiben : „debebit,“ a Corpus Jurisban : „debeat.“

***) Az eredetiben : „festum,“ a Corpus Jurisban : „factum.“

34. C z í m.

Mily érvényességük az adományok igtató-levelei az ok kitételével, és milyenek ok-kitétel nélkül?

Egyébiránt tudni kell azt is, hogy valamennyi királyi adomány bármi joggal és czímmel történt, nem csak az ok-kitétellel, tudniillik e záradéknál fogva: „Mivelhogy mi“ stb., de egyszerűen a másik záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb. készített és az ország bármely rendes birái által kiadott bevezető- és igtató-levelek által is végrehajthatatik.

1. §. Azonban ha a bevezetés a „Mondatik nekünk“ záradék mellett történik, akkor törvény előtt, a királyi adománylevél is az igtatás mellett *) különösen előmutatandó, hogy megértessék: mily joggal vagy czímmel, vagy mily föltételek alatt történt az adomány; mert különben az igtatás minden erőnélkülinek fog tekintetni.

2. §. Ha azonban ok-kitétellel, tudniillik „Mivelhogy mi“ mellett hajtattott végre a bevezetés és igtatás: akkor azon esetben, ha a fölöle készült adománylevél veszélyeztetnék és elveszne, elégséges leszen az igtató-levél, mert az adomány sorát, és az oknak, melynél fogva tudniillik ez adomány történt, kitételét magában foglalja.

35. C z í m.

A bevallás szószerinti tartalma nélkül készült királyi jóváhagyó levelekről.

És ugyanazt kell, mi az igtató-levelekről előbo csáttatik, tartani, minden a királyi felség jóváhagyását magyarázó levelekről is; hogy tudniillik ha a bevallás, melyhez a felség királyi jóváhagyását adta, a jóvá-

*) Az eredetiben: „penes statutionem,“ a Corpus Jurisban: „penes statutorias.“

hagyó-levéiben szórul szóra nincsen beigtatva: akkor hacsak maga a bevallás nem mutattatik be a bíró előtt, ilyes királyi jóváhagyás egészen megerőtlenítendő lesz és fogatlan.

36. Cím.

A királgi új adományról általában.} És honnan veszi eredetét?

Továbbá szokták némelyek jószágaikat és birtoki jogaikat a királyi felségtől, új adományának czíme alatt, gyakran minden királyi joggal, maguk és örököseik számára felkérni: állítván, hogy elődeik azoknak békeséges uralmában régóta, vagy ömaguk is ilyes jószágok szerzésének és megnyerésének ideje óta *) bent voltak.

1. §. És ámbár többen ilyes új adományt igazságosan **) és jó módon használnak, mégis viszont némelyek üdvösségükről megfélekezve, igen sok csalást követnek el e részben.

2. §. Mert némelyek ez által nemzetségük leányágát a birtoki jogokból kizárni törekednek, az eredeti leveleket, melyek tudniillik a birtoki jogokat pénzen vetettek, vagy egyéb czímmel a leányágot azonképen mint a fiút illetőknek nyilvánítják, elrejtván, megégetván, vagy máskép szétszakgatván; némelyek pedig, a testvéri szeretettel ellenkezőleg, és hitveseiknek s leányaiknak kedvezve, főképen midőn magukban a fi magot megszakadni látják, és attól félnek, hogy birtoki jogaik***) az osztályos rokonokra szállanak, hitveseik s leányaik neveit az új adománylevélbe iratják, nemzeti fivéreiket elmellőzván, és őket ama jószágokból vagy birtoki jogokból kitudni, vagy inkább kirablani törekedván.

*) 1464 : 1492 : 20. 78.

**) Az eredetiben „justo,” a Corpus Jurisban : „justo.”

***) Az eredetiben : „jura sua,” a Corpus Jurisban : „jura.”

37. Czim.

Mi az új adomány leirólag? és hogy kétféleképen lehet azt érteni.

Tudni kell ennél fogva, hogy a jelen időben beigattatni szokott záradékkal, tudniillik: „Melynek vagy melyeknek békeséges uralmában mondja, hogy elődei voltak, s hogy ő maga is van jelenleg“ stb. történt új adomány nem egyéb, mint az előbbeni törvényesen történt adománynak ismételt megerősítése.

1. §. Mely, saját szava értelménél fogva mindig előbbi adományt, vagy a jószágoknak másféle szerzését előfeltételezi.

2. §. De hogy az adomány előbocsátott leirása világosabban értessék, meg kell jegyezni, miszerint az új adományt kétféleképp lehet érteni vagy tekinteni. Először az ország szent koronája vagy fejedelmünk hatóságára nézve, kit az adományozás illet. Másodszor pedig a nemzetségi fivérekre és leányágbeliekre nézve.

3. §. Fejedelmünk hatóságára nézve tehát az új adomány nem követel, nem is előfeltételez előbbeni adományt. Mert, ha valamely birtoki jog felől törvényesen történt az előbbeni adomány, és az igttatás ennél fogva jogszerűleg következett reá, nem volna szükséges újra felkérni ama birtoki jogot, hanem inkább az előbbeni adománynak kellene megerősíttetnie.

4. §. Sőt megerősítés sem látszanék szükségesnek; mert a megerősítés nem tartozik az adomány s birtoki jog kormányzása szükségességéhez, hanem csak jobbvoltához.

5. §. Nem is érvényes magában a megerősítés, ha az abba igttatott adomány érvénytelennek ösmertetnék. Minél fogva az új adomány akár a királyi joggal együtt, akár egyszerűen, azért *) szokott a fejdelemtől felké-

*) Az eredetiben levő: „propterea,“ hiányzik a Corpus Jurisban.

retni, mivel, jöllehet a felkérő valamely birtoki jog uralmában vagyon, mégis úgy vélekedik, hogy amaz uralmat talán nem-egyenes úton, s a szent korona hatóságának ellenére bírja és tartja (Mert nem minden urak vagy nemesek szokták királyi adományok által, hanem okleveles vagy kiváltságos bevallások által is, különféle címek és színek alatt birtoki jogaikat kormányozni) *). Minélfogva joguk ilyes hiányát a fejdelem adománya által ügyekszenek helyrehozni és tetteleg jóvátenni.

6. §. Az adomány pedig azért és annyiban újnak mondatik, mivel akkor és újdontan történt a fejdelem által a jószágoknak adományozása; valamint legdicsőségesebb fejdelmek, néhai Lajos és Zsigmond császár**) magyar király urak néhány kiváltságaiban és adományleveleiben láttam és olvastam új adomány címe alatt történt birtoki adományozásokat, minden záradék beigtatása s annak említése nélkül, hogy a felkérőnek elődei ***) illetén új adomány mellett adott jószágok és birtoki jogok uralmában valaha állottak, vagy maga az adományos állott volna, hanem egyedül a szolgálatoknak (miként minden adományban történni szokott) kijelentésével kiadottakat és szerkezetteket. Mely birtoki adományzásokat ugyan, sőt a felölök keletkezett leveleket is, a főntebb említett oknál fogva, ezen új adomány címe alatt történteknek és kiadottaknak vélek és tartok; hogy t. i. akár birt legyen előbb az adományozott jószágok uralmával a felkérő, akár nem, mégis a fejdelem által akkor újdontan és nem előbb történt a jószágoknak részére adományoztatása.

*) Az eredetiben levő zárjelek nincsenek a Corpus Jurisban.

**) A Corpus Jurisban levő: „ac“ nincs az eredetiben.

***) Az eredetiben: „progenitores“, a Corpus Jurisban: „genitores.“

7. §. Mert ha előbb is ezen jogok és jószágok fölül adománynyal bir vala, akkor (mint előbocsátottam) nem új adományt kellett volna nyerni, hanem inkább az előbbit megerősíteni.

8. §. És ilyetén, akár királyi joggal együtt (mint mondatott), akár egyszerűen történt új adomány, a szent korona hatására nézve, mindig érvényes és foganatos, és más valaki által ilyes birtoki jog, királyi jog nevével, vagy egyébbel, magszakadás czíme alatt többé fel sem kérethető.

9. §. Mert a fejdelem egyszer történt adományát, maga vagy más által, jogosan meg nem másíthatja ismét. Csak való legyen, hogy vagy *) maga a felkérő, vagy elődei, ezen birtoki valóságos és békeséges (azaz, nem önkényes erőszakkal, vagy vakmerő elfoglalással maguknak bitorlott) uralmában valának. Mert ha különben csalárdul és igazságtalanul történnék az előbocsátott cím alatt a jószágoknak felkérése, teszem: mondván valaki, hogy egy falu vagy birtok az övé, s hogy ő annak uralmában már régóta vala, holott a jószág nem övé, hanem a királyi felségé, királyi várainak valamelyikéhez jogosan és régtől fogva tartozó volt volna: akkor ilyes és hasonló esetekben az adomány nem érvényes; sőt ama felkérő, mint hamisító és hazug, azért keményen büntetendő.

10. §. Hasonlókép van, ha valamely hatalmas, önkényes erőszakkal és vakmerő elfoglalással egy falut bitorolna, s ennek gonoszul magához ragadott uralmában egy évet eltöltene, s aztán a királyi felségnek mondaná, hogy a falunak valóságos uralmában hosszas ideig áll vala, és így azt új adomány czíme alatt magának számára felkérné; mert ilyképen is, a bár királyi joggal történt adomány, annak jogai ellen, kitől a falu elfoglaltatott, semmit sem ér, és minden erő nélkülinek

*) Az eredetiben: „aut,” a Corpus Jurisban: „scilicet.”

tekintetik, mivelhogy az előadás azonképen mint a felkérés álnokul történtnek bizonyul be.

11. §. Másodszor pedig, az új adomány értethetik s tekintethetik a nemzetségi fivérekre és (mint előbb érintetett) a leányágbeliekre nézve. És ezen előbocsátott tekintet szerint kell az új adomány leírását érteni.

12. §. Annak bebizonyítására tehát, hogy új adomány útján, az előbocsátott záradékkal: „Melyeknek békeséges uralmában“ stb. felkért ilyes birtoki jogok a leányágot nem illetik, az új adományi, sőt még az osztályos levelek is a fivérek között, és a leányi negyedek kifizetéséről szerkezett nyugtató-levelek elégteleneknek tartatnak. Hanem szükséges, hogy az eredeti levelek is, melyekkel tudniillik ama birtoki jogok előbb vagy szereztettek, vagy vétettek, vagy máskép nyertek, a törvényszéken előmutattassanak *).

13. §. Melyek ha elő nem hozathatnak és be nem mutattathatnak, mert ninesenek meg, (tudva van ugyanis, hogy számos nemesnek és birtokos embernek kiváltságai és oklevelei vagy a háborgások idejében az ország ellenei által elraboltattak, vagy békeséges időben is tűz lángja által megégtek), akkor az alperesnek s vele együtt tiszta nemesség czimével és kiváltságaival bíró ötven nemesnek az eskü hagyatik meg.

14. §. Ki ha az esküt megteheti, akkor a birtokadástól fölmentetik, és csak a negyedjogot tartozik kifizetni, ha nyugtatvány vagy megösmerés az iránt ninesen.

*) II. r. 15. cz.

38. C z í m.

Honnan ered a vértagadás?

Midőn pedig másfelől illetén hitletétel után, az érintett eredeti levelet a felkérő önmaga vagy ügyvéde által használta, vagy ha elégségesen *) és világos oklevéllel kimutattathatik és bizonyíttathatik, hogy azt elrejtette, és ezen levél tartalmának ellenére a birtoki jogokat az előbocsátott új-adományi czím alatt gonoszul, és a fivéri, vagy talán leányági jogok sérelmére is maga számára felkérte, és azoknak neveit, kiket a jószág valóban illetne, az adománylevélből kihagyta, s ez által fi- vagy nővéreit ezen jószágok örökségéből hamisan kitagadni akarta: akkor az, hamis eskü **) és vértagadás büntetésében méltán elmarasztalandó.

1. §. Eskütársai is mindemellett hitszegésben, és hasonlókép hamis eskü büntetésében azonnal elmarasztaltatnak mindnyájan.

2. §. Midőn pedig hitletétel nem történt, hanem csak örökségből ki tagadás nyilváníttatott, akkor elmarad a hamis eskü büntetése, és csak a vértagadásinak leszen helye.

39. C z í m.

Mi a vértagadás határozólag, s annak büntetéséről.

A vértagadás pedig a fivérnek vagy nővérnek igazságos jogaitól más fivér vagy nővér által csalárd, alattomos és álnok megfosztása és örökségből ki tagadása.

1. §. Fivér és nővér alatt pedig e helyt értsed nemzetségének, vele a birtoki jogokban egyaránt örökös bármely személyét.

*) Az eredetiben : „sufficienter,” a Corpus Jurisban : „sufficienti.”

**) II : 30.

2. §. A vértagadás büntetése pedig, az innen származó gyalázon és beestelenségen kívül, ez: hogy azon tagadó és megítéltetett valamennyi javaitól és örökségeitől végképen elesik, és azon fivérre vagy nővérre, kit tudniillik megfosztani, s igazságos jogaiból kivetköztetni és örökségéből kitagadni ügyekezett, mind ama javak és örökségek átruháztatnak, s ő maga is személyében tartás végett és szolgálul neki általadatik, kit az eltagadott fi- vagy nővér holta napjáig élelemmel és öltözetel, mint valamelyik eselédjét tartani köteleztetik.

3. §. S ugyan ezt kell érteni bármi urak és nemesek feleségeiről és leányairól is, kik közül tudniillik valamelyik magát az atyai jogokban (melyek különben is a leányágot illették volna) a királyi felség által, némelyeknek esdeklésére, valóságos fiörökösnek és utódnak füsittatja, és ez által ama nemzetség vagy vérség némbereit, a jószágoktól megfosztani mesterkedik.

4. §. Azon kívül, ha valamely fi- vagy nővér, nemzetségének más tagját vérségéből valónak lenni makacsul tagadná, és amaz azután oklevéllel vagy levél nemlétében emberi tanubizonysággal hatvan évnyi idő közig *) de nem tovább, magát azon nemzetségből valónak lenni bebizonyítaná: akkor ezen esetekből is a vértagadás büntetésének kell származnia; mert hogy mást igazságos jogaitól meg akart fosztani és örökségéből kitagadni: az által kinyilatkoztatja. **)

40. C z í m.

Az atyai és ösi jószágoknak a testvérek közötti felosztásáról.

Továbbá, megmagyarázva levén a királyi adományok, most már azoknak ágára kell általtérniünk.

*) I. r. 47. cz.

**) 1723 : 46.

1. §. És először is a testvéreknek adományok által szerzett javaikról és birtoki jogaikról, azután a bármi más cím alatt keresettekről és nyertekről, s e jószágoknak elosztásairól kell értekezniük.

2. §. Azért meg kell jegyezni, hogy minden zászlós és országnagy uraknak és nemeseknek bármi néven nevezendő atyai és ősi öszves jószágai és minden nemű birtoki jogai, ezen uraknak és nemeseknek fiai között ugymint testvérek között egyenlően *) felosztatnak, és mennyi testvér van, annyi külön részre szakittatnak. Az atyai ház pedig a legifjabb fiúnak adatik lakul; ugy azonban, hogy a többi fiak- vagy testvéreknek is az ily jószágok és birtoki jogok közös jövedelméből, ezen atyaihoz hasonló más házak, a köz földön, hol tudniillik kineknek tetszik, lakul emeltessenek és építtessenek.

3. §. Melyekhez a köz szántóföldekből s erdőkől, rétekből és kaszálókól annyit s akkorát kell kivágni és különszakasztani, mennyi s mekkora az atyai házhoz tartozik, s ezt örök birtokul amazokhoz kapcsolni.

4. §. S ez akkor áll, ha van annyi köz föld, erdő és rét, hogy ilyenén osztás kellőleg történhetik és végrehajthatatik.

5. §. Mert különben a mondott atyai ház után való és tartozó minden földeket és erdőket, réteket s kaszálókat, annyi részre kell osztani, mennyi nemesi ház ujonnan építtetendik **), s ezen házak mindegyikéhez egyenlő rész fog kiadatni birtoklás végett.

6. §. Ide értetvén azonban mindig azon földek, erdők s rétek mennyisége és osztályrésze, mely azon telekhez vagy jobbágyhelyhez tartozott, melynek tudniillik színén az új ház építtetni fog.

*) I. r. 45. cz. 1729 : 36. 1655 : 54.

**) Az eredetiben: „aedificabuntur“. a Corpus Jurisban: „aedificabuntur“.

41. C í m.

Mint áll a dolog, ha az atyai ház köből vagy nagy költségekkel építettett?

Ha pedig az atyai ház köből, vagy téglából, vagy másképen is költségesen építettett, és ha oly nagy becsünek ítéltetnék, hogy ilyes jószágoknak közös jövedelméből hasonló házak nem emeltethetnének, oly annyira, hogy még csak egyetlen egy sem épülhetne egykönnyen: akkor ilyes esetben az atyai házat, bíró embere által lelkiösmeretesen, *) köfaragó, kőműves és ácsmesterek hozzájárulásával meg kell becsültetni és ároztatni, s mennyi testvér van, annyi részre kell a becsü-öszevet osztani; és a legifjabbik fiú vagy testvér az öt illető részhez ingyen fog jutni.

1. §. De a többi testvérek osztályrészét az ározás és becsü sora szerint, nekik megtéríteni tartozik és kifizetni.

2. §. S ezt úgy értsd, ha a legifjabbik fiu azon korban volna, hogy jószágának kellő gondját nem viselhetné; mert különben ily költséges épületet egyaránt kell felosztani a testvérek között.

3. §. Egyébiránt ha a jószágok és illetén birtoki jogok a leányágot is szintugy mint a fiút illetik, s meghalálozván az atya, fiúk is, leányok is maradnak, **) és a leányok valamelyike volna a legkisebb korú: akkor ilyes esetben is, nem a leánynak, hanem mind e mellett ***) a legifjabbik leányt közvetlen megelőző fiúnak, mint főbb nemnek és személynek adatik lakul az atyai ház, de a már kijelentett föltételek alatt.

*) Az eredetiben: „judicis conscientiose,” a Corpus Jurisban: „judicii conscientiosi“.

**) Az eredetiben levő: „manebunt,” hiányzik a Corpus Jurisból.

***) Az eredetiben „nihilominus,” a Corpus Jurisban: „potius.“

42. C z í m.

*Hogy a legidősbik testvér viselendi *) gondját az okleveleknek.*

És ugyanezt kell érteni az irományok s oklevelek őrzéséről is: hogy tudniillik nem a legidősbik leánynak, hanem a bár ennél ifjabbik fiúnak kell a jószágok és birtoki jogok dolgát illető és tárgyzó irományokat és okleveleket őrzésül általadni; melyeket a fiak, vagy fivérek között mindig a legidősebbik szokott őrzeni.

1. §. És ez áll, ha a legidősebbik testvér ép elméjű s nem örült, vagy tébolyodott, vagy jószágainak nyilvános tékozlója, és ha többi testvéreit az atyai és ősi jószágokból vagy a magáéiból is nem ügyekszik világosan kitagadni.

2. §. Mert ezen esetekben, nem a legidősebbik fivérnek, hanem az atyai származás ágazatához közelebb álló más fivérnek kell az irományokat és okleveleket tartásul és őrzésül adni kezéhez.

3. §. A leányok pedig a mindkét ágat illető jószágokat tárgyzó leveleknek és irományoknak átíratát vagy mását, az ország rendes birái előtt maguknak kiadathatják **), s fivérek ezeknek kiadására köteleztetnek.

4. §. Tudnunk kell ezenkívül, hogy az osztály ideje előtt a fivérek ellen indított vagy indítandó minden ügyeknek és pereknek az tartozik (közös költséggel azonban) gondját viselni, kit a levelek őrzése illet.

*) Az eredetiben: „conservabit“, a Corpus Jurisban: „conservare debeat“.

**) II. r. 15. Ul. I. 96.

43. C z í m.

A testvérek által szerzett jószágoknak osztályáról, és ezen adományi záradékról: „Általa.“

Továbbá meg kell jegyezni, hogy ha ösi vagy atyai jószágokban és birtoki jogokban osztozatlan, apáról, akár anyáról két vagy több testvér is volna, kiknek egyike a királyi udvarban, vagy más urak házában szolgálatban áll, a másik pedig otthon a háznak és gazdaságnak gondját viseli vala, és a szolgálatban álló némely jószágokat vagy birtoki jogokat a királyi felségtől, vagy talán más uraktól is, úgy hozván magokkal szolgálatbeli érdemei, maga részére nyert, s otthon maradó testvéreinek neveit ezen záradékkal: „És általa“ stb. a levelekbe és adományi kiváltságokba íratta és igtattatta volna: akkor, ámbár a felkérő, a testvéreivel történendő osztály ideje előtt, ilyenén általa szerzett és keresett jószágokról szabadon, mint akarja, rendelkezhetik; és ezt úgy értsd, hogy nem maga vagy örökösei számára valamely szín alatt birtokolja avagy fentartóztatja, hanem magától előbb valósággal elidegeníti; osztályra jutva azonban mindenik testvér a magának azon jószágokból járó részét, szinte mint a fő felkérő joggal megkivánhatja. *)

1. §. Mert a bármely levelekben, vagy adományi kiváltságokban foglalt birtoki jogokat, mindig annyi felé kell osztani, mennyi személy vagy embernév van azon levelekben különösen kijelölve. **)

2. §. Hacsak eziránt kivétel vagy különböztetés nem tétetnék azokban.

3. §. Az „Általa“ záradékot tehát nem úgy kell érteni, mintha annyit tenne: „Utána“, mint ezt némely kelletinél bölcsőbbeknek lenni akarók értetni kívánták; okoskodván és állítván, hogy a többi testvérek a fő-

*) Az eredetiben: „rehabere,“ a Corpus Jurisban: „habere.“

**) I. r. 40. cz.

felkérőnek életében részöket illetén szerzett és keresett jószágokból ki nem vehetik, hanem hogy ezekben a fő felkérőnek halála után kell ennek fiaival megosztaniok; mit nem kell tartani.

4. §. Mert az osztozatlan testvéreknek *) osztályideje előtt nyereséget és kárt egyaránt kell kapniok, és szenvedni- s viselniök.

5. §. Innen van, hogyha bár némely apáróli vagy anyáróli testvérnek, vagy unokatestvérnek, kik a jószágokban még meg nem osztozkodtak. nevei nem lennének illetén adományi levelekbe igtatva; mégis az osztálykor részét, mint előbocsátatott, közölök kiki joggal kívánhatja.

6. §. Miért is ezen kifejezés: „Általa“ stb. alatt mindig ezt értsd: eszközölésével, vagy az ő, tudniillik a felkérő kieszközlése által. Mintha mondaná a királyi felség: hogy ez vagy amaz híve szolgálatainak tekintetéből, neki, és kieszközlésével vagyis érette másnak is valamely birtokot vagy falut adományozott.

44. C í m.

Mi történik, ha valamely testvér az általa keresett jószágokat magának akarja tartani?

Ha pedig valamely testvér (veszteglés- és hanyagságra s tunyaságra adva a többi magát) folyvást szolgálván, vérének ontása vagy másképen is szolgálatai és érdemei által, némely jószágokat vagy birtoki jogokat szerezne, s ezekben többi testvéreit nem akarná részesíteni: akkor ha minden atyai jószágokról és jogokról lemond, az önszerzette jószágokat egészen a maga és örökösei számára mindenkorra megtarthatja.

1. §. Honnét következik, hogy a vértagadás nem a jószágok és birtoki jogok szerzésében (mint némely-

*) 1655: 54. 1723. 47.

lyek vélekedtek) hanem a szerzett, tudniillik atyai és ösi jószágokból kitagadásban áll.

45. Czim.

Hogy testvérek között a jószágosztálynak nem kell per útján történnie.

Tudni kell azután, hogy az apáról vagy akár anyáról, de még meg nem osztott testvérek között, nem per útján, hanem csak a királyi felségnek azon vármegye fő- vagy alispánjaihoz és szolgabiráihoz, melyben az osztandó jószágok és birtoki jogok fekszenek és keblezve^{ek}, vagy ha a jószágok több vármegyében volnának elszórva, valamely ítélőmesterhez adott és intézett meghagyó levele által szokott és kell az osztálynak történni; kik *) vagy ki által az atyai és ösi, ugy az általok közösen szerzett öszves jószágok és mindennemű birtoki jogok, az öszves bármi nemű s minőségű **) ingó javakkal egyetemben, ellent nem állván akármely testvérnek ***) ellenmondása, a személyek száma szerint mindig felosztathatnak és elkülöníttethetnek.

1. §. Megtörténvén pedig már egyszer (az előadott módon) a testvérek közt az osztály, ha talán valamelyik testvér illetén birtoki jogokban, törvényes okból, ismét osztályt kívánna ****), osztályrészét a többinél kisebbnek avagy hasznavehetlenebbnek, vagy törvény útján kezeiből elfoglaltnak állítván: akkor az osztály ily módon csak per által, de egyetlen nyolezados törvénytörvényszakasz alatt (ha a bíró a felek előadásainál és szóváltásainál fogva azt megengedhetőnek véli) történhetik s kell történnie; mert a második osztály gyakorta alapos és törvényes ok nélkül követeltetik.

*) 1723. 30.

**) Az eredetiben: „maneriei,” a Corpus Jurisban: „materiei.”

***) 1729: 28, 29.

****) 1729: 36.

2. §. S ezen czikket a még meg sem osztozott unokatestvérekről is kell érteni.

46. C z í m.

Mikor engedtetik meg osztályos atyafiak között a jószágokban osztályujítás, és mikor nem?

Osztályos atyafiak között pedig, ha *) vagy az ősök, vagy a dédősök idejében némely jószágokban és birtoki jogokban osztály történt s ez iránt osztálylevél is készült volna, ezen túl nem engedtetik osztály. **)

1. §. Hanemha bebizonyíthatnák, hogy a többinél hatalmasabbá lett valamelyik atyafi, a helyes osztály után, másik atyjafia földének vagy birtoki jogának némi részét erőszakosan maga számára bitorolta és foglalta volna, és a tehetetlenebb atyafi, nem lévén képes a hatalmasabb atyafi erőszakosságának ellentállani, újra igazságos osztályt követelne.

2. §. Mert ez esetben újra kell történni az osztálynak; hanem hosszú per után, s ezt is olyképen, ha az osztályt követelő atyafi (mint előrebocsátám) törvényes okra hivatkozik.

3. §. Mert ha látván, hogy a másik atyafi, a vele, vagy elődével történt osztály után a neki jutott földekben szülőket és szülőhegyeket ültetett, avagy cserjéket és csepőtéket irtott, s így ezen osztályrész az övének, mely talán miveletlen maradott, hasznosabbá vált, és kiviláglanék, hogy ezért követeli az osztályt: még hosszú per által, azaz négy nyolczados törvényszakasz alatt sem lehet neki az osztályújítást megnyernie.

4. §. Ha pedig azt állitná, hogy földének vagy birtoki jogának valamely része a másik atyafi által erőszakosan elfoglaltatott, akkor jószágainak vagy birtoki jogai némi részének illetén erőszakos bitorlása iránt,

*) Az eredetiben: si aut, a Corpus Jurisban: „aut si“.

**) 1545: 36.

atyafiát, tudósítás mellett is *) szabadon törvénybe és perbe foghatja.

5. §. És ezt akkor, ha az ügy a hatalmaskodásoknál megtartatni szokott elévülés idejét felül nem mulná, mely is harminczkét éviglen szokott felhozatni s megtartatni.

6. §. Mert örökösi jogra és birtoki jog tulajdonára nézve atyafiak között soha sem kell megengedni az elévülést.

7. §. Továbbá, ha úgy találtatott, hogy az atyafiak valaha határjeleknek egymás közötti emelésével és különböztetésével az osztályt megtették, akkor a jószágok osztálya közöttük és örököseik között, soha többé meg nem engedtetik.

8. §. Ilyetén határjeli különböztetés és emelés azonban az atyafiak között a jószágoknak egymásrai viszonyos háramlását ki nem zárja, s nem is értetik hogy ezt kizárta volna.

47. C í m.

Hogy az atyafiak közt felosztott minden jószágok, egyik atyafi magvaszakadtával a másakra háramolnak, még házasság közbejöttével is.

Tudni kell továbbá, hogy az atyafiak között megosztott minden ilyen jószágok és birtoki jogok, valamelyikök örökös nélkül levén, száz, kétszáz s még több év múlva is (ha köztük vagy valamelyikök között, nemzetségek negyed ízén túl házasságok köttetnek volna is), a fennmaradott és örökösökkel megáldott többi atyafiakra háramlanak **) azonnal, ***) ha ugyan az életben lévő atyafiak levéllel bebizonyíthatják, hogy a meghalálozott és örökös nélküli atyafi nemzetségi egyenes ágazaton, valóságos vérségökből való volt, s

*) I. r. 68, II. r. 18.

**) I. r. 67. szám.

***) Az eredetiben levő: „ipso facto“ hiányzik a Corpus Jurisban.

hogy elődével, az utána maradott jószágokban és birtoki jogokban elődeik megosztottak.

1. §. Levelek szükében pedig nemzetségöket és származásuk törzsökét s ágazatát hatvan év terjedelméig s nem fölebb, emberi tanusággal is törvényesen igazolhatják.

2. §. Honnét következik, hogy az atyafiak között történt osztály után *) valamelyik atyafi által szerzett és keresett jószágok és birtoki jogok, meghalálózván és örökösök nélkül levén a szerző atyafi, nem az osztályos atyafiakra szállanak, hanem a királyi ügynökség által foglaltatnak el **).

3. §. Szükséges annak is ide igtatása, hogy ***) a királyi felség által két, vagy három, egymástól vérségre különböző személyeknek, nem atyafiaknak vagy ****) rokonoknak akár mint adományozott, vagy más képen általok *****) szerzett jószágok és birtoki jogok, valamelyikük meghalálózván, és vérszerénti örökösök nélkül levén, ismét királyi adományozás alá kerülnek.

4. §. Mert egyedül a vérségi származás és atyai kölesönös osztály vonja maga után a jószágoknak viszonos és kölesönös egymásra szállását és háramlását bármily elévülésre hivatkozás ellenére is.

48. Cím.

Vajjon szállanak-e férjnek és feleségnek együtt adományozott jószágok a férj magvaszakadtával a feleségre és viszont?

Mivelhogy némely urak és nemesek, az igazságos ezímmel szolgálataik által szerzett jószágokról s birtoko-

*) 1723 : 47.

**) 1715 : 26.

***) A Corpus Jurisban levő „si” nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben „vel”, a Corpus Jurisban „nec”.

*****) Az eredetiben „per eodem”, a Corpus Jurisban „per alios”.

ki jogokról készített levelekbe vagy adományi kiváltásokba feleségeik neveit is szokták tétetni és igtattatni, ennél fogva kérdés másodszor: vajjon meghalálózván örökösök nélkül a férj, illetén birtoki jogokban és jószágokban volt része feleségére száll-e, miután ez nem testvérnek, hanem csak a férj hitestársának vagyis feleségének tekintetik? És viszont, vajjon meghalálózván örökösök nélkül a feleség, száll és háramlik-e férjére az ő része? Mondd, hogy igen.

1. §. Mert, ámbár a férj az asszonynak, és az asszony a férjnek nem testvére, s annak nem is vétetik vérségi származásra nézve, mégis közösülés- és egybekelésnél fogva testvérnél többnek tekintetik. Mert hiszen az evangelium tanúsága szerint: „ők nem két, hanem egy test“; a testvér pedig más test.

2. §. Az egyesülésnél és közösülésnél fogva tehát az előadott esetben a férj birtoki részének, feleségére, és viszont a feleségének, férjére kell igazságosan szálnia.

3. §. De itt meg kell jegyeznünk, hogy ha a fentebb említett adományba vagy adománylevélbe a „mindkét ági“ záradék be nem igtattatik, s az adomány csak egyszerűen keletkezik, akkor efféle birtoki jogok, habár leányai is volnának az asszonynak, nem néznek a leányágra, hanem csak fiakat illetőkül tekintetnek.

4. §. De midőn az adomány tartalmában ezen záradék fordul elő és van beigtatva, hogy tudniillik „ha fiörökösök nélkül találna lenni a jószágokat felkérő, akkor leányaira szálljanak ezen jószágok“ ilyenkor a jószágok és birtoki jogok, mihelyt s miután a leányok kezeibe kerültek, a fentebb megjegyzett záradéknál és oknál fogva, mindenkor mind a két ágot illetendik.

5. §. S ugyan ezt kell tartani a pénzen vett jószágokról is, ha a feleség neve a vételbeli s átíratni levélbe igtattatott, hogy tudniillik az egyik félnek

magvaszakadtával azok *) az előbocsátott mód szerint a másokra szállanak **).

49. C í m.

Vajjon a hűtlenség vétke miatt megítéltnek jószágai szállanak-e királyi jóváhagyás hozzájárulásával a fogadott testvérre?

Mivel most a jószágoknak háramlásáról értekezünk, azért még azt is kérdezzük: vajjon valamely hűtlenség vétke miatt elítéltnek jószágai és birtoki jogai, miután fejére és jószágára nézve kegyelmet nyert, szállanak e arra, kivel jószágainak háramlása iránt előbb testvéri örökbefogadásra és szerződésre lépett, mely szerződéshez a királyi jóváhagyás is járult, — vagy sem? Mondd, hogy nem.

1. §. Mivel azon szerződés a jószágoknak öröklésében testvéri osztályosság erejével bír ***) . És miután bizonyos, hogy a hűtlenség vétkébe bonyolodott ****) és sülyedett embernek jószágai sem előbb született fiaira, sem testvéreire vagy osztályosaira nem szállanak. *****) azért a fogadott testvérre sem háramlanak az említett jószágok (még ha az iránt királyi jóváhagyás is, mint előbocsátatik, nyeretett volna).

2. §. Ezen jószágoknak a királyi kegyelem megnyerése előtti háramlásáról pedig kérdés sem lehet; mert akkor a jószágok arra szállottak volna, kinek a fejdelem által ajándékoztattak. Mert miglen valaki jószágainak valóságos uralmával bír, addig vétkeinél és kihágásainál fogva azokat mindig örökre elveszitheti; a testvérül fogadás ellent nem állván.

*) Az eredetiben : „illa“, a Corpus Jurisban : „illo“.

**) 1687 : 11. 1715 : 26. I. r. 102. cz.

***) A Corpus Jurisban levő „non“, nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben : „irretiti“, a Corpus Jurisban „inquinati“.

*****) I. r. 16. 20. cz.

50. C í m.

Mit kell két testvér leányainak, kik különkülön örökösökké fűsítettak, öröködéséről tartani?

Kérdés még továbbá, ha két testvér, vagy osztályos volna, kik mindketten (fiág nélkül szükölköd-vén), tulajdon jószágaikban és birtoki jogaikban, különkülön és különböző időben, leányaikat fiörökösökké tétetik, vagy akár mindkét ágra is fűsittatják a fejdelem által, egyik testvér sem ellenezvén a másiknak fűsítésát: vajjon egyik testvér leányainak vagy örököseinek vagy maradékainak magvaszakadtával, jószágaik és birtoki jogaik, a fenmaradott másik testvér leányaira vagy maradékaira szállnak-e vérségök szerint, vagy a királyi ügynökre háramlanak?

1. §. Felelni kell, hogy a királyi ügynökre háramlanak *). Mivelhogy ama leányok, nem az öröködés vagy vérség jogánál, hanem a fűsítés erejénél fogva jutottak a jószágokhoz.

2. §. A fűsítés pedig adomány erejével és természetével bír **), és ilyetén adomány külön-külön és nem együtt történnék tekintetik, azért is mintegy idegen személyek között, különválasztva és különböző időben történnék tartatik, és a jószágok következőleg az ügynökre háramlanak.

3. §. Valamint a testvéreknek osztály után felkérendő adományaiban is (ha a megosztozott másik testvér neve be nem igtattatik) szokott történni; hogy tudniillik a felkérő testvér magvaszakadtával, az osztály után nyert jószágok, nem az életben maradott testvérré, kivel megosztozkodott, szállanak, hanem a királyi felség adományozása alá kerülnek.

*) 1715: 26.

**) I. r. 7, 17 és 57. cz.

51. Cím.

A jószágoknak atyák és fiak közötti felosztásáról, és az atyai hatalomról.

Tudni kell azután, hogy ámbár a jószágoknak osztálya az atya és fiú között nem engedtetik meg mindenkor, van mégis számos eset, melyekben, ha a fiú nem akarná is, atyja őt az osztály tételére kényszerítheti, és viszont, ha tudniillik az atya nem akarná, a fiú mégis megteheti a jószágok osztályát atyjával.

1. §. De mielőtt ezen esetek előadatnának, szükségesnek látszik tudni, mily és mennyiféle hatalommal birnak az atyák fiaikra nézve. Holott meg kell jegyezni, hogy a szüléknek törvényes és nemtörvényes korú, szárnyokra nem kelt, azaz : atyai hatalom alól fel nem szabadított minden fiai és leányai a szárnyrakelés vagy felszabadítás idején innen (mely hazánknak szokása szerint a fiak részéről a jószágoknak és birtoki jogoknak az atyávali megosztása által, a leányok részéről pedig ezeknek eljegyeztetése és a menyekző ünneplése vagy a házasság teljesezésbe-mente által szokott történni) atyai hatalom alatt állanak.

2. §. Kik tehát töled és feleségedtől születnek, míg szárnyra nem keltek, hatalmadban leendenek; és nem csak ők, hanem unokáid is, azaz : még szárnyra nem kelt fiadtól nemzett fiúk, szinte hatalmadban fognak maradni.

3. §. De kik leányodtól születnek, azok nem a te hatalmadban, hanem atyjokéban vagy nagyatyjokéban lesznek, akár nemes legyen az atya, akár nemnemes; mert a fiak nem az anya, hanem az atya családat követik *). És innen van az is, hogy a nemes anyától, de nemnemes atyától nemzettek nem számíttatnak a való nemesek közé.

*) I. r. 7. cz.

4. §. Az atyai hatalmak elseje tehát, hogy a fiú, miglen atyja hatalmában leszen, az ingó és ingatlan atyai javakból, az atyának akarata és egyezése nélkül semmit el nem adhat, vagy másképen el nem idegeníthet, és ezek iránt másokkal szerződést sem tehet vagy köthet.

5. §. Másodika, hogy az atyák törvényes korú fiaikat is netaláni vétkeik szerint megbüntethetik és feddhetik, sőt ha kiesapongásaik és gonosz tetteik minősége kívánná, be is zárathatják *).

6. §. Továbbá, hogy valóságos szükség esetében az atyák fiaik terheit is felvállalhatják és magokra vehetik, és gyakran még meg nem osztott jószágaikat is végszükség esetében eladhatják és elidegeníthetik, mint alább kijelentetik **).

7. §. Továbbá, hogy az atyának akaratja ellen fiát senki le nem tartóztathatja magánál.

8. §. Továbbá, hogy az atya, fiát maga helyett tüzszul adhatja, de nem viszont.

9. §. Hogy a fiúk az atyai ingó javakról végrendeletet nem tehetnek, hanem csak mennyiben atyjaik megengedik; mivel a végrendeletnek a rendelkező szabad tetszéséből kell erednie. Ilyetén fiak pedig nem a magok, hanem mások, tudniillik atyjok hatalmában vannak; azonban másképen van a dolog a fiak által önszolgálatokkal vagy tudományukkal szerzett vagyonra nézve, mert ez iránt az atyának akarata nélkül is, szabadon végrendelezhetnek.

*) 1723 : 111.

**) 11. r. 57. cz.

52. Czim.

Azon esetek, melyekben az atya fiát a jószágoknak felosztására kényszerítheti.

Továbbá tudni kell aztán, hogy az atya felserdült és törvényes korú fiát, de nem a serdületlent, az alább irt esetekben az örökségek és egyéb vagyon felosztására kényszerítheti *), azonban ki nem tagadhatja őt azokból :

1. §. Ha a fiú hatalmaskodva szüleiére támad, vagy más terhes és nevezetes méltatlanságot követ el rajtok **).

2. §. Ha szüleit oly bűnbeli ügyről vádolja, mely a fejdelem vagy az egész ország veszedelmeztetésével nem jár.

3. §. Továbbá, ha szüleinek életére leselkedett, méreg által tudniillik, vagy másképen a szülők halálára törekedvén.

4. §. Továbbá, ha gonosztevőkkel, vagy más istentelen életű emberekkel az atyának akarata ellen czimboráskodik, gonoszul vesztegetvén az atyai jószágokat.

5. §. Ha a fogságba esett atyát, az ellenségek kezéből, vagy a tömlőczből, midőn tehette volna, ki nem váltotta, s ki sem szabadította, vagy érette kezeskedni vonakodott.

53. Czim.

Azon esetekről, melyekben viszont a fiú osztozkodhatik meg az atyával.

Viszont pedig a (bár atyai hatalom alatt álló) fiú, atyját az alább megjegyzett esetekben a jószágoknak és vagyonnak megosztására kényszerítheti és bir-

*) Az eredetiben levő : „potest“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723 : 11.

hatja, ellent nem állván az előbocsátott atyai hatalom :

1. §. Először, midőn az atya jószágainak tékozlója, s a maga és fiainak jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegenítette, vagy világosan elidegeníteni akarja, és ilyenén szándéka a fiúnak nyilvános tudomására jő *).

2. §. Továbbá, midőn jöllehet örökségeit és birtoki jogait el nem idegenítette, vagy nem is ügyekezett elidegeníteni, de azokat nem kellőképen műveli, vagy óalmazza, hanem elpusztulni hagyja.

3. §. Továbbá, ha az atya, fiát igazságos ok és tetemes vétke nélkül gonoszul és kegyetlenül megfenyíti.

4. §. Továbbá, midőn az atya, fiát a törvényes kornak betöltött ideje után házasságra lépni nem engedi.

5. §. Továbbá, ha fiát vétkezni kényszerítené az atya.

6. §. Ámbár pedig a fiú, atyját bűnbeli ügygyel (mint imént mondatott) **) nem vádolhatja, mégis ez esetben (mivel Istennek kell inkább, hogysem a szüléknek engedelmeskedni) atyját tisztességes módokon a fiú a jószágoknak osztályára, nem vádolólag, vagy bűnbeli keresetet ellene indítólag, hanem inkább hibáját és fogyatkozását megszánván, felszólíthatja, rábírhatja és kényszerítheti is.

7. §. A jószágoknak és vagyonnak az előbocsátott eseteknél fogva történendő főntebb említett osztályát mindig az ősi jószágokról s birtoki jogokról és, ingó vagyonról kell érteni, nem pedig az atya tulajdon szolgálatai vagy érdemei által szerzettekről.

8. §. Mert ha az atya a megírt okoknál fogva

*) 1723 : 48.

**) 52. cz.

kényszeríti fiát osztályra : akkor az általa bármiképen szerzett és keresett jószágokban és örökségekben vagy birtoki jogokban s ingó vagyonban nem tartozik fiával osztozkodni.

9. §. De ha az előbocsátott okokon kívül történt és kövctkezett osztály az atya és fiú között, akkor különbség nélkül minden jószágokra és holmikra nézve kell közöttük osztálynak történni.

10. §. Mivelhogy természeti jog szerint, az atya a fiúnak, és viszont a fiú az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes.

54. Czim.

Az osztálynak még egy esetéről és a fiút anyai jogon illető jószágról.

Azt is *) kell tudni, hogy miután a fiú, atyja helybenhagyásával törvényes feleséget vesz (a fentebb előbocsátott esetek ellent nem állván), atyját mindenkor (azonban annak módja és törvény szerint) osztályra minden esetre kényszerítheti **), melyben mind-egyiknek, az atyának tudniillik s a fiúnak jószágaira s javaira nézve egyenlően kell az osztályt végrehajtani.

1. §. Mindazáltal, ha a fiúnak külön örök vagyona és birtoki jogai vannak, melyekhez anyai jogon az anyának akár élteben, akár halála után jutott, az ilyen jószágokat nem tartozik atyjával megosztani.

2. §. Mivel e részben csak az anya, nem az atya családját követik e jószágok ; mint maga az okosság is nyilván mondja.

*) Az eredetiben: „etiam,” a Corpus Jurisban : „enim.”

**) 1659 : 36.

55. C z í m.

Az örült és tébolyodott fiakról, hogy mindig atyai hatalom alatt maradnak.

Azt sem kell mellőzni, hogy az örült, esztelen és megtébolyodott fiak, mivel úgy tekintetnek mint kik sohasem jutottak el az értelmesség és tökéletes kor éveire, azért soha fel nem szabadulhatnak az atyai hatalom alól.

1. §. Szüléik ennél fogva minden igazságos és becsületes dologra kötelezhetik őket, és nyilvános szükség esetében jószágaikat is elidegeníthetik. De ugyanesak ők tisztességes élelmükről és öltözetükről is tartoznak gondoskodni.

2. §. Ugyanezt kell érteni (az atya halála után) az örülteknek rokonairól is, hogy tudniillik a többiek-nél idősb, józan elméjü rokonuk, ezen örülteknek és eszelősöknek gondját atyaként fogja viselni.

56. C z í m.

Hányféleképen szűnik meg s töröltetik el az atyai hatalom ?

Ámbár pedig a fiak az atyai hatalom alól a jószágoknak osztása által (mint föntebb megjegyeztetett, fölmentetni szoktak és felszabadíttatni, mégis van néhány eset, melyekben másképen is szűnik meg s töröltetik el az atyai hatalom.

1. §. Először : a végrendelet nélkül elhunyt atyának halála által, ha tudniillik nem-törvényes koru fiának végintézeti gyámokat nem rendelt; s ez akkor áll, ha az atya maga már önjogu volt és saját atyjának hatalma alatt nem állott; mert ily módon a fiúnak nagyatyja hatalma alá kell kerülnie.

2. §. Továbbá, elvétetik az atyai hatalom, ha az atya valamely hűtlenségi véték, vagy más nagy bünbeli kihágás miatt jószágainak és birtoki jogainak örökségétől megfosztatik, és ez által fejvesztési ítéletre

is kárhoztatik. Mert valamint ő a jószágoknak kölesös és viszonyos örökletétől, illetén hűtlenség, vagy vétek büntetése miatt mind fiaira, mind rokonaira nézve elszakadtnak: úgy az atyai hatalom is megszűntnek és elenyészettnek fog bizonyíttatni.

3. §. Továbbá, megszűnik az atyai hatalom, ha az atya ellenségi kézbe és fogságba esik; mert ki fogva van, más valakit nem tarthat hatalmában. Mert akkor nem ön-jogú. És ez áll, miglen fogságban marad, mert kiszabadulta és visszatérte után az atyai hatalom helyreáll és megújul.

4. §. Innen van, hogy időközben az idősülés sem foly ellene, valamint ő sem idősíthet el más ellen; de visszatéréseig minden ugyanazon előbbeni állapotban fog maradni; és visszaérkezte után, minden ügyekben, és ezeknek minden czikkelyeiben s folyamataiban, az előbbeni állapotra jut.

57. C z í m.

Hogy minden úr és nemes saját jószágairól szabadon rendelkezhetik.

Tudni kell pedig, hogy mindenik zászlós, országnagy úr és nemes birtokos ember, kinek fiai és leányai vannak, ezeknek minden beleegyezése nélkül, sőt akaratjuk ellen is, tulajdon szolgálatai által szerzett *) és nyert, vagy saját pénzével (mely szinte szolgálatok által szokott szereztetni) vásárlott és vett javai, jószágai, és birtoki jogai iránt és felől életében szabadon, mint tetszik, rendelkezhetik, s ezeknek elidegenítésére is teljes hatalommal bír, a fiaknak és leányoknak ellenmondása, tiltakozása, vagy bármely más ellenkezése ellent nem állván.

1. §. És ha az atya ezen javairól és jószágairól s birtoki jogairól fiai s leányai közt életében némi osz-

*) I. r. 5. cz.

tályt tett volna, nehogy kimultával ez oknál fogva egyenetlenségek, gyűlölségek, viszálykodások és ellenkezések anyagai támadjanak közöttük, a fiak és leányok, atyjok halála után is tartoznak ezen osztályt helybenhagyni, s abban örökké megmaradni.

2. §. Es ugyan ezt kell valamely szerződés vagy testvérül fogadás vagy fiúsítás erejénél fogva, valamely férfira vagy valamely néemberre szállott vagy háramlott jószágokról és birtoki jogokról is tartani; mivel ama férfi vagy néember olyba vétetik és bizonyittatik, mint ki az illetén jószágokat ön maga nyerte volt.

58. C z í m.

Hogy az atya az ősi jószágokat gyermekeinek sérelmével el nem idegenítheti.

Az ősi jószágokról és birtoki jogokról azonban az atya, fiamak vagy akár leányainak, ha azok a leányágot is illetik, sérelmével, ugy szinte az atyafi atyafiának sérelmével, az atyai vagy ősi jószágokról és birtoki jogokról, a fiak és leányok vagy atyafiak megegyezése nélkül, ezen jószágoknak elidegenítésére és eladására nézve semmi bevallást helyes ok nélkül nem tehet. *) Mi ha történnék is, minden erő nélkülüinek tekintetik.

1. §. Mert szokták némelyek az atyai és ősi jószágokat gyakran szükségtől kényszerítve, néha pedig semmi helyes októl nem sürgetve, hanem csak torkosság s részegeskedés és dorbézolás indításából, néha pedig az atyafi ellen való gonosz irigység incselkedéséből, az ördög hozzájárultával, néha ugyan jól és helyesen, de gyakrabban gonoszul, kiknek lehetséges, elzálogosítani, vagy örökre eladni, átírni s különféle czimék s kikeresett színek alatt lekötelezni; és hogy az e felől történt bevallás nagyobb erejű legyen, és ne érvényteleníthetessék, fiaik s leányaik és atyafiaik ter-

*) 1723: 47. I. r. 61. cz.

heit a bevallás tartalmában magokra és örökösöikre venni és vállalni.

59. C í m.

Mit tesz terhet vállalni fel, és hányféleképen vállaltatnak fel a fiak és atyafiak terhei ?

Teszen pedig terheket felvállalni : az atya vagy atyafi általi bevallás megtartása iránt valamely jószág vevőjének némi kezességet adni. Mire nézve tudni kell, hogy a fiak vagy atyafiak terhei három módon vállaltatnak fel. Először : helyes ok nélkül. Másodszor : okszerűleg. Harmadszor pedig és utoljára : szükségből.

1. §. Először tehát helyes ok nélkül, *) mikor tudniillik semmi nyilvános szükségből és semmi helyes okból (mint imént előbocsátám), hanem vagy gonoszul, vagy torkosságból, vagy bántalmi vágyból is vállaltatnak fel a terhek. És így ez érvénytelen a törvény előtt, hanem egyenesen és egyszerűen visszahuzatik az ilyen felvállalás, és a bevallás is megerőtlenítettik.

2. §. Második módon : okszerűleg, tudniillik nyilvános és helyes ok fordulván elő, teszem : idegen kéznél zálogban volt birtokot magunkhoz váltván, vagy a hitbért és jegyajándékot s leánynegyedét kifizetvén ; ha tudniillik egy rész vagy részecske eladatnék, és az összes jószágoknak maradványa a szükséges teher alól kivonatnék.

3. §. Továbbá, halastavakat, malmokat s házakat és szabad lakokat szükségből építvén, vagy más, talán jobb részt az eladott birtok vagy rész árából vevén, avagy birtokcserét tevén.

4. §. Melyek, mivelhogy a fiúnak vagy atyafinak örökségi haszonba mennek, azért a felvállalt terheket ily esetben egyszerűen vissza nem huzhatni s meg nem másíthatni. De ha a bevallás tartalmában s a teher fel-

*) 1723 ; 48.

vállalásában különösen megnevezett fiú azokat visszahuzni akarná, akkor atyja életében, az atya díjával és bárhol fekvő összes birtoki jogainak köz becsüje mellett, az atyának halála után pedig egyedül az atyai jogoknak becsüje mellett, hatalmában áll azokat megmásítani- és megsemmisíteni. És ugyanazt kell az atyafiak bevallásáról is érteni és tartani.

5. §. De itt meg kell jegyezni, hogy, ha a teher felvállalása általánosan történt, és a fiak vagy atyafiak nevei a bevallás sorában ninesenek névszerint kitéve és kijelölve, akkor illetén teher felvállalása nem érvényes, hanem egyszerűen megerőtleníthető.

6. §. Harmadik pedig és utolsó módon: végső szükségstől kényszerítve, midőn tudniillik valaki, főbenjáró ítéletnél fogva a törvény rende szerint más ellenében elmarasztaltatik és ítéltetik, és talán saját személyében is a hozott ítélet erejénél fogva letartóztatatik, s a törvény által rendelt büntetésnek elszenvedésére birói kézhez adatik, vagy ha, ámbár le nem tartóztatott, de királyi kegyelmet sem nyert, vagy ha kegyelem adatott is neki, de ez az ellenféllel egyezkedés feltétele alatt és nem másképp megy teljesedésbe *), (mert különben is a királyi felség meg nem kegyelmezhet másképp, hanem hogy egyezkedjék), vagy a török, saracen, vagy tatár, avagy más bármely ellenséges fogságban letartóztatatik, és innen nem egyébként, mint némi szerződésnél fogva szabadul ki; és ez utolsó módon az előbocsátott teher felvállalása soha vissza nem húzatik.

7. §. És az ez iránt történt bevallás a fiú vagy atyafi által semmi uton vissza nem huzható; sőt ha az atya, fiának részét (midőn saját része fejének váltságá-

*) Az eredetiben „cum conditione tamen concordandi cum adversa parte, et non aliter praestabitur“, a Corpus Jurisban „ita tamen ut concordet cum adversa parte“.

val föl nem érne) az előbocsátott esetekben a fiuval történt osztály előtt elidegenítette, a fiu ezt türni és elszenvedni tartozik.

8. §. Nem is szükséges illetén bevalláskor (hamindjárt csak egyetlenegy és magánálló volna is a bevalló személy) akár a király akár az osztályos vérek egyezése, hanem az magától mindenha helyesen történt és érvényes maradand.

9. §. Következtetés. Az előbocsátottakból tehát következik, hogy a birtoki eladás háromféle, tudniillik ok nélküli, okszerű és szükségbeli. Az ok nélküli eladás semmit sem ér. Az okszerű pedig néha érvényes, néha visszahúztatik. A szükségbeli azonban mindig érvényes és örökre megáll*), és soha meg nem erőltetettik, miként a fiak és atyafiak terhei felvállalásának és visszahúzásának iménti magyarázatából világosan kitétszik.

60. C z í m.

A birtok eladásánál szükségeskép előre bocsátandó törvényes megintésről.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy miután mind a zálog mind pedig az örökség jogánál és cziménél fogva, kivált az atyafiak sérelmével sokak által történő bevallásokban némi kárhoztató visszaélés harapódzott el, hogy tudniillik néha ötven forintot vett fel valaki az uzsorástól, s mégis a káptalan, vagy convent, avagy az ország rendes birái előtt szántszándékkal, még pedig gonoszul azt vallja, hogy száz vagy kétszáz forintot vett föl; a káptalan pedig és a convent, vagy az ország rendes birái, a történt bevallás sora és módja szerint tartoznak a bevalló és kötelező leveleket kiadni; és így némelyek jószágait csakhamar oly pénzüsszeggel terhelik és bonyolítják, hogy azon jószágok.

*) Az eredetiben „tenet“, a Corpus Jurisban „tenetur“.

mondhatni, alig érik az összegnek felét, miért is gyakran történik, hogy ilyenén jószágok, saját nemzetségöktől örökösön elidegeníttetnek.

1. §. Tehát ennél fogva mindenik birtoki eladás, sőt elzálogosítás is mindenkor törvényes megintetését kellékezi azon fiaknak, vagy leányoknak, avagy atyafiaknak, kikre az ilyenén eladandó és zálogba bocsátandó birtoki jogoknak öröksége és háramlása tudnivalókép tartozik (azért hogy azt vagy azokat magokhoz vegyék). Kik ha törvényesen megintetvén és felszólíttatván, a birtokot, vagy az ilyenén birtoki jogokat illendő és köz becsüjök s értékök szerint magoknak szerezni és magokhoz venni akarják, minden egyéb vevők és uzsorások előtt szabad és teljes hatalommal birnak azokat magoknak megszerezni- és venniök.

2. §. Ha pedig az eladó vagy elzálogosító az előbocsátott megintést megtenni elmulasztja, és birtoki jogait mondott fiainak és vércinek tudta vagy meg egyezése nélkül valakinek elidegeníti vagy elzálogosítja, és ezért valamelyik fia, vagy leánya, vagy atyafia *) az ilyenén jószágok vagy birtoki jogok vevőjét a kir. törvényszékre maga ellenében idézteti, **) akkor egyetlenegy, tudniillik egy nyolczados törvényszakasz alatt az ügyet be kell végezni, és a fölperes az előbb említett jószágokat vagy birtoki jogokat egyedül köz becsüjök szerint magához veheti; az uzsorásnak vagy vevőnek ez iránti bevalló levelében foglalt bármi tetemes pénzösszege ellent nem állván.

3. §. Kivevén és kizárván mindazonáltal azon esetet, midőn valaki főbenjáró ítéletben elmarasztaltan fogva tartatik, és a büntetés elszenvedésére birói kézbe adatik; mert e módon (mivel az ellenfélleli egyez-

*) Az eredetiben levő „aut filiarum vel“, hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723 : 47. 1655 : 52.

kedésre három napnál több ideje ninesen) megintést (az előadott módon) nem tartozik tenni, hanem jószágait, kiknek és a mennyi összegért lehető, ilyenkor mindig szabadon eladhatja.

4. §. És ugyanezt kell érteni arról is, ki külső ellenségnél fogságban tartatik. Hogy tudniillik ez is jószágait minden megintés nélkül, fejének váltságára eladhatja és örökösen elidegenitheti *).

5. §. Mikor pedig a főnebb említett megintés a jószágoknak és birtoki jogoknak örökös eladását törvényesen megelőzé, s a fiak vagy leányok vagy atyafiak közül egy sem akarná az eladandó jószágokat és birtoki jogokat magának szerezni, vagy megvenni, vagy talán szükségtől akadályoztatva meg nem vehetné, akkor ezen fiak és leányok és atyafiak a jószágokat utóbb nem egyébként, mint a bevalló levélben foglalt pénz-összeg teljes letétele és lefizetése mellett, vagy akár örök becsünél fogva és hosszú per útján szerezhetik magokhoz.

6. §. Mert józágaiknak eladóit is okszerű és megengedhető esetekben és körülményekben nem kell annyira korlátozni és megszorítani, hogy igazságos jogait és javaikat kellőképen ne használhassák, és ne élvezhessék.

7. §. Ha azonban valamelyik fiu vagy leány vagy atyafi a megintés idejekor azt felelné és hozná elő, hogy a jószágot magához venni kívánja, akkor neki az illendő összeg letételére és az eladóvali egyezkedésre, a bíró előtti megjelenés végett (kinek hatalmánál és levelénél fogva történik és hajtatik végre a megintés) rövid és illetőleges határidőt kell kitűzni. Beállván pedig a határidő, ha a hozandó bírói ítélethez, és a jószágok köz becsüjéhez képesti összeget letenni vonakodik, jószágait az eladó szabadon elidegenitheti.

*) 11. r. 57 és I. r. 51. 56 s 79.

8. §. A zálogos jószágokra és birtoki jogokra nézve *) pedig mást kell tartani; mely némely birtoki jogok, mondott köz becsüjök értékén felül, akár történik eleve törvényes megintés akár nem, a fiaknak, vagy leányoknak, vagy atyafiaknak, vagy a királyi jognak is sérelnével, senkinek el nem zálogosíthatók. Ezen megbecsültetés azonban és ennek sora nemcsak a nemesi házakat és udvarokat, s a mezővárosokban, falukban vagy helységekben találtató népesített és népetlen vagy pusztai jobbágytelkeket, hanem a földeket, erdőket és réteket, halastavakat és malmokat (ugy, mint a leánynegyedek fizetésében) mindenestől magában zárja. És a mennyire az illetén becsü, a bíró mérseklése szerint terjed, annyiban kell a zálogos jogokérti pénzek letételének és visszaszolgáltatásának is, a fiak, vagy leányok, vagy atyafiak, s még azok által is eszközöltetnie, kik talán királyi hatósággal (azon esetben, midőn az elzálogosítás egyetlenegy, a magszakadáshoz közelgő személy által történt) állnának elő.

9. §. Azon leányokat és **) némbereket értsd pedig az előbocsátott esetekben megintendőknek, kiket az eladandó vagy elzálogosítandó jószágok egyenlő joggal illetnek a fiaggal, mert különben a leányok vagy némberek e részben idegenek gyanánt fognak tekintetni, s csak úgy mint a szomszédok és határosok léphetnek föl, kivévén, hogy, ha akarják, minden szomszédok és határosok előtt avatkozhatnak a jószágoknak vételébe és átváltásába, s ezeket magoknak szerezhetik.

10. §. A szomszédok pedig és határosok az előbb említett és részökre történt megintés által az eladandó birtoki jogokat, minden más idegen és távolabb vevők előtt magokhoz szerezhetik ugyan: azonban nem köz becsü szerint, mint a fi- vagy nővérek, de mindig a

*) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655. 52. 1681 : 33. 1723. 48.

**) Az eredetiben levő „et“ hiányzik a Corpus Jurisban.

bevalló levélben foglalt pénzmennyiség *) letétele és teljes lefizetése, avagy a birtoki jogoknak örök becsüje mellett is. Mindazáltal egyetlenegy nyolczados törvény-szakasz alatt, ha az eladók részéről megintés eleve nem történt, és a szomszédok s határosok mind e mellett az iránt magok részéről a szokott intést megtették, kik is az elzálogosított birtoki jogokért hasonlóképen a tőkepénzt, melyért az ilyen elzálogosítás történt volt, tartoznak lefizetni. Nem is avatkozhatnak vagy elegyülhetnek e részben valamely megbecsültetésbe, miután az ilyen birtoki jogoknak tulajdoniságából és örökségéből tudnivalókép semmi sem illeti őket.

61. C z í m.

Mint kell az atyafinak a másik atyafi által eladott vagy elzálogosított részét visszaszereznie.

Meg kell továbbá jegyezni **), hogy az idősebb atyafiak rendszerint, és néha ifjabbak is, kik honn maradván az idősb atyafiak távollétében ezeknek atyai és ősi még osztatlan jószágait és birtoki jogaikat tartják, magokra vevén az apáról vagy anyáról többi atyafiak terheit, ezen birtoki jogokat elzálogosítani és örök áron eladni szokták, s ez által a vevők nem csak amaz eladónak vagy elzálogosítónak részét, hanem többi atyafiainak, mint kiknek terheit ő magára vette, birtoki részeit is szokták magokhoz szerezni.

1. §. Minél fogva tudni kell, hogy ha valamikor ilyen eladás vagy birtoki elidegenítés helyes ok nélkül történik valaki által, akkor a többi atyafiak részeit egyáltalában minden fizetés nélkül kell a fölperesnek vagy fölpereseknek az első nyolczados törvényszékeken visszaadni és visszaszolgáltatni. Az eladó atyafi

*) Az eredetiben levő : „summae“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723 : 47.

része pedig megbecsültetik és ezen jószágrésznek csak köz becsüi értéke térítettik meg a vevőnek. Így szinte az eladó atyafinak része is birtokba adatik a fölperesnek az előbb felvállalt tehernek minden visszahuzása és letevése nélkül. A bevalló levélben följegyzett*) pénzmennyiség maradványaért és fölöslegeért pedig az eladó atyafinak többi jószágait és birtoki jogait, melyek amaz összeg megtérítésére elégségeseknek fognak látszani, azonnal és a további perfolýamatot be sem várva a bíró által meg kell becsültetni, és az illetén bevalló levélben kijelentett feltételek alatt a vevőnek kezéhez birtokul adni.

2. §. Ha azonban az eladottakon kívül egyéb jószágai nem volnának, és a részére eső ingó javaknak is oly szükében volna, hogy az előbb említett összeg azokból ki nem telnék és vissza nem nyerethetnék: akkor a vevő az illetén fölösleg kárát szükségképen szenvedni kénytelen; és ez áll (mint mondatott) a fön-
tebb magyarázott helyes ok nélküli esetben.

3. §. Mert okszerű esetben a teher visszahuzásának is (a fön-
tebb előhozott módon) következnie kell, és ebből a pénznek előbb említett fölöslege (mennyire lehetséges) a vevőnek visszatéríttetnie.

4. §. És ugyanezt kell érteni az atyáról is, ki saját és fiainak ősi jogait fiai sérelmével és megegyezések nélkül helytelenül és ok nélkül elidegeníti, vagy áruba és zálogba bocsátja; hogy tudniillik bevallását az előbb említett oknélküli esetben**) egyszerűen megerősíteni és a fiak részét egyáltalában minden fizetés nélkül, az atya részét pedig köz becsü mellett a fiaknak vissza és által kell adni.

*) Az eredetiben: „denotatae,” a Corpus Jurisban: „donatae“.

**) I. r. 59. cz.

62. C z í m.

Néhány vissza nem huzható bevallásról.

De itt figyelembe és észbe kell venni, hogy ha a másik atyafinak bevallását visszavonni és visszahuzni akaró atyafi, az ezen eladásnál fogva akár eserélt akár szerzett jószágokat vagy birtoki jogokat tudva és törvényes ellenmondás nélkül használta, és azoknak jövedelmeit valósággal szedte, akkor az illetén bevallást soha sem fogja visszahuzhatni; mert a valóságos használat által ama bevallásban megegyezni látszik.

1. §. És ugyanezt kell a fiu által megmásítandó atyai bevallásról is mondani.

2. §. Ezt kell hasonlóképen tartanunk azon bevallásokról, melyek a vérszerinti vagy osztályos atyafiak közt, vagy bármely idegenek és vérenkivüliek között is peres birtoki jogok iránti elintézés- és egyezés-képen történnek és tétetnek.

3. §. És illetén elintézésben, a birtoki jogoknak bizonyos része vagy részeeskéje adatik és visszaszolgáltatatik az egyik félnek azon peres jószágokat tartó és bíró vagy különben talán érvényes jogokat azokra követelő másik fél által; a többi részecske vagy rész pedig béke és egyesség okáért nála marad, és örökre birtokul hagyatik. Mely bevallások ugyan (mivel a perek vége és kimenetele még kétséges vala és bizonytalan) mindenkor megtartatnak és soha meg nem másíttatnak.

4. §. Mert különben is a föntebb említett bevallások, melyek megerőtleníthetők és megmásíthatók, nem a magunkhoz veendő és magunknak szerzendő, hanem a magunktól elidegenítendő jószágokra és birtoki jogokra nézve értetnek.

63. C z í m.

*Azon bevallásokról, melyeknél törvényes igtatásra van szükség,
& melyeknél nincs.*

Továbbá a vérszerinti és osztályos atyafiak között, akár az előbocsátott, akár más esetekben olyatén birtoki jogok iránt, melyek különben is egyikről a másikra háramlandók volnának, bármely rendes bíró vagy bizonyságtevő és hiteles hely előtt történt örök bevallásnak sem királyi megegyezésre, sem törvényes igtatásra nincsen szüksége.

1. §. Minden egyéb, bármely jószágok és birtoki jogok iránt, idegenek és külsők közt akár mint véghezment örök-bevallásokat pedig, sőt az ötven forintot meghaladó, zálogi czím alatt *) történeteket és keletkezetteket is, egy év egész leforgása alatt szokták és kell törvényes igtatással megerősíteni.

2. §. És ez akkor áll, ha az, kinek számára a bevallás történt, a jószágok uralmán kívül van, mert ha előbb is volt ezeknek valóságos uralmában, vagy ha attól, ki a bevallást tette, illetén valóságos uralmat és birtokot tetteleg nyerhetne, akkor (egy év leforgása után is) a föntebb említett igtatás mindenkor végre fog hajtathatni.

3. §. Azt is előre meggondolván, hogy, ha talán valamelyik bevalláshoz királyi jóváhagyás szükséges, és ezen jóváhagyást az év lefolyásaiglan meg nem nyerhetné, akkor az illetén bevallást nem előbb, mint a mondott királyi jóváhagyás megnyerése után, egy egész év lefolyásaiglan (mint föntebb előadatik) ugyanezen jóváhagyás erejénél fogva, törvényes igtatással kell (akár következzeék ellenmondás, akár nem) megerősíteni.

4. §. S ezt értsd nem a jövőendő feltétel alatt, hanem a jelenben történt bevallásról. Mert ha valamely

*) 1647: 125.

szerződés vagy testvérül-fogadás, és a jószágoknak egyikről a másikra háramlása iránt, bevallás valaki által más részére vagy talán két fél által egymásnak kölcsönösen, s egyikről a másikra úgy történnék, hogy tudniillik ha valamelyik fél örökösök nélkül találna kimulni, akkor ennek jószágai és birtoki jogai az életben maradott félre háramoljanak, és a királyi felség az ilyenén bevalláshoz, vagy szerződéshez és testvérül-fogadáshoz királyi jóváhagyásával járul; mivel ezen bevallás, és következőleg a királyi jóváhagyás feltételes, és csak a felek valamelyikének megszakadásával leszen helye: azért még mind a két fél élteben, vagy talán azon személynek, mely a másik részére az imént említett feltétel alatt a bevallást tevő, élteben, nem szükséges, hogy igtatás történjék.

5. §. Hanemha talán ezen jószágokra nézve királyi jog nyeretett volna, vagy nyeretnék. Mert ezen esetben szükséges, hogy az igtatás a királyi jogra nézve (mely sokaknak jószágaiban gyakorta titokban lap-pang) törvényesen megtörténjék.

6. §. Ugyanezt kell mondani az előbb említett királyi jóváhagyásról is, hogy valamelyik félnek magvaszakadtával, egy egész év lefolyása alatt a jóváhagyást (mely akkor adomány erejével fog birni) és következőleg az ama jóváhagyásban megirt bevallást törvényes igtatással kell megerősíteni.

64. C z í m.

Mi a királyi jóváhagyás meghatározólag.

A királyi jóváhagyás pedig az ország szent koronája hatóságának, a reá öröködési módon és jogon háramlandó birtoki jogokra nézve a fejdelem vagyis királyi felség általi önkéntes átengedése.

1. §. Mely hatósága az ország szent koronájának, a jószágok és birtoki jogok háramlását és öröklését il-

letőleg, azon mód szerint, melylyel jelenleg élünk, a nagykegyelmességű fejdelem, néhai Lajos király úr *) országlása vagy uralkodása óta, tudniillik az Úr megtestesülésének ezer háromszáz ötvenegyedik esztendjétől vevén eredetét, minden királyoknak mint utódainak idejében, egész mostanig sértetlenül és ingatlanul megtartatott s helybenhagyatott, és az ország minden zászlós és országnagy urainak, ugy nemeseinek és főrendeinek jószágaira és birtoki jogaira nézve (kik tudniillik mag és örökösök nélkül hálnak ki, vagy egyetlenegy és magánálló személyre olvadnak, és így megszakadáshoz közelednek) mindig törvényes örökös erejével bir.

2. §. Mert ama fejdelem ideje előtt mindenik zászlós, országnagy s nemes és birtokos ember, birtoki jogairól (még ha örökösök nélkül volt volna is), miként akará, minden királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhetett.

3. §. És egyedül azon esetben, ha közölök valaki örökösök és minden rokon nélkül s végintézetlenül halt el, vala helye a föntebb említett hatóságnak.

65. C z í m.

Mely bevallásokhoz szükséges a királyi jóváhagyás, és melyekhez nem?

Minélfogva tudni kell, hogy most az urak s nemesek és más birtokos emberek minden bevallása, mely magánálló s egyetlenegy és megszakadáshoz közeledő személy által, bármely személyeknek, és akármily eseteknél és okoknál, feltételeknél s körülményeknél fogva bármely jószágokról és birtoki jogokról örökös tétetett, királyi jóváhagyást (a föntebb említett örökö-

*) Lásd I. Lajos végzeményének kezdetét, 11. §. s az I. r. 5. és 57. cz. 1715 : 26. cikket.

dés hatósága miatt) mindenkor megkíván, még pedig szükségképen.

1. §. Mivel ezen jóváhagyás nélkül, nem csak az örök joggal lekötött jószágokról, hanem *) a zálogi cím alatt (a jószágok közbecsűjén túl) átirottakról is, bármiképen (mint előbocsáttatik) tett vagy történt főntebb említett bevallás, erőnélküli maradand.

2. §. A honnét következik, hogy a több atyafi vagy idegen személyek között és által, kölcsönösen vagy külön, némelyeknek tett bevalláshoz a királyi jóváhagyás nem szükséges.

3. §. Mert az örökösödés jogának mindkét részről örökösí módon és jogen örökülendő más személyek levén, még nem leszen helye a fejdelemben vagy királyi hatóságban.

4. §. És ez akkor áll, ha az egyik részről levő vagy bevallást tevő személyek viszonos és egymás közti örökösödés erejével birnak; a másik részen álló személyekről is ugyanezt kell érteni és tartani. Mert különben a királyi jóváhagyás mindig felkérretendő és szükséges.

5. §. Mert a személyeknek többsége a királyi hatóságot ki nem zárja ott, hol semmi atyafiság, sem vérségi összeköttetés, vagy a jószágokbani más örökösödésnek kölcsönös viszonossága nem létezik.

66. C z í m.

Mi a szerződés határozólag, és törvényes igtatásra mikor van szüksége?

Meg kell tehát jegyezni, hogy akármily birtokos emberek vagy más személyek között, akárminő jószágoknak egyikök magvaszakadtával a másokra háramlásáról kötött bármely szerződést, tudniillik mindazt, mely királyi jóváhagyás által, mindazt, mely személyek

*) 1647 : 125. 1715 : 26.

többségénél fogva az imént említett módon megerősített, valamelyik résznek magvaszakadta után, egy év leforgása alatt (mint előboesátám), törvényes igtatással kell érvényesíteni *).

1. §. Azonközben mindazáltal az életben maradt félnek hatalmában áll az illetén szerződésből, vagy testvérül-fogadásból neki tulajdonított örököségi jog erejénél fogva, a magvaszakadt fél, tudniillik mint osztályos testvére jószágainak uralmát egyszerűen maga számára elfoglalni és kezei közé (ha csak valamely törvényes akadály ellent nem áll) szerezni.

2. §. E szerződés pedig, vagy testvérül-fogadás **) bármely idegen személynek valaki által (törvényes örökösök nem léteben) jószágainak örökösében megengedőleges helyettesítése.

3. §. Mondatott pedig különösen : „örökösök nem léteben ;“ mert ha igazi törvényes örökösök és utódok léteznek és életben vannak, a testvérül-fogadásnak nincsen helye ; de ezeknek nem léteben a fogadott testvér vagy fiu a jószágoknak háramlására nézve illetén örökös erejével és hatalmával fog birni.

4. §. Mondatott az is : „megengedőleges helyettesítése,“ mivel fejdelmünk engedelme vagy megegyezésének alkalmazása nélkül ilyen helyettesítés vagy örökbefogadás minden erő nélküli ; hanem a jószágoknak háramlása, egyenesen a fejdelemre és a szent korona hatására néz és tartozik, és a fejdelem jóváhagyása nélkül a fogadott testvér vagy fiu illetén jószágoknak uralmába nem léphet s azokat magának nem is tulajdoníthatja.

*) I : r. 63. cz.

**) I : r. 8. cz.

67. C z í m.

*Hogy kétféleképen mondatik valaki, jószágok uralmával birni.
És végül a szerződésekről.*

Vegyük pedig eszünkbe, hogy kétféle módon és uton mondatik valaki valamely jószágok uralmával birni. Először, birtoklási joggal, midőn valaki valamely jószágoknak valóságos és békeséges uralmát, mind a jövedelemnek szedésére, mind pedig a jobbágyok által teljesítendő szolgáltatokra nézve, nyilván birja. És ezen mód közönséges és mindenek előtt nyilvánosságos.

1. §. Második uton mondatik valaki jószágok uralmával birni öröködési jagon vagy módon, midőn őt némely birtoki jogoknak háramlása *) illeti nyilvánosan, mint ez a nemzetség közel-ágazatán levő vérszerinti atyafiak vagy osztályosok **) birtoki jogaiban előfordul. Példának okáért: jöllehet a vérszerinti atyafi a másik vérszerinti atyafi életében a vele történt osztály után, ennek jószágai valóságos uralmával és használatával nem bir, mindazáltal bir öröködési joggal és uralommal tettelesen és közvetlenül, melynek erejével mihelyest atyjafia örökösök nélkül mul ki, a fennmaradott és életben levő atyafi nyomban és közvetlenül, a meghalálozott atyafi jószágait, egyszerüen, minden törvényes igtatás ***) és egyéb törvényes eljárás nélkül, magának szerzendő, és méltán s jogosan hatalmába ****) kerítendi.

2. §. És ha a meghalálozott atyafi leányokat és feleséget hagyna maga után, és jószágai a leányágot nem illetnék, olyképen tudniillik, hogy az előtt az előbb

*) 1655 : 56.

**) „Vel etiam condivisionalium,” hiányzik a Corpus Jurisban.

***) I : r. 63. cz.

****) I : r. 47. cz. — Az eredetiben : „potestati,” a Corpus Jurisban : „posteritati.”

megholt atyafi életében, és elődeinek idejében is, valamely némben valóságos uralommal nem birt azon jószágokban: akkor azon leányokat, kiházásításuk ideje előtt, a feleséget pedig vagy özvegyet addig, miglen urának és férjének neve és czíme alatt él, és özvegy-sége idejét tölti, épen azon joggal és módon, miként a meghalálozott atyafi, midőn ez életben vala, eleséggel és ruházattal s az életre minden megkívántatókkal, a jószágok erejéhez képest, nevelni, ellátni, tartani, és a leányokat majdan tisztességesen férjhez adni, a feleséget pedig (ha ez akarja) szinte férjhez adni, ennek azonfelül hitbérét és jegyajándékát kifizetni, a tovább élő atyafi törvényesen tartozik. Ugyanezt kell a szerződésekről, vagy testvérül-fogadásokról is (ha ezen szerződés nyilvánosan tudva van) érteni; mivel jól-lehet a korábban meghalálozott atyafinak saját ágyékából származó örököse nem volt, de örökös helyettesítettén *), ki törvényi örökösnek neveztetik, még magva nem szakadott.

3. §. De másként van a dolog azon atyafiakra nézve, kik hatvan, vagy száz, vagy kétszáz, vagy több év előtt, jószágaikban és birtoki jogaikban osztozkodtak, s már ennyi időtől fogva, származásuk ágáról is alig van emlékezet **), hanem mintegy csak név szerint mondatnak osztályos atyafiaknak. Mert ezen esetben olyképen kell eljárni, mint némely meghaláloztak magvaszakadtánál fogva a királyi felségtől felkért jószágok dolgában eljárni szokás ***).

*) Az eredetiben: „substituto,” a Corpus Jurisban: „destitutus.”

**) Az eredetiben: „lineae memoria,” a Corpus Jurisban: „linea memoriae.”

***) 1715: 25.

68. C z í m.

Hogy a jószágoknak erőszakos elfoglalóit azokból szinte erőszakosan ki lehet vetni.

Továbbá, ha valamely ember illetén jószágok és birtoki jogok uralmába erőszakosan avatkoznék és lépne, vagy bármikép elegyednék, melyek másra és nem ő reá háramoltak volna, akkor az, ki e jószágokban örökös erejével és jogával bir, egy egész év leforgása alatt, hatalommal s hasonló erőszakkal is, az elfoglalót azoknak uralmából kivetheti és kizárhatja. Mivel e részben: erőt erővel visszatörölni *) szabad.

1. §. Eltelvén pedig egyévi időköz, törvény útján kell amaz elfoglaló ellen ügyködni, és őt illetén jószágok igazságtalan elfoglalása- és bitorlásánál fogva **) rövid megidézés, avagy értesítés mellett perbe vonhatja. Hol épen azon módon, mint az ő tulajdon kezeiből elfoglalt jószágokra nézve, az erőszakos elfoglalónak (mivelhogy másnak hatóságát erővel és hatalommal magához ragadja) főbenjáró ítéletben kell elmarasztaltatnia: ha ugyan a fölperes azon jószágokat örökös jogánál fogva magára háramlottaknak bizonyítandja ***).

2. §. És ugyanezt kell tartani azon birtoki jogoknak erőszakos elfoglalásáról is, melyeknek valóságos uralmában valaki huzamos időtől fogva volt: hogy tudniillik a megfosztottnak hatalmában áll, az elfoglalót azokból hasonló erőszakkal, ha lehetséges, egy évi időköz alatt kivetni és kiűzni.

*) III. r. 22. cz.

**) 1655. 56.

***) 1542 (novisol.) 4, 5. 1542 (pos.) 5. 1655. 56.

69. C z í m.

A „semmi jogot“ záradékról. És mily jószágok szállanak vissza az ajándékozóra, vagy eladóra.

Tudni kell továbbá, hogy ha némely bevalló levelek sorában ezen záradék: „semmi jogot, és a jog s uralom semmi tulajdoniságát magának fenn nem tartván“ stb. vagy szándékosan, vagy tudatlanságból beigtattatott volna, illetén birtoki jog, melyről tudniillik efféle bevallás történt, soha a bevallást tevőre (habár az, kire jogát szállította, örökösök nélkül mulna ki) vissza nem tér és vissza nem származik: hanem egészen a királyi felség adományozása alá kerülend.

1. §. Ha azonban a bevallás az imént említett záradék nélkül történik, akár némely jószágoknak kölcsönös és viszonylagos becserélésében, akár más örökös adományozásban, például: szolgálatok jutalmazásaul (mint jobbára szokás), vagy más bármi helyes okbóli adásban és beírásban avagy kötelezésben: akkor ha ez életből kimult, és örökösök s törvényes utódok nélkül maradt az, kinek számára az adományozás, vagy a jószágoknak bármi beiratása történt, a jószágok ismét és ujolag arra, ki a bevallást tette, vagy a jószágokat adományozta, s annak örököseire és minden maradékaira szállanak (mivel az öröködési jog tulajdonát és uralmát magának fentartotta, s magától át sem ruházta másra örökösen), s a hajdani jogba valósággal visszatérnek és háramlanak.

70. C z í m.

Mi a jószágoknak viszonylagos cseréje, és miért találtatott fel?

Mivelhogy pedig a jószágoknak és birtoki jogoknak viszonylagos cseréjéről említést tettünk: ennélfogva tudnunk kell, hogy a jószágoknak viszonylagos cseréje

két vagy több fél birtoki jogainak egymás részére tett kölcsönös átcserelése és törvényes átruházása.

1. §. Feltaláltatott pedig mind a békeségebb állapot elérhetése, mind pedig a bővebb jövedelemszedés gyarapítása végett.

2. §. Mert igen sokaknak jószágai lakhelyöktől oly messze eső vidékeken, s oly nagy távolságban fekszenek, hogy azoknak ellátására többet kénytelenítettnek kiadni, mintsem mennyit jövedelmeikből szedhetnek. Némelyeknek jószágai pedig a hatalmasok veszedelmes és erőszakos szomszédságánál fogva végpusztulásra jutottak. Továbbá sokaknak, illetén jószágaik miatt folytonos pereik s vesződségeik vannak, hogy még éjszaka sem nyugodhatnak miattok. Ugy hogy jóval több veszteséget mint hasznót húznak azokból.

3. §. Ennélfogva minden birtokos ember, javai és birtoki jogai iránt hasznos viszonzócsere joggal és szabadon tehet, fiainak és leányainak vagy atyjafiainak ellenmondása egyáltalában nem gátolván.

4. §. Azon jószággrész azonban, mely neki cserébe fog adatni, a nemzetségi vagy osztályos atyafiakra (azon atyafinak magvaszakadtával, ki a cserét tette) háramlik azon másik jószággrésze gyanánt, mely által a viszonzlagos csere történt, s mely az öröködési jog erejénél fogva az atyafiakra volt szállandó.

71. Czim.

Mit kell tartani, ha a csere álnokul és szinletten történt és tétetett.

De mivel a jószágoknak illetén viszonzlagos cserejénél többek által számos csalárdságok szoktak történni és elkövettetni; mert némelyek, jószágaikat atyjafiaik sérelmére és veszteségére, nem valóban, nem is igazságosan, hanem költött- és szinlettképen akarván eladni és elidegeníteni, nehogy az atyafiak az ilyes jószágokat a vevőktől, ne mondjam uzsorásoktól magok-

nak visszakérhessék, és jogaikat visszaszerezhessék és sajátíthassák, a viszonzlagos cserének (mely igazságos és helyes módon szabadon történhetik) czímét vagy színét leveleikbe vagy bevalló kiváltságaikba igtattatják, vallván, hogy némi távol vagy talán közel helyen is fekvő vagy találtató birtoki jog a vevő vagy uzsorás által nekik cserébe adatott; illetén birtoki jog uralmát azonban csak rövid időre (hogy a csalárdság ez alatt elpalástoltassék) vagy soha magokhoz sem veszik, s így atyjokfiat, kiket az e czím alatt elidegenítendő jószágok és birtoki jogok öröksége illet, megfosztván, örökségükből kizárják, ama birtoki jog is, mely szinlett- és költöttképen az eladónak a vevő által csere fejében adatott, azon vevőnél örökösen megmaradván.

1. §. Nehogy tehát az álnokság és csalárdság valakinek kedvezni láttassék *), miután illetén csalárd csere az eladó és a jószágokat elidegenítő atyjafiainak értésére esik, mindjárt az atyafiak folyamodására, megtörténvén előbb ez iránt a törvényes perbehívás, az előbocsátott módon elidegenítendő jószágoknak csak köz becsüje mellett, de mindig egyetlenegy nyolczados törvényszak alatt, a fölperes részére az illetén jószágok a bíró által visszaadandók, itélendők és igtatandók **).

72. Cím.

Mimódon nem húzathatik vissza a csere semmiképen ?

Továbbá, ha valamely atya vagy atyafi némi cserét tett; és fia vagy valamelyik atyjafia ezen cserét tudva és törvényes ellenmondás vagy eltiltás nélkül használta, és a becserélt jószágoknak jövedelmeit va-

*) II : r. 83.

**) Az eredetiben : „restatui“, a Corpus Jurisban : „restitui.“

lósággal szedte volna : ezen cserét utóbb a fiu vagy atyafi vissza nem huzhatja ; mert e részben a valóságos használat átengedés és megegyezés erejére jut *).

73. C z í m.

Ha a cserében pénz adatik felül, illetik-e a leányágot efféle jószágok ?

Továbbá, mivel a csere útján átcserélt birtoki jogok, mennyiségökre, jövedelmezésökre és értékökre nézve nem mindenkor felelnek meg egyenlően egymásnak, azért szoktak többen, kiknek jószágai és birtoki jogai kisebb beesüek és értékűek, azokra, hogy egyenlő csere történjék, némi pénzbeli öszveget reáadni. Miért is némelyek úgy vélekedtek, hogy ilyen birtoki jogoknak (mivelhogy pénz adatott reá), a leányágot szinte mint a fiut kell illetniök: mit nem kell tartani.

1. §. Mert a birtoki jogoknak megtartását és eredményét nem az ághoz, tudniillik a pénznek reáadásához **), hanem szerzésök és keresésök gyökeréhez és eredetéhez képest kell megítélni; és ezért ilyen esetben a leányágon levők csak a felüladott pénzekből fogják részeiket visszakaphatni. A birtoki jogoknak tulajdonossága és öröksége pedig a fiág sajátja maradand.

2. §. És ez akkor áll, ha eredetöknél és gyökeröknél fogva ilyes birtoki jogok nem illetik a leányágot. Mert ezen kétség iránt: vajjon némely birtoki jogoknak a leányágot kell-e szinte mint a fiut illetniök vagy sem? mindig az eredeti levélhez, melylyel a jószágok szereztettek és kerestettek, szükség folyamodni.

*) I. r. 62. cz.

**) I. r. 21. 28. cz.

74. Cím.

Mire való a szavatosság vagy az eleve felvállalt mentesítő biztosítás?

Egyébiránt, mivelhogy a jószágoknak és birtoki jogoknak viszonylagos eséréjébe, mentesítő biztosítás, mely a törvénytudók által szavatosságróli biztosításnak neveztetik, szokott jobbra beigtattatni és felvállaltatni: ha tehát valamely törvényesen megkeresett fél a másik felet az eleve felvállalt ótalmazó és mentesítő biztosítás szerint, az illetén becserélt birtoki jogoknak uralmában, bármely perlekedők és törvényes megtámadók ellen meg nem tarthatja, akkor a másik félnek adott birtoki jogai (ha megvannak) a magok mivoltában visszaadandók és szolgáltatandók; ha pedig ama fél kezeiből talán elidegenítették és vissza nem szerezhethők: akkor mennyiségükre, jövedelmezésükre és értékekre az elidegenítő jogaival felérő olyatén birtoki jogokat kell a kárvallott fél részére, mely azoknak uralmában meg nem tartathatik, adni és kiállítani.

1. §. És ezt értsd akkoron, ha a mentesítő biztosítás egyszerű és közönséges módon van a bevallólevélbe igtatva. Mert különben ha a mentesítő felvállalás záradéka, néhány feltételekkel és czikkekkal volna kitéve és kinyilatkoztatva, akkor ugyanezen kitett feltételeket és cikkeket meg kell e részben tartani.

2. §. És ugyanezt értsd a valaki által mentesítő biztosítás alatt elidegenített vagy törvényesen eladott többi birtoki jogokról is: hogy *), ha a jószágoknak megvevője ezeknek uralmában az eladó által meg nem tartathatik, akkor minőségre, mennyiségre, jövedelmezésre és értékre hasonló jószágokat kell neki azok helyett adni. **)

*) „nimirum“ nincs az eredetiben.

**) 1659 : 35.

75. Czim.

Kik értetnek a törvényes megtámadók alatt?

A törvényes megtámadók alatt pedig a perlekedőket és törvény útján ügyködőket kell venni és érteni, nem pedig az erőszakos elfoglalókat és hatalmaskodókat. Mert ilyesek ellen nem tartozik senki mást az eladott jogokban megtartani *).

1. §. A jószágoknak vevője tehát, midőn valaki által törvény rende szerint, ilyes megvett jogokra nézve gátoltatik és perbe fogatik, akkor ezen jószágoknak eladóját, az ügy védelmére, mielőtt a per bevégeztetett, maga mellé tartozik idézni.

2. §. Mert ha idézni elmulasztaná, és ilyetén birtoki jogokat vagy jószágokat törvényes uton elvesztené, az eladó a mentesítő biztosítás terhe alól fölmentetik és szabadittatik, és azután a vevőt uralmukban nem tartozik megtartani.

76. Czim.

Nevzetes kérdés a szavatosságról vagy mentesítő biztosításról.

Kérdeztetik továbbá, ha valaki másnak valamely birtok uralmábani megtartását magára vállalta, és az ő megtartására magát lekötölte, és némi földrészecske a birtoktól idők lefolytával valaki által határjárás vagy más czim alatt elvéttetett, és törvényes uton elszakasztatott, maga a derék birtok megmaradván; vajjon tartozik-e a felvállaló a másikat e földrészecskében is megtartani?

1. §. Feleld, hogy nem tartozik. Mivelhogy ő ama birtokot minden hozzá törvényesen tartozó haszonvételeivel és illetőségeivel adta másnak, s így vállalá magára őt annak uralmában ótalmaznia; ugy de ama földrészecske törvényesen nem tartozott ezen birtokhoz, és így az is, ki eladta, ezen részecskének rossz lelkű

*) I. r. 68. cz.

birtokosa volt. Ezért másnak jogait el nem adhatta, valamint el sem adta e záradék erejénél fogva: „ezen birtokot törvényesen illetőkkel és ehhez szükségképen tartozókkal“.

2. §. Hanemha magát talán olyképen kötelezte, hogy ugyanazon mesgyékkel és határszélekkel, melyekkel a jószágot tartotta *) és birta volt, ennek uralmában a másikat ótalmazza; mert ezen módon hasonértékű földet tartozik az elvesztett földért a másiknak adni.

77. C z í m.

Hogy a jószágok ajándékozási s eladási, ezeknek birtokosai ellen önmaguktól nem ügködhetnek.

Ez egyet azonban figyelembe kell venni, hogy az előbb említett mentesítő biztosítást mindig a külső és idegen perlekedőkre, és törvényes megtámadókra s fölperesekre, nem pedig magokra a jószágok ajándékozóira és eladóira kell érteni; valamint némelyeket, kik is jószágaikat másnak adták, magam láttam, hogy ezen jószágok birtokosai és urai ellen ügyet és pert magok indítottak, mintha nem tudnák őket a jószágok uralmában ótalmazni, ez által ama jószágokat ismét magokhoz szerezni ügyekezvén; mit soha sem kell megengedni.

78. C z í m.

Mi az elévülés határozólag? s hány évi folyamot foglal magában különféleképen?

Minthogy az elévülésre mind az örökös jószágoknál, mind pedig a zálogos birtoki jogoknál, de a hatalmaskodásoknál fogva is, törvény előtt igen gyakran szoktak hivatkozni: ez okból az elévülésről néhány, szükségképen mondani valók adják elő magokat. És először annak miségéről, azután pedig meddig tartásáról és különféleségéről.

*) Az eredetiben: „tenta“, a Corpus Jurisban: „obtenta“.

1. §. Tudni kell tehát, hogy: elévülés a jószágok törvényes megtartására és szerzésére jogilag megállapított határidőnek betöltése

2. §. Mely az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített királyi jószágokra vagy birtoki jogokra nézve száz, az egyház jogaira nézve negyven, a nemesekéire harminczkét, a polgárokéira pedig tizenkét év folyamataival telik be.

3. §. A hatalmaskodásokra nézve is szinte harminczkét évi időközt kellékez az elévülés.

4. §. A falubeliek elévülése pedig csak egy egész év és egy nap időhatárát foglalja magában.

5. §. A nemzetségi és osztályos atyafiak között azonban, a birtoki jogokra nézve (a hatalmaskodások kivételével) és a hitbér- s leányi negyednek általok fizetésében, az elévülés sohasem engedtetik meg *).

6. §. Az egyházi törvényszéken pedig másképen hivatkoznak az elévülésre; de mivel nem szándékom valamit az egyházi törvénykezésről mondani, ezt hallgatással mellőzöm, s azokra hagyom meghatározását, kiket illet.

7. §. Egyébiránt ámbár igen sok tudós a határok igazítására **) és zálogos jogokra ***) nézve az elévülést közértelemmel és közmondással meg nem engedőnek állítja; mivel azonban ez állítást nem egyszerűen kell érteni, hanem helyes mérséklettel szükség megvitatni: tehát ezt, a maga helyén alább világosan megmagyarázandom.

79. C z í m.

Micsoda időkben nem foly az elévülés s mikor nincsen helye?

Tudni kell azonban, hogy ha valaki a törökök, saracénok, tatárok vagy más hitetlenek kezeibe és fog-

*) 1729 : 36, 37.

**) I. r. 84, 85. cz.

***) I. r. 82. cz.

ságába talál esni, és ott az elévülés idejét túlhaladja; akkor ezen esetben semmit sem nyom az elévülés; hanem a jószágaitól megfosztott nemes, miután tulajdonába visszatért, ezt törvény útján magának visszaszerezheti *), az elévülés akadályát ellent nem állhatván.

1. §. És ha valaki a királyi felség által száműzésre kárhoztatnék, és fia talán a fejdelemtől féltében, vagy a gyermeki szeretet tanácsára, szinte elmenne atyjával, és ott tartózkodván, jogainak idegen általi le tartóztatására nézve, az ország nemeseinek jogait átruházó elévülés ideje lefolya és betelnék: visszatérvén a fiú (ki atyjának gonoszságaért nem tartozik lakolni), részére eső elidegenített jószágait, ellent nem állván az elévülés, magának ismét visszaszerezheti.

2. §. Mely elévülések ugyan perindítás nélkül is, tiltó- és ellenmondó-levél által mindig meggátoltat hatnak.

3. §. Mert a perindítás is mostani időben, nem több mint harminczkét évi időszakot foglal magában; és ha ez alatt nem folytattatott az ügy, ezeknek eltöltevel, újból kell a per-indítást **) föléleszteni.

80. C z í m.

A zálogos birtoki jogokról általában.

Megmagyarázva lévén főntebb a birtoki jogok tulajdonságai és örökletei, úgy fajai is, most hátra van a zálogos jogok soráról és miségéről szólani ***).

1. §. És ámbár zálogos birtoki jogokat nem csak birni s igazgatni kárhozatos, és üdvösséggel ellenkező, hanem azokról még írni is valamit iszonyatosnak lát-

*) I. r. 26, 60. cz.

**) Az eredetiben: „litis motio,” a Corpus Jurisban: „litis motivo.”

***) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 521. 681 : 33. 1723 : 48.

szik; mivelhogy azonban a birodalmi és polgári törvény a veleélést megengedik, azért ez országban s alávetett részekben, ezen veszedelmes szokás szerfölött elhatalmazott s nagy erőt vett, annyira *), hogy ha némelyeket, az eziránt a többi között kiadott közönséges végzemény büntetése el nem rettentene, még az őket illető pénz letétele s lefizetése mellett is a zálogos jószágok és jogok visszaeresztéséről sohasem gondoskodnának, hanem lelkeik veszedelmére, azokat mig csak lehetséges, letartóztatnák; minélfogva a zálogítás módjáról és erejéről egy keveset idecsatolni elhatároztam.

81. C z í m.

Mi a jószágoknak zálogítása? és hányfélekép értetik?

Ennélfogva tudni kell, hogy a birtoki jogoknak zálogítása kétfélekép értetik, tudniillik a zálogító vagyis zálogba-adó részéről, és a hitelező vagyis zálogba-vevő részéről. A zálogba-adó részéről tehát: az elzálogítás a tulajdon jognak, szükségtől kényszerítve, más részére használás fejében ideigleni átengedése. Mi pedig a hitelezőt vagy zálogba-vevőt illeti, a zálogítás idegen jognak, a jövedelmek szedése és a tőkepénz visszakivánása mellett ideigleni veszedelmes és kárhózzátos **) letartóztatása.

1. §. És ezen határozvány nem oda czéloz, hogy valaki a zálogos jószágoknak jövedelmeit s hasznait szedje, és azonfelül a tőkepénzt is visszakivánja: hanem az ilyenén visszakivánást és haszonvételt inkább megszegyeníti és kárhózzátja. Mert, ha ki ily módon él a zálogos jószágokkal, tudnivalóképen nyilván uzsoráskodást követ el.

2. §. Ha azonban minden jövedelmet (kivevén azon költségeket, melyeket az igazi úr is a jószágok-

*) Az eredetiben levő „adeo“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1715 : 51. 1723 : 120.

nak megtartására tenni kénytelenítettnek) a tőkepénzhez számítanak, épen ily zálogos jószágokat birni nem kárhozatos, hanem szerfölött dicséretes volna, és ez által a hitelező bebizonyítaná, hogy kegyességi munkát tett felebarátjának.

82. C z í m.

Mint értetik a zálogos jószágokra nézve az elévülés meg nem engedése.

Mivel pedig már közmondássá vált, hogy zálogos ügyekben az elévülésre hivatkozni, s azt megengedni nem kell, mely kifejezése ugyan a közmondásnak nem egyszerűen értendő, hanem mikép imént előbocsátám, a zálogítás kétféleképen tekintetik, tudniillik a zálogító vagy az oda-adó részéről és az átvevő részéről.

1. §. Ezen közmondás tehát, csak az oda-adó és elzálogító részéről értetik valónak és megengedendőnek. A hitelező vagy átvevő részéről pedig egészen visszavetendőnek ítéltetik.

2. §. Szokvák ugyanis igen sokan, józágaikat szükségtől kényszerítve, zálogul lekötni, és hogy ezeket halálok napjáig vissza ne válthassák. A fiak is vagy testvérek, atyjok vagy testvérök halálával, vagy szegénységtől gátoltatva, vagy hanyagság és restség miatt, néha felsőbbeknek szolgálataiban, és messze s igen távoleső vidékeken járván, vagy különben az országon kívül elfoglaltatva lévén, az elévülés esztendeit és időhatárait (ilyetén elzálogított jogokat vissza nem váltván) jóval elmulasztják, és ilyes esetben nem kell az odaadó részéről megengedni az elévülést.

3. §. Mert midőn a zálogbaadó vagy zálogító nemesek fiai és testvérei, s ezeknek örökösei bebizonyíthatják, hogy zálogos jószáguk és birtoki joguk zálog czíme alatt jutottak idegen kézre, és azokat maguknak visszacserezni és visszaváltani akarják, akkor az elzá-

logositott jogoknak birtokosa, nem használván az elévülés akadályát, ha mindjárt kétszeres, vagy háromszoros, vagy többszörös számmal is betelt volna az elévülés, és jöllehet ezen birtokos (ne mondjam uzsoráskodó) az elzálogított jogokat talán királyi jog neve alatt magának időközben felkérte, a jószágokat visszaereszteni tartozik.

4. §. És ha azon jószághoz még némi jogát követelné. ezt annak uralmán kívül törvény útján kell keresnie.

5. §. És ezt úgy értsd, ha az előbb történt zálogítás után, az elzálogító utóbb örökös joggal az illetén jószágokat ama birtokosnak le nem kötelezte. Mert ez esetben azon jószágokat nem tartozik visszaereszteni, hanem a zálogba vetőnek fiai vagy testvérei, ha azt állítják, hogy e jószágok az ő sérelmökkel nem köteleztethettek le, vagy nem idegenítettettek el örökös joggal, ugyanazon pernél fogva, melylyel örökös jogok iránt szokás eljárni, kötelesek ilyes jószágokat és birtoki jogokat visszakivánni.

6. §. Mert kettős ezim alatt, tudniillik zálogos és örökös alatt, együtt senki sem tarthat valamely birtoki jogot; hanem mihelyt azt valaki örökiség ezime alatt kezdi birni, azonnal megszűnik és végképen elenyészik a zálogítás ereje.

7. §. Azonban e közmondást, hogy a zálogos ügyekben, jogokban és dolgokban elévülésre nem kell hivatkozni, némelyek helytelenül, fonákul és balul magyarázván s érteni ügyekezvén, a főpap és zászlós uraknak és az ország nemeseinek számos jószágait és birtoki jogait, hatvan, hetven, száz és több év előtt készült és költ zálogos levelek mellett, az imént említett zálogozim alatt, maguknak tulajdonítani és bitorlani törekednek.

8. §. Minélfogva meg kell jegyezni, hogy min-

den ilyenén régi és óeska zálogoslevelek *), melyek az elévülés idejét meghaladják (ha a zálogos birtoki jogok és jószágok törvénytelen elfoglalásáról, vagy azokból erőszakos kivettetésről, a fölperes és ezen jószágoknak keresője által, törvényes és hiteles oklevél és írott bizonyítvány elő nem mutattathatik), foganatlanoknak és minden erőnélkülieknek tekintendők és tartandók.

9. §. Ilyetén törvénytelen és erőszakos kivettetésre vagy jószág-elfoglalásra nézve azonban, hatvan évi időközöiglen és nem tovább emberi bizonytságot is (ha elégségest és igazságot mutathat elő a fölperes) el kell fogadni.

10. §. Mert gyakran izben azon egész pénzösszegre nézve, melyért tudniillik valaki, jószágait másnak elzálogította, hitelezőjének eleget tesz, magát a zálogos levelet azonban nem kaphatja vissza mindenkor, hanem csak fölmentő vagy nyugtató levél adatik ez iránt, melyek gyakran elvesznek, kivált ha ezen ember örökösök nélkül találna kihalni, és jószágai királyi kézbe, vagy királyi adományánál fogva vagy egyébként is máséba találának jutni és kerülni. Hasonló esetben tehát régi zálogoslevelek ellen nem tartozik senki (különösen az idegen) az elzálogosítónak halálával és magvaszakadtával a nyugtató levelet előmutatni, hanemha talán bebizonyíttathatnék, hogy a zálogos jog birtokosának kezéből (mint előbb említettett) igazságtalanul és erőszakosan ragadtatott el valaki által. Mert eképen nem látszik igazságosnak, hogy amaz pénzétől megfosztassék **), mivel a vagyon vagy birtok e részben teherrel megy által.

11. §. Ha mindazáltal úgy emlékezik, hogy már előbb rajta a tökepénzt megvette, ügyekezze inkább felhagyni a záloggal s lemondani róla, mint lelkének veszedelmet szerezni.

*) U lászló IV. 17. 1729 : 36, 37.

**) 1647 : 105.

83. C z í m.

Hogy a birtoki jogok köz becsüjökön túl el nem zálogíthatnak.

Jegyezd meg azonban ez egyet (mint föntebb is röviden érintettem) hogy bármely állapotú, sorsu, méltóságu s tekintetű országnagy ur s nemes és birtokos ember birtoki jogai, ezeknek köz becsüárán felül *) bármely esetben zálog ezime alatt le nem köteleztethetnek.

1. §. Ha mindazáltal illendő és köz becsüjökön felül valakinek talán leköteleztetnének, akkor az, ki másnak lekötelezte, élte napjaiban, ön maga nem más-kép, mint az általa e végre fölvetett pénzösszeg letétele és visszaadása után válthatja magához.

2. §. Ennek halálával azonban, vagy ha életben volna is, a zálogítónak fiai vagy atyafiai, kiket tudniil-lik az ilyenén visszaváltás illetend, köz becsü előbocsá-tása mellett, magukhoz válthatják, az eladás vagy zálogba vetés előbb magyarázott esetei mindenkor megtartatván.

3. §. A köz becsü alatt pedig értsd e helytt, nem az ökröket, lovakat, teheneket, juhokat, vagy más ilyenén eladható dolgokat, hanem a zálogos jószágok-nak és birtoki jogoknak értékét, mennyire tudniillik ezen köz becsü mellett, a földek, erdők és rétek s más tartozóságok és haszonvételek is (mint föntebb is meg-jegyeztetett) **) ide értetvén, a jószágok értéke terjed ; mert az ilyes érték szerint kell utóbb a fizetésnek pénz-ben történnie.

84. C z í m.

A határok megkülönböztetéseiről s igazításairól általában.

Továbbá, mivelhogy föntebb mondtuk, hogy a határok igazítására nézve sem foly az elévülés ***), azért

*) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52. 1681 : 83. 1723 : 48.

**) I. r. 60. cz.

***) I. r. 78. cz.

a határjárásról, ugy szinte igazításáról is valamit röviden ide kapcsolok.

1. §. Minélfogva tudni kell, hogy megerősödvén ezen nemes Magyarország királyi széke és kormánya, s a valóság megismeréséhez és az igaz hit vallásához jutván a szentlélek kegyelmének sugallatából a magyar nemzet*), Sz. István dicsőséges királyunk és apostolunk, továbbá Sz. László nemes és kegyes király, végre Magyarország számos dicsőült és fenséges királyai, tudniillik amazoknak utódai igen sok földet, melyeket most birtokoknak nevezünk, a királyi váraktól, melyekhez mint ez ország szentséges koronájának hatóságához tartoztak, elszakasztván, részint monostoroknak és egyházaknak örök alamizsnául, részint pedig vitézlő szolgálíknak**), kiket már most nemeseknek hívunk, érdemeikhez képest, mindenhai örökségül adományoztak.

2. §. Mely földeket ugyan ilyenén adományozás idejekor határkülönböztetéssel is elválasztottak más földektől.

3. §. De szaporodván utóbb ez ország zászlósai, országnagyai és nemesei, közülök némelyek, egy föld vagy birtok határai között, gyakran két és néha három, vagy több falut is megszállattak s telepítettek, és népséggel s lakosokkal felékesítettek; néha semmiféle határkülönböztetést, hanem csak használásul némi szabást tevén azon faluk között; néha mindazonáltal határjelek állításával azokat egymástól elválasztván.

4. §. Idő haladtával tehát a zászlós és országnagyurak és nemesek fiai s örökösei birtoki jogukat egymás között felosztván, egynek egy, másiknak más falu esett és jutott osztályrészül. Ezeknek halálával és gyakran magszakadtával azonban ilyenén faluk és birtokok, Magyarország dicsőült királyainak adományaiból, vagy

*) I. r. 3, 11. cz.

**) II. András. 2. 4. 7. stb.

egyébként a határlevelekkel együtt különféle emberek kezére *) szállottak; és így származtak először a határjárásokra és igazításokra nézve a villongások.

5. §. Mert azok, kiknek kezéhez a határlevelek az ezeket illető birtokkal jutottak, illetén határi bennfoglaltságnál fogva más falukat és birtokokat is véltek a levelek erejével magukhoz tartozóknak. Ugyanis a legujabb időben a hatalmasoknak s erőszakoskodóknak nyilvánságos foglalása és földek elvétele által a határok igazítgatásában többféle viszályok kezdtek származni.

85. C z í m.

Mikép értetik az, hogy a határok igazításában az elévülés meg nem engedendő?

Jóllehet tehát a határok igazításában az elévülés meg nem engedendő, mindazáltal bármely határlevelekben foglalt derék birtokok (főkép az előbocsátott esetekben) ilyes határlevelek erejénél fogva meg nem semmisíthetők, sem el nem foglalhatók.

1. §. Mert az illetén derék birtokoknak alapítása és megszállása idejekor kell vala az ellenmondásnak és eltiltásnak (hogy ott valamely birtok vagy falu ne építtessék) az által, kihez a föld vagy határ tartozott, történnie.

2. §. De a határlevélben (mint mondatott) foglalt illetén faluhoz és derék birtokhoz képest kell a rendszerinti birónak igazságos és méltányos határszabása szerint s a földek-, erdők-, hegyek-, szőlőhegyek- és réteknek az illetén falu vagy birtok jobbágysai és lakosai által birt és tartott hosszas használása és valóságos uralma szerint, a határbeli különböztetésnek, ugy szinte e földek, erdők, cserjék, hegyek, szőlőhegyek, vizek, rétek és kaszálók kiszakasztatásának a jobbágysai haszonvételére elegendőleg történni- és megállapítatnia;

*) 1635 : 19, 20.

az illetén határlevelek egyéb záradékai a fölperesnek fennmaradván.

3. §. Némely földeknek, erdőknek, szőlőhegyeknek és réteknek, tagjuktól, tudniillik a derék birtoktól lassanként, bármiképen elvált és elfoglalt részecskéi vagy mennyiségei pedig a határlevél erejével (csak hogy törvényesen keletkezett légyen a levél) a fölperes által visszaszerezhetők, és fő tagjokhoz (ez ország régi és jóváhagyott szokásánál fogva), hitletétel mellett, az elvált, vagy elfoglalt részecske mennyiségéhez és becsüléséhez képest, visszakapcsolhatók s kapcsolandók; bármely elévülésre hivatkozás ellen nem állván.

4. §. Mikép kell pedig ilyes földeket vagy erdőket becsülni, s két, vagy három, vagy több hold föld s kaszáló vagy erdő mit ér, a becsük sorában alább világosan leírva találándod. *)

86. C z í m.

Mely határlevelek érvényesek, és melyek nem é

Tudni kell továbbá, hogy e határjárásokban s dologról készitendő levelekben igen sok csalárdság és nyilvánosság botrány szokott elkövetetni.

1. §. Mivel igen gyakran szoktak némely üdvösségök- és becsületükről megfélekedezők, a király vagy az ország más rendes biráinak: „Mondatik nekünk“ záradékkal kelt határjáró levelök vétele után, a végrehajtásra vagy határjárásra kiküldött királyi vagy nádori embert, s a káptalan vagy convent bizonyosságát pénzzel és ajándékkal megvesztegetni; azoknak jelentésére olyas határleveleket, minőket akarnak, kiváltságlevél alakjában maguk részére készittetni, és a káptalantól vagy conventtől (a másik fél, kinek földjeit hogy megjárták, álnokul jelentik, semmit sem tudván) maguknak kiadatni, s e leveleket aztán maguknál elrejtetni, és a határjárást hallgatással, tíz, tizenhat, s néha

*) 133. cz.

husz s több év lefolyásaiglan eltitkolni, végre azoknak erejénél fogva, a királyi és káptalani vagy conventi emberek, valamint a szomszédok és határosok is, kiknek nevei a határlevélbe csalárdul igtattattak, már talán meghalálozván, a határjárást nyilvánosan, s már most törvényesen megtétetni, s így igen sok földet maguknak gonoszul és álnokul tulajdonítani.

2. §. Kiknek kárhozatos nyeresége, hogy gátoltassék, s hogy a levelekből a valóság kipuhatoltassék, az ország rendes biráinak és ítélőmestereinek e záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb. némely királyi, vagy nádori, s káptalani, vagy conventbeli emberek jelentésére kibocsátott illetén leveleiket, mindig pontos vizsgálattal, s gonddal és szorgalommal meg kell hánynivetni, s ezeknek használatba vétele iránt, ha tudniillik a határjárás története után volt-e valaha a fölperes, ezen levelek erejénél fogva az azokban kijelölt és foglalt földek uralmában és használatában, a valóságot kinyomozni. És ha ez valósulna, hogy ő azok mellett semmi használattal és uralommal nem birt volt, akkor ki fog világulni, hogy a levelek helytelenül és az ország törvényes eljárása ellen készítették, s hogy ennél fogva érvénytelenek.

3. §. Az ország akármelyik rendes birájának törvényes meghagyásából, nem különben a törvényes határjárásból két, vagy három, vagy több fél között is (ezen felek megegyezésével) készült határlevelek pedig, továbbá egyesség vagy bevallás alakjában némelyek között történtek, csakhogy mások jogait vagy földjeit magok közt jogtalanul fél ne osszák, vagy hogy felosztották, rólok be ne bizonyíttassék, egyébiránt a királyi, vagy nádori, vagy valamely hiteles helybeli ember által a birtoki jogok vagy megjárt földek szomszédjai- és határosainak, különösen azoknak jelenlétében, kikhez a földek tartoznak, vagy kiket legalább ama földek szomszédsága tudnivalóképen illet, nyilván,

világosan és törvényesen végrehajtott közönséges és szokott határjárásról készültek és keletkezettek, mindenkor foganatosakul tekintetnek és érvényességgel bírnak.

4. §. Azon határmenetek és különböztetések is, melyek Magyarország bármely törvényes király urának adományleveleiben kijelölvék s megmagyarázván, mindenha megtartatnak. És ezt úgy értsd, ha az adomány és határkülönböztetés után, az illetén földek, vagy birtokok, más és más különféle földekre vagy birtokokra nem osztattak, avagy használat és uralom által határilag el nem választattak. *)

87. C z í m.

*A folyók ereje által elszakasztott földekről mit kell tartani? **)*

Továbbá, minthogy számos kulcsos városnak, falunak s birtoknak, és számos mezővárosnak s pusztának határai s határmenetei folyamok és folyóvizek különböztetésével kerítettnek és záratnak be, az ilyen folyó kiáradása s ereje által pedig gyakran földek, rétek és erdők nagy részei elvágatnak, s más szomszéd kulcsosváros, mezőváros, vagy birtok részére szakadnak s járulnak; mert a folyam rohanása és sebessége megszokott utáról, medréből s járásából gyakran más, új járásra szokott fordulni s eltérni: innét némelyek azt vélték s gondolták, hogy az olyatén földek, rétek, vagy erdők, melyek tudniillik a víz folyásának, járásának vagy medrének változása miatt, más szomszéd kulcsos és mezőváros vagy birtok részére szakadtak s váltak el, azontul azon kulcsos és mezőváros-, vagy birtokhoz fognak szükségképen tartozni, azt vitatván s állítván, hogy határaik a folyó menete, járása s medre által intéztetnek; a mit tartani nem kell.

*) 1635 : 19, 20. 1647 : 127.

**) 1655 : 81. Az eredetiben : „sentiendum“, a Corpus Jurisban : „sciendum.“

1. §. Mert ily módon igen sok esalás történhetnék, s elrejtett esatornák s árkokatok, bár olykor igen esekélyek, vagy töltések tétele s betömés által a vizek vagy folyamok azon helyre s mederbe folyattathatnának, hova ki jobban szeretné, s ez által másnak földei, és erdeji vagy rétei igen könnyen bitoroltathatnának.

2. §. Így tehát az ellenkező véleményt kell tartani, hogy, mivel a viznek, vagyis folyóviznek, főleg a hajózhatónak jövedelme nagy beesünek tartatik: azért bárhová ömöljék s folyjon a viz vagy folyam, azon kulesos, vagy mezőváros, vagy birtok, melynek földterületéről másnak földre vagy földterületére fordul vagy tér el, ez által soha sem fosztatik meg jövedelmeitől, ugymint malmaitól, gázlói-, révei-, halászatai- s más haszonvételeitől; hanem valamint előbb, midőn a folyam igazi, szokott s régi medrében futott: ugy most is, midőn már más újba hajlott, jövedelmeivel s haszonvételeivel szabadon s teljesen élhet.

3. §. Mindazáltal az erdők, rétek és földek csupán azéi lesznek, kiéi előbb valának, s ki azoknak békes uralmában volt. Innét van, hogy némelyeknek, mások földein s földterületein, saját földeik, réteik, vagy erdeik védelmére, gátokat s töltéseket készíteni s tartani megengédtetik. Hogy tudniillik saját földeik- s földterületeiken, a vizek áradása vagy ereje által kárt ne szenvedjenek. Ez által azonban nem értethetik, hogy a mások illetén földeit maguknak tulajdonitnák.

4. §. Hasonló áll az azon folyók lefolyása felett épült malmok gátairól s töltéseiről, melyeknek fele egy, másik fele más birtokosnak vagy falunak szolgál. Melyeknek vége noha más földén fekszik s feküdni jogosan engedtetik (csak hogy az illetén töltés a másik félnek nyilvános kárt okozni ne láttassék), az által mégis sem a folyam sem más földé nem bitoroltatik, hanem igaz uradalmának mindenkor megtartatik.

88. C í m.

Mi a negyedjog meghatározólag, s kiknek kell fizetnie?

Előre bocsátván a birtoki jogok mind örökösségi, mind zálogozimmal tartásának, valamint a határjárások- s határigazításoknak leírását is: most következőleg a leányi negyedről, vagy a negyedjogok, nem kevésbé a hitbérek s jegyajándékok fizetéséről s visszaadásáról kell értekezni.

1. §. Hol tudd meg, hogy a negyedjog oly birtoki jog, mely a leányoknak s asszonyoknak, az atyai örökös jogokból s jószágokból, szülei nemzés jeléül, nem öröki, vagy örökségi, hanem visszaváltható módon s föltétellel adatik.

2. §. Miért nem illetik pedig az atyai birtoki jogok, melyek szolgálatokkal keresvék, a nönemet; s miért nem vehetnek azokból a leányok részt a fiúkkal s törvényes örökösökkel egyenlően, s mily birtokokból kelljen nekik örökségi részt kapni*). föntebb, hol az atyai jószágokban leendő öröködésről történt leírás, nyilván megtalálándod.

89. C í m.

*A negyedjogok vagy leányi negyed fizetése módjáról. **)*

Meg kell pedig jegyezni, hogy bármely zászlós ur, országnagy, vagy nemes, akár egy, akár tiz vagy több leánya legyen, azokat a leányi negyed egyszeri fizetésével kielégítheti: úgy tudniillik, hogy minden atyai birtoki jog, minden haszonvételével s bárminemű tartozáságaival együtt, helyes és egyenlő négy részre különíttessék, melyeknek negyedrésze, tudniillik a negyedjogba járandó, köz becsü útján meghatároztatik s megbecsültetik, mely becsünek sora szerint, azon negyedjogra nézve, minden leány egy s ugyanazon fize-

*) 18. cz.

**) 11. András 4. cz.

téssel, de mindig készpénzbelivel s nem eladható dolgokkal *) fog kielégíttetni.

1. §. Ezen negyedrészt tulajdona és örökisége pedig, a többi részekkel vagy részletekkel együtt a fiúnak s örökösöknek mindenkorra megmarad. **)

2. §. A leányok közül pedig mindegyik külön-külön kívánhatja, ha akarja, a maga negyedjogát. De az örökösök, kiktől kívántatik, vigyázók legyenek, nehogy egynek fizessenek annyit, a mit többnek kell fizetniök.

90. C z í m.

Ha egy leálynak kiadatott a leányi negyed, a másik azért perlekedhetik az örökség iránt.

Ha pedig egyik leálynak pervitá s a birtokosi jogok dolgát illető oklevelek s irományok előmutatása nélkül, a leányi negyed kifizettetik is: azért a másik leány (ha akarja) ugyanazon atyai birtoki jogok tulajdona vagy öröksége iránt perelhet a törvényszék előtt azzal, kit érdekel, s vajjon azon jogok a nőnemet illetik-e vagy sem, megkísértheti. ***)

91. C z í m.

Hogy hajadon leányok bevallásokat nem tehetnek.

Azonban, minthogy a leányok könnyelműségök-nél fogva gyakran elesábittatnak, azért a hajadonok (ha szinte törvényes és teljes kort ****) értek is) soha sem tehetnek, nekik maguknak vagy örököseiknek vagy atyjokfiainak káros örök vagy ideigleni bevallásokat.

1. §. Innét van az is, hogy maguk a leányok, kisebb koru véreik gyámságára nem bocsáttatnak, sem gyám tisztét, az ország szokása szerint, nem viselhetik.

*) Kivéve a ménesi lovakat I. r. 101. cz.

**) I. r. 29. cz.

***) 1545 : 36. I. r. 29. czím. 1715 : 25 és 26.

****) Lásd alább 111 és 112. cz.

92. C z í m.

Miképen maradnak a leányok, kiházusításuk ideje előtt, az atyai házban.

Mimódon maradnak pedig a leányok, kik még hajadon fővel járnak, nemzöik halála után, az atyai házakban s birtoki jogokban férjhezmehető éveikig, s mint kell azokból végre kiházasittatniok: föntebb, hol a meghaltak magvaszakadta által szerzett javakról volt szó *), nyílt tanulságra lelsz.

1. §. Mint kelljen pedig a leányi negyedet becsülni, s mit ér a vár, nemesi udvartelek, mit a jobbágyságok stb. a becsük sorában alább **) tisztán kitetszik.

93. C z í m.

Mi a hitbér meghatározólag, s mi a jegyajándék ?

Továbbá, a hitbérek és jegyajándékok fizetésére nézve azt kell megjegyezni, hogy noha a hitbér s adomány és jegyajándék nagyon különböznek, mi mégis a hitbér s adomány szót föleserélten egynek vevén, hitbérnek mondjuk. S ez az ***) mi a feleségnek, annak szüzesség vesztése- s elhálásaért, a férj javaiból adatik.

1. §. Jegyajándékoknak pedig nevezzük : mind azon ingó javakat, melyek az asszonynak, akár annak férje, akár szülei, vagy atyjafiai, vagy végre bárki más által, a menyekzöi, avagy eljegyzési vagy kézfogási ünnepély idején adatik.

2. §. Honnét tudni kell, hogy országunk régi és helybenhagyott szokása szerint : a hitbér a törvényesen férjhezment asszonyoknak bére, mely azoknak a házassági tartozásért, a férjek jószágai- s birtoki javaiból, állapotuk illetősége szerint, adatni szokott.

*) Föntebb 29. czím.

**) 133. és 134. czím.

***) Az eredetiben levő: „Et est“, hiányzik a Corpus urisban.

3. §. Mert a férjek állapota- és méltóságának kitünősége s azok javainak és birtoki jogainak mennyisége szerint változik s történik a hitberek fizetése; példának okáért: országzászlós özvegye többet nyer hitbér fejében, mint országnagy özvegye. Szinte, száz vagy ötven jobbágygyal biró nemesnek özvegye többhöz jut hitbér czimével, mint más nemesé, kinek jobbágyai száma csekélyebb.

4. §. Mivel ha a férj országzászlósi hivatalt visel, akkor az asszony száz girát, ha pedig országnagy vagy báró csupán névvel, és országzászlósi hivatalt nem visel, avagy kitünő nemes vagy katona s ötven vagy több népes jobbágy-telket bir, özvegye ötven girát nyer hitbérül; minden girát négy magyar forintban vagy folyópénzbeli négyszáz denárban számítván.

5. §. Alsóbb sorsu s állapotú nemesek özvegyei pedig, férjeik jószágai s birtoki jogaiból, a több s kevesebb szerint, tudniillik a jószágok mennyiségéhez képest, köz becsü útján (kizárván a szántóföldeket, réteket és erdőket s a jószágok más külső tartozóságait és jövedelmeit) kaphatják ki hitbéreiket. *)

6. §. Meghalván pedig az asszony, a ki hozzá a rokonsági ágba közelebb leend, hitbérét kívánhatja, s magának megszerezheti. **)

94. C z í m.

Kik hivatalnál fogva igazi országzászlósok ?

Hogy pedig a zászlósságok hivatalai s nevei fölött kétség ne támadhasson : azoknak neveit ide beigtatni gondolám.

1. §. Igazi zászlósok tehát, kiknek nevei régtől fogva a végzeményekbe ***) és királyi megerősítő levelekbe szoktak igtattatni :

*) I. r. 97. cím. I. r. 103. cím.

**) 1687 : 11, 1715. 26. czikk. vég §.

***) 93. cím.

2. §. Magyarország nádora, ország bírāja, Dalmát-, Horvát- és Tótországok bánja, erdélyi vajda, s a székelyek grófja, szörényi bán, mert a machói bánság *) a törökök által korunkban elenyésztetett. Nem különben a királyi s királynői tárnok-, ajtónálló-, pohárnok-, asztalnok- és lovászmesterek; valamint a temesi és pozsonyi gróf.

3. §. Mind ezek özvegyeinek, azoknak hitbére s jegyajándéka fejében, mint már mondatott, száz gira szokott s annyinak kell azok által, kiket illet, fizettetni.

95. C z í m.

Hogy a hitbér fizetése részint pénzzel, részint eladó dolgokkal történik, s minők legyenek az eladó dolgok.

A hitbérek fizetése pedig részint pénzleszámlálással, részint pedig ingó és eladó dolgokkal (mindazáltal azoknak igaz ára s értéke szerint) szokott történni mindenkoron.

1. §. Kizárván mégis a varrott ruhák s fegyverek, és sánta lovak s ökrök és egyéb ily marhák becsületét, melyek hitbérfizetés fejében el nem fogadtatnak.

2. §. Az ingó s eladó dolgoknak pedig e részben olyaknak kell lenniök, melyek a mindennapi vásárban elkelhessenek, mint juhok, ökrök, lovak, kecskék, tehenek, borjuk és sertések, melyek könnyen mozoghatnak egy helyről a másikra.

96. C z í m.

Hogy az asszony, első férjétől egész, a másodiktól fél hitbért kap; s honnét fizettetnek a hitbérek?

Továbbá meg kell jegyezni, hogy mindenik asszony, első férjétől (virágzó szüzessége tekintetéből, melyben férjhez adatott) egész hitbért, a másodiktól pedig, tudniillik szüzességvesztés után menván férjhez,

*) Az eredetiben: „banatus“, a Corpus Jurisban: „banus.“

csak fél hitbért, a harmadiktól negyedrészt, a negyedikről csak nyolczadrész hitbért kap.

1. §. Ha pedig valaki ötödik vagy hatodik férjhez megy, hitbére annyira csökken, hogy igen csekélyléc változik.

2. §. A hitbér pedig az asszonyoknak, a férjek azon jószágai- s birtoki jogaiból fizettetik, melyekre vitettek.

3. §. Mert az atyai jogokból nem hitbért, hanem negyedét kell nyerniök, kivévén, ha talán valamelyik anyja vagy nagyanyja hitbérét keresné; mit jogosan tehetend, ha arról előbb nyugtató-levél nem adatott.

97. C z í m.

Hogy lehet a negyedét és hitbért egyszerre követelni?

Tudni kell mégis, hogy az anya és nagyanya hitbérét, egyszerre azonegy személy nem keresheti.

1. §. Mert, ha anyám negyedét keresem, akkor nagyanyámnak hitbérét kell keresnem; mert anyám anyja: nagyanyám.

2. §. Ha pedig maga az anyám keresi negyedét az atyai jogokból, akkor neki anyja és nem nagyanyja hitbérét kell keresnie; mert nagyanyja hitbérét keresni azon, és pedig közelebbi nemzedéket illeti, kinek nemzetségéből azon asszony tudnivalóképen leszármazott *).

98. C z í m.

Hogy lehet az asszonyokat férjeik jószágaiból kivetni, s hogyan nem? és azoknak ingó javaiból?

Továbbá a gyermekek és végrendelet nélkül meghalt férjnek minden ingó javai, bárminőszerűek legyenek s bármi néven neveztessenek, annak feleségére szállanak **).

*) 1687 : 11. cz. s 1715 : 26. czikk. vég §.

**) 1687 : 11.

1 §. A kit a férj javaiból s birtoki jogaiból, lakházából s udvarából, míg elhunyt férjének neve és ezíme alatt tölti özvegysége idejét, s más házasságra nem megy át, hitbére megadása után sem lehet kizárni *).

2. §. Mintán pedig valakihez férjhez ment: akkor az, kire a meghalt férj javai s birtoki jogai örökösi s utódi jogon jutottak, az asszonyt, megfizetvén elébb annak hitbérét, azon javakból teljes hatalommal kivetheti s kizárhatja **).

3. §. Sőt, ha előbb meghalt férjének javai s birtoki jogai annyira bővek s gyümölesözök, hogy a feleség hitbérét sokkal túlhaladni láttatnak: akkor az, kire e javak szállandanak, azon asszonyt, ha szinte férje nevét s ezímetét viselné is, a javak többi részéből (mely tudniillik hitbére becsüárát túlhaladni s felülmulni láttatik) törvényes uton bírāja előtt kizárhatja, s azon birtoki jogokból, haszonvételre csak annyit jelölhet ki, mennyit a hitbér mennyisége kívánni fog.

4. §. A férj szokott lakhelye-, háza-, s udvartelkéből azonban az asszonyt kizárni nem lehet; kivévn ha talán azon ház vár volna, mely neki nem engedtetik, hanem a férjnek más, a váron kívül valahol helyezett háza fog neki lakásul kimutattatni.

5. §. Másképen van azokra nézve, kik sok várt birnak s tartanak lakhelyül jelölve, mert ez esetben, az asszonynak is várat lehet lakásul kimutatni ***).

*) Fönt. 30. cz.

**) I. r. 30. cz. 1715: 25. és 26. I. r. 102. czím, s 1622: 67.

***.) Többet láss: 1618: 61. 1622: 67. 1647: 105 s 1655: 25.

99. C z í m.

*A férj ingó javainak elosztásáról annak özvegye, gyermekei
s vérei közt.*

Mikor pedig a meghalt férj, fiúkat s leányokat, feleséggel, nemkülönben osztozatlan vérekkel együtt hagyand holta után házában: akkor először a megholtnak részét a fenmaradt osztozatlan vérek részeitől el kell minden ingó javakban osztani s különíteni.

1. §. Azután pedig a meghalt férjnek minden ingó javai, bármi névvel neveztesse, annak felesége s fiai és leányai közt közösen felosztatnak, s annyi részre, a hány még nem osztozott vagy ki nem házassított személy van a házban, különítettnek, s mind-egyiknek a maga része kiadatik *); kivéven azt, hogy a meghalt férj kocsilovait s értékesebb öltözetét, annak hátrahagyott neje magának veszi el.

2. §. A katonai fegyverek pedig osztály nélkül a fiúknak vagy osztozatlan fivéreknek jutnak.

3. §. Mindezeknek pedig nem létében, nem csak azok, hanem minden ingó javak is (mint már **) előre bocsáttatott) annak özvegyére (hacsak talán azokról a férj végrendeletet ***) nem tett) szállanak.

4. §. El helyen pedig a meghalt atyával még nem osztozott fiúkat, s a jószágból még férjhez nem adott s ki nem házassított leányokat értsed. Mert osztály után a fiúk, s házasság után a leányok ****) az efféle atyai ingó dolgokból s javakból részt nem vehetnek.

*) I: r. 40. cz.

**) Főntebb 98. cz.

***) 1687: 11.

****) Alább 101. cz.

4. §. Minthogy különben a hallgatás által azoknak birtokából kirekesztetnének, s azért felelni e részben, mint a föntebb előadott egyéb ügyekben, törvényes koruk idején alul, nem tartoznak.

5. §. Némely kihaltak magvaszakadta által a fejelemtől nyert, vagy szerződések erejénél fogvást valakire háramlott javakra nézve kezdett perekben pedig, az ez iránt föntebb megirt s előadott eljárást és rendet *) kell megtartani.

132. C z í m.

Hogy a gyámgyermeket perbehívók azoknak díjában marasztaltatnak.

Tudni kell végezetre, hogy mivel a gyámgyermek törvényes koruk idejéig (midőn tudniillik minden gyámságtól megszabadulnak) gyámjaiknak sem tudtával sem tudta nélkül semmit nem tehetnek, minthogy nem önjoguak:

1. §. Azért, ha kik, az ily árvákat, hatalmaskodó tettek miatt (azt állítván, hogy általok, vagy megbízásukból, ily hatalmaskodó tettek követtetének el) perbe idéznék s vonnák: azonnal azok díjában marasztaltatnak, (mint az idézések feltételeiről a második részben mondatni fog **).

133. C z í m.

Mi az ingó s ingatlan javak becsüje, és miképen történik?

Minthogy pedig némely dolgok elintézésére igen szükséges a javak becsüje: azért helyén lesz annak rendjét s módját ide igtatni.

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy ezen országunknak régi és jóváhagyott szokása szerint becsünek mondatik: az ingó és ingatlan javak illő értékének meghatározott s megállapított bizonyos ározása.

*) I. r. 64, 65, 66. stb.

**) II. r. 23. cím.

2. §. Vagy máskép a becsü, az ingó s ingatlan vagyonnak, hason becse vagy értéke szerint megállapított bizonyos árszabása.

3. §. S a becsü kétféle, tudniillik örök és köz. Az örök becsü, mely csak birtoki jogokban s nem ingóságokban szokott történni, tiz annyi mint a köz.

4. §. A köz becsüben ugyanis egy népes jobbágytelek egy girában vagyis egy girára, mely négy forintot tesz, az örök becsüben pedig negyven forintot tevő tiz girára számittatik.

5. §. Mely örök becsü kevés dologban s ügyben történik, hanem a főpap és zászlós urak, országnagyok s nemesek csaknem valamennyi testülete (többszire) köz becsüvel él. Mert ha valakiknek bevallásaiban vagy kötelezvényeiben az örök becsü világos szóval kifejezve, vagy az ország közönséges rendeleteiben kimondva nincs: használata ritkán engedtetik meg; mely becsünek sora ekként következik:

6. §. Kő-vár becsültetik száz girára.

7. §. Továbbá: kegyurak s más különös nemesek temetkezésével biró monostor vagy klastrom becsültetik 100 gra.

8. §. Monostor módjára alapított két kúpu egyház becsültetik 50 gra.

9. §. Nem monostor-féle *) vagy nem monostor módjára alapított, két kúpu vagy két tornyu egyház 25 gra.

10. §. Minden más egy tornyu, temetővel biró anya-egyház becsültetik 15 gra.

11. §. Torony nélkül épültek pedig, de temetővel, 10 gra.

12. §. Fa-vagy nem-kő-kápolna, ha temetővel bir, 5 gra.

13. §. Temető nélkül pedig 3 gra.

*) A Corpus Jurisban levő: „penes“, nincs az eredetiben.

erdő vagy berek számításában minden holdat 26 denár-ra s egy fillérre kell ározni, és huszonöt denár leendő fölöslegül vagy maradékul. Ha pedig különben girákra akarod a mennyiséget elosztani: akkor minden hold 27 denár-ra becsültetik s 7 denárt kell ráadnod. Az előbb említett szántófölddel is, ha tetszik, ráadással hasonlót tehetsz.

34. §. Továbbá: egy ember vágó, vagy különben egy királyi mértékű holdon fekvő rét vagy kaszáló egy negyedrésze azaz 100 denár-ra.

35. §. A mezei kaszálók pedig, melyeket lehetne ugyan kaszálni, de melyek ritkán vagy soha sem kaszáltatnak, a becsü sorába nem tétetnek.

36. §. Alul- vagy alólrul *) csapó és szárazság idején is járó malom 10 girára, nem járó pedig 6 girára.

37. §. Felülesapó, szárazság idején is járó malom 5 gra
nem járó pedig 3 gra

38. §. Alulesapó elhagyott malom helye . 3 gra
felülesapóé pedig másfél girára.

39. §. Továbbá: forrásviz, vagy kifolyó s el nem apadó kut akármely birtokban, melyből a nép inni **) szokott, harmadfél girára. Ha pedig több volna, nem jön bécsübe, hanem egybe foglaltatik mindnyája, mert egy falu szükségére elég egy kút.

40. §. Továbbá: kifolyó s el nem apadó halastó, 10 gra
ki nem folyó pedig és szárazság idején elapadó, 5 gra.

41. §. Rekeszszel bíró nagy halastó, mely gyalmos-tónak vagy moró tavának neveztetik, nem különben más dunai***), vagy tiszai, vagy szávai, vagy drá-

*) Az eredetiben: „desubter,” a Corpus Jurisban: „desuper“.

**) Az eredetiben: „potare,” a Corpus Jurisban: „portare“.

***)) Az eredetiben: „Danubialis,” a Corpus Jurisban: „Danubiali“.

Az

Az I. R. 134. cz. 47-dik §-hoz.

Az eredetiben.

A Corpus Jurisban.

vai halászat, mely tanyának neveztetik, ha bizonyos évi jövedelme van, tizszer annyira becsültetik, mennyit évi jövedelme tesz. Ha pedig kiszámított jövedelme nincs (mint nálunk általánosan szokásban van), becsültetik 50 gra.

42. §. Továbbá: varsák helyei, melyek vésznek neveztetnek, tizes számig egy-egy girára; tizen túl pedig százig s tovább, 10 gra.

43. §. Továbbá: rekesz nevü elzárás, mely vizáradás idején történik s különös vagy saját jövedelemmel bir, mindegyik 100 denárra.

44. §. Továbbá: a vizeken és szárazon rendesen szedetni szokott vám, tizszer annyira becsültetik, mennyit annak évi jövedelme tesz.

45. §. Továbbá: a hegyvám, mely urának öszveszámított s nevezetes jövedelmet ad évenként, hasonlókép tizszer annyira becsültetik; de ugy vélem, ennek csak örök becsüben van helye. Mert a szőlőket általában ugy szokták a mi országunk régi szokása szerint becsülni, mint a cserjéket s csalitokat, azon okból: hogy ha s miután szőlőmivesek vagy nem lenének, vagy munkáikat elmulasztanák, a szőlők hamar és könnyen cserjékké s bokrokká változnak.

46. §. De ha valamely parasztot, vagy más földén szőlővel biró nemest is, a földes ur a szőlőből kiakarna vetni és zárni: szabadon kivetheti ugyan; de nem azon köz becsü szerint, mely a cserjéről és csalitról föntebb megjegyeztetett; hanem köteleztetik annak illő értékét vagy méltányos árát, azon hely birájának s eskütt polgárinak, melyhez azon szőlő tartozik, igazságos és helyes meghatározása s ározása szerint, megtéríteni.

47. §. Ezen mérték tizenhatszor véve tesz egy királyi mértéket vagy ölet:

48. §. Továbbá : egy királyi mértékű hold szántóföld vagy erdő hosszában hetvenkét, szélességében pedig tizenkét királyi mértéket vagy ölet foglal.

49. §. Továbbá : egy ekealj alatt száz ötven királyi mértékű hold foglaltatik a vagyonok becsüjében.

A marhák becsüjéről.

50. §. Meg kell jegyezni : hogy egy, nem sánta vagy másképp meg nem romlott ökör . . .	1
51. §. Két tehén borjak nélkül . . .	1
52. §. Egy tehén borjuval . . .	1
53. §. Négy juh	1
54. §. Négy sertés	1
55. §. Kaneza, csikó nélkül	1
56. §. Csödöresikóval	2*)
57. §. Kanezaesikóval	1½ girára
58. §. Paripa, értéke szerint becsültetik.	

134. Cím.

Hányféle módon s mily tekintetek szerint történnek a javak és dolgok becsüi ?

Tudni kell továbbá, hogy az ingó s ingatlan javaknak előadott becsüje különböző módokon, s különböző tekintetek szerint szokott történni.

1. §. Először is : a birói terhek fizetésében, melyek közönséges és szokásban levő szóval birságoknak neveztetnek. És azokban mind a marhákat, mind a földeket és birtoki jogokat a fentirt árszabás szerint kell megbecsülni és elfogadni.

2. §. Másodszor : a leánynegyedek, és zálogos jogok fizetésében, s a főbenjáró ítélet vagy fejkváltás által elfoglalandó javak visszaváltásában. Melyben mindazáltal **) (kivevén a barmokat) a várak s neme-

*) Az eredetiben : 2, a Corpus Jurisban : 1.

**) Az eredetiben : „tamen“, a Corpus Jurisban : „tam.“

si udvarhelyek, s népes és elhagyott s pusztabeli jobbágytelkek; mind pedig a földek, erdők, cserjék, rétek, halastavak, malmok, kutforrások, klastromok, monostorok és egyházak; nem különben vámok, gyümölcsösök, varsák és rekeszek helyei, és általában a megbecsülendő birtoki jogok minden tartozékai az előbb mondott módon ároztatnak. Mindazáltal a népes jobbágytelkekhez tartozó szántóföldek és rétek (kivéven az irtásföldeket és réteket, melyek tulajdonképen a jobbágyokat illetik, s nem a telkekhez tartoznak) nem esnek becsü alá. És végre az ilyen becsünek mennyisége szerint kell hogy a negyed és zálogos jogok fizetése történjék. És ugyanazt kell érteni s tartani a vérek sérelmével, vagy máskép is helytelenül eladott birtoki jogokról.

3. §. Harmadszor: a hitbérek kifizetésében, melyben csupán csak a nemesi udvarhely s más telkek során fekvő népes és népetlen s pusztabeli jobbágytelkek becsültetnek, s a derék birtokon kívül semmi becsü e részben nem engedtetik. És azután a birtok ilyen becsüjének sora szerint, a hitbérek kielégítése részint készpénzül, részint ingói javakkal (ide értvén a barmokat is) szokott történni azoknak igazi becséhez képest. Ugy kell ugyanis azokat átvenni, mint a vásárban eladathatnának.

4. §. Azonban meg kell jegyezni, hogy ha valamely asszony, férje halála után, ugyanazon férjnek javaiban s birtoki jogaiban, annak czímét s nevét viselve, élte napjáig meg akar maradni, s azon férjnek fia vagy fivére vagy más törvényes örököse, az asszony részére, hitbérének értéke- s mennyiségéhez képest élte folytában használandó s birandó némely birtoki jogokat határozott elkülöníteni, kihasítani, s átadni: akkor ez esetben nem csak a nemesi udvarhelyek, s népes és elhagyott s pusztabeli jobbágytelkek, hanem a falun kívül is, a szántóföldek, erdők, gyümölcsösök és kaszá-

lók és malmok, melyek az asszonynak adatandnak, úgy fognak becsültetni, mint a negyedjogok fizetésében; s azon birtoki jogokból csak annyi mutattatik ki nekie birás és használás végett, mennyi a hitbér értékével fölér.

5. §. Negyedszer : az adósságok fizetésében, s a sommásan öszveszámolt vagy részletesen följegyzett károk megtérítésében. Ezenkívül a patvarkodás- és nyelvváltságnak, és a királyi fölség s bármely megyei ispánok törvényszéke megsértése díjának letételében, s más ilyen ügyekben és esetekben; melyekben hasonlóul az ingó s eladható javak igaz értékükhöz képest, s nem az előbb kijelentett árszabás szerint vétetnek.

6. §. Ötödször s utoljára : a határjárások- és igazításokban köz becsü szokott lenni. De ez utóbbi módon csak azon tekintetből szokott a becsü végrehajtani, hogy a mennyi girára fognak terjedni a földek, erdők és cserjék, avagy rétek, vagy szőlőhegyek, melyek a perlekedők közt per alatt maradnak : az, kinek a bíró által hitletétel ítéltetik oda, ugyanannyi nemes-sel sajátithassa és szerezhesse maga részére s jogába azon földeket, erdőket, cserjéket és réteket vagy szőlőket.

MÁSODIK RÉSZ.

1. C z í m.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak második részéről általában.

Miután Isten segedelmével, a fő dolgokról, tudniillik a birtoki jogoknak adományzásairól s ezek nemeiről; valamint a jószágok osztályairól, eladásairól, elzálogosításairól, a határok megkülönböztetéseiről, hitbérek és negyedjogok fizetéseiről s más ide tartozók és mellékeltekről, melyeken tudniillik minden főpap, zászlós, országnagy urak s nemesek eredete alapszik s uralmok nyugszik, röviden szólottam volna: e munkának ezen második részében már az van hátra, hogy az ügyeknek s pereknek folyamatai- s végrehajtásairól, és az azok iránt hozandó ítéletek soráról értekezsem.

1. §. De mielőtt ezen rész sajátlagi tárgyának fejtegetéséhez fognék; minthogy ezen ország rendeletét gyakran közbe kell igtatnom: azért röviden előre bo csátom, hogyan kell a király s ország rendeletét vagy közönséges végzeményét általában magyarázni? ezen kívül, honnét vette kezdetét s eredetét a mi szokásunk, vagyis nem-írott törvényünk, melylyel ez időben közönségesen élünk.

2. C z í m.

Hányféleképen értetik a közönséges végzemény?

A fejedelmek rendeleteit vagy ország végzeményeit tehát négyféleképen lehet, a mint következik, érteni.

1. §. Mert némely rendeletek az utóbbiak által egészen eltöröltettek s egyáltalában megszüntetettek.

2. §. Mások pedig részint eltöröltettek, részint helybenhagyattak.

3. §. Némelyek hallgatással mellőztettek el;

4. §. És némelyek behozattak.

5. §. Azon rendeletekben tehát, melyek egészen eltöröltettek (mint a nádori törvényszék, kikiáltott gyűlés, bajviadali ítélet, s három törvényszéki kikiáltás), az eltörlés idejére kell figyelmezní. Mivel a jövőndő s nem az elmúlt ügyekre és dolgokra nézve látszanak azok törvényt szabni, úgy, hogy ezentúl ne legyenek ily nádori ítélőszékek*) és bajviadalok**), se kikiáltott gyűlések***)) és három törvényszéki kikiáltások†)) ne tartassanak.

6. §. Az azok erejénél fogva kezdett ügyekben még is, meg kell tartani a régi módot, melylyel azon ügyek kezdettek; nem a mennyiben ismét keletbe hozatnának, hanem az ügyek folyamatának megtartására nézve.

7. §. Másként volna, ha az azon rendeletben††) foglalt és írott szavak által az ilyen törvények és rendeletek a multakra is vonatnának. Mert általánosan: a rendeletek (mint az imént érintve volt), nem a multakra, hanem a jövőndőkre kötelezők†††).

8. §. Másodszor pedig, midőn tudniillik részint helybenhagyattak, részint eltöröltettek: a rendeletek-, s végzeményekben tett szavak formáihoz kell ragaszkodni s magunkat tartani, hogy a helybenhagyottak

*) Mátyás VI: 1. Ulászló I: 35.

**) Mátyás VI: 18. Ul. I: 37.

***)) Mátyás VI: 2. és Ulászló I: 36.

†) Mátyás VI: 17. és Ulászló I: 38.

††) Az eredetiben lévő „in“ hiányzik a Corpus Jurisban.

†††) Mátyás VI: 70.

megtartassanak, az eltöröltek pedig elvettessenek s ne tartassanak meg.

9. §. Harmadszor, midőn az előbbi törvények vagy rendeletek úgy mellőztettek el hallgatással, hogy az utóbbiak által az előbbieket változtatása vagy másítása felől semmi említés nem tétetik: akkor az előbbi törvények erővel birnak, ha a nép ellenkező gyakorlata azokat le nem rontotta; mert a tetteges és folyvásti gyakorlat, sokszor lerontja a törvényt.

10. §. Negyedszer pedig, midőn tudniillik új törvények hozattak be: akkor szerintök kellend itélni, akár szigorúk, akár szelidebbek az előbbieknél. Mert már nem lehet arról itélni, hogy jól vagy rosszul rendeltettek-e, hanem szerintök kellend itélni.

3. C z í m.

Kik alkothatnak törvényeket s határozatokat?

De azon kérdés kerül értekezés alá: vajjon a fejdelem magától alkothat-e törvényeket és határozatokat, vagy szükséges, hogy a nép egyezése is hozzájok járuljon?

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy noha régenten, midőn még a magyar nemzet pogányok szertartásával élt, s nem király, hanem vezér és kapitányok által igazgattatott, a törvény- és rendelethozás egész joga nálok volt.

2. §. De miután a köz keresztyén hitre tértek, és maguknak önként királyt választottak: mind a törvényhozás, mind minden birtok-adományzás és bírói hatalom joga ez ország szent koronája hatóságára, melylyel Magyarország minden királya meg szokott koronáztatni, s következőleg törvényesen rendelt fejedelmünkre s királyunkra, az uralkodással és kormányzással együtt átruháztatott. S így ezentul a királyok a népet összehiva s megkérdezve, kezdetek törvényeket alkotni; mint ez, korunkban is történni szokott.

3. §. Azonban a fejdelem, tulajdon indulatjából s önkényesen, főleg isteni és természeti jogot sértő s az egész magyar nemzet régi szabadságának ártó dolgok iránt, rendeleteket nem hozhat; hanem a nép összehívása s megkérdezésével: vajjon neki az olyan törvények tetszenek-e vagy nem? kik midőn azt felelik, hogy igen: azon túl az ilyen végzések (az isteni s természeti jog mindenkor épségben maradván) törvényekül tartatnak.

4. §. Többnyire pedig maga a nép is némelyeket, miket a köz- jóra hasznosaknak vél, egy-értelműleg elhatároz, s írásban a fejdelemnek benyújt, esedezvén hogy azok iránt neki törvény alkottassék. S ha a fejdelem maga is az ilyetén végzéseket elfogadja s helybenhagyja: akkor hasonlókép törvény erejök lesz*), s azonnal törvényekül tekintetnek.

5. §. Melyek azonban mindnyájan, különösen a fejdelem s nem a nép határozatainak neveztetnek; azért, mert ha mindkét módon a fejdelem egyezése és megerősítése hozzá nem járul: azon rendelet erőnélkülinek tekintetnék. Hanem általános néven azon rendeletek gyakorta ország végzeményeinek hivatnak.

4. C z í m.

Kik értetnek a nép s a köznép nevezet alatt?

A nép neve s nevezete alatt pedig e helyen értsd csupán a főpap, zászlós és más országnagy urakat, s minden nemeseket**), de nem a nemetleneket.

1. §. Noha***) e szó: nép, minden nemest és nemetlent egyaránt magában foglal, a nemetlenekről mégis (kik köznép nevezet alatt értetnek) e részben szólni czélunkra nem tartozik.

*) 1635 : 18.

**) Az 1608. kor. ut. 1. szerint a királyi városokat is.

***) A Corpus Jurisban levő: „autem“, nincs az eredetiben.

2. §. Mert a nép, annyiban különbözik a köznéptől, mint nem a fajtól. Mert nép nevezet alatt minden nemesek, mind a fő-, mind az alsóbb rendűek, a nemetleneket is ideszámítván, jelentetnek; köznép nevezet alatt pedig egyedül a nemetlenek értetnek. *)

5. Czím.

Kiket köteleznek a rendeletek s határozatok?

Továbbá ha kérdeztetik: kiket köteleznek a rendeletek s végzemények? Tudni kell, hogy először kötelezik magát a fejedelmet, ki azokat a nép kívánására kiadta, azon mondás szerint: tünd a törvényt, melyet magad hoztál. Másképp kell ezt tartani a pápáról s a római császárról, kikről e részben semmi említendő nincs.

1. §. Azután köteleznek minden, a fejdelem törvényhatósága alatt levőket.

2. §. S nem csak azokat, hanem bármely ez országban tartózkodó idegeneket is.

3. §. Hanem, ha a közönséges rendelet büntetésre vagy károsításra czélozna: akkor az idegeneknek három hónapi időhaladék engedtetik, hogy ez idő nekik a törvények kihirdetése helyett legyen. Példának okáért, ha végeztetnék s rendeltetnék, hogy semmi bécsi vagy boroszlói vagy más idegen (feje s minden javai vesztese alatt) az ezen országban tartatni szokott vásárookra áruival eljöni, vagy az országból juhokat, ökröket és lovakat nyájanként kihajtani s elvinni ne merészeljen: három hónap eltelte alatt, ha az ilyen idegen itt találtatnék is, jogosan megbüntetni s vagyonától megfosztani nem lehetne; minthogy őt a törvények nem-tudása s ki nem hirdetése mentené.

4. §. Ha pedig az nem büntető vagy károsító,

*) 1543. 36.

hanem valamely jogi avagy ítéleti orvoslát, vagy per-folytatás módja: akkor az idegeneknek csupán egy hónap adatik.

5. §. Belül pedig, bárminő állapotuak, méltóság-
guak és sorsuak legyenek is, elegendő a határozatok
kihirdetésének ideje. S ily módon sem a bel- sem a
külföldieknek mentségük nincs. Mert: Rómában ha
leszsz, tartsd meg Róma szokását.

6. C z í m.

Honnét vette eredetét a törvényszékeken megtarlandó szokásunk?

Tudni kell másodszor, hogy noha ez országnak
majd minden joga, eredetileg a pápai s császári jog
forrásaiból vette kezdetét: mindazáltal hazai szokás-
jogunk, melylyel a törvényszékeken most általánosan
élünk, három alpból áll:

1. §. Először: közrendeletekből és végzemé-
nyekből.

2. §. Másodszor: a fejedelmek kiváltságleveleiből.

3. §. Harmadszor: az ország rendes biráinak
ítéleteiből.

4. §. Először (mondám) a köz rendeletekből;
mely dolognak eredetét hogy föntebb keressük, meg
kell jegyezni: hogy mindenek közt először ama dicső
királyunk s apostolunk Szent István (ki Magyaror-
szág királyai közt első volt, s ki a magyar nemze-
tet a szent hit világosságára térítette) jeles rende-
leteket adott ki, melyek azonban inkább hit elemeit
foglalják magukban s adják elő, mint perlekedések
segéd módjait.

5. §. Azután legszentebb királyunk s hittanunk
László, ki Dalmátországot s a tengerparti részeket
kardjával Magyarország alá vetette; s ki a magyar
határokat gyakori betörésekkel megrohanni szokott
tatár nemzetet nyílt ütközetben gyakran összezúz-

ván, ezen ország határaitól messze üzte s tova vonulni kényszerítette, igen jó törvényeket hozott.

6. §. Továbbá győzhetlen András király, harmadik Béla király fia s boldogságos özvegy Erzsébet atyja (kit mi Jerusáleminek nevezünk), a jerusálemi hadból, melyet a köz keresztyén szent hit védelmére a saracenok ellen, a magyaroknak tömérdek hadseregével vállala, szerencsés visszajötte után, főleg a nemesek mentessége- s előjogi*) szabadságairól jeles törvényeket s derék végzeményeket alkotott; melyeket a magyar nemzet mai napig is, mint szent végzeményeket édig magasztal.

7. §. Végre legdicsebb fejedelmeink Lajos, Zsigmond, Albert és Mátyás urak, Magyarország királyai, a maguk idejében szinte némely rendeleteket hoztak.

8. §. Legujabban fenséges urunk, a mostani király Ulászló, szintén úgy mint a többiek, jeles törvényeket alkotott; kinek a magyaroknál dicséretes emlékezete mindenkor áldott leszen.

9. §. S noha ezen rendeletek és törvények, kivált Szent István s László királyokéi, kik a szentek sorába iratni méltán megérdemlették, igen nagy régiségök miatt már csaknem elenyésztek**), melyek, minthogy különben is inkább az isteni, mint emberi törvényről értekeztek, és a többi következő királyok végzeményei, némely záradékaik- és cikkelyeikben megváltoztattattak s másítottak: mégis, hosszas gyakorlat által, már több mint száz esztendőn keresztül jóváhagyott törvénykezési szokásjogunkba majd minden boldogult királyaink rendeleteiből vétetett s hozatott által valami törvény.

10. §. Másodszor szokásjogunk a fejedelmek kiváltságleveleiből származott. Melyek, minthogy gya-

*) A Corpus Jurisban levő: „et“ nincs az eredetiben.

**) Az eredetiben: „abolitae“, a Corpus Jurisban: „oblitae.“

korta, a körülmények úgy kívánván, a törvényszékeken előmutattatva felolvastattak, s mint kellőleg és jogosan (józan ész szerint) kiadottak s keltek, helybenhagyattak: ilyenén hosszas törvényszéki gyakorlatból szokásjogunk némely része keletkezett.

11. §. Harmadszor pedig s utoljára: szokásjogunk származott az ország rendes biráinak ismételt, sőt több ízben azon egy renddel s módon és eljárással hozott és alkotott s törvényes végrehajtással megerősített ítéleteikből s ítéletleveleikből.

12. §. Azonban úgy mondják, hogy ezen törvénykezési eljárás és perbeli gyakorlat, melylyel az ügyek kezdésében, folytatásában, megvitatásában s bevégezésében élünk, Károly király ur, az említett Lajos király atyja uralkodása alatt, ő általa, Franciaország határaitól hozatott be ez országba. Mely mind ez ideig (csupán némely szókban változtatva a közönséges végzemények által) mindig sértetlenül megtartatott; s jövőendőben is mindenha megtartandó.

13. §. Mert különben Magyarország egész nemességének jogai, új törvények behozatala által (míglen azok megtanultatnak s köz keletbe jönnek vala) szűkségképen semmivé tétetnének.

7. C z í m.

Mi a kiváltság meghatározólag, s hányféle a kiváltság?

Továbbá minthogy szokásjogunk, némely részében (mint előbb mondatott) a fejedelmek kiváltságleveleiből vétetik: innét a kiváltságról némelyeket mondani eltökéltem.

1. §. Honnét tudni kell: hogy kiváltságnak, mintegy kiváló és egyes törvénynek mondatik, mely egyre vagy kevesekre tartozik.

2. §. Másképen pedig kiváltságnak mondatik: valamely elsőbbség vagy különös megtiszteltetés. S

igy az, a fejdelem jótéteménye, gyakran a köz jog ellen adva.

3. §. Kétféle pedig a kiváltság, tudniillik, közönséges és különös. Közönséges az, mely egyetemnek vagy társulatnak, például városnak, vagy káptalannak, vagy conventnek engedtetik. S ez örökös.

4. §. Különös pedig az, mely csupán személynek adatik. S ez a személylyel elenyészik; ha csak az iránt óvás nem tétetik: hogy a kiváltság ereje a kiváltságosnak utódira s örökösire is átszarmazzék. Mert ilyenképen annak örökösei s maradékai javára is szolgál.

8. Czim.

Vajjon a végzemény eltöröltetik-e a kiváltság által, s viszont?

De kérdezni lehet, (mint magam is gyakran kérdeztetni hallám): vajjon a végzemény vagy közönséges jog eltöröltetik-e a kiváltság által? s viszont: vajjon a kiváltság eltöröltetik-e a végzemény által?

1. §. Noha sokan sokfélét beszélnek, s más és más értelemben vannak, és mindkét részre lehet némely bizonyítékokat felhozni: mi mégis általánosan azt tartjuk, hogy a közönséges jog vagy végzemény által minden kiváltság s mindenkié eltöröltetik és érvénytelenítettik: azon esetekben, midőn a köz rendeletben nyilvános említés tétetett.

2. §. Ilyen mostani király urunknak végzeményében Visegrád városa szabadságának*) eltörlése; kilenczednek a szabad városokon megvétele, s több efélék.

3. §. Kiknek, jóllehet szabadságukról, s a kilenczed alóli kivételökről és annak nem fizetéséről régen vannak részökre szóló kiváltsággleveleik; mégis e részben nem a kiváltság, hanem a végzemény s közönséges rendelet tartatik meg.

*) Ulászló I: 102; III: 39.

4. §. Oly kiváltság pedig, mely ellenkező törvény vagy közönséges végzemény által nyilván el nem töröltetett, nem érvénytelenítettik; mint fentebb,*) a végzeménynak miként tekintéséről s értelméről bővebben mondatott.

9. C z í m.

Hogy a kiváltságot kétféleképen lehet tekinteni s kiadni; és először: törvényesen.

Kétféleképp tekintetik pedig a kiváltság: tudniillik, a mennyiben a fejdelem egyedüli hatalmából, szertartólag és törvényesen származik; s a mennyiben nem; hanem mások kárára czéloz, vagy másképp is a közönséges rendeletet esorbítani látszik.

1. §. A mennyiben tehát a kiváltság csupán a fejdelem hatalmából származik, mint a birtoki jogok adományzása, a vám s harminczad fizetése alóli fölmentés, szabad vásár és sokadalom, rév- vagy vámjog adományozása, mely egyedül a fejdelmet illeti, mindenkor meg kell azt tartani, csak nyilván mások jogait ne sértse.

2. §. S azért az ily kiváltságok végére mindenkor oda szokták tenni s igtatni e záradékot: „más joga fenmaradván.“

3. §. Mert ha a fejdelem valamely paraszt embert, vagy várost a vámfizetéstől jelenleg fölmentene s szabadsággal megajándékozna, előbb azonban az igazságos vámszedést valamely hivének ajándékozta volna: amaz utóbbi, tudniillik fölmentő kiváltságot által, minthogy nyilván a vámról alkotott előbbi kiváltságot sértené, az elsőt nem érvénytelenítheti, s azon vámszedést el nem törölheti.

4. §. De magának a kiváltságot adó fejdelemnek saját javaiban s vámaiban, az olyan fölmentés megáll, s annak helye lészen.

*) II. r. 2. cz.

10. C z í m.

Hogy a kiváltság kétféleképen sértheti mások jogait.

A vásárok, sokadalmak és révek adományozásáról is azt kell tartani: hogy az azokról adott kiváltságok mindenkor megtartandók, ha mások jogainak sérelmével nem adattak. Melyek két módon sérthetik mások jogait.

1. §. Először: időre nézve, mint az imént mondatott; minthogy előbb keletkezett a más kiváltsága, melyet nem lehet eltörlení a későbbi által, még törlesztő záradékkal sem.

2. §. Másodszor: helyre nézve; minthogy folyóvizi vámokat vagyis révjogokat nem lehet jogosan adni, kivévén ha azon helyek (melyekre adatnak) másoknak helyeitől (melyekre tudniillik előbb adattak) legalább egy mérföldnyi távolságra vannak.

3. §. De közelebbre is adathatnak, ha ezen adományozás az előbbiektől romlását vagy azok tetemes kárát nem fogná okozni.

4. §. A heti és országos vásárok is annyi távolságra, s közelb helyekre is adatnak s adathatnak, csak-hogy az előbbi sokadalmak- vagy heti vásárokkal az ugyanazon napon vagy egy időben ne tartassanak, s különben is az újak a régiebbeket nyilván meg ne rontsák.

11. C z í m.

A kiváltság második módon adatik: törvényellenileg.

A kiváltság más módon tekintethetik, a mennyiben nem csupán a fejdelem hatalmából ered, azaz: a fejdelemnek nincs igazságos és törvényes hatósága ily kiváltság adására, minthogy mások sérelmére czéloz, vagy minthogy a közjogot és közönséges rendeletet sérti.

1. §. S az ily kiváltság nem érvényes. Mint példának okáért, a közvéghzeményben az foglaltatik: hogy

a nyolczados törvényszakaszokon kívül készült levél-átiratoknak ne legyen a törvényszékek előtt hitelök; ha pedig a fejdelem valaki kiváltságának egyszerűn mását vétetné e törlesztő záradékkal: „ellent nem állván a törvény, vagy országunk végzeménye, ezen átiratnak hitelt adatni parancsolunk“ stb. vagy kegyelemmeli beigtató-levelet adna, hogy tudniillik: „ellent nem állván egy év forgásának már eltelte, valamely adományt végrehajtásba venni tartozzanak,“ minthogy ezen ország jogát s szokását egyenesen törleszteni látszik, azért meg nem tartatik, s meg nem tartandónak tekintetik.

2. §. Ugyanezt kell tartani azon kiváltságlevelekről, melyek valakinek arról adattak volna, vagy adatnának jövőendőben, hogy a megyék törvényszékein, a megyei ispánok előtt, bárkinék folyamodására felelni ne tartozzanak*), s az ország egyéb rendes birái elébe, kivevén magát ő felségét, vagy személyes jelenlétét, perbe ne vonathassanak.

3. §. Ezen kívül, ha valamely urnak vagy nemesnek eskü-letétel ítéltetnék oda, s kiváltságlevél muttattnék elő aziránt, hogy nem az alperes személyesen, hanem annak tisztje tartozzék azt letenni, s több efféle, minthogy ilyen kiváltság az egész országnak régóta jóváhagyott közönséges szokását sérti, sohasem tartatik meg **).

4. §. Mert minden úr és nemes, tudniillik egyháziak, szintugy mint a világiak, s egyéb mindkét nemű birtokos emberek, kik e Magyarországbán javakat s birtoki jogokat kormányoznak, hasonló törvénnyel s azonegy szokással tartoznak élni a birtoki jogok megtartására s minden innét eredendő ügyek folytatására nézve, mint az Első Részben is meg van írva ***).

*) 1495 : 15.

**) 1655 : 78.

***) 17.

12. C z í m.

Hányféle módon lesz erőnélkülivé a kiváltság?

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a kiváltság sokféle módon lesz erőnélkülivé:

1. §. Mert *) először is elvész és érvénytelen lesz a kiváltság, ha valaki a neki adott kiváltság ellen cselekszik, vagy azzal rosszul él; mert megérdemli, hogy a kiváltságot elveszítse, ki a neki engedett hatalommal visszaél. Valamint az, kinek a fejedelemtől, a maga földén elfogott gonosztevők büntetésére kiváltsága van, s megfogván a tolvajt vagy rablót, nem akasztja fel, vagy nem huzza karóba, hanem szerződött pénzmeny nyiséget esikarván ki tőle, elereszti: kiváltságával az ilyen visszaél **); mert a fejdelem a gonosztevőknek nem eleresztésére, hanem bűneik szerinti sujtolása- s büntetésére adott hatalmat.

2. §. Másodszor: elvesztetik a kiváltság, midőn valaki kellő időben nem él a neki adott s engedett kiváltsággal ***). Példának okáért: Ha valakinek a királyi felség várat vagy bármely más birtoki jogot adományozna, s ezen adományos, adománylevelét, egy év leforgása alatt, királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi emberek által végre nem hajtatná: akkor eltelvén az esztendő leforgása, az ilyen adomány minden erőnélkülivé válik †); még (mint az imént mondtam ††) kegyelemmel iktató-level által sem lehet azt megújítani, hanem ujlag †††) kell adományt készíteni és szerkeszteni, ha azonközben más valaki azon birtoki jogot maga számára föl nem kérte.

*) Az eredetiben: „enim,” a Corpus Jurisban: „etiam.”

**) III. r. 32. cz. Zsigm. VI: 7. 1715: 48.

***) 1622: 17. 1649: 45.

†) I. r. 32. cz.

††) II. r. 11. cz.

†††) Az eredetiben: „de novo,” a Corpus Jurisban: „nova.”

3. §. Hasonlót kell tenni *) a hetivásárok, sokadalmak és révek tárgyában **) is, hogy, ha a fejdelem valakinek vásárt vagy sokadalmat vagy réveket enged: az ilyen egy év leforgása alatt éljen s kezdjen élni ezen adománynyal és kiváltsággal; mert máskép az év eltelvén, annak ereje elenyészik.

4. §. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ha végrehajtatván a mondott egy év leforgása alatt az igtatás foganatosítása, a királyi embernek és bizonyoságnak vagy káptalannak avagy konventnek is vétke vagy hanyagsága miatt az arról kiadott tudósítási-levéltben, vagy a foganatosítás folyamatában valamely hiba találtatik: akkor ily esetben az adomány foganatos marad, s az ilyen végrehajtást az esethez képest, meg lehet s kell igazítani.

5. §. Azonban ha maga a végrehajtás általában elmulasztatott, vagy máskép követtetik el abban valamely hiba az adományos által: kiigazítani semmikép sem lehet, hanem azon várat vagy birtoki jogot (mint mondatott) újra kell fölkeríteni.

6. §. Harmadszor: elvesztetik a kiváltság azon esetben, ha valaki felségsértés vagy hűtlenség bünébe esett; s e módon nem csak kiváltságát, hanem fejét s minden javait is elveszti ***).

7. §. Negyedszer: ha a kiváltság másnak tetemes kárára van; mint ez eset már fentebb megmagyaráztatott ****); mert különben is nem valószínű, hogy az adományozó fejdelem másnak jelen vagy jövőendő jogát tetemesen sérteni akarná.

8. §. Ötödször: ha a fejdelem, vagy az ország más rendes birája, bizonyos tudomásából látván s meg-

*) Az eredetiben: „faciendum,” a Corpus Jurisban: „sentendum.”

**) „hoc“ nincs az eredetiben.

***)) I. r. 14. cím.

****)) II. r. 11. cím.

ismervén, hogy a kiváltság nem érvényes, sokban ítelt az ellen. Másképp van azonban, ha valamikor hibából hozatott volna ítélet a kiváltság ellen; mert ez esetben maga a hiba, s következőleg a kiváltság folyamata új ítélet által, megtartván a törvény szerint megtartandókat, helyrehozathatik.

9. §. Hatodszor: a kiváltságróli nyilván kifejezett vagy hallgatag lemondás által. Nyilván kifejezett által úgy, hogy valaki nyilvánosan lemondott vagy lemondand *) kiváltságáról. Hallgatag által pedig úgy, hogy nyilvánosan tétetik valami azon kiváltság ellen az ő tudtával s ellenmondása nélkül, de általános hallgatásával; mely hallgatás kárára lévén, némi lemondást foglal magában öreá nézve.

10. §. Hetedszer: az előbbit eltörlő utóbbi által; midőn tudniillik mindkettő azonegy személy vagy közösség részére készült s kelt: akkor az első megszüntetik, s a második tartatik meg.

11. §. Nyolczadszor s utoljára elvesztetik a kiváltság: az adományzó fejdelem nyilván kifejezett visszahuzása által; mindazáltal **) az ilyen visszahuzásban világosan kifejtendő helyes okokból. Mert ha helyes okok nem támogatják a visszahuzást, hanem ezt a visszahuzási levél ok nélkül történnék mutatja: a visszahuzásnak helye nem lesz. Mert különben igen sok baj következne; s kiváltsága felől mindenkinek napenként kétségbe kellene esnie. Legyen elég a kiváltságokról ennyit mondani.

*) Az eredetiben: „renunciavit vel renunciabit,” a Corpus Jurisban: „renunciaverit.”

**) Az eredetiben: „ex causis tamen,” a Corpus Jurisban: „idque ex causis.”

13. C z í m.

Mi a pecsét meghatározólag, és hogy kétféle a pecsét?

De mivel minden kiváltság pecséttel szokott megerősítettni : azért a pecsétekről is illik e részben valamit mondani.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a pecsét, aranyba vagy más ércbe avagy viaszba nyomott, s minden tényt erősítő ismeretes jel.

2. §. És a pecsét kétféle, tudniillik hiteles és nem hiteles. Hitelesnek mondatik, mintegy hitellel bíró, melynek hinni kell. S ilyen sajátképen a fejedelmeké s ország rendes biráié, valamint káptalanok- s konventeké. És az ilyen hiteles pecsét a levélre nyomatván, megerősít minden azon levélben kitett s előadott tényt.

3. §. Vannak azokon kívül a városok- s mezővárosoknak is a királyok s fejedelmek által adott hiteles pecséteik, melyek az előttük s körülükben fennforgó s előkerülendő tények- s dolgokra nézve teljes erővel bírnak.

4. §. Nemhitelesek pedig : a magános személyek pecsétei, s ezek semmi örökiséget nem foglalhatnak magukban.

5. §. Melyeknek sok nemci vannak ; mert némelyek főpap urakéi, örökös grófok- és egyéb zászlósokéi, kik zászlóssági hivatalt tisztséggül viselnek ; némelyek az azon zászlósoktól származottakéi, mások ismét nemesek- és országos főrendüekéi, igaz és külön címerjelekkel kimetszve s alakozva.

6. §. Az előbbkelő főpapok tehát *) mint érsekek s püspökök, valamint az auránai perjel, és ország szabad és örökös grófjai **), Rácország despotája, saját,

*) Az eredetiben : „superiores itaque,” a Corpus Jurisban : „sciendum tamen quod.”

**) 1609 : 73 : 24. §. 1599 : 48 : 4. §.

valódi *) és ismeretes pecséteikkel erősített levelök által ügyvédeket rendelhetnek.

7. §. A többi bárók s országnagyok és nemesek pedig az ország rendes birái előtt s bizonyságtevő helyeken, tudniillik káptalanok- és konventekben tartoznak mind ügyvédeket rendelni, mind más bevallásokat (hogy hazai szóval éljek) tenni.

8. §. Az országnak közhitelü pecséttel biró rendes birái és bizonyságtevő helyei azonban, pecsétjeik alatt mind ügyvédeket rendelhetnek, mind más egyéb bevallásokat (de szertartólag és törvényesen) tehetnek.

14. C z í m.

Mely királyok kiváltságai tartatnak meg, s melyekéi nem?

Továbbá : megmagyarázván már a kiváltságokat és pecséteket, szükséges azt is látni, ez ország mely királyainak és fejedelmeinek kiváltságai tartatnak meg, s melyekéi vettetnek vissza a törvényszékeken, és tartatnak erónélkülieknek s érvényteleneknek.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy szent István és László királyoknak, ezeken kívül e fenséges királyoknak : Első Andrásnak, Salamon király **) atyjának, ugy szintén Első Bélának, szent László király atyjának, és Első Gézának, ugyanazon szent László testvérének, és Kálmánnak, az említett Géza fiának, ki először ***) váradi püspök volt, de apostoli fölmentés által, nem levén királyi örökös, az ország kormányát felvállalta; és azért magyarul maig is Könyves Kálmánnak hívják, minden leveleik megtartatnak.

*) Az eredetiben levő : „veris“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben levő : „regis,“ hiányzik a Corpus Jurisban.

***)) A Corpus Jurisban : „primus,“ az eredetiben : „primum.“

2. §. Továbbá : Második Istvánnak, ugyanazon Kálmán fiának, levelei.

3. §. És Második Béláci, kit Vaknak hívtak, ki tudniillik Álmos vezér fia volt.

4. §. És szinte Második Gézáci, ki Vak Béla fia volt.

5. §. Ugy szintén Harmadik Istvánéi, ki Második Géza fia volt.

6. §. Azután Harmadik Béláci, ki szinte Második Gézának fia volt, tudniillik az említett Harmadik István testvéreéi. És ez azon Béla, ki a tolvajokat és rablókat üldözte, s az országból kiirtotta.

7. §. Végre Imreéi, ki fia volt Második Bélának (és ezen Imre, a mint mondatik, a váradi egyházat bizonyos ajándékokkal *) felékesítette s gazdagította).

8. §. És ezen Imre némelyek szerint más, mintegy elrontott névvel Henriknek is neveztetik s iratik ; azonban nem a magyarok, hanem inkább a németek szokása szerint hívatott ugy.

9. §. Nem is volt szükséges e királyok neveit előszámlálni, hanem rövidebben is lehetett volna rólok szólni s jegyzést tenni. Azonban minthogy Magyarország nemesei, nemességökre és szabadságukra nézve e királyok alatt (kik inkább az Isten egyházai gyarapítására, s ez országba mintegy ujonnan telepített keresztyén nép üdvösségére ügyekeztek fordítani gondos figyelmöket) igen kevés kiváltságokat nyertek, és különben is voltak ezek között, bizonyos, királyoknak nevezett fejdelmek, kiknek leveleik érvénytelenekké lettek ; ugymint német Péter, magyar Aba, Salamon, Első András fia, és Negyedik István, az említett Vak Béla király fia, ki csak öt hónapig birván a koronát és királyi pálczát, az országból csúfosan kiűzetett ; nem kü-

*) Az eredetiben : „dotationibus,” a Corpus Jurisban : „donationibus.”

lönben Harmadik László, az érintett Imrének vagy Henriknek fia, ki csak hat hónapig uralkodott; ugyanazért, hogy azon királyok neveit és kiváltságait világosabban meg lehessen ismerni, azokat hosszasabban adtam elő.

10. §. Továbbá: meg kell jegyezni, hogy az alább irt királyoknak és fejedelmeknek akárminemű tény és dolog iránt kiadott levelei s kiváltságai megtartatnak. De azoknak neveit azért jegyeztem külön, mivel a nemeseknek azon dicséretes és jeles szabadsági előjoga, melylyel közönségesen mostanig élünk és birunk, ezen dicsőséges Második András fejdelemnek, Harmadik Béla király fiának (ki a következő királyok sorában első lesz) idejében írásban nyilvánított, s végzemény és közönséges rendelet módjára megerősített.

11. §. Jóllehet Szent István első királyunk uralkodása alatt is *) és több utána következő királyoknak is idejében sok nemes volt ez országban, de némi feltételes szolgasággal s jobbagyaik részéről zsolozsmák fizetésével köteleztettek s tartoztak a királyoknak; mely alól a nemesek, kik akkoriban vitézlő szolgáknak nevezettek, legelőször ezen András által vétettek ki s mentesítettek.

12. §. És ezért mind e mai napig, minden ő **) utána következő királyok (a mint mondatott) mielőtt a szent koronával megkoronáztatnának, hogy András király ur végzeményét s törvényeit megtartsák, ez ország főpapjai, zászlósai-, nagyai-, főrendei- s nemeseinek esküt szoktak letenni.

13. §. Ezen András királynak Thábor hegyén (hol Urunk s Idvezítőnk színe átváltozott) költ s készített bizonyos jószág-adományról szóló kiváltsági levele most is megvan Hont vármegyében.

*) Az eredetiben: „etiam,” a Corpus Jurisban: „autem.”

**) Az eredetiben „sibi” van a Corpus Jurisban levő „ei” helyett. Azonban Verböczy e szót sokszor fölcserélte.

14. §. Visszatérvén tehát az elkezdett tárgy folytatására: a fent irt Második Andrásnak, valamint Negyedik Bélának is ugyanazon András fiának (kinek idejében Magyarországot a tatárok elpusztították),

15. §. ezenkívül Ötödik Istvánnak, ki Negyedik Béla fia volt, kivevén azon leveleket, melyek ezen István királynak herezeg korában, midőn magát Magyarország ifjabb királyának és erdélyi herezegnek szokta czimezni, készítették s adattak ki, — mert az ily levelek nem tartatnak meg, ha csak azután az országhormánynak igazi átvétele s birása után általa meg nem erősítették,

16. §. továbbá: Negyedik Lászlónak, Ötödik István fiának, ki Kun Lászlónak neveztetett, kiváltság-leveleik érvényesek és megtartatnak.

17. §. Továbbá: Harmadik András király levelei, ki Velenceinek hivatott, nem tartatnak meg; kivéven azokat, melyek közvetlen utódja Károly király által, vörös viaszba, melyben a kép mellett jobbfelől K betű foglaltatik, gyűrű-pecsétével, a megerősítés jeléül nyomottan, volnának megerősítve, mert az olyanok megtartatnak.

18. §. Továbbá: Károly királynak három pecsége volt, melyek közül ő a két első megsemmisítette, s az ezek alatt költ kiváltságok nem tartatnak meg, ha csak később a harmadik által meg nem erősítették. Mely harmadik így ismerszik meg, hogy a pecsét lapján kimetszett paizs mellett mindkét felől (a mely paizsban tudniillik kettős kereszt foglaltatik) két sárkányalak van.

19. §. Továbbá: Lajos királynak, Károly fiának két pecsége volt, melyek közül az első az Uzura vidékén elveszvén, és kancellárjától, főtisztelendő Miklós esztergomi érsektől ellopattván, nem tartatik meg, ha csak az első pecsét alatt kiadott levelek azután az új másodikkal meg nem erősítették volna. Mely új pecsét

alatt, mind Lajos királynak első pecsége, mind pedig atyjának Károly királynak előbbeni megsemmisített két pecsége alatt költ levelek, utóbb az új vagy második pecsétnek ráfüggesztése által erősítették meg. És az ilyenek mindenütt megtartatnak.

20. §. Röviden tehát Lajos királynak ezer háromszáz hatvannegyedik évtől fogva haláláig, tudniillik ezer háromszáz nyolczvankettődikig keletkezett kiváltásai teljes erejűek. De az előbbiek nem érvényesek, hacsak az említett módon azután meg nem erősítették.

21. §. Melyek hogy világosabban megértessenek, Lajos király által az ily levelei megerősítésére beigtatni szokott, s oly megerősített leveleiből, melyek közül többeket eredetiben láttam s elolvastam, általam kiírott záradékot szószerint ide igtatni határoztam, mely is így kezdődik :

22. §. „A dolognak örök emlékezetére : Mi fönt „említett Lajos király mindenki előtt nyilvánítjuk, „hogy midőn Bosnyákországunkban, az igaz hit ellenére „az eretnekeknek s Patarénusoknak megszámithatlan „soksága burjánoznék, azoknak országunkból is leendő „kiirtása végett egyrészről Mi személyesen felkészített „erős sereggel mentünk ; másrészről pedig a Krisztus- „ban tisztelendő atyát, Miklós urat esztergomi érseket „s kancellárunkat (kinél mindkét pecsétünk hiteles „példánya vala) és nagyságos Miklós nádor urat, a „többi főpapokkal, zászlósokkal, s országunk főrendei- „vel együtt Uzurába küldöttük vala : az érsek ur- „nak őrsegül rendelt némely udvari emberei mondott „mindkét hiteles pecsétünket szántszándékos gonosz- „sággal ellopták.“

23. §. „Mi tehát eleve gondoskodván, nehogy pe- „csétünknek ily elveszése által alattvalóinknak jogaik- „ra nézve jövőendőben kárunk lehessen, új pecsétet két „példányban metszettünk számunkra, melyet Mi min-

„den Általunk kiadott kiváltságokra, és atyánk néhai
 „Károly király uréira, melyek előbbeni, koronázásakor
 „metszett és azután általa, mivelhogy több hűtlenség
 „elkövetése tapasztaltatott vala *), elrontatott, és ismét
 „Havasalföld vidékén véletlenül elveszett másik pe-
 „csétei alatt költenek, a mondott három pecsét mellé
 „feltétetni rendeltünk.“

24. §. „Atyánknak pedig mondott előbbeni két
 „pecsége alatt költ akármely kiváltságleveleire nézve,
 „melyek atyánk által az ő utóbbi pecsétével vagy Ál-
 „talunk, az említett módon elveszett pecsétünk által
 „megerősítve nem volnának, és azon kiváltságlevelekre
 „a mi új pecsétünk ráfüggesztve nem volna, vagy
 „akármely nyílt levelek meg nem erősítettnek; vala-
 „mint azon kiváltságok és levelek atyánk által vissza-
 „huzattak és megsemmisítették, úgy Mi is azokat
 „foganatlanoknak és mindenben erőnélkülieknek lenni
 „rendeltük.“

25. §. „Melyek között teljességgel minden gyanu
 „nélküli jelen kiváltságunkat, s minden abban föntebb
 „foglaltakat és előadottakat, ugyanazon N.-nek s örö-
 „köseinek és utódinak, mondott kettős és hiteles új pe-
 „csétünknek ráfüggesztése által megújítottuk, és örök-
 „re megerősítettük. Költ azon Miklós érsek ur kan-
 „cellárunk kezei által N. hónap huszonkettedik nap-
 „ján, az Urnak ezer háromezszáz hatvanegyedik, ural-
 „kodásunknak pedig huszonharmadik évében.“

26. §. Továbbá : Zsigmond király és császár ur-
 nak ezer négyszáz hatodik év előtt költ levelei nem
 tartatnak meg; azért, mivel Zsigmond király a főpapok,
 zászlós urak- és országa nemeseinek tanácsából közön-
 séges végzeményképen azt rendelte, hogy ezer négy-
 száz ötödik esztendei Szent György vértanu ünnepétől

*) Az eredetiben levő: „repertae,“ hiányzik a Corpus Ju-
 risban.

fogva az említett ezer négyszáz hatodik évben következendett, jelenleg pedig eltelt Szent György vértanu ünnepéig, néhai Lajos királynak csupán titkos pecsége alatt, és özvegyének Erzsébeth asszonynak, és Máriának, Magyarország királya Lajos leányának, mint királynőknek, ugy szintén Zsigmond királynak azon idő előtt akármikép költ adomány- s más kiváltságbeli levelei egyetemben, megerősítés végett beadassanak, különben sikeretlenek s általában érvénytelenek maradjanak.

27. §. Ezen idő után pedig Zsigmond király s császár urnak, halála idejéig, tudniillik ezer négyszáz harminczhetedik esztendeig kiadott levelei érvényesek mindenkor és megtartatnak.

28. §. Hogy pedig e dolog tudása, kétség elhárítása végett, mindenki előtt nyilvánvaló legyen, Zsigmond király urnak a föntebb mondottakról kiadott, s a vitatási törvényszéken is már rég előmutatott némely adományleveleinek alakját és tartalmát, értelme semmi részben sem változtattatván, ide igtattam ekképen *) :

29. §. „Mi Zsigmond, Isten kegyelméből Magyar-, „Dalmát- és Horváth- stb. országok királya, branden- „burgi örgróf stb., a római szent birodalom közönsé- „ges helytartója, s Csehország kormányzója, jelen le- „velünk által emlékezetül adjuk, hogy midőn Mi a fő- „papok-, zászlósok-, s országunk főrendeknek böles ta- „nácskozásaiak szerint alattvalóinknak jó, hasznos és „békes állapotjuk végett néhai szeretett atyánk s ipánk „Lajos kegyelmes fejdelem, s Isten kegyelméből nemes „Magyarország királya által, csupán csak titkos pe- „csége alatt, és boldog emlékü méltóságos fejdelemnők „legkedvesb asszonyaink Erzsébet anyánk, és Mária

*) Zsigmond király végzeményei előtt is bent van a törvénykönyvben.

„hitestársunk, Magyarország királynéi által, ugy szintén Miáltalunk a mondott királynéknak, és hasonlóképen Minmagunknak akár nagyobb, akár kisebb peesétei alatt akármely dolgokról s különösen birtokiakról keletkezett, s akármely méltóságot viselő személyeknek kiadott minden leveleket, minden kétségelhárítása, botrány elmellőzése, és sok különféle alkalmatlanság eltávoztatása végett, melyek a királynék s Magunk peeséteinek elvesztéből, és a Mi nagyobbik, tudniillik kettős peesétünknek törvényes okokból rendelt összetörettetéséből sokaknak jogaikra és különösen a birtokiakra háramolhatának vala: a közelebbi mult ezer négyszáz ötödik évi Szent György vértanú ünnepétől számlálendő egy esztendő lefolytáig, visszahuzás, megsemmisítés és eltörlesztés büntetése alatt (ha elő nem mutattatnának) a Miáltalunk leendő látás, megvizsgálás, s ha szükséges lenne, mostani hitteles kettős peesétünkkel megerősítés és helybehagyás végett Felségünk elébe adatni, s terjesztetni rendeltük volna; s azután efféle rendeletünknek s végzésünknek határideje eltelve, a Nekünk előmutatott vagy nem mutatott, s Altalunk említett mostani kettős peesétünkkel megerősített és meg nem erősített efféle leveleknek megvizsgálása s látása *) végett, országunk minden vármegyéiben megyei ispánaink által közgyűléseket parancsoltunk volna tartatni.“

30. §. „Annakutána, mivel N. vármegyei N. és N. nemesek említett N. vármegyei N. helységben levő birtokrészről, Felségünk által mondott N-nek, N. fiának, amazok atyjának, következésképp azon N. és N-nek s örököseiknek már régen tett adományról, Előtünk vagy személyes jelenlétünket képviselőleg különösen arra rendelt emberünk, ugyszintén mondott N.

*) Az eredetiben: „revidendis“, a Corpus Jurisban: „relegendis.“

„vármegyének ily közgyűlése hites közbirái előtt a megerősítő levelet elő nem mutathatták: Mi azért említett végzeményünknek, ugyanannak ereje szerint, eleget tenni s azt örök erőben megtartani kívánván, említett N-nek, N. fiának és következőleg N- és N-nek s örököseiknek, a mondott birtokrész ajándékozásáról szóló, s általuk a fönt irt hiteles kettős peccsétünkkel meg nem erősítettett adománylevelet, rendről rendre, szórul szóra visszahuzván, megsemmisítvén és erőnélkülinek rendelvén s hagyván, azon birtokrészt ismét királyi kezeinkhez véve, említett N. és N-nek, s minden nevezett örököseiknek és maradékaiknak, a megirt N. helységben levő *) birtokrész és annak **) minden hasznai s járulékai iránt örök és megmásíthatatlan hallgatást parancsolni kívántunk, s jelen levelünk által parancsolunk.“

31. §. „Minthogy Mi, kik a felvállalt királyi méltóság kötelességéből, hiveink erényes tetteiket és érdemeiket (mint a királyi méltósághoz illik) igaz mérleggel megfontolván, mindenkihez érdemei minősége szerint, királyi kedvezéssel viseltetni tartozunk, meg gondolván s emlékezetbe hozván kedvelt hiveinknek, nagyságos N. és N. uraknak, néhai N. fiainak hűségök és hűséges szolgálatjok jeles érdemeit és erényes viselt dolgaikat s tetsző kedveskedéseiket, melyek által ők Nekünk s királyi szent koronánknak különféle helyben s időben, az őszinteség minden buzgalmával, hűségi hévvel, állandó hódolattal s folyvásti gondoskodással, személyes fáradozásuk- s vagyonsbeli költségeiknek dícséretes tettekre való fordítása által, magukat Felségünk szemei előtt kedvesekké s szeretetre méltókká tenni ügyekeztek.

*) Az eredetiben : „existentis,” a Corpus Jurisban : „existentibus.“

**) Az eredetiben : „ejusdem,” a Corpus Jurisban : „eorundem.“

32. §. „Ugyanazért akarván jelenleg azoknak „emlitett hív hódolatuk érdemeit királyi kedvezésünk „által némileg viszonzni: a fönt említett N. vármegye- „gyében helyezett mondott N. nevű helységben levő „királyi birtoki részünkre, minden hasznaival és tarto- „zékival, tudniillik mivelte és miveletlen szántóföldeivel, „mezeivel, kaszálóival, erdeivel, berkeivel, vizeivel, „halastóival, malmaival s folyóvizeivel, hegyeivel, sző- „lőivel, s általában azon birtoki résznek egészen min- „den néven nevezendő hasznaival, s ugyanazon igaz „és régi határaival s határjeleivel, melyekkel az tu- „lajdonosai által törvényesen biratott, említett N.- és „N-nek s általok minden örököseiknek és maradékaik- „nak, bizonyos tudományunkból, s főpapjainknak és „zászlósinknak tanácsából, királyi kezeinkből és új „adományunk czimével, és mindazon joggal, melylyel „az érintett helységben levő említett birtoki rész, mind „az előbbi, mind más akármilyen okokból a mi adomány- „zásunkra törvényesen tartozik, adtuk, ajándékoztuk, „adományoztuk, sőt adjuk, ajándékozzuk, és adomá- „nyozzuk örökös és megmásolhatatlan birtokába, más „jogának épen tartásával. Magunkra vállalván saját „nevünkben és személyünkben, s utódaink-, tudniillik „Magyarország királyiében, hogy említett N.- és N-et „s örököseiket s akármely utódaikat a mondott bir- „toki résznek és említett minden haszonvételének, s „föntirt hozzátartozandóknak békes és csendes ural- „mában akármely megtámadók, ügyészek és perleke- „dők ellen, törvény előtt vagy azon kívül mindenkor „s mindenütt Magunk és utódink munkájával s költ- „ségeivel kártalanítani, mentesíteni, pártolni, segíni „és megtartani fogjuk jelen levelünk ereje- és bizony- „ságánál fogva. Mely midőn Nekünk a maga való- „ságában visszahozatik, kiváltsági levél alakjába szer- „keztetendjük. Költ stb. Urunk ezer négyszáz tize-

„dik esztendejében adatván ki, mindenkor megtartatik *).“

33. §. Továbbá : mondott Zsigmond császár ur közvetlen utódjának Albert király urnak levelei érvényesek s megtartatnak.

34. §. Továbbá : minden adományai s minden más engedményei néhai Erzsébeth asszonynak, Zsigmond király ur leányának, tudniillik a mondott néhai Albert király özvegyének; ugyszintén Lengyel Ulászló urnak (ki ez országnak nem igaz és szent koronájával koronáztatott meg, hanem Szent István király erekleje fejének diszitvényével, és a ki Romania földén Várna városa mellett a tengerparthoz közel Amurát törökök császára által ezer négyszáz negyvennegyedik évi Szent Márton püspök és hittanu ünnepe táján meggyőzetván elesett) akárki részére, s akármely ok vagy czím alatt készítették, mindenestül megsemmisítették, visszavonattak és megerőtlenítették. Melyek nem tartatnak meg soha, kivévén csupán azon adományt és alamizsna-ajándékot, melyet Erzsébeth asszony a székesfejvári egyház részére tett. ■

35. §. Továbbá : a magyarországi minden főpap, zászlós uraknak, főrendek- és nemeseknek levelei, melyek kettős keresztet, mint a magyar nemzet czímerét magában foglaló pecsét alatt keltek, a mennyiben azok törvénykezési eljárásokat, ugyszintén bevallásokat és törvénytételeket illetnek, mint az ország valamely rendes birájának levelei megtartatnak. Az adományokra, beleegyezésekre vagy jóváhagyásokra nézve pedig semmit sem érnek, amint ez azoknak ezer négyszáz negyvenötödik esztendőben, az Úr mennybemene tele ünnepének második napján, mely május hetedikén volt, Pest városában a többek között e dolgokról ki-

*) Az eredetiben levő „editae semper observantur“ hiányzik a Corpus Jurisban.

adott kiváltság-levelők tartalmából kiviláglik, a melyet (mivel sok fejezeteket és czikkeket foglal magában, a mi czélunkra nem tartozókat) szórul szóra beigtatni unalmasnak véltem, mindazáltal magának a pecsétnek metszéséről s erejéről azon levelekbe igtatott czikkelyt, ugyanazon szavakkal, melyekkel azt ott leírva láttam és olvastam volt, ideigtatni kívántam, mely így következik :

36. §. „Továbbá : hogy most rendeltessék egy peesét, melyen keresztcímer legyen, mint Magyarország címere, és azon peesét tartassék Buda városában, hogy azon peesét alatt a panaszolkodók szükséges leveleket és emlékeztető iratokat kaphassanak, s igazság szolgáltatassék, mint illik, a király megkoronáztatásaig.“ Im világosan megiratik, hogy azon peesét csak a törvénykezesek s igazságszolgáltatás végett rendeltetett és csináltatott.

37. §. Azon peesétről szóló czikkelynek végső záradékát pedig (tudniillik „a király koronáztatásaig“) nem úgy kell érteni s magyarázni, hogy akkor nem sokára valamely új királyt kellett volna megkoronázni, mert nagyságos László fejdelem, a mondott néhai Albert király fia, már az előtt régen, tudniillik az Úr megtestesülésének ezer négyszáz negyvenedik évében meg volt koronázva ; hanem azon záradék alatt érteni kell az ország szent koronája hatóságának és teljes királyi hatalomnak, melyet ő, akkor gyermek lévén, igazgatni s kormányozni nem volt képes, nem sokára László király kezeibe s hatalmába leendő tökéletes általadását.

38. §. Az említett Ulászló *) Lengyelország királyának halála után pedig Hunyady Jánosnak, Magyarország kormányzójává lett választatásaig, Ujlaky

*) Az eredetiben : „Wladislai,“ a Corpus Jurisban : „Ladislai.“

Miklós, máskép erdélyi vajda, ugyanazon ország kapitányává neveztetett, s ugyanazért Magyarország helytartójának is hívatta magát.

39. §. Továbbá : Hunyady János kormányzónak csupán kormányzói hivatala alatt és nem előbb, sem utóbb, harminczkét jobbágytelek számáig, de nem többre, adott s készített minden adományai és adomány-levelei megtartatnak.

40. §. A honnét következik, hogy minden adományai, jóváhagyásai s megegyezései János kormányzónak, az említett harminczkét jobbágytelek számán felül, akárkinek adta azokat, érvénytelenek s nem állanak meg.

41. §. Továbbá : ugyanannak akármely szerződésekre vagy más dologra adott megegyezései (mint-hogy azok mind feltételesek voltak) kormányzása kitelte után meg nem állanak. Példának okáért, ha arra adta volna megegyezését, hogy ez s ez nemes örökös nélkül meghalván, javai ez vagy amaz emberre szálljanak : ha az efféle jóváhagyás vagy megegyezés a mondott harminczkét jobbágyházhelynél többre nem adatott, s azon nemes még a kormányzói hivatal ideje alatt halt volna ki, akkor azon megegyezésnek jó módon lett volna helye, de ha *) most halna ki a már igaz és törvényes király uralkodásakor, nem volna helye **); mivel a kormányzó a neki adott hatalom határain túl nem léphetett; utóbbra s nagyobbakra pedig nem volt neki hatalom adva, s jó móddal nem is adathatott, minthogy az említett László úr, Albert király fia, ámbár még gyenge korú, de (mint föntebb mondatott) rég megkoronázva levén, kire a szent korona teljes hatósága nézett, akkor életben vala.

42. §. És nehogy valaki máskép vélekedjék, s

*) Az eredetiben levő : „si“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) A Corpus Jurisban levő „tunc“ nincs az eredetiben.

vakmerően ellenkezőt állitson, az említett kormányzónak a jószágok s birtoki jogok ajándékozása iránt adott és tulajdonított hatalomról készült czikkelyeket, és Magyarország említett minden főpap-, zászlós urainak s nemesei- és főrendinek Budán, a boldogságos Szűz Mária fogantatása ünnepén, azon szüzi magzatnak ezer négyszáz negyvenhetedik esztendejében kiadott és készített, azon czikkelyeket is magokban foglaló levelekből, melyek Pest városában akkor közelebb mult, ugymint ezer négyszáz negyvenhatodik évben pünköst táján tartott országgyűlésben, a mikor tudniillik Hunyady János ország-kormányzóvá választott és emeltetett volt, végeztettek és alkottattak, szórul szóra általam kisedettek, melyeket minden e részbeni kétség elhárítása végett, minden változtatás nélkül ide igtattam s mellékeltem. Mely czikkelyek (elhagyván azon levél egyéb foglalatját) ekkép következnek : „Továbbá : a kormányzó ur, azoknak, kik az ország szent koronájának híven szolgálandanak, azon birtokokat, melyek jövőben más valakinek jogán kívül tisztán s törvényesen megszakadás által, továbbá hamis levelek koholása, álpénzek verése, és hamis pecsét *) esik, nálása miatt, ugyszintén külhatalmasságnak ezen országba hozása, és gyűjtogatás miatt a szent koronára szállandottak, mely birtokokban tudniillik harminczkét **) s nem több telek van avagy lehet, és a melyekben harminczkét teleknél kevesebb van avagy lehet, eladományozhassa.

43. §. „Ha pedig valamely, több mint harminczkét háztelekből álló kulesos és mezővárosok s helységek szállandanak az irt módok szerint a szent koronára, azokat eldarabolni, vagy harminczkét telek név alatt valakinek ajándékozni, nem lesz szabad, hanem

*) I. r. 14. cím.

**) 1715 : 33. 1723 : 4.

„minden efféle kulcosos és mezővárosok s helységek felosztatlanul a koronának tartassanak meg.

44. §. „Továbbá : ha a kormányzó ur valakinek „a leirt módon egyszer adományt ad, annak többé ne „adhasson. És minthogy a várak, kulcosos és mezővárosok, helységek s más effélék elajándékozásai csupán „a királyi joghoz tartoznak : azért azok, kiknek csak „adományozand, tartoznak annak idejében a király úrhoz járulni megerősítés nyerése végett.

45. §. „Továbbá : azoknak birtokait, kik hamis „levelek koholása, vagy álpénzek verése miatt, vagy „valamely föntebb irt módon a koronára szállanak, a „míg azok törvényesen az országnak régi és jóváhagyott szokása szerint meg nem ítéltetnek, el ne foglalhassa, s akármi módon azokat el ne ajándékozhassa.“ Azon levelek többi czikkeit pedig, minthogy e tárgyra nem tartoznak, mellőzendőknek véltem.

46. §. Továbbá : az említett Lászlónak, előbb mondott Albert király fiának azon levelei, melyek ezer négyszáz ötvenkettedik esztendőől fogva, a midőn a kormányzó hét évig szerencsésen viselt kormányzói hivatalát letette, holtá napjáig, tudniillik az üdvösség ezer négyszáz ötvenhetedik évéig költenek, megtartatnak *). Ámbár László király az említett kormányzás letétele utáni évben, tudniillik ezer négyszáz ötvenháromban, midőn Gyertyaszentelő boldogasszony napja körül Bécsből Budára visszahozatott, kezde jószágadományokat, jóváhagyásokat, s más dolgok iránti leveleket kiadni.

47. §. Továbbá : a dicső emlékezetű győzhetlen fejdelem néhai Mátyás király urnak ezer négyszáz hatvanegyedik esztendőben nagy csütörtökön, végbe ment szerencsés megkoronáztatásától fogva az Úr megtestesülésének ezer négyszáz kilenczvenedik évében,

*) Mátyás II. 23.

Virágvasárnap után harmadnapon történt halála napjáig kiadott kiváltságai megtartatnak. A koronáztatása előtt költek pedig nem érvényesek, hacsak azután általa meg nem erősítették.

48. §. Továbbá: a mostani, még pedig legkegyelmesebb Ulászló király urunknak, ezer négyszáz kilencedik évi szent kereszt felmagasztaltatása után következő vasárnaptól, tudniillik szerencses megkoronáztatása napjától fogva mostanig kiadott s még jövőendőben is kellőleg és törvényesen kiadandó levelei mindenkor megtartatnak.

49. §. Továbbá: mivel a zürzavaros időkben, jelesen pedig említett Zsigmond császár és Albert király haláluk után, igen sok s különböző szinek és pecsétek alatt gonoszul és csalárdul koholt kiváltsági levelek találtattak, melyek ámbár alig jöttek mind napvilágra, és mindnyáját bajosan is lehetne megtudni vagy megismerni: mindazáltal, hogy némely hamisan kiadott levelekről (ha nem általában is, legalább egy részben) tudomásunk legyen, Magyarország említett főpap-, zászlós urainak, s nemeseinek és főrendeinek mondott pecsétök alatt, több afféle gonoszul koholt levelekről költ s a vitatási törvényszéken előmbe is adott bizonyos kiváltság-levél mását vagy tartalmát szórul szóra ide igtatni méltónak tartottam. Mely kiváltság-levélnék szóbeli foglalatja s tartalma ekkép következik:

50. §. „Mi Magyarország Főpapjai, Zászlósai, Nemesci és Főrendei egyetemben jelen levelünk által emlékezetül adjuk, hogy néhai Albert király ur halála után, ezen országunkban sokáig tartott háborúságok támadván, utóbb pedig Isten segítségével azon háboruk közöttünk lecsillapodván, s egy fejdelemben és urban, tudniillik nagyságos László urban, a mondott néhai Albert király ur fiában, mint természeti urunkban mindnyájan megegyezvén, midőn a kölcsönös és állandó békének köztünk való fentartása vé-

„gett törvényt tenni, s az elnyomottaknak igazságot
„szolgáltatni kezdtünk volna, a perlekedők által a
„törvényszékeken többfelől számos hamis levelek adat-
„tak Előnkbe.

51. §. „És midőn az efféle hamissági koholmány
„felett tanakodni kezdtünk volna, úgy találtuk, hogy
„bizonyos Zömléni Gábor deák koholója ezen kárhoza-
„tos veszélynek. Ki bűnének érdeme szerint illető bi-
„ráinak kezeibe kerülván, e gonoszságát halála előtt,
„lelkiismerete tisztaságára, mind szóval, mind tulajdon
„keze írása által (melynek sorát és foglalatját ide igta-
„tandónak véltük) nyilván megvallotta. Mely tulajdon
„írásának sora s tartalma ez :

52. §. „Egy levél királyi jóváhagyással, tudniillik
„néhai Zsigmond király ur levele, mely Kompolth ur
„fiai részére adatott ki: hogy ha valaha Sólmosi Lász-
„lónak magva szakadna, akkor Sólmos (de más birto-
„kok nem) Kompolth fiaira szálljon. De ezen levél nem
„Kompolth ur fiainak tudtával adatott ki.

53. §. „Továbbá : Zsigmond király urnak egyfejű
„sas czímerű pecsége alatt Gyöngyös városának adott
„kiváltsági szabadság.

54. §. „Továbbá : kiváltságilag készített két le-
„vél, egyik tudniillik néhai Zsigmond királynak egy-
„fejű sas czímerű titkos pecsége alatt, másik, igtatólevél
„a budai káptalan pecsége alatt, melyek itt Budán, Po-
„lyák Péter szabó felesége leányának fiúsítása iránt
„adattak ki.“

55. §. „Továbbá : az egri káptalan pecsége alatt,
„kiváltságilag néhai Péter püspök és Rozgoni István
„uraknak, s ennek fiának Jánosnak Széchényi László
„részére tett bevallásukról készített bevallólevél.

56. §. „Továbbá : egy levél Szabathka helysé-
„szabadságáról, Zsigmond királynak egyfejű sas cí-
„merű titkos pecsége alatt.

57. §. „Továbbá : az egri káptalan pecsétei *)
 „alatt kiváltságilag, és Zsigmond király urnak na-
 „gyobb peése alatt nyílt alakban s Orros fiai részökre
 „Garai urak ellen Abon helység iránt költ levél.

58. §. „Továbbá : Zsigmond királynak egyfejü
 „sas ezímerü titkos peése alatt, néhai Tamás vajda
 „fainak László és Henrik uraknak kérésökre arról
 „költ kiváltsági levél, hogy tudniillik ha ök örökösök
 „nélkül halnának ki, akkor azoknak mind örökösi,
 „mind keresményi javaik és birtokaik Herczeg fiaira
 „szálljanak.

59. §. „Ismét : néhai Zsigmond király urnak egy-
 „fejü peése alatt Debrői Imre részére, egy az iránt
 „készített nyílt kegyelemlevél, hogy azon király ur,
 „életének és jószágainak különösen megkegyelmezett.

60. §. „Ismét : kiváltságilag a váradi egyház káp-
 „talanja peése alatt, a telki egyház részére Kerepes
 „tárgyában kiadott levél.

61. §. „Ismét : két levél, egyik tudniillik bevalló,
 „s a másik beigtató, a budai káptalan peése alatt,
 „Beeh várának tudniillik Despot urénak, néhai Gezthi
 „Lászlónak Mihály fiának részére tett elzalogosításá-
 „ról készítettettek.

62. §. „Ismét : Kölöd helység iránt ugyanazon
 „Lászlónak Mihály fiának részére, Sulyok fiai ellen
 „hártyára irt esászári két bevalló nyílt levél.

63. §. „Ismét : Zaránd megyei nemes Majsay Lász-
 „lónak, Bodrog megyei nemes Pakai Zsigmondnak, Pa-
 „chay Lászlónak és azon **) öt máramarosi város ré-
 „szére, Ulászló ur peése alatt költ s arról szóló le-
 „velek, hogy helységek határában akasztófák állit-
 „tathatnak fel.

64. §. „Ismét : a váradi káptalan peése alatt

*) Az eredetiben : „sigillis,” a Corpus Jurisban : „sigillo.”

**) Az eredetiben : „illis,” a Corpus Jurisban : „aliis.”

„költ kiváltságos levél; és egy másik, néhai Albert király urnak szinte megerősítő kiváltságos levele leányfiusításról, nagyságos Cháki Ferenez ur részére.

65. §. „Ismét Bán Dávid fiánál Györgynél levő két sasfejjel császári titkos pecsét alatt, néhai Vajda Jakab fiának Lászlónak minden jószágaira nézve adott kegyelem iránti kiváltságlevel. És ámbár azon levelnek alsó szélén Mátyás püspök, másképp kanczellár urnak írása vagyon, az mégis hamis, minthogy ő a császár urnak az én saját kezemmel azon levél felső szélére irt meghagyását azének gondolta.

66. §. „Ismét: az egri káptalan pecséte alatt két kiváltságos levél, egyik határjelek felállításáról, a másik pedig néhai Pohárnok Andrásali egyházilag testvérül fogadásról, Sándor és Mátyás részére kiadva.

67. §. „Ismét: némely kunok számára, tudniillik Sily Péterére, Ulászló király ur pecséte alatt, és Beseg Mátééra, Erzsébeth királyné asszony pecséte alatt, szabadságukról kiváltságilag készített levelek.

68. §. „Ismét: Thobágh-*) Szentgyörgyön tartózkodó bizonyos Jósá részére nyílt levél formában, hártván irt, és császári pecsét alatt költ bevalló levél, hogy a mely embert azon Jósá megölt, annak atyjafiai azon Jósát fölmentettnek nyilatkoztatják.

69. §. „Ismét: most Madarason tartózkodó bizonyos Jánosnak Egyed fiának szabadságáról szóló, s Ulászló király ur pecséte alatt kiváltságilag kiadott levél.

70. §. „Ismét: néhai Zsigmond király urnak a levél hátára nyomott nagyobb pecséte alatt hártván készült levél arról, hogy néhai Lászlónak és Henriknek Vajda fiának minden birtokaik, tudniillik csak az

*) Az eredeti szerint.

„örökségiek, magvok szakadtával Herczeg fiaira száll-
„janak.

71. §. „Ismét : két levél, egyik beigtató a budai
„káptalan pecsége alatt, s a másik Ulászló király ur
„kegyelemlevele, leányfiusításról, kiváltságilag kiadva,
„bizonyos asszonyságnak, tudniillik nemes Kókai leá-
„nyának, a ki tudniillik Maczonkai Lászlónak volt
„volna felesége.

72. §. „Ismét : bácsi kanonok Erdődy Gergely *)
„urnak egy császári nyílt levél királyi jóváhagyásról
„adva.

73. §. „Ismét : bizonyos kunnak, tudniillik Ger-
„gelynek, Pál fiának részére Ulászló király ur pecsége
„alatt kiváltságilag készített levél arról, hogy magyar
„felesége jószágán, országos nemesként tartózkodhas-
„sék. De ez még kezéhez nem ment, s nem tudom
„hol van.

74. §. „Ismét : a zsidók számára készített kegye-
„lemlevél, néhai Zsigmond király urnak egy sasfeji
„pecsége alatt kiváltságilag, hogy kereskedést üzhes-
„senek.

75. §. „Ismét : Zsigmond király kegyelemlevele,
„Széchényi László részére, elődeinek adva, hogy birto-
„kaik hűtlenség vétke miatt ne jussanak királyi kezek-
„re, hanem közelebbi atyafiaikra szálljanak; annak
„titkos pecsége alatt kiváltságilag adva. Van kegyelem-
„levél arany- és ezüst-bányák iránt is.

76. §. „Ismét : királyi jóváhagyásról szóló levél
„Nemphy Loránt fiának Györgynek részére az iránt,
„hogy ha Thamásy Henrik fia János örökösök nélkül
„találna kihalni, akkor várai és minden birtoki jogai
„azon Györgyre szálljanak; Zsigmond király urnak
„titkos pecsége alatt kiváltságilag.

*) Az eredetiben : „Gregorio,“ a Corpus Jurisban : „Ge-
orgio.“

77. §. „Ismét : a váradi egyház káptalanjának „kiváltsági levele, a tizedekről : ugyanazon káptalan „ellen, ugyanazon püspök részére kiadva.

78. §. „Ismét : Zsigmond király ur titkos pecsége „alatt, leányfiusításról, Báthori István bevallására ki- „rályi jóváhagyással kiadott levél, néhai Báthori Ta- „más fiai részére. —

79. §. „Ismét : Albert király ur pecsége alatt ké- „szített kiváltságos levél, a máramarosi városok szabad- „ságáról.

80. §. „Ismét : egy Lajos király ur gyűrű-pe- „csége alatt Pest- és Buda városok szabadságáról ké- „szített kiváltságos levél. De azt a pesti polgároknak „adtam át.

81. §. „Ismét : a most említetteket senki nem ké- „szítette, hanem csak magam Gábor. És mindenkinek „tudtára legyen, hogy mindezeket nem azok koholtat- „ták általam csalárdul, kiknek adattak, hanem általam „koholtattak álnokul ; s ezek mindenkor igazaknak és „törvényszerűen kiadottaknak hitték azokat. Senki se „gyanuskodjék tehát, hogy azok volnának vétkesek az „említettekre nézve, mert nem az ő csalárdságaikból „van az, hanem az enyéimből.

82. §. „Mi tehát figyelemre vévén Gábornak oly „nagy káros és veszélyes tetteit, melyek nem csak „saját testének és lelkének, hanem igen sok egyebek- „nek is testi és lelki veszedelmére ezéloznak, akarván „az ily vészhozó nyavalyának alkalmas gyógyszerrel „elejét venni, végeztük : hogy minden levelek egyen- „ként, melyek annak említett kézírataiból jelen le- „velünkbe a maga módja szerint beigtatvák, s név- „szerint kijelölvék, hamisan koholtak-, haszontala- „nok- és minden birák előtt, a törvénykezésekben és „azokon kívül visszavettettek-, kárhoztattak- és erőt- „lenítetteknek tartassanak mindenkor. Melyeket mi is „megsemmisítünk, roszalunk és kárhoztatunk e levél

„erejénél fogva. Költ pesti közgyűlésünkben a Krisztus szentséges testének ünnepe után legközelebbi hétfőn, ezer négyszáz negyvennyolczadik esztendőben.“

15. C z í m.

Az oklevelek és kiváltságlevelek átiratairól mit kell tartani?

Továbbá az előbb mondott álnokul készített leveleken kívül vannak más levelek is, melyek ámbár nem koholtattak gonoszul, még sem tartatnak meg, s helyök sincsen a törvényszékeken, mint minden átirati levelek, melyek egyszerűen és általánosan a káptalani vagy konventi helyeken vagy az ország rendes birái előtt iratnak, vagy irattak le *). És azok közönséges rendelet által nem fontos ok nélkül huzattak vissza s erőtlenítették meg **). Haesak netalán az eredeti levelek, melyekből tudniillik az átiratok keletkeztek, valósággal előmutattathatnak. Mert eképen ha az eredeti kiváltságlevelek helyesen, jó renddel és móddal készülteknek találtatnak, a levelek átiratainak is helyök van.

1. §. Az átirás pedig valamely kiváltságos levélnek, más kiváltságos levélbe nem érteni, hanem szó szerinti áttétele.

2. §. Innét e levelek általirásai, vagy a Táblán a királyi felség törvényszékéből ***) a perlekedők közötti vitatási törvénykezésben, vagy az ország rendes birái előtt, a nyolczados törvényszakaszokon, a szemtől szembe leendő törvényes idézésnél fogva; és továbbá az atyafiak között, mikor jószág-osztály van közöttük, vagy máskép leveleik s kiváltságaik gondviseletéről van szó, ugyanazon birák előtt, a mai divat és szokás szerint, s nem máskép történhetnek: hogy az ország

*) I. r. 42. cz.

**) Ulászló I : 96. 1723. 42.

***) Az eredetiben: „e sede,“ a Corpus Jurisban: „aut sede.“

birái által, az eredeti kiváltságok vagy más eredeti levelek jól megvitattassanak s vizsgáltassanak, és szorgalmasan meghányassanak, ha helyesen, kellőleg, törvényes módon és nem gonoszul vagy csalárdul készítették s adattak-e ki, s azután így irassanak le, és szerkeztessenek oklevelekké s kiváltságokká, csalárd-ság és hamisság nélkül. És az oly átiratok azután megtartatnak.

3. §. Másképp van azonban a káptalanokban és conventekben megkereső paranes mellett föllelt, vagy föllelendő levelekkel és kiváltságokkal. Mivel az olyanok mindenkor megtartatnak, csakhogy az eredeti levelek ne legyenek a fönt érintett módon már magukban átiratiak, melyek (a mint mondatott) nem érvényesek.

16. C z í m.

Az ily záradéku kiváltságokról: „a melynek vagy melyeknek tudomásáról.” — És az álorczákról vagy színlett személyekről.

Egyébiránt akármely káptalanok vagy conventek minden levelei és kiváltságai, melyekben azon záradék foglaltatik: a „melynek vagy melyeknek tudomásáról minket ez s ez ember tudósított, vagy bizonyossá tett“ stb. megsemmisítettekül, eltöröltettekül és érvénytelenekül tartatnak, és a törvény előtt soha helyök nincsen.

1. §. Oka az, mert valaki által ily módon tett bevallás nem a káptalanra vagy conventre vitetik, hanem arra, ki ezt tudósította és bizonyossá tette, úgy, hogy nem a káptalan vagy convent, hanem azon értesítő látszik állítani és erősíteni, hogy ez s ez bevallást vagy más kötelezést tett. A káptalannak vagy conventnek pedig mindig kell azt ismernie, a ki bevallást tesz, hogy a káptalan vagy convent szabadon és méltán állithassa, miképen az ilyen előtte megjelent, s ilyen bevallást tett. Másképen pedig valaki tudósítá-

sára vagy értesítésére nem tartozik adni s nem is adhat igaz és törvényes leveleket, s kiváltságokat helyesen nem készíthet.

2. §. Ámbár találatnak némelyek, üdvök- s becsületökről megfélekedzők, kik gyakran álorezás és színlett személyeket állítanak a káptalan vagy convent, néha pedig az ország rendes birái elébe is, és azok által hamis bevallást tétetnek a maguk részére: mindazáltal a káptalan, vagy convent, vagy a rendes birák, kik az ily személyek bevallására, nem tudva, leveleket és kiváltságokat adnak ki, ezzel nem vétének, mivel azok nem álorezákat vagy színlett személyeket gondolnak valóságosan előttök lenni, hanem azokat, a kiknek magukat nevezik.

3. §. Másképp volna a dolog, ha a káptalanok vagy conventek, vagy a rendes birák ezt tudva és készakarva tennék, vagy különben hamis és törvénytelen leveleket készítnének. Mert ilyképen mint hamisítók és hitszegők büntettetendnek*), s annálfogva a káptalanok **) s conventek peccsétőknek, azonkívül azok, kik a káptalan vagy convent testületéből az ily hamis levelek készítése- s peccsétlésekor jelen voltak, saját javadalmaiknak, a világi rendes birák pedig fejök- s tulajdonképen őket illető jószágaik- s birtoki jogaiknak valamint peccseiknek és hivataluknak örökös elvesztésére kárhoztattatnak ***).

4. §. Ezeken kívül, a közönséges végzemény parancsolja †), hogy azon káptalan- vagy conventbelieknek homlokára s képére, kik (a mint mondatott) ha-

*) Az eredetiben : „punientur,” a Corpus Jurisban : „punirentur.”

**) Az eredetiben : „Et ex eo capitula,” a Corpus Jurisban : „Et capitula quidem.”

***) Az eredetiben : „condemnantur,” a Corpus Jurisban : „condemnarentur.”

†) Ulászló III : 14.

mis levelek készítésén és peesétlésén jelen voltak, s abban részt vettek, tüzes peesét bélyege nyomassék és süttessék.

17. C z í m.

Mire kell figyelmezní a hamis levelek megismerésében ?

Továbbá: a hamis levelek vizsgálásában és megítélésében a bírának figyelmezní kell leginkább a levelek költére, vagyis a kiváltságos levelek kiadása napjára, és esztendők feljegyzésére; nemkülönbén a peesét nyomására vagy ráfüggesztésére, s körületére és föliratára.

1. §. Továbbá: a kiváltságoknak és leveleknek a bennök foglalt és kifejezett személyek vagy birtokok neveiben, vagy ismertető jeleiben vakarására vagy törlésére. És ezek szorgalmasan számba vétetvén, könnyen ki fog tetszeni a leveleknek vagy kiváltságoknak törvényes vagy törvénytelen készítése.

2. §. A jó és törvényes módon készített kiváltságok pedig, ha a peesétek leromlanak s töredeznek is, mindenkor megtartatnak, csak a peesétek körülete és az írások jól meglássanak és megismeressenek.

3. §. Az említett álorczás és színlett személyek bevallására törvénytelenül kiadott levelek hamissága pedig abból tetszik meg leginkább, ha jó bizonyysággal be lehet bizonyítani, hogy az, kinek nevében és személyében az oly bevallás tétetett, a levelek kiadása-s készítésekor más helyen, és nem ott tartózkodék, hol a bevallás hamisan tétetett.

4. §. Miután tehát valamely nemes ember megtudta, hogy az ő nevében és személyében a fönt írt módon valamely bevallás tétetett, annak azonnal ellene mondani s az ellen tiltakozni igyekezzék. Mely mindenkor s minden hiteles és bizonyyságtévő helyen

helyesen megtörténhető, a hol az ily hamisság értésére jut és esik.

5. §. És a hamisságnak e nemét a hűtlenség vétkeinek sorában, a hamis levelek koholásáról *) föntebb leírt czikkely foglalja magában.

*) I. r. 14. cz.

A MÁSODIK RÉSZ FOLYTATÁSA KÜLÖNÖSEN, ÉS ELŐSZÖR :

18. C z í m.

A perbehívásokról.

Elvégezvén tehát az előrebocsátott nevezetesb dolgokat, ezen Második Rész elkezdett tárgyának folytatására kell visszamenni. A hol először az ügyek kezdetéről, tudniillik a perbehívásokról akarok szólni.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a perbehívás nem egyéb, mint a rendes bíró elébe valaki által és valaki ellen benyújtott keresetre vagy panaszra, ugyanazon bíró elébe leendő törvényes idézés.

2. §. Melynek jelen korunkban több fajai és nevei vannak. Mert némely idézések egyszerűek; mások ügydöntőleg hívók vagy értesítőlegesek; némelyek megintők; mások pedig bevezetésiék, és határjárásiak.

3. §. Azért is a zálogos birtoki jogok, leánynegyedek, hitbérek és jegyajándékok, adósságok, kötelezmények, osztozatlan atyafiak között leendő osztályok, s akárki által megnyerendő újított perek dolgában bár egyszerű perbehívás által indított ügyeket épen oly rövid törvényszak alatt kell elővenni, megvizsgálni s befejezni, mint az értesítés által kezdett ügyeket.

4. §. A megintés, vagy más egyszerü perbehívás, avagy igtatás, és javak visszafoglalása, vagy határjárás által kezdett egyéb ügyek pedig négy nyolczados törvényszak alatt szoktak elvégeztetni.

5. §. Ha valaki felvállalt mentesítő biztosításra, ügy ótalmazása, vagy talán valakinél levő vagy elrejtett levelek és irományok végett, akármiféle idézéssel is hivatott perbe: az ily idézés mindenkor egy törvényszak alatt (a mikor tudniillik az anyaper felvétetik) szokott elítéltetni s befejeztetni.

6. §. Az értesítőleges perbehívások pedig akármely hatalmaskodási tettekre nézve, melyek az elévülést még meg nem haladták, mindenkor helyesen rendeltethetnek meg.

7. §. A hosszú folyamatú perekben is, a három törvényszéki kikiáltás helyett, a hármas értesítések következnek.

19. C z í m.

Miképen és kik által kell a perbehívásoknak végbevitetniök?

Minden perbehívásnak pedig, királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi ember *) által kell végbevitetnie, az idézendőknek örök vagy zálogos birtoki jogaikról, és tiszteiknél fogva is.

1. §. A tisztségeknél fogva pedig az csak akkor helyes, ha az oly idézés, azon tisztségben elkövetett hatalmaskodások miatt rendeltetik meg **). Mert a birtoki jogokra vagy más dolgokra nézve valakinek tisztségeinél fogvásti perbehívása nem engedtetik meg.

2. §. Minden királyi vagy nádori embernek pedig, a ki idézést, ugyszintén javakba igtatást, újonangtatást, határjárást, és más akármely törvényes végrehajtást visz véghez, azon vármegyében, hol a végrehajtás történik, nemesi örökséggel kell birnia.

*) Mátyás I. 1.

**) II. 48. 1659. 33.

3. §. Mert máskép semmi végrehajtást nem tehet, ha csak a királyi törvényszéktől, az ország rendes birái által nem neveztetett s küldetett a végrehajtásra.

4. §. Mert ily módon, akármely nemes sőt nemetlen is (de azonban a nemetlen a királyi törvényszék irnokja vagy jegyzője), minden végrehajtásban eljárhat.

5. §. Mert régenten a királyi udvari katonák s más udvariak küldettek végrehajtásokra s kivált jószágokba igtatásokra.

20. C z í m.

A személyes idézésről, megintésről és eltiltásról.

Itt azonban tudni kell, hogy ha valamely ur, vagy nemes, országgyűlés és közgyűlekezetek, vagy nyolczados vagy más rövid törvényszékek alatt, valakit, az ily országgyűlésen vagy gyűlekezeten, vagy nyolczados és rövid törvényszékeken jelenlevőt megölné, megsebesítene, vagy*) megverne, avagy szóval beestelenítőleg meggyalázná, az olyat minden káptalani vagy conventi ember nélkül, esupán a királyi törvényszék jegyzője vagy irnoka által, a rendes birák, vagy egyikök, ki arra rendeltetendik**), a megsértett fél kérésére személyesen maguk elébe idézhetik.

1. §. Azonkívül, ha valaki más javait, vagy birtoki jogait zálogczimmel birván, valamely rendes bíró előtt az által, ki azon javakat neki zálogba adta, vagy a kit azon javak és birtoki jogok kiváltása törvényesen illet, avagy esupán törvényes ügyvéde által taláztatott: pénze felvételére, és azon javak s birtoki jogok visszabocsátására mindenkor megintethetik. És az harmadnapra, vagy (ha akarja) a megintés napján

*) Az eredetiben levő „vel,” hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „destinandum“, a Corpus Jurisban „destinatum.“

tartozik neki felelni; ugy azonban, ha a záloglevél mását vagy párját, a fölperes, bírāja előtt akkor előmutathatja.

2. §. Mert máskép a megintett ily móddal s eljárással nem tartozik neki felelni, hanem szükséges hogy a fölperes az ily megintést és idézést királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi ember által tétesse meg.

3. §. Nemcsak a zálogos dolgokban megintés történhetik meg mindenkor és mindenütt az ország rendes birái előtt, hanem az örökségi és örök jogra nézve is a személyes eltiltás; csak hogy az eltiltó és eltiltott a rendes birák előtt személyesen s ne ügyvéd által legyenek jelen. Mert máskép az ily személyes eltiltásnak nincs helye.

4. §. A mi leginkább a birtoki jogok helytelen és hatalmaskodó letartóztatása miatt szokott lenni; és annak olyan, sőt nagyobb ereje van, mint az értesítéssel tett idézésnek. Mert az eltiltott felelni tartozik az eltiltás harmadik napján. Ha pedig nem akar felelni, ámbár akkor főbenjáró vagy más ítélet ellene nem hozatik, mindazáltal ha az eltiltót egy egész esztendő elforgása alatt törvényesen perbe nem hivatja, vagy ha hivatja is, de a bíró ugy találja, hogy azon javakat és birtoki jogokat, melyek iránt azon személyes eltiltás tétetett, helytelenül tartóztatta vagy tartóztatja le, épen azon módon mint az értesítés által indított ügyben, az eltiltott, főbenjáró, vagy (a perlekedő személyek állapotjához képest) fejkáltsági ítéletben marasztaltatik.

5. §. Ha pedig az eltiltó az ily peres javakat illető minden irományaival bírāja előtt a felelet napján meg nem jelen, vagy levelekkel felkészülve meg nem jelenhet, akkor az eltiltott és bírāja ellenében hat girás királyi bírságban marasztaltatik.

6. §. És ha azon ügyet tovább akarja folytatni,

letevén a hat gira terhet, más perrel lesz szabadsága azt folytatnia.

7. §. És ez igaz, ha az eltiltott a feleletre kitűzött napon törvényt áll s azon eltiltásra legott és közvetlenül felel.

8. §. Midőn pedig az eltiltott vagy perbe idézett előmutatván ott irományait, be tudja bizonyítani, hogy azon javak és birtoki jogok, melyek végett az oly személyes eltiltás történt, igaz czimmel őt illetik: akkor a fölperes vagy eltiltó, tüstént azon javak köz becsüjében*) marasztaltatik.

9. §. Ha pedig az eltiltott a mondott harmad napra nem felel, sem a fölperest az említett egy év elforgása alatt maga ellenébe személyes eltiltás miatt nem idézi: akkor azon eltiltónak, elmulván egy esztendő, az eltiltottat, először egyszerű idézéssel, másodszor pedig értesítés általi törvényes eljárásnál fogva kell maga ellenébe idéztetnie.

10. §. Mely eltiltott s perbe fogott (minthogy felelni, s az említett idézést végrehajtani, és ez által azon eltiltást maga ellen erősödni megengedte) az ügy megvizsgálásának határidején, ha az eltiltás a javaknak hatalmaskodási és helytelen letartóztatását, vagy elfoglalását tárgyazza, és a fölperes bebizonyíthatja, hogy azon peres javak őt erős joggal illették s illetik, azonnal főbenjáró vagy fejjváltsági büntetésben marasztaltatik.

21. C z í m.

A végrehajtásokra küldendő káptalani s conventi bizonyosságokról.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a perbehívásoknak, valamint a javakba és birtoki jogokba igtatások-, ujraigtatások-, határjárások-, megintések- és egyéb akármely birói végrehajtásoknak a királyi vagy nádori

*) I: r. 133. cz.

ember által azon káptalan vagy convent bizonyosságával, mely azon vármegyében*) van, hol a végrehajtás történik, ha pedig egy sines helyben, akkor más közelebbi**) hiteles hely bizonyosságával kell mindenkor történni- s eszközöltetniök.

1. §. Mert másképp leszállittatik az ügy, a fölperes által (ha akarja) újonan kezdendő és megújítandó.

2. §. Kivévé a fejérvári, budai, és bosniai egyházak káptalanainak és a fejérvári keresztes barátok conventjének bizonyosságait, kiknek egész Magyarországon és az alávetett részekben van hatalmuk mindenféle végrehajtásokban eljárni.

3. §. Egyszerű tanuvallatásokat pedig hatalmaskodási tettek iránt, közelebbi más káptalanok és conventek bizonyosságai is hajthatnak végre mindenütt.

22. C í m.

Annak büntetéséről, ki azonegy ügyben királyi embernek és ügyvédnek találtatott.

Tudni való pedig, hogy a királyi vagy nádori ember, ugyanazon ügyben, melyben perbehívást vagy egyéb végrehajtást tett, ügyvéd nem lehet.

1. §. Mert ha valaki azonegy ügyben királyi vagy nádori ember-, s egyszersmind ügyvédnek találtatott: annak ellenében, ki ellen az ügyvéd tisztét viseli vagy viselte, díjában marasztaltatik***) azonnal.

2. §. S oka ez: mert a királyi vagy nádori ember bármely hiteles helynek, tudniillik káptalannak†)

*) 1647 : 102. 1723 : 40.

**) 1536 : 58.

***) Az eredetiben : „convincetur“, a Corpus Jurisban : „convinceretur.“

†) Az eredetiben : „capituli“, a Corpus Jurisban : „capitulis.“

vagy conventnek embere vagy bizonyysága mellett, mint felsőbb birájának képében végrehajtásra kiküldött bíró áll és tekintetik; az ügyvéd pedig fölperes gyanánt nézetik, mert ő ügykereső és vitató, s így nyilvánvaló, hogy bíró és fölperes. Senki pedig azonegy ügyben fölperes- és egyszersmind bíróként meg nem engedtetik, azért díjában méltán elmarasztaltatik.

23. C z í m.

Annak büntetéséről, ki meghalálozottat vagy gyermeket perbe hi, avagy nemest törvény elébe állittat.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha némi perlekedő valamely már meghalálozott s e világból kimuit nemest maga ellenébe perbe hivat, vagy pedig valamely főpap vagy zászlós uraknak avagy ország nemeseinek birtokos és valóságos nemességi czimmal bíró szolgálit perbehíváskor uroknak törvény elébe állittatni meghagyja, vagy másképen is oda állittatja, avagy valamely nemtörvényes koru gyermeket hatalmaskodások iránt maga ellenébe perbe hí: akkor ilyenén fölperes a meghalálozott nemes, és a nemtörvényes koru gyermek s mindenik efféle nemes szolga ellen egyenkénti ötven díju girában (ha ez iránt kifogás-sal ellenvetéssel éltek a fölperes ellen) elmarasztaltatik és elítéltetik azonnal.

1. §. Mert a nemeseket perbe kell híni, és nem törvény elébe állittatni.

2. §. S csak a paraszt vagy földmives és jobbágy állapotú embereket és nemetlen szolgálakat illeti a törvény elébe állittatás, kiket is saját földes uraik és nem a tisztek tartoznak a bíró színe elébe vinni és állítani.

24. Cím.

A zálogos jogok és hitbérek iránt történendő megintésekről; s az innen származó büntetésekről.

A pénz fölvétele, s a zálogos jószággrész visszaeresztése, vagy a hitbérek és jegyajándékok s leánynegyedi jogok s több effélék átvétele iránti megintések, ha a fölperes azt, ki megintendő, feltalálhatja, személyesen; különben pedig lakházából és szokott lakhelyéből történhetnek.

1. §. A perbehívásnak a megintés után azonban nem személyesen, hanem a megintettnek népes örök vagy zálogos birtoki jogaiból, honnan tudniillik a teljesített perbehívás tudtára eshetik, kell történnie.

2. §. Mert különben, ha jobbágya nem volna, illetén nemesi udvarából vagy szokott lakhelyéből is helyesen megintethetik és perbe hivathatik.

3. §. Ha azonban jobbágya vagy jobbágyai volnának: azok által kell történni a perbehívásnak. Mert különben, ha személyesen vagy lakházából hivatott perbe, a fölperest a perbehívott ellenében, ennek díjában kell elmarasztalni és terhelni.

4. §. Hol is tudni való, hogy ha valamely nemes vagy némbér pénzeiknek fölvételére, és a részjószágoknak visszabocsátására, vagy hitbérének és jegyajándékainak átvételére, és meghalálozott férje birtokjogainak visszaadására és visszaeresztésére, az által, kit ezek jogszerűleg illetnek, megintetett, s azon dolgok ilyes megintéskor föl nem vétetvén, s a birtoki jogok vissza nem bocsáttatván, a perbehívás bekövetkezett, és a nekik kijelölt nyolezados vagy rövid törvénykezési határidőre meg nem jelennének, vagy mást nem küldenének: akkor további határidő be nem várattván, a fölperesnek illetén birtoki jogok, minden pénzbeli fizetés nélkül oda adatnak a bíró által, és a perbehívottak jogaikat a jószágok uralmán kívül tartoznak keresni és követelni.

5. §. Sőt azon uzsorás, ki a pénzeket fölvenni, és a zálogos jószágokat és jogokat visszabocsátani vonakodik, közönséges végzeményünk erejénél fogva, azon felül még annyi pénz-összegekben, mennyiben a jogok neki el voltak zálogosítva, az ellenfél részére azonnal elmarasztaltatik.

6. §. És ezt úgy értsd, ha a megintés és perbehívás az által történt, ki a zálogosítást tette, vagy fia avagy atyjafia által, kit tudniillik a zálogos jószágok háramlása nyilván illet; mert a jószágok szomszédainak vagy határosainak kérelmére az érintett büntetés nem szokott bekövetkezni.

7. §. Ha pedig a megintett, s az említett módon hitbére és jegyajándékaira nézve idézett némben megjelen ugyan, de felelésében holmi keresett szín alatt ügyének más törvényszakasza halasztását kieszközli, hogy időközben a jószágoknak jövedelmeit húzhassa, és azután ezen törvényszakasza felelését jó móddal be nem bizonyíthatja: akkor hitbérét és jegyajándékait, csalárdsága és puszta kifogása miatt (mivel tudomásilag számos némberek gyámgyermekük jószágait efféle alaptalan kifogások által tönkre juttatták) legottan egészen elveszti; és a fölperesnek a jószágok és birtoki jogok, a hitbér minden fizetése nélkül visszaadandók és ígdatandók.*)

25. Czim.

A perbehívó levélnek „per függőben léte“ záradékáról, és ennek erejéről.

Továbbá a perbehívásoknak ezen záradékára nézve: „a per függőben léte (ha köztük, tudniillik a perbehívó és hívott között, per folya) ellent nem állván“ tudni kell: hogy a patvarkodás dolgának kike-

*) Az eredetiben: „restatui,“ a Corpus Jurisban: „restitui.“

rülése végett, mely patvarkodás az ügyeknek kétszeri és néha jóval többszöri indításából és folytatásából szokott leginkább keletkezni, ezen záradékot a perbehívásban is szokás kitenni.

1. §. Hogy, midőn a fölperes a vádlottal vagy alperessel némi tárgyakra nézve perben áll, s per közben valamelyik fél bármi hatalmaskodással a másik által sértetik, vagy másképen perlekedni kényszerítetik, s ennél fogva újra per támasztatik, az előbb indított és ezélba vett ügynek az új idézés valahogy ne ártson, vagy valamely teher vagy súly a fölperesre, avagy viszont, ne származzék.

2. §. És ezen záradék az első idéző levélbe szokott igtattatni; mivel az ügyek folyamatából származó második vagy harmadik idéző levélben az nem szükséges.

26. C z í m.

A perbehívásban három tárgyat kell világosan kijelölni.

Továbbá minden perbehívásban és keresetlevélben, kiváltképen a hatalmaskodások iránt történendőben, hármat kell világosan kijelölni.

1. §. Először a személyt, ki által és ki ellen a panasz vagy kereset előadatik.

2. §. Másodszor az időt vagy időhatárt, melyben valaki másnak kárt vagy sérelmet tett és okozott.

3. §. És harmadszor a helyet és vármegyét, hol tudniillik, s melyben ilyenén kár vagy sérelem okoztatott vagy elkövettetett.

4. §. Továbbá, ha a per birtoki jogok elfoglalásának miatta indittatik, szükséges, hogy az elfoglalt jószágrés is jól kijelöltessék.

5. §. Mert ezen feltételek nélkül, a rendes bíró helyes és igazságos ítéletet nem szolgáltatathat a feleknek. Kivált ha a per, a benne állók feleléseihez képest közös tanuvallatásra bocsáttatik. Mely iránti eljárásban

mind az időnek kitétele, mind a helynek és megyének kijelölése, úgy az elkövetett dolognak soros előadása, valamint az elfoglalt jószágok mennyiségének följegyzése is mindenkor szükséges lészen.

27. C z í m.

Mi a közös tanuvallatás? és hány feltétel kívántatik annak tartására?

Továbbá tudni kell, hogy a közös tanuvallatás azon kétségnek, mely a perlekedőknek bíró előtt előforduló feleseléseikből támadott, tanuk bizonyításai által bizonyos felvilágosítása.

1 §. Mely a szomszédok és azon birtoknak határosai által, hol a szóban forgó hatalmaskodás végbevitele történt, s azon megyének, melyben a birtok fekszik, kebelbeli nemesei által, tudniillik azon megye törvényszékének helyén, kivevén ha netalán birtoki jogok vagy földek elfoglaltatása miatt vitattatik az ügy, mert ezen esetben nem mindig a szék helyén, hanem a peres föld színén *) szokott gyakran történni és tartatni.

2. §. Hogy pedig minden közös tanuvallatás jó és igazságos módon tartathassék, öt feltétel veendő figyelembe; tudniillik: szabadság, kor, mód, állapot, és hitletétel.

3. §. Először (mondom) kívántatik szabadság. hogy mindenik tanu szabadon, félelem nélkül, önként s nem erőszakoltatással, hanem csupán törvényes megkeresésnél fogva tegyen az igazságról bizonytságot, hogy a jog fegyver közt hallgatni ne láttassék.

4. §. Másodszor kellékeztetik a kor: hogy a tanu oly kora legyen, miszerint a történt dolgoknak, melyek iránt kérdeztetik, emlékezetével birjon s azokra visszaeszméljen; mert olvastam közös tanuvallatások

*) A Corpus Jurisban levő „etiam“ nincs az eredetiben.

bejelentett soraiban, s nem csak olvastam, hanem láttam is, hogy sokan ajándékkal és kedvezéssel megvesztegettetvén, még alig tölték tizenhat, legfőlebb huszadik éveiket, és mintegy huszonötödik évben azelőtt elkövetett és történt dolgokról tudomásképen állhatatosan, mintha azoknál jelen voltak volna, vallo mást és bizonytságot tettek. És minthogy az ország rendes biráinak elébe ezen vallatásbeli tanukat személyesen állítani és bemutatni nem szokás, hanem csak királyi vagy nádori, s káptalani és conventbeli e végett kiküldendett emberek által szoktak az ily tanukikérdezések történni: ezért kötelesek azok szorgalmasan mind a tanuk korára, mind a történt dolgok idejére felügyelni s arról igaz tudósítást tenni.

5. §. Harmadszor szükséges a mód: hogy a tanu a véghezvitt dolognak, melyről kérdeztetik, módja felől világosan és nyilván vallja meg, vajjon tudomás vagy hallomás szerint ismeri-e a dolgot és ügy érdemét? vagy talán annak szájából, ki a tettet (melyről szó van) elkövette, hallá ennek sorát? mert pusztá hallomásnak nem szoktak és nem kell helyt adni. De fájdalom! sokan e jelen időben, midőn már erőt vőn a gonoszság, s nem csak meghült, hanem ki is aludt sokak szeretete, nem azon renddel s módon adnak tanubizonytságot, mint előtők van tudva, hanem a föl- vagy alperesnek, ki által tudniillik felszólittattak, kénye s akarata szerint beszennyezett s fertőztetett lelki ismerettel. S hogy ez úgy történik, én magam szemléltem.

6. §. Negyedszer figyelmezní kell a tanuk állapotára: vajjon tudniillik nemes vagy paraszt teszen-e az igazságról tanubizonytságot? mert a paraszt bizonytságtétele (kivevén a főpap és zászlós urak s más országos nemesek tisztjeit, kik amazok személyében a szomszéd helyeken tisztségeket viselnek, s az ősök szokása szerint e részben, nemesi személyek gyanánt tekintetnek)

nemes személy ellen semmit sem ér *). Hanem ha netalán az ügy érdeme úgy hozván magával, a bíró által világos szóval úgy volt előadva s meghagyva, hogy nemesek s nemnemesek egyaránt hallgattassanak ki. Ez mindazonáltal csak ritkán, s csupán a felek akaratja s megegyezésével szokott történni s megengedtetni.

7. §. Mert parasztokat és pór állapotú embereket mind ajándékokkal mind ijesztésekkel sokkal könnyebben s hamarabb el lehet az igazság ösvényéről tántorítani mint nemeseket.

8. §. Különben is illetlennek s helytelennek látszik, hogy nemes mint előbbkelő, alábbvalónak, tudniillik parasztnak tanubizonysága által főbenjáró ítéleti büntetésre avagy másképen is elmarasztaltassék, a mint azon dolog iránt ez országnak régi és jóváhagyott szokása majd minden bírák- és ügyvédeknel ismeretes és nyilvános.

9. §. Ötödször és utoljára közös tanuvallatás tartásában kívántatik a hit letétele.

10. §. A melyet jóllehet mindjárt eleinte ki kell a tanuktól venni, s az előadott feltételek közt is első helyet kell foglalnia : minthogy mindazáltal ezen feltétel nagyon köztudomásu s nyilvános, és a bíráknak a közös tanuvallatás felől készítendő ítéőleveleikben is mindig világosan följegyeztetik, különben is minden közös tanuvallatás hitletétel által fejeztetik be (mint alább nyilván elő fog adatni); azért azt utolsó helyre tettem.

28. C z í m.

Miképen kell közös tanuvallatásban a tanukat kikérdezni? És azoknak büntetéséről, kik tanubizonyságtételre hivatván megjelenni vonakodnak.

Szükséges tehát, hogy mindenik tanu, mielőtt vallana, hitet tegyen le az iránt : miszerint minden fé-

*) 1729 : 26.

lelnet, gyűlölséget, kedvezést, szeretetet s perlekedők jutalmazását félretévén s mellőzván, a valóságot el nem titkolandja, a hamisságot igaznak, az igazságot hamisnak nem állítandja; hanem mint a dolog, melyről kikérdeztetik, előtte ismeretes, vagy tudva levő, igazán nyilvánítandja.

1. §. És hogy valaki az ily tanuzás és igazságmondás alól, talán a másik fél kedvezése által csábítva, vagy ajándéka által megvesztegetve, vagy félelemtől illetve, avagy belső gyűlölségtől ösztönözve, magát el ne vonhassa s el ne rejthesse, mind közönséges végzemenyünk erejénél, mind régi, és hosszú ideig gyakorlott szokásnál fogva, azon megyének, hol a közös tanuvallatás eszközöltetik és véghezvitetik, ispánja vagy alispánja, a rendes bíró ítélőlevelénél, vagy másnál fogva is, mely azon dolog iránt parancsolólag keletkezendik, megkerestetvén, azon megye bármely nemeseit ugyanazon ispán vagy alispán által azokon, kik megintetvén és kerestetvén az ily tanuzáson jelenlenni, s ott az igazságról tanubizonyságot tenni nem akarnak, legott és elengedhetlenül megveendő, tizenhat nehéz girányi büntetés alatt, minden girát négy forintjával vagy négyszáz denárjával számítva, azon tanuzásra és közös tanuvallatás végrehajtására meghíni és összegyűjteni teljes hatalmu tehetséggel bír.

29. C z í m.

Hogy a tanuk nevei két okból szoktak a tudósító levélbe iratni.

A tanuknak pedig vezeték- és keresztnéveit, s ki volt közülök szomszéd és ki volt határostárs, avagy megyebeli, a közös tanuvallatástartásáról szóló káptalani vagy conventi tudósítványokban mindenkor ki kell írni. És ezt két okból.

1. §. Elsőben, mivel két vagy három szomszéd és határos tanubizonyságai a törvényszéken többet érnek és nyomnak, mint megyebeli húsz nemesekéi, minthogy

közelségnél fogva igazabban s jobban tudhatják az ügy érdemét és történt dolog sorát, mint a megyebeli nemesek.

2. §. Másodszor, hogy a tanuk nevei s bizonyágtételei nyilváníttatván és megíratván *), akármelyik perlekedő fél a neki szükséges kifogásokat vagy hamis esküvés, vagy csalfa bizonyágtétel, vagy böcstelenség, vagy az életkor iránt, kik ellen akarja és helyesen teheti, megtehesse s előgördíthesse.

3. §. Hogy kiváltképen a hamis esküvés, ha nem talán a tanuzásban valaki által (a mi már gyakran meg szokott történni) elkövettetett volna, büntetlenül ne maradjon. Mert a böles mondásaként : a hamis tanu büntetlenül nem marad, a ki mind Isten ellen sulyosan vétkezik, megtagadván annak igazságát, mind ember-társát károsítja, őt hamis bizonyágtétellel megcsalván.

30. C z í m.

A hamis esküről, és ugynevezett ludasok büntetéséről.

A honnét isteni és emberi igazságos ítélet szerint, minden hitszegő és hamis esküvő (kit közönséges szóval ludasnak hívunk) keményen büntetendő.

1. §. Mert (mihelyest hamis esküvésben elmarasztaltatott) valamennyi birtoki jogait s minden ingó javait, akárhol találtassanak s akármi néven neveztesse nek, elveszti.

2. §. Sőt javainak tulajdonosságától is megfosztatik és örökre elesik.

3. §. És nem csak ezekből vetköztettetik ki, hanem személyében is (elvesztvén az emberiség becsét) oly gyalázattal illetetik, hogy más keresztyén hivek között, mintegy az emberiségtől száműzetvén és kirekesztetvén, különbféle színű ruhákba öltözve, kender-

*) Az eredetiben „et conscriptis“, hiányzik a Corpus Jurisban.

kötéllel övezve, mezitláb és hajadon fővel járni kényszerítették.

4. §. Törvényszéken pedig ő senki ellen nem kereskedhetik, ő ellene azonban mindenki törvénykezhetik.

5. §. S ezt értsd az ország szent koronájának hatóságára nézve, és ha fejedelmünk ellen történik. Mert a fölperes ellenében csak díjában és feje váltságában, mely kétszáz forintot teszen, szokott a hamis esküvő és hitszegő elmarasztaltatni.

6. §. Holott tudni kell : hogy hamis esküvést két módon lehet elkövetni. Egyik módon annak mondatik : a nem tilos eskü megszegése, midőn tudniillik, valaki esküjénél fogva igéri másnak, hogy ezt s amazt adandja vagy teendi, és aztán ezen ígéretét megszegi. S ezen esetben az előadott beestelenség és javak elvesztése nem mindenkor következik. Mert súlyos betegség, és utak viszontagságai, s idők zivatarai miatt az ígérő gyakran kimentetik azok alól; mindazáltal mégis ígéretének teljesítésére s megtartására szoríttatik. *)

7. §. Másik módon hamis esküvésnek mondatik : az esküvel erősített, és más valaki jogainak sérelmére s veszélyeztetésére gonosz indulatból elkövetett hazudság. S ezen módon a ludasoknak előadott büntetése mindig megítéltetik és kimondatik.

31. C z í m.

Hogy a közös tanuvallatás tartása kétszer meg nem engedtetik.

Figyelembe kell pedig venni, hogy midőn közös tanuvallatás mindkét fél által, nyilvánságos háborítás nem jövén közbe, már egyszer tartatott, akkor azon ügyet a másik fél kérésére ugyanazon közös tanuvallatás alá másodszor bocsátni nem kell, mint némelyek

*) Sz. István II. könyv. 45. fejezet.

különbféle kikeresett ellenvetések és színek alatt azt megtétetni s engedtetni gyakran törekednek.

1. §. A közös tanuvallatás eszközlését és háborítását is tárgyazó egyéb záradékok pedig közönséges végzeményeinkben *) nyilván és világosan megírva vannak.

32. C z í m.

A közös tanuvallatás után vagy előbb is mimódon ítéltetnek meg a hitletételek a perlekedőknek ?

Tudni kell továbbá, hogy minden közös tanuvallatás hitletétel által fejeztetik be.

1. §. Mert ha a fölperes szándéklatát, panaszát és keresetét elegendő tanubizonysággal, azaz hat szomszédnak, ugyanannyi határosnak és tizenkét megyebeli nemesnek bizonyságtételével bebizonyítja, vagy ha épen annyi szomszédot és határost nem kaphatna, mindazáltal megyebeliek tanubizonyságával a hiányt helyesen pótolja; és **) az alperes bizonyítani nem tudna, vagy ha ***) kevésbé bizonyítna is : akkor a fölperes az alperes fejére, tudniillik díja szerint, nemes személyekkel ötvened magával a hitet leteendi.

2. §. Ha pedig keresetét és feleletét mindkét fél elegendőleg igazolja, akkor az eskü letétele, a fölperes által ítélethozás alkalmával (midőn az ügy ily közös tanuvallatásra bocsáttaték) előadott és mutatott tanuvallatási levelekhez képest a panaszlottnak vagy alperesnek ítéltetik, olyképen, hogy ha hármassal vallatási levél mutattatott elő, akkor a panaszlott ötvened, ha kettes, huszonötöd, ha csak egy, tizenketted magával nemes emberekkel teendi le a hitet, és magát a fölperes panasza s keresete alól kitisztítandja.

*) Máty. VI. 14.

**) A Corpus Jurisban levő „si“, nincs az eredetiben.

***) Az eredetiben : „si etiam“, a Corpus Jurisban : „etiam.“

3. §. Midőn azonban a tanuzás az alperes részéről kedvezőbben történt s eszközöltetett mint a fölpereséről, hanem a fölperes is bizonyít valamennyire : akkor a panaszlott hármias vallatási levélhez képest huszonöt, ketteshez tizenkét, egyhez hat nemes kezének illesztésével teendi le az esküt, s magát a fölperes követelése alól kimentendi.

4. §. Hogy ha pedig tanuzásában a fölperes mindenképen megfogyatkoznék, vagy talán közös tanuvalatást nem is eszközöltött : akkor a panaszlottat a fölperes megtámadása alól egyszerűen föl kell oldozni.

5. §. Viszont ha az alperes ilyetén közös tanuvalatást tétetni elmulasztott, vagy tétetett ugyan, de részére semmi tanubizonyságot nem nyerhetett : akkor mindjárt az eldöntő ítéletet annál fogva a panaszlott ellen kell a bírónak kimondania. S valamennyi többi perbehívásokban is ézt kell tartani és tenni.

6. §. Hogy ha a fölperes hármias vallatási levelet mutat elő, és a panaszlott az ellene terjesztetteket pusztán tagadja, ötvened magával nemes személyekkel teendi le a hitet. S ezen felül ha birtoki jogok elfoglalása tárgyában indittatott az ügy, a fölperes az elfoglalt javakat magának azonnal visszaszerzendí.

7. §. Ha azonban tagadja és közös tanuvallatás előbocsátásával is kívánja magát kimenteni ; a fölperes pedig azon közös tanuvallatást el nem fogadja : akkor az alperes csak huszonötöd magával nemes személyekkel tisztítandja magát, s ehhez aránylag szállván az alsóbbakra, hogy tudniillik kettes vallatási levelek ellen tizenkettő, egy ellen pedig harmad magával nemes személyekkel teendi le a hitet. Mert azon egy is erőnélküli, ha a fölperes a közös tanuvallatást elfogadni nem akarja.

8. §. Továbbá midőn az alperes a felelet első határidejében a fölperesnek, az ország szokása szerint, fejére leteendő esküje alá adja magát, s a fölperes ezt

elfogadni nem akarja : akkor az alperes, nemes személyekkel csak harmad magával köteles (habár hármassal) a fölperes részéről) a hitet letenni.

9. §. Ha azonban egyedül a fölperesnek, azaz csupán saját személyében leteendő esküje alá adta az alperes magát, s a fölperes ezt is vonakodik elfogadni : a panaszlott tüstént feloldozandó.

10. §. Más apróbb ügyekben pedig, hol a fölperes semmi vallatási levelet nem mutatott elő, a panaszlott mindig harmad magával nemes személyekkel ; adósság vagy kölesön tárgyában pedig, midőn a fölperes semmi bizonyító oklevelet elő nem adhat, a panaszlott vagy alperes egyedül ön személyében teendi le a hitet.

11. §. Midőn pedig adósság vagy kölesön, avagy más elveszett pénz dolgában hozatott ugyan bizonyosság, de a somma mennyiségéről próba nem adathatik elő, akkor pénzt a fölperes eskünél fogva, tudniillik giráját, mely négy forintot teszen, egy nemes esküjénél fogva szerzendő vissza.

12. §. Ugyanis a földmivelő és paraszt embernek, csak száz denárt tevő egy forintig van képessége esküdni ; mi nemesek ügyeiben nem szokott megengedtetni.

33. C z í m.

Vajjon a nemes esküje paraszt mellett és viszont, a károk megtérítésében érvényes-e?

A honnan kérdés : vajjon a nemesnek, károk vagy adósságok megtérítettése végett paraszt és nemes mellett letett esküje tekintetik-e oly foganatosnak és erősnek, milyennek a nemes mellett ; vagy csupán paraszti eskü erejéig terjed ?

1. §. És viszont : vajjon valamely nemes a parasztok által képességekhez képest leteendő esküvel saját kárait vagy adósságait megtéríttetheti-e ?

2. §. Felelet : hogy a nemes esküje, akár nemes, akár nemnemes mellett tétetik le, érvényes, és mindig egyenlő foganatu és erejű, csak hogy helyesen és törvényesen tétessék le. Mert a helyesen történt hitletételből böestelenség nem származik ; s ez által, nemesi méltóságáról tudnivalókép egy nemes sem mond le.

3 §. Azonban , a nemnemes és paraszt mint alábbvaló esküje, nemes mint fölebbvaló mellett és ellen semmit sem ér, s nem is engedtetik meg ; bár a nemes, nemnemes ellen, s nemnemesekkel esküdhetik is.

4. §. És a paraszt is, az általa, nemes ellen, talán adósságok vagy más hasonló dolgok iránt támasztott ügyben, vele hasonló nemetlenekkel a bíró határozása szerint hitletételi képességgel bír : azonban nemesek ügyeiben szabandó és leteendő esküvések felől mindenkör a föntebbi módon kell vélekedni.

34. C z í m.

A levélneműek dolgában határozandó és szabandó hitletételekről.

Figyelembe kell aztán venni, hogy levelek és irományok dolgában, melyeket valaki elrejtett, vagy más képen valaki kezénél tart, panaszlottra és alperesre súlyosb tisztitkozás szabatik mint más hatalmaskodásokban. *)

1. §. Mert habár a fölperes csak egy, vagy legfölebb két vallatási levelet mutatna is elő ezen tárgyra nézve, ötvened ; ha pedig egyet sem mutatna elő, hanem csupán szóbeli pusztá előadással vagy törvényes megintéssel állitná, hogy valaki a leveleket magánál tartja, mégis huszonötöd magával nemesekkel leteendő eskü itéltetik a panaszlottnak.

2. §. A ki ha **) ilyenén eskü letételében megfo-

*) 1622 : 14, 75. 1659 : 43. Rokonok közt I. rész 38. szám.

**) Az eredetiben levő „si“, hiányzik a Corpus Jurisban.

gyatkozott, akkor azon javakra és birtoki jogokra nézve, melyekről szóló levelek iránt hitet nem tehetett, védőnek és szavatolónak nyilvánittatik, s a fölperest és örököseit azon birtoki jogok uralmában, akármely perlekedők és törvényes megtámadók ellen mindenkor megtartani köteleztetik. *)

3. §. Azonban a perbehívó levelekben, azon levélneműeket, melyek s minők legyenek, nyilván ki kell jelölni; nehogy a fölperes a perbehívásban csalárdsággal éljen.

4. §. És ezt akkor, midőn nem említi, hogy valamely birtoki jogainak dolgát tárgyazó s illető valamennyi levelei s irományai a panaszlottnál vannak; mert ezen esetben nem szükség a levelek számát vagy minőségét, hanem csak az illetén birtoki jogok neveit s fekvését írni le. Mert a hol mindent vagy valamennyit említ, ott egyet sem veszen ki.

5. §. És ha valamennyit említ, vigyázzon a fölperes, nehogy azután illetén birtoki jogok dolgát illető valamely levelet előhozzon vagy előmutattasson: mert ezen esetben legott patvarkodás tetteben marasztaltatandik.

6. §. Tudni kell még, hogy ha vérszerinti vagy másképen osztozatlan több firokonok vannak, kik nőágbeliek ellen vitató törvényszéken (mint többnyire történik) leveleket s irományokat hoznának és mutatnának elő, akkor nem egyen-egyen minden fivérnek, hanem csak az idősbnak, a kire tartozik tudniillik mind a levelek gondviselete, mind az ügyek vitele, kell ötvened kezével, azaz ötvened magával nemes személyekkel az esküt oda itélni.

*) 1622 : 14.

35. C z í m.

Mely esetben kell az együtt-esküvőknek neveit följegyezni?

Észbe kell azt is venni, hogy hitletételnél négy esetben, tudniillik : a származási rendek bizonyításának, aztán leveleknek és irományoknak, továbbá határjárásoknak tárgyában, ugy szinte valakiknek fejére történendő- és teljesítendőnél, az együtt-esküvőknek neveit a tudósító levélben mindig fel kell írni s kijelenteni.

1. §. Hogy bebizonyuljon, miszerint valóságos nemesekkel s a bíró meghagyása szerint tétetett le az eskü.

2. §. Egyéb hitletételeknél pedig az eskütársak neveit nem szükségesképen kell följegyezni.

36. C z í m.

Annak büntetéséről, a ki mást nemetlennel, vagy böcstelennel mondott. És az esküvéseknek többféle kimeneteleiről.

Továbbá, ha valaki az együtt-esküvők vagy valamelyikök ellen a négy előbocsátott esetben kifogásokat tenne, hogy az együtt-esküvő vagy nem valóságos nemes, és igazi nemesi czimmal nem élne, vagy böcstelennel és hamis esküvőnek tartatnék : akkor annak mint fölperesnek, nemességének nyilvánítása és igazolása, vagy böcstelenségének elhárítása végett, csak egyetlen törvényszéki határidőszakot kell tűzni és rendelni.

1. §. Melyen ha valóságos nemességét okleveles gyámitással és hogy becsületes állapotú ember, másféle hihető bizonyítvánnyal is meg tudja mutatni : akkor a panaszlott, ki a kifogást tette, azon együtt-esküvőnek, ki ellen kifogást tőn, kétszáz arany forintot tevő, s magának az együtt-esküvőnek fizetendő díjában azonnal elmarasztaltatik és sujtoltatik.

2. §. Melyek iránt, a rendes bíró, ki előtt ilyenén

ügy tárgyalatik, a kifogástevőnek ingó javaiból, és ha szükséges, bárhol fekvő birtoki jogaiból, azon együtt-esküvőnek legott és haladék nélkül elégtételt adni köteles.

3. §. Ha pedig az előbocsátott bizonyításban vesztes lőn, akkor a kifogástevő maga részére nyerendi meg az ügyet.

4. §. Olyképen, hogy ha alperes volt : fejét megmentendi, s a fölperes keresete alól megszabadul ; ha pedig fölperes volt : az alperes neki azon javakban, melyeknek leveleit elrejtette s vissza nem adta, örökre védője (mint az imént előadatott) leszen ; vagy ha hátszélek iránt vitattatott az ügy : amaz a peres földet örökre magáévá teszi. Ha pedig a származási rend bizonyításában volt vesztes : a birtoki jogokat, melyek iránt a kereset volt, elveszti, és viszont.

5. §. A többi ügyekben *) és esetekben pedig, ha a fölperes lőn hit letételében vesztes : kérelmétől s keresetétől elesik. Ha pedig a panaszlott fogyatkozott meg : akkor a fölperes által ellene intézett kérelemben s keresetben elmarasztaltatik, és ellene a bíró által azonnal ítélet hozatik.

37. C z í m.

Az időközben elhalt atyának esküje mimódon száll fiára vagy firokonára ?

Azt sem kell mellőzni, hogy ha valamely föl-, vagy alperes, kinek tudniillik valamely hit letétele ítéltetett volna oda, ezen hitletétel határideje előtt e világból elköltöznék úgy, hogy talán viselős feleséget hagyott maga után : akkor a hitletétel, ha előbb született fiai vannak, a legidősb fiúra : azok nem létében, születendő fiára (mert az asszony születésének idejét be kell várni),

*) Az eredetiben levő „causis“, hiányzik a Corpus Jurisban.

különben pedig, ha nem fiú, de leány születnék, az elhunytanak közelebbi firokonára, a kire tudniillik birtoki jogai háramlanak, szálland.

1. §. S bírāja által a fiúnak vagy firoknak, a hitletételre ujonnan határidő adatik, a mikor azt azon fiú vagy firokon letenni köteles leszen.

2. §. És ha a fiú vagy firokon még gyöngé s hitletételre nem alkalmas korban volna : bírāja által a hitletétel egész azon időkorig halasztassék, melyben, törvényes kora elérkeztével az eskü helyesen s kellőleg letétethetik.

3. §. A vérszerinti s osztozatlan firokonokról is ugyanazt kell tartani : hogy egyik közülök időközben elhalálozván, az elhalt esküjének letétele a másakra háramlik.

38. C z í m.

Vajjon az együtt-esküvők egyike ugyanazon ügyben esküjével több személyeket fölmenthet-e ?

Továbbá kérdés : hogy ha ugyanazon egy keresetben több alperesek volnának, és a rendes bíró által mindenikének, különböző időben és helyen teljesítendő hitletétel (mint gyakran a hely távolsága, s a dolog és idő körülményei miatt meg szokott történni) ítéltetnék oda, és egy az együtt-esküvők közül az első határidőn egyik alperes mellett hitet tenne le : vajjon azon ügyben, s azon kereset iránt tehetne-e más panaszlott vagy alperes mellett is más időben s helyen hitet annak fölmentése végett?

1. §. Mondd, hogy nem ; mivel egy személy vagy egy együtt-esküvő, egy személynél többet ugyanazon egy keresetben nem szabadithat és menthet föl.

2. §. Mert ha hitet tehetne és több személyt menthetne föl : valamennyi panaszlott és gonosztevő igen könnyen felszabadithatná magát a panaszló megtámadása alól. Mert a pénzen is fogadott ember ma egyet, holnap

mást, harmad nap harmadikat és így tovább tisztitna ki esküjével.

3. §. A honnét ha valamikor, ily együtt-esküvő két személy mellett tenne le hitet egymásután : akkor az, ki mellett másodszor esküdött, a fölperes követelésében s keresetében ezennel elmarasztaltatik, mert annak hitletétele ennél fogva elégtelennek nyilvánittatik.

39. C z í m.

Hogy fejdelmünk sem föbenjáró ítélet alá nem eshetik, sem hitet valaki ellen önmaga letenni, sem jogait előmutatni nem köteles.

Továbbad észbe kell venni, hogy a királyi felség ezen ország nádor-ispánja előtt minden panaszlóknak és perlekedőknek ugyan törvényt állani és ügyeinek igazgatója által felelni köteles :

1. §. Mindazáltal föbenjáró vagy fejjváltsági ítéletben, avagy javai elvesztésében elmarasztaltatni nem szokott. Hanem a tisztjei *) avagy jobbágysai által akárkinek okozott károkat tartozik csak megtéríteni.

2. §. Ha pedig valamikor földekre nézve határjárásban és igazításban, vagy más dolgok avagy hatalmaskodások iránt hitletétel itéltetik neki : akkor a királyi ügyek igazgatója köteleztetik ő felsége személyében, azt a nádor határozata szerint letenni.

3. §. Leveleket és irományokat is akármely javakra és birtoki jogokra nézve, melyek az ország szent koronájának hatáságára bármely czim alatt szállottakul állíttatnak, előadni és mutatni soha sem tartozik.

40. C z í m.

A főpap és zászlós urak s apátok és püspöksüveges prépostok hitletételének módjáról.

Tudni kell pedig, hogy minden főpap és hivatalbeli báró s apát, és püspöksüveget s gyűrűt viselő pré-

*) 1556 : 37.

post, méltósága tekintetéből tiz nemes személy helyett esküdhetik.

1. §. A főpap s apát és prépost azonban, székes egyházukban, lelkiösmeretök tisztaságára, a bíró által kijelölendett valamely káptalan vagy convent bizony-sága előtt, többi eskütársaik pedig, ugy szinte minden zászlós urak s nemesek, Istennek tartozó hitökre, a bíró által e végre kitüzött helyen tartoznak esküjök-et letenni.

2. §. S ennél fogva a főpap és zászlós urak, s apátok és püspöksüveges prépostok díjai is négyszáz forintot tevő száz giráig terjednek.

41. C z í m.

Mi a szemügyre vétel, s mimódon kell véghezvitetni?

Továbbá, megirván a közös tanuvallást és innen eredő hitletételt, hátra van már most röviden a szem-ügyre vételről szólni és értekezni.

1. §. A szemügyre vétel pedig valamely birtoki jogok erőszakos elfoglalója azok uralmában létezésének szemmel látható megmutatása.

2. §. Mely épen azon módon mint a közös tanu-vallatás, tudniillik az elfoglalt jogok és javak szomszédai, s határosainak, és azon megyében, hol a javak helyezvék, keblezett nemeseknek öszvehívása és tanu-ságtétele által szokott véghezvitetni.

3. §. Azon kívül, hogy a fölperesnek szemmel látás hitelével és látható megmutatással kell a királyi vagy nádori s káptalani vagy conventi embereknek be-bizonyítani, miszerint a panaszlott vagy alperes a hely-telenül elfoglalt javak uralmában vagyon, és szomszédok s határosok és megyebeli nemesek tanuzásával megerősítne *).

*) Ulászló V. 5. Mátyás VI. 16.

4. §. Ezen szemmel s látással való vizsgálat és megmutatás után pedig azon szomszédok és határosok és megyebeli nemesek tanuzásának többnyire a törvénszék helyén (miként közös tanuvallatáson) és gyakorta a peres és elfoglalt birtoki jogok helyszínén, a mint tudniük az ügy érdeme kívánja, kell történnie és véghezvitetnie.

5. §. Holott tudni kell, hogy a szemügyre vétel (mivel a mi látás által ismertetik meg, az legvalóbb bizonyóságtétellel igazoltatik) sokkal nagyobb foganatu és erejü mint a csupa közös tanuvallatás.

6. §. Mert a mindkét fél által történt közös tanuvallatás véghezvitele után (mint föntebb mondatott) hitletétel következik. Szemügyre vétel után pedig, ha a fölperes, vádját és keresetét szemügyre vétellel is igazolta, s a mondott nemesek tanuzásával elegendőleg megerősítette, akkor a felek bármelyikének a bíró által semmi hitletétel nem határoztatik; hanem legott s közvetlenül a panaszlott ellen főbenjáró vagy fejkváltási ítélet hozatik és mondatik, s az végrehajtással foganatosíttatik.

7. §. Ha azonban a fölperes, bizonyításában megfogyatkozik: hogy e részben is, mint a közös tanuvallatásban a panaszlott eskü letételére köteleztessék, szükséges leszen.

42. C z í m.

Az ítéletek fajai- s különbféleségeiről, és végrehajtásairól.

Minthogy pedig a főbenjáró ítéletről történt említés: ezért az ítéletek határozványáról, fajairól, végrehajtásai- s különbféleségeiről e helyt szólni elhatároztam. *)

1. §. Az ítélet tehát, a mennyiben czélunkra tartozik: a bíró határozata, mely az ügynek és perleke-

*) 1655: 26.

désnek végét szakasztja, és elmarasztalást vagy feloldást foglal magában.

2. §. Melynek jöllehet más értelemben sok jelentései vannak, és felfogása sok módon történik, de mint-hogy czélunkra azon jelentések nem illenek, hallgatással véltem mellőzendőknek.

3. §. Különbözik pedig az ítélet a véleményről abban, hogy az ítélet kétségtelen és szilárd felelet; de a vélemény némi kételkedéssel (jöllehet valószínű okkal) felel. A honnan, ha többféle a vélemény valamely ügyről, ekkor azt kell tartani, mely helyesebb s elmé-
sebb okon alapszik.

4. §. A honnét az ítéletek között némelyek főbenjárók, mások fejeváltságot illetők, mások hűtlenségi vétket tárgyazók, mások pedig egyszerűek, és mások nyelvváltságot vagy patvarkodást jelentők.

5. §. Tehát a főbenjáró ítélet korunkban csupán nemesek házaira rontás, és azoknak megölése, verése, sebesítése, és helyes ok nélkül letartóztatása okából, ezeken kívül akármely birtoki jogoknak s tartozóságainak, bármi néven neveztesse, elfoglalása miatt szokott határoztatni és kimondatni.

6. §. S az ily főbenjáró ítélet, csak finembeli, világi s vérségtől idegen személyeket illet és sujtol. Mert egyházi, ugy szinte asszony- és nőnembeli személyek, s vérség szerinti rokonok között és ellen, főbenjáró ítélet (kivéven az alább előadandó eseteket) nem határoztatik s nem is mondatik. Hanem csak (az ország régi szokása szerint) fejeváltságot illető ítélet hozatik és nyilvánittatik. Mindazáltal különböző személyek tekintetéből különböző módon, mint alább ki fog világítani. *)

*) I: 14, 16, 20, 49. II: 43, 44, 46, 47, 57, 65, 75. stb.

43. C z í m.

A főbenjáró ítélet mimódon különbözik a fejkáltsági büntetéstől?

A fejkáltsági ítélet pedig csak abban különbözik a főbenjárótól *), hogy fejkáltsági ítélet hozatala által a vétkest és elmarasztaltat, ki ellen az kimondatott, vagy meg nem jelenése miatt kiadatott, annak erejénél fogva személyében letartóztatni s befogni és lenyakasztatni s így büntetni nem lehet.

1. §. Mindazáltal épen oly módon s rendben, mint főbenjáró ítélet által, minden javait s akárminő birtoki jogait, ugy szinte valamennyi ingó vagyonait, melyek őt sajátlag s egyedül illetik, bármely néven neveztessenek s bármely minőségűek **) s neműek legyenek (melyek két részben a bíró, egy harmad részben pedig a fölperes részére fognak igttatással és elfoglalással adatni, s a birtoki jogok kiváltásának idejéig zálog czím alatt, értékök s köz becsűjök szerint biratni) legottan elveszti.

2. §. Ezen kívül a fejkáltságot, vagyis díját ***) ugymint a főpap és zászlós ur négyszáz, a nemes pedig kétszáz forintot tartozik csupán a fölperes részére fizetni. †)

3. §. Elsőben s mindenek előtt köteles a bíró az elítélt- s marasztaltnak ingó javaiból, ha volnának, ha pedig ninesenek és szükséges, birtoki jogaiból azon díjra nézve tenni eleget, s azután ingó vagyonai- s javainak és birtoki jogainak megmaradott részét a bíró s fölperes között, kik azokat (mint elébb mondatott) a kiváltás idejéig birandják, fel- és három részre osztani,

*) 1655 : 26.

**) Az eredetiben : „maneriei“, a Corpus Jurisban : „materiei.“

***) II : 36, 67. III : 26. 1681 : 31.

†) II. r. 70. vég. §.

az ingó javak hasznukra szabadon kiosztatván s fordítottatván.

4. §. Ezenkívül a némberek és asszonyok ily ítélet által nem csak birtoki jogaikat s ingóságaikat, hanem hitbéreiket s negyedjogaikat is elvesztik.

5. §. Azonban tudni kell, hogy asszonyok és némberek ellen is oly esetben, midőn valamelyikök férjét vagy szüléit avagy magzatjait gonoszul megöli vagy öleti, (minthogy az ily eset hűtlenségi vétekre tartozik) főbenjáró ítéletet kell hozni és kimondani, épen ugy mint férfi személy ellen.

44. C z í m.

Azon esetekről, melyekben egyházi személyek ellen is főbenjáró ítélet hozatik.

Tudni kell továbbá, hogy három esetben a lelki és egyházi személyek ellen is főbenjáró ítélet mondatik, melynél fogva östől maradt vagyonaik és javadalmaik elvesztésén felül, fejvesztési büntetés is határozatik és következik.

1. §. Első eset, ha valamelyikök felségsértési bünt követett el.

2. §. Második, ha világos hűtlenségi vétekbe esett.

3. §. Harmadik, ha valamelyik szándékos és eltökélett gyilkosságot és rablást vitt vagy vitetett véghez.

4. §. Mely miatt (rendvesztés előbocsátása után) fejtétellel bünhesztendő.

5. §. Mely esetekben ugyan, noha az egyháznak javait, melyekben előljárók, el nem vesztik, mindazáltal magán és külön, östől maradt vagyonaikat s birtoki jogaikat ha vannak, ezenfelül minden egyházi javadalmaikat, melyekkel birnak, el szokták veszteni.

6. §. De a harmadik esetben, tudniillik eltökélett gyilkosság- és rablásban östől maradt javaik tulajdonosságát s örökségét, ha osztályos rokonaik vannak,

kikre azok örökölési jogon néznek, el nem vesztik. Minthogy ezen esetben fejtet fejjel forbatlani elegendo.

7. §. Egyeb ügyekben s esetekben pedig a lelki s egyházi személy világi ellen, s viszont világi személy lelki ellen egyenlő büntetés és teher, tudniilik fejjált-ság, vagy díj, és károk megtérítése alá kerül. Melyekre nézve a bíró a fölperesnek s kárvallottnak (a föntebb *) előadott mód szerint) elégtételt szolgáltatni köteles.

8. §. S ezen szokás leginkább dicsőült fenséges Albert fejedelem ur, Rómaiak s Magyarország királya, Ausztria hercege közönséges végzeményéből vétetett és eredett **). A mely mostani közönséges végzeményünkben is ***) meg vagyon erősítve és állapítva.

45. C z í m.

Egyházi személyek mimódon térítik vissza az adósságokat és károkat ?

Továbbá, ha egyházi személy, akármely állásu s méltóságú legyen, valamely adósságoknak megfizetésében s visszaadásában marasztaltatott: akkor ellenfelének pénzfizetéssel eleget tenni tartozik.

1. §. S ha ezt tenni nem akarná, vagy nem tudná: akkor az egyháznak bíró által az ellenfél részére (mind azon időközé, míg a javak jövedelmeiből az adósság meg nem térítettetik) adandó, és foglalandó javaiból kell fizetést és elégtételt szolgáltatni.

2. §. Pénz nevezet alatt pedig értetik e helyt: minden arany és ezüst, s akkoron folyó minden vert pénz.

3. §. Midőn pedig fizetésben és kár megtérítésében marasztaltatott: ez esetben ha akarja ingó s el-

*) II. 43.

**) 1439 : 33.

***) Ulászló VII : 32.

adható vagyonokkal, az illetén vagyonok igazi értéke szerint, ellenfelének elégtételt adhat.

4. §. Másképen az egyház javai- s birtoki jogai-
ból, e részben is az ügy bírása, a marasztalt személy
ellenfelének, kellő beigtatás által eleget tenni kötelez-
tetik.

46. C z í m.

*Mimódon kell a káptalan s conventet együtt, és a magán szemé-
lyeket külön elítélni?*

Ismét ha káptalan vagy convent együttes névvel
nagyobb vagy kisebb hatalmaskodás miatt, akármi-
nemű ítéletben elmarasztaltatik: mint egyetlen s egyes
személy terheltetik, s minden külön személyt egyen-
ként elmarasztalni nem kell. Kivévén a föntebb *) elő-
adott eseteket, tudniillik a szándékos és eltökélt
gyilkosságit, s fölségsértésit és hűtlenségit, melyekért
mindenik vétkes (a leirt módon) büntetendő.

1. §. De ha némely káptalanbeli személyek, s
nem az egész testület követ el az egyházak javaiból
valamely hatalmaskodást: akkor magokat a szemé-
lyeket, a testülettől külön, azon helyből, hol az ily
vétséget elkövették, szabadon lehet törvény elébe
híni. **)

2. §. Kiváltképen ha östől maradt javaik nem
volnának: mégis a mondott helyből perbe idéztethet-
nek és hivathatnak, s az ügy érdeméhez képest elle-
nök a bíró ítéletet hozhat és mondhat.

47. C z í m.

Mit kell tenni, ha valamely káptalanbeli személy ítéltetett meg?

Továbbá, ha valamely káptalanbeli személy, kinek
örök és östől maradt javai nincsenek, saját feje vált-

*) II: 44.

**) Az eredetiben e helyütt pont van; és a Corpus Juris-
ban a következő §. elején levő „Et quamvis ea habuerint“ nincs
az eredetiben.

ságában elmarasztaltatandik, vagy kártérítésre ítélte-
tendik, s ingó vagyonai sem találthatnak, kérdés: hon-
nan, s mimódon kell az ellenfélnek elégtételt adni;
minthogy nem a káptalan meghagyásából követte el
a vétket, s következőleg úgy látszik, mintha e miatt a
káptalan jószágához nyulni nem lehetne.

1. §. Felelet: hogy mivel a vétségeket és kihá-
gásokat, melyekből tudniillik a fejeváltság vagy károk
megtérítése eredett, a káptalan kebelében s mintegy
tagjaként követte el, melyeket vagy nem követheten-
dett el, vagy elkövetésökre nem leendett helye, ha ily
javadalomban nem volt volna: ezért azon elmarasztalt
káptalanbeli javadalmából kell a többi káptalanbeliek-
nek a fölperes részére, azon megnyert dolgokra nézve
elégtételt adniok.

48. C z í m.

Az egyházi személyek tisztjei által okozott károknak megtérítéséről.

Továbbá, az egyházi személyeknek minden tiszt-
jeit, akár legyenek lelkiek, akár világiak, bármely ha-
talmaskodások miatt, ha ilyeseket tisztségekőknél fogva
követtek volna el, ugyanazon tisztségekőknél fogva, az
ország más nemeseinek és a tiszteknek módjára sza-
badon megperelni, s törvény elébe híni és idézni lehet.

1. §. S ha a törvényszéken elmarasztaltattak:
mondott tisztségeiknél fogva mind az ellenfélnek, mind
bírájoknak elégtétel fog adatni. *)

2. §. Uraik pedig (ha ilyesek nem megbízásukból
történtek vagy okoztattak) magukat a tisztviselőket
a kellő kiváltság- és elégtételig személyeik letartóz-
tatásával is kényszerithetik **). A mint ez a tisztekről
mostani urunk Ulászló király első végzeményében is
a huszonnegyedik czikkben foglaltatik.

*) Sigm. VI : 6. Ulászló I : 24. 1659 : 33.

**) 1622 : 65.

49. C z í m.

*A főpap, káptalannal együtt vére mimódon, s külön mimódon
kap ítéletet ?*

Továbbá, ha a főpap káptalanjával vagy conventjével együtt hivatott törvényszék elébe; aztán ha a főpap és káptalan vagy convent azon birtoki jogokban, melyekből hatalmaskodások vagy más nemű vétések elkövetése mondatik és követeltetik, osztozatlanokul találtattak: akkor*) a főpapot ezen esetben, káptalanjától vagy conventjétől nem külön, hanem azokkal együtt kell vagy feloldani, vagy elmarasztalni. Mivel káptalanja- vagy conventjével osztozatlansága tekintetéből egy testületnek tartatik.

1. §. Ha azonban úgy taláztatnék, hogy közöttük megosztott birtoki jogokból keletkeztek és követtettek el a vétések: akkor mind a főpap mind a káptalan**) avagy convent külön-külön elmarasztatik.

2. §. Innen van, hogy ha főpap, káptalanjával vagy conventjével együtt hivatik perbe: akkor az osztozottság- vagy osztozatlansághoz képest különbözőleg is leteendő eskü ítéltetik nekik.

3. §. Mert ha a föntebbi módon a főpap, káptalanjával vagy conventjével osztozatlan: akkor maga a főpap tartozik eskütársaival együtt, mind saját mind az egész káptalan vagy convent személyében hitet tenni.

4. §. Ha pedig meg van osztozva: akkor mind a főpap saját eskütársaival, mind az olvasó-, vagy éneklő-, vagy örkanonok, vagy dékán, a káptalan vagy convent személyében szinte saját eskütársaikkal a bíró határozata és ítélete szerint külön-külön tartoznak esküiket letenni.

*) Az eredetiben levő „tunc“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „tunc et praelatus et capitulum“, a Corpus Jurisban: tunc praelatus aut capitulum.“

5. §. S a főpapok alatt ne csak az érsek és püspök urakat értsd, hanem valamennyi apátokat s prépostokat is, mind a világiakat, mind a szerzetbelieket.

50. C z í m.

Az ujonnan választott főpap uraknak évi perhaladékáról.

Továbbá, az egyházak főpapjai, kik paptársaikkal, tudniillik káptalanjok- vagy conventjökkel megosztozván, választásuk napjától fogva a gyámkorukat illető kiváltsággal birnak.

1. §. Kiknek az ország régi törvénye s jóváhagyott szokása szerint szabad s megengedtetik, hogy atyjok idejében indított ügyekben is egy egész év alatt, senki keresetére felelni ne tartozzanak, azért hogy a közben apai jogaikat s leveleiket megvizsgálhassák, számba vehessék, s azután pereik folytatására jó módal ügyelhessenek.

2. §. Azonban ezt birtoki jogoknak s levelek előmutatásának tárgyában értsd.

3. §. Mert hatalmaskodások miatt indított egyéb ügyekben, a hol levelek előmutatására szükség nincsen, ezen engedély semmit sem használ, mely a föntebbi módon, és föntebbi esetekben s ügyekben, még a törvényes korukéiban, azaz tizenégy, maiak szokása szerint pedig tizenkét egész évvel bírókéiban is a fejedelemtől megadatni s a törvényszékeken megtartatni szokott.

4. §. De ha osztozatlan állapotban vannak, akkor az ily engedelem s szabadsági előjog részökre nem szolgálhat.

5. §. Mivel a káptalanok s conventek nagykoruak kiváltságával birnak, s teljes kort azaz huszonnégy egész évest képviselnek mindig, kikre ezen perhaladéki szabadság megtartása nem illeszthető.

6. §. Mert képtelennek látszik, hogy minden apát vagy prépost, avagy olvasó-, ör-, s éneklő-, vagy egy-

szerü kanonok választása után, a rég indított per egy egész év leforgásáig mindig függőben hagyassék, és így néhány évekig eldöntetlenül heverjen s befejezés nélkül maradjon.

51. C z í m.

Hogy az egyházak főpapjai, elődeik vétkei miatt nem marasztaltathatnak.

Továbbá : ha valamely főpap vagy apát, vagy prépost jószág- s birtoki jogaiból hatalmaskodások vagy törvénytelenségek követtetnének el s vitetnének végbe , és a miatt az ily főpap, vagy apát, vagy prépost míg életben volt, a királyi törvényszék elébe nem hivatnék, vagy más akármi módon perbe nem vétetnék : akkor az ő elhunytával utódját az ily hatalmaskodások iránt személyére nézve elítélni és terhelni nem lehet; hanem ő csak azon egyház jobbágysai és szolgálói részéről, kik azon vétkeket elkövették, tartozik a fölperesnek törvényt és igazságot adni és szolgáltatni.

1. §. Minthogy az egyházak jószágait, és birtoki jogait (mint föntebb *) mondatott) senki a főpapok, vagy apátok, vagy prépostok, avagy más egyházi személyek közül is tulajdon kihágásai miatt el nem veszítheti, s magától az egyháztól el nem idegenítheti.

2. §. Hanem ha valamelyikök fejeváltsági ítéletben marasztaltatott, akkor csupán csak a. dija **) és okozott károkra nézve tartozik (a föntebb előadott módon) eleget tenni.

3. §. Utódja tehát, a ki nem örökségi jogon, hanem választás útján következett, elődjének fejeváltságát (mely miatt perbe híva nem volt) szenvedni s megteríteni nem tartozik.

*) II. r. 45. I. §.

**) II. r. 43. czím.

4. §. Miképen a fiak is, az apai vétkek miatt, előbb történvén perbe hívás, a főben járó ítéleteknek vagy fejkáltságnak súlya alatt a büntetésre nézve nincsenek; hanem ha elmarasztaltattak, egyedül az apai birtokok becsüjével lakolnak. *)

5. §. És ez akkor: ha apjaik még élőkben hivattak volt perbe; mert különben, ha a perbehívás a szülék holta után következnék: már nem az apa vétkét, a ki **) valamely birtoki jogot talán elfoglalt, vagy másnak vagyonait s ingó javait eltulajdonította, hanem a fiakét, kik a vétkesen elfoglaltakat, vagy eltulajdonítottakat maguknál tartják, szokás helyrehozni és mértékelni.

6. §. Ha tehát a per jószág elfoglalása dolgában indittatott, mivel talán az egyház azon javakat tartja és birja: akármely főpap, vagy apát, vagy prépost elhaltával is, utódja ezen esetben mindenkor perbe hívathatik s elítéltethetik.

7. §. Ugyanezt kell érteni az egyházak azon főpapjairól is, kik áttétel által más egyház javadalma-vagy uradalmába mentek lakni.

52. C z í m.

Hogy birtoki jog dolgát illető ügy egyházi törvényszéken nem tárgyalható, bár ígéret vagy végrendelet jőne is közbe.

Továbbá, hogy a birtoki jog dolgát illető semmi ügy, ha mindjárt az ily birtoki jog iránt ígéret vagy végrendelet jött volna is közbe, magok az egyházi személyek vagy helyetteseik előtt nem tárgyalathatnak; hanem minden ilyen ügy a királyi törvényszéken, ennek rendes birái előtt szokott megvizsgáltatni és elvégeztetni.

1. §. Mert bárminő ígéretet vagy végrendeletet

*) II. r. 61. cz.

**) Az eredetiben: „qui“ a Corpus Jurisban: „quia.“

tegyen is valaki; mindazáltal mindenkor csak annak ítéletének kell megállani, kinek hatalmát s hatóságát maga a vagyon (mely felől az ígélet és végrendelet tétetik) főleg illeti.

2. §. Bizonyos pedig, miszerint ezen országban a birtoki jogok csupán csak a királyi törvényszék ítéletei és ítélő levelei által kormányoztatnak.

3. §. A szentszéki helyettesek, vagy más bírák levelei és ítéletei pedig e részben sehol meg nem tartatnak. Mert másként is : a járuléknak a földolog bíróságát kell követnie ; minél fogva birtoki jog dolgát tárgyzó ügyet egyházi bíró előtt vitatni s elhatározni nem lehet.

4. §. *) És ugyanezt kell érteni az afféle, talán adósság vagy más dolgok iránt indított ügyről is, melyben eskü jött közbe, azonban az, ki az esküt letette volt, mielőtt a per elkezdetnék, meghalálozott ; hogy tudniillik ez a papi széken nem tárgyalathatik ; mert az eskü és annak büntetése személyes, mely a személy elenyésztevel a törvényszéken mindenkor elenyészik.

5. §. Mindazáltal, ha az eskü mellett valamely adósság vagy más dolog vagyon ígéletben hozzákapcsolva és hozzátéve ; ezt a fölperes az elhaltak örökösei-, vagy más törvényszerű utódaitól, saját világi bírása előtt keresheti.

*) Ez és a következő §. az eredetiben így van : „Et idem est sentiendum etiam de causa, ratione forte debitorum vel aliorum negotiorum, in qua fides intervenerit, ille tamen qui fidem praestitit, antequam causa suscitaretur, decesserit, mota : quod videlicet in sede spirituali ea tractari non potest. Nam“ etc. Ez okból a Corpus Jurisban levő 4. és 5. §-okat, mind hűség, mind érthetőség végett a magyarban egygyé kelle olvasztani ; az eredetiben, mint tudjuk, §-ok különben sem levén.

53. C z í m.

Micsoda hatósága van a káptalani tisztnak vagy dékánnak, midőn a káptalan jobbágyi közt hivatalodik ?

Továbbá, szoktak a káptalanok és conventek faluikban tiszteket és falunagyokat, kik saját jobbágyaik között időszerinti törvényhatóságot gyakoroljanak, tartani.

1. §. Kiknek birósága és törvénytétele oly erővel s érvényességgel bir, mintha az magok a káptalan- s conventbeliek által szolgáltatott volna ki.

2. §. A dékánnak is a káptalan személyében, ugyanazon hatalma van.

3. §. De hivatalán kívül, az egész káptalannak ügyvédrendelő levele nélkül azon káptalan nevében nem perelhet.

54. C z í m.

Az auránai perjelről s állásáról ; és az ellene hozandó ítéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy jöllehet az auránai perjel, mindkét czimmel, tudniillik egyházzal és világgal él : mindazáltal a birtoki jogokat más egyházi személyek módjára kormányozza ; ezért különösen róla is a többihez némelyeket csatolni méltónak tartottam.

1. §. Melyre nézve meg kell jegyezni, hogy az auránai perjelség hajdan ezen országban nagykegyelmességű Lajos király által alapítotttnak s alkototttnak mondatik ; a ki midőn Siciliába vagy Nápolyba, testvér atyjafiának dicsőült Andrásnak azon ország és Jeruzsálem királyának megöletését boszúlandó, nagy sereggel berontott volna, hír szerint a rhodusi vitézekről tetemes tengeri segítséget kapott. A honnét ezek iránti buzgóságtól is ösztönöztetve, és különös szeretetöktől indítatva, a rhodusi vitézek vallásának s fogadalmának jeléül, szerencsés és diadalmas visszatérte után, az au-

ránai perjelséget sok birtokkal megajándékozva alkotta és alapította.

2. §. Melynek időszerint rendelt perjele, a rhodusi vitézek rendi szabályzatánál fogva, a köz keresztyén hitnek ótalmazása és védelme végett, mindig világi hadsereget gyakorolni, s házasság élet minden öröme nélkül örök szüzességet tartani köteles. Melynél fogva a maga megtartóztatása és szüzesség tekintetéből méltán az egyházi személyek közé számíttatik.

3. §. Minthogy tehát az auránai perjel mindkét czimmel, tudniillik egyházzal és világgal bir (a mint föntebb mondatott), és czimében tisztelendőnek és nagyságosnak iratik, ugymint tisztelendőnek a szüzességnél és rendi szabályzatnál fogva, nagyságosnak mint a zászlós-urak egyike *) különös katonáskodásánál fogva, mely végett ** nagy és hős szívűnek kell lennie : azon világi javak is ***), melyeket bir, némileg lelki és egyházi örökségekkel látszanak kapcsolatban lenni.

4. §. Ez okból, ha valamikor oly ítélet hozatik ellene, nem csak fejének váltságában (mely zászlós-ur méltóságát illetőleg csupán az ellenfélnek fizetendő négyszáz forintra rúg), hanem azon felül az általa okozott károkból, melyek az egyház javaiból, más egyházi személyek módjára térítettnek meg, és ezeken kívül minden östől maradt javainak (ha még a perjelségi javakon felül valamivel birna) elvesztésében szokott marasztaltatni és terhelteni.

5. §. S ez akkor van, ha nagyobb hatalmaskodásban ítéltetik el; mert kisebb hatalmaskodásban őt is mint minden mást, a terhek és büntetések kevésbé sújtolják.

6. §. Az is ide értessék, ha világi állapotu ország-

*) II. r. 13. cz.

**) Az eredetiben : „quae“, a Corpus Jurisban : „quae.“

***) Az eredetiben : „etiam“, a Corpus Jurisban : „enim.“

nagyok, vagy nemesek ellenében marasztaltatik, vagy ítéltetik el; mert egyházi személy ellenében a perjel sem sujtatik nagyobb teherrel, mint az egyházi személy sujtatnék ő ellenében.

7. §. Mindazáltal tudni kell, hogy a főntebb előadott három esetben, tudniillik: fölségsértési-, hűtlenségi-, s szándékos és eltökélt gyilkosságiban, a perjel is a mondott büntetésen felül fejveszteség vagy főbenjáró ítélet alá is szokott jutni s kell jutnia, esakhogy mindazáltal világosan és törvényszerűleg marasztaltott s ítéltetett legyen el.

8. §. Más dolgokban pedig, az ország jogait illetőleg, a főpapok kiváltságával szokott élni, és birni. Hadgyakorlatokat azonban a zászlós urak és országnagyok módjára, az ország védelme végett mindig tartand.

55. C í m.

A főbenjáró ítéletről s annak végrehajtása soráról.

Tudni kell azután, hogy a főbenjáró ítélet, mely a főntebb előadott esetekre nézve és azoknál fogva világi személy ellen a (rokonság és vérség által összekötetésben lévő személyek kivételével) hozatott és akármi módon kimondatott, az ily elítéltnak és marasztaltnak nem csak ingó javait s jószágait és birtoki jogait veszi el, hanem főbenjáró büntetést is hoz magával. *)

1. §. Ugy hogy az ilyen bárhol találtatik, az ítéletlevél erejénél fogva, rendes birája, vagy ennek e végből küldött embere által birói foglалás után mindenkor, birói foglалás előtt pedig az ítéletlevél keltétől számítandó egy esztendő alatt személyében letartóztathatik, befogathatik, és a törvény által e részben szabott büntetés végrehajtása végett birájának kezébe adathatik.

*) 1729 : 34.

Verböczy.

2. §. Mert ellenfele ötet saját hatalmánál fogva, s bíró embere nélkül, sem foglyává nem teheti, sem házában vagy másutt (ha mindjárt bíró embere tartóztatta volna is le) nem tarthatja; hanem mihelyt lehet (naponként helyről helyre a bíró lakhelye vagy tartózkodása felé vivén), bírói kézhez adni s bemutatni tartozik.

3. §. A mely bíró ezen foglyot békülés és egyezkedés végett három nap magánál tarthatja; és ha az alatt ellenfelével meg nem egyezhet, akkor fejbétel s büntetés végett az ellenfél kezébe adni és rendelni tartozik.

4. §. A kin ha a halálos, vagy a törvény által (mint föntebb mondatik) meghatározott méltó büntetést az ellenfél végrehajtatta: azután javait és birtoki jogait a bíró-, vagy ellenfélnek semmiképen nem lesz szabad elfoglalnia; hanem minden javak és birtoki jogok, ha vannak, fiaira avagy atyafiaira, vagy más törvényes utódaira tisztán és feltétlenül szállanak; egyedül azon dolgokat vevén ki, melyek a marasztaltnál elfogatásakor találtattak, s melyek a bíró részére maradnak.

56. C z í m.

Az ítéletnél fogva elfoglalt javak a bíró és ellenfél kezeiből mihedon váltatnak ki?

Midőn pedig az elítélt és marasztalt a bírói kezet elkerülte, s el nem fogathatott, és az ily ítélet ellene törvényesen végrehajtatott, akkor az ő javait és birtoki jogait, fiai, atyafiai, és utódai, kikre azok néznek, a bíró és ellenfél kezeiből köz becsü szerint visszaválthatják azon határidő alatt, melyet nekik a bíró e végett kitűzendett.

1. §. Sőt fiak, atyafiak és utódok nem-létében, az ily javakban és birtoki jogokban szomszédosok, és határosok is (mivel azok visszaválthatók és zálogos

javak módját s természetét követik) azokat magukhoz válthatják; csakhogy a bíró embere és hiteles helyi bizonyság által az ítéletnek végrehajtásakor a kiváltásra megszabott határidőt el ne mulasztásák.

2. §. Mert azután azon javak ítelt dologgá válnak, és a bírónál s ellenfélnél maradnak mind addig, míg a marasztaltnak királyi kegyelem vagy talán per-újítás által segély nem nyújtatik.

3. §. Mert ön erejével s királyi kegyelem nélkül maga az elítelt és marasztalt, javait még a megváltás és érintett becsü útján is magához nem szerezheti.

57. C z í m.

*Az elítelt ember részére adott királyi kegyelemnek mily ereje van?
És a bírót illető részekről.*

Ha pedig a fejedelem az ily elíteltnek és marasztaltnak különös kegyelmet ad: akkor a kegyelmi segély*) nem a marasztalt díjáról, és birtoki jogainak egy harmad részéről, mely a fölperest vagyis ellenfélt illeti, hanem csak fejről, hogy a főbenjáró büntetéstől menekedjék, és a birtoki jogoknak két harmad, tudniillik a bírót illető részéről értendő.

1. §. Sőt az olyan bírói két részre nézve is, melyek ezen ország nádor-ispánja előtti ügyekben s ítéletekben forognak fenn s keletkezendnek, a kegyelemnek helye nincsen; hanem az ily bírói két rész (az ország régi szokása szerint) magát a nádort, vagy kinek ő adományozza, illeti.**)

2. §. Mindazáltal a hűtlenség dolgában és ügyben, mely által a marasztalt birtoki jogainak öröksége és tulajdonossága is minden időre elveszítettetik, ezen marasztalt javainak örök adományozása***) egyedül

*) II. r. 55. 1723: 10.

**) 1485: 9.

***) 1723: 10.

a királyi felséget és a szent korona hatóságát illeti, és a vádló vagy *) ellenfél is, az ilyképen hozott ítéletnél fogva, a birtoki jogokból semmi örökséget magához nem vehet.

3. §. Másként van pedig a dolog a másodszori visszaüzésnél fogva hozandó hűtlenségi ítéletben jelen korunkban. Mert ebben az elmarasztalt javainak, s birtoki jogainak harmad része az ellenfélre is, közönséges végzeményünk erejénél fogva örökséggel, és tulajdonossággal együtt minden időre átszáll és átadatik.

4. §. És tudni kell, hogy ezen királyi kegyelem egy egész esztendő elforgásán tul nem érvényes. Mert különben ha a marasztalt egy évi időköz alatt a fejdelem kegyelménél fogva, a fölperesnek vagy ellenfélnek eleget tenni, s vele megegyezni nem akar: mindjárt azon év elfolytával, az előbocsátott ítéletnek régi terheltetése és sulya alatt maradand s marasztaltatandik; ellenkezőleg **) semmi további törvénykezés nem tartatván.

5. §. Innen van, hogy a fölperes is ítéletlevelét (ennek keltétől számítandó) egy esztendő alatt, királyi, vagy nádori, és valamely hiteles helyi ember által, végrehajtatni köteles.

6. §. Mert különben, az esztendő elmúltával az elítéltet és marasztaltat azon ítéletlevélnél fogva személyében, avagy vagyonai- és jószágaiban háborgatni, fosztogatni, vagy letartóztatni a fölperesnek nem szabad; hanem, ha akarja, az ítélet terhének lerovására, ügydöntőleg és értesítés mellett maga ellen megidézetheti; kinek is részére legott, és egyetlen törvényszakaszon igazságot kell szolgáltatni

7. §. Azt sem kell mellőzni, hogy ha valaki főben

*) Az eredetiben: „vel“, a Corpus Jurisban: „nec.“

**) Az eredetiben levő „e converso“, hiányzik a Corpus Jurisban. — Vesd össze alább a 6. szakkal.

járó ítéletben marasztaltatván (a föntebbi módon) elfogatás által birói kézbe jutott: akkor a fogságban neki adott királyi kegyelem, fejének is megmentésére *) a fölperes ellenében semmit sem használ; minthogy a fejedelem az elítélt és marasztalt embernek másként meg nem kegyelmezhet, hanem csak hogy ellenfelével megegyezzen. Az ellenfél pedig a részére hozott ítéletet az alperes befogatása által már végrehajtásba is vétette, megegyezésre pedig akarátja ellen kényszeríteni nem lehet, nem is kell. Tehát a fejedelem kegyelmének ő ellene nincs ereje, hanem a fogolynak egész megmentése ellenfele kezeiben van.

8. §. Innen van, hogy az ilyen fogoly minden javait és birtoki jogait, még fiai s rokonai sérelmével is, feje váltsága végett örökre elidegenítheti; miként az első részben bővebben előadva van. **)

58. C z í m.

Mikor és mimódon lehet a főbenjáró ítéletben marasztaltat tartóztatni?

Továbbá, senki a perlekedők közül, a másik félnek el nem jövése és meg nem jelenése miatt hozott és kihirdetett főbenjáró ítéletnek erejével, az ítéletlevél kiadása, lepecsétlése és fölperes kezébe juttatása előtt, az ellenfélt személyében le nem tartóztathatja; hanem a meddig a levél a biró kezénél van, a marasztalt mind a birót a levél kiadásától, mind a káptalant vagy conventet, kinek a levél szóland, ennek végrehajtásától mindig eltilthatja.

1. §. Mindazáltal az eltiltás után, a birónál mindjárt köteles az ilyen ítélet terhét letenni, s a fölperes keresetére felelni.

2. §. Az oly főbenjáró ítélet dolgában pedig,

*) 1715: 48.

**) 1: 51. és 61. cz.

mely a perlekedők feleletei által, és szóváltásaikból s a perfolymatból mondatott ki a bíró által, a bűnös és elmarasztalt, ha személyesen jelen van, legottan minden ítéletlevél nélkül, a fölperesnek vagy ügyészének megkeresésére bírója által elfogathatik, és (a fön-
tebb mondott rend szerint) őriztethetik s büntettethetik, nemesi szabadsága *) ellent nem állván.

59. Cím.

Mi, és mikor engedtetik meg a birói levélbe igtatni szokott okszerű mentség?

Továbbá, a birói levélben, melyet közönségesen birságlevélnek hívnak, azon záradék: „ha magát okokkal nem mentheti“ mindenkor följegyeztetni s beigtattatni szokott.

1. §. És az ítéletlevelek is **), melyek azután az ily birói levelekből iratnak össze ***), a nyolczados avagy rövid törvényszak vége felé ki szoktak adatni, s a perlekedők kezeibe szolgáltatattatni; nehogy okszerű mentség adván magát elő, a perlekedők valamelyike, hirtelenkedve s nyilvánságosan javaitól elesni, vagy fejével lakolni láttassék.

2. §. A honnét okszerű s megengedendő mentség, midőn a föl-, vagy alperes avagy ügyésze, hazulról a nyolczados vagy rövid törvényszékekre elindulván s eljöni ügyekezvén, elindulta után terhes betegségbe esett; vagy öt tetemes vizáradás akadályozta; vagy lova megbetegedvén, és ő szegénysége miatt más lovat †) nem vásárolhatván, vagy fogadhatván, elkésik; avagy ellenségei, vagy utonállók által elfogatott,

*) I: r. 9. cz:

**) Az eredetiben: „litterae sententiales“, a Corpus Jurisban: „litteris sententialibus.“

***) A Corpus Jurisban levő „et“ nincs meg az eredetiben.

†) Az eredetiben: „equum“, a Corpus Jurisban: „equorum“

kiraboltatott, megsebesítettett, vagy öletett; s ezen *) és hasonló esetek akadályozván, és fordulván elő, a birói vagy ítéleti levelek kiszolgáltatásának határidejére a bíró elébe nem érkezhettek s juthatott: az ilyen méltán kimentetik, s a törvénytételek és ítéletek terhe alól feloldoztatik.

3. §. Csakhogy a mentség valószínű bizonyítvánnyal támogattassék, s ne hamisan, költötten vagy csalárdul előadottnak láttassék.

4. §. Mert különben, ha csak a törvénytételek és ítéletek terhe le nem tétetett s fizettetett, a végrehajtás (a fentebbi módon **) bekövetkezik; és a marasztalt, nemesi szabadsága (mint imént érintetett) ***) ellent nem állván, fejével is lakol.

60. C z í m.

A fiak és leányok s atyafiak részeit az ítélet végrehajtásakor mi módon kell külön szakasztani?

Azonkívül ezt is meg kell jegyezni, hogy bármely hozott ítéletnek végrehajtásakor, mindenek előtt akárminő elmarasztalt ember azon fiainak és leányainak, kik ítélet előtt jöttek világra és származtak, s a nemzetség szerinti atyafiaknak, és mind azoknak, kiknek a marasztalttal osztatlan birtoki jogaik vannak, részeit el kell különíteni †) s választani; és csupán magának a marasztaltnak személyét illető rész lesz a bíró és ellenfél közt (a fentebbi módon ††) elosztandó.

1. §. Az ingó javakból ugyanis †††) mind a marasztalt fiainak és leányainak, mind pedig nejének,

*) 1723 : 32.

**) II : r. 55. és következő cz.

***) II : r. 58. cz. vége.

†) 1659 : 104.

††) II : r. 56. és következő cz.

†††) I : r. 99. cz.

meg kell részeiket, a birónak a végrehajtás végett ki-
küldött emberétől kapniok.

2. §. Mert a fiu apja vétkei és kihágásai miatt, s
viszont az apa fia vétségei miatt sem személyében, sem
birtoki jogaiban vagy más vagyonaiban el nem szokott
ítéltetni. *)

3. §. Mindazáltal a birtoki jogokból a leányok,
birtokrészeiket csak úgy kaphatják meg, ha azon bir-
toki jogok a nő-ágot is világosan és a leányok való-
ságos uralmával bebizonyítólág, illetik.

4. §. Neje pedig hitbérét és jegyajándékát, mind
faiától, mind attól ki férje részeit birandja, a férj holta
után magához szerezheti **); a mint ezt az első részben
is ***), hol a hitbérek fizetése tárgyalatott, megje-
gyezve találod.

61. C z í m.

A perközben elhalt atyák és atyafiak jogainak becsüjéről.

Továbbá, ha valamely nemes a birtoki jogok el-
foglalása, vagy más nagyobb hatalmaskodást (melyről
főbenjáró ítélet, vagy fejjváltság szokott hozatni) tár-
gyazó dolgok miatt valaki által a királyi törvényszék
elébe hivatik, és az ügy eldöntése előtt e világból ki-
mult: akkor ezen elhaltnak fia vagy atyafia, kire a bir-
toki jogok szállanak, és következőleg a per az ország
szokásánál fogva hárul, szokás szerint nem más te-
herben és büntetésben marasztaltatik el, mint egyedül
az atyai, vagy atyafiúi jószágok becsüjében; ezenkívül
a törvénytelenül elfoglalt birtoki jogok, a fölperesnek
bíró által visszaadatni, az okozott károk is (ha mennyisé-
gök a perbehívó levélben részletesen előadatott, és meg

*) I: r. 79. cz. I. Lajos végz. 19. tez. Ul. I. 74. tez. —
Kivétel tétetik az 1715: 9. tez-ben.

**) II. András 12. Mátyás VI. 27. Ul. I: 64.

***) I. r. 103. cz.

nem jelenési ítélet hozatott) egyszerüen s mindenek előtt a fölperesnek megtéríttetni, végre az elhaltak megmaradt birtoki jogai a bíró és fölperes közt elosztatni szoktak.

1. §. Ha mindazáltal a felek szóváltásainál fogva hozatott az ítélet: akkor a károknak eskületételnél fogva kell visszapótoltatniok.

62. C z í m.

Az apa elítéltetése előtt és után született fiak az apai javakban miképen öröködnek ?

Azt se mellőzzük, hogy az apa ellen hozott és végrehajtott ítélet után született fiak, kik akkoron anyjuk méhében még nem is fogantattak, azon apai javakból és jogokból, melyek ítéletnél fogva birói kézre, vagy az ellenféltre, vagy általok más akárkiére jutottak és adattak, semmi részt magoknak nem kapnak, s azok javukra nem szolgálnak.

1. §. Mindazáltal az ítélet hozatala előtt született és származott fiak, mind saját részöket, mind az apáét, ha a bíró és ellenfél kezéből az apai részeket kiváltani akarják vala, meg szokták kapni, s megkaphatják mindenkor.

2. §. Holott is tudni kell, hogy a fiak közül némelyeket foganszottaknak, másokat születetteknek, másokat árvaszülötteknek hívunk. Foganszottaknak hívjuk, kik a férj és nő törvényes elhálásukból az anya méhében származtak, de még nem születtek. Kiknek természetök az, hogy a foganszás idejétől fogva (melyet a szülés fog kimutatni) a született és élő fiakkal egyenlő jogokkal birnak.

3. §. Árvaszülöttek pedig, kik az apa eltakarítása, vagy temetése után törvényes ágyból születnek. És mondom különösen *): törvényes ágyból, mivel, ha

*) Az eredetiben : „notanter“, a Corpus Jurisban : „notantur.“

a születés a férj eltakarítása után tíz hónap multával történik vala, akkor azon magzat árvaszülettnék helyesen s jogszerűleg nem mondatnék; mert azon elővélemény volna róla, hogy nem az elhunyt férj ágya- s magvából, hanem inkább a nő fajtalanságából származott legyen.

4. §. És ezek valamennyin, mind a foganszottak mind a születettek és árvaszülettek, de (mint előbocsáttam) törvény szerint származottak, az apai jogokban egyaránt örökölnék.

63. C í m.

Az apa elítéltetése után született fiú visszaválthatja-e az apai javakat?

De itt kérdésbe jön: vajjon az apa elítéltetése után született fiú, kinek az apai jogokból (mint fentebb mondatott) semmi részt vennie nem engedtetik, az apai javakat és jogokat, melyek a hozott ítéletnél fogva elfoglaltattak, a bíró, vagy ellenfél, vagy más akárki kezéből azon javaknak köz becsüje szerint magához válthatja-e?

1. §. Felelet, igen. Minthogy a vérség *) és apától származás mégis birja és képviseli az ily javakra és birtoki jogokra nézve azon erőt és hathatóságot, milyen a szomszédsági és határossági.

2. §. Ha e szerint a szomszédoknak és határosoknak **) az ítéletnél fogva elfoglalt javak megváltása (mint fentebb érintetett) joggal megengedtetik, tehát az ítélet után született fiúnak is a megváltás törvényszerűleg megadatik.

*) Az eredetiben: „sangvis“, a Corpus Jurisban: „sangvinis.“

**) II. r. 56. cz.

64. C z í m.

Hát ha az apa fiával, vagy minden atyafiak együtt ítéltetnek el?

Mit kell tenni, ha az atya a fiával, vagy minden atyafiak együtt ítéltetnek el, és senki közülök a hozott ítélet terhe és súlya alól meg nem menekült?

1. §. Feleld *) : hogy a fejdelem kegyelméből, kire az illetén elfoglalt javaknak tulajdonisága és öröksége az elítéltek kihalása után száll és néz, lehet és kell az ily megváltásnak történnie.

2. §. Továbbá az olyan magános és egyes személyről is, kinek sem fiai, vagy leányai, sem rokonai, kikre az ily javak megváltása törvény szerint nézne, és kiket az illetne, nincsenek, szinte az értendő.

3. §. Holott is figyelni kell, hogy ha az illetén elfoglalt javak- és birtoki jogoknak szomszédai s határosai, azokat magokhoz váltják vala : az ítélet után született fiak, avagy a fiával elítélt apa, s együtt elítélt atyafiak, vagy az egyes személy, azon szomszédok és határosok kezeiből királyi kegyelem erejével, azokat magukhoz visszaválthatják; még pedig rövid perfolyamban, tudniillik egyetlen törvénykezési időszaka-szon, csupán törvényes megintés előbocsátásával.

4. §. És ez a szomszédok- és határosokról mindig azon esetben értendő, midőn valamely elítéltnék semmi örökösei és osztályos atyafiai, vagy más törvényes utódai, kikre javainak háramlása nézne, nincsenek. Mert ezek léteben a megváltás inkább őket (ha akarják) mint a szomszédokat illetendi.

65. C z í m.

Vajjon a királyi törvényszéken hozott ítélet által, a Tótországban, vagy Erdélyben birt javak is elveszítettnek-e? vagy sem?

Kérdésbe jön továbbá : ha valamely nemes mind ezen Magyar-, mind Tótországban, vagy erdélyi ré-

*) Az eredetiben : „Responde,“ a Corpus Jurisban : „Respondeo.“

szekben jószágokat és birtoki jogokat birván, nyolezados vagy más törvényszékeken, melyek Magyar-, vagy Tótországban, vagy Erdélyben tartatnak, nagyobb hatalmaskodásban, s e miatt főbenjáró, vagy fejeváltsági ítéletben marasztaltatott, vajjon mindkét országban s erdélyi részekben fekvő és birt minden javait, s birtoki jogait együtt, és egyszerre elvesztie, vagy csupán azoknak elvesztése értetik, melyek azon országban, hol az ítélet hozatott, helyezvék ?

1. §. Azt kell mondani : ámbár némely jogászok véleménye szerint az állítatik, hogy az egyedül egy helyen elítelt is, általában akárhol és akármely országban vagy részekben fekvő javait elveszítné : mindazáltal ezen véleményt tartani nem kell.

2. §. Minthogy minden bíró hatalma csupáncsak a törvényhatósága alatti helyekre terjed ki.

3. §. Már pedig bizonyos, hogy a dalmát-, horvát-, s tótországi bán, vagy erdélyi vajda, a Magyarországban keblezett megyékben törvényhatósággal nem bir, hanem csak a hivatala alattiakban. És viszont a királyi törvényszék többi rendes birái sem avatkozhatnak vagy boesátkozhatnak más birák törvényhatóságába. Mert különben semmi különbség nem volna az országok, szintugy mint a törvényszékek között, melyek elkülönözve, és különböző időben, s különböző módon szoktak mindenkor tartatni. *)

4. §. Ennél fogva a birák ítélőleveleiben is e záradék : „ezen Magyarország,“ vagy : ezen „Tótország,“ vagy : „ezen erdélyi részek körében“ mindig fel szokott iratni.

5. §. Hanem mégis a hűtlenség ügyében és dolgában, csupán egyetlen egy ítélet vagy királyi adomány által is (csakhogy az adomány törvényesen tör-

*) Vesd össze Ulászló I. 41. továbbá 1572 : 7. 1575 : 3. 1659 : 87.

tént legyen) valamennyi jószágok, és minden birtoki jogok akárhol, és az ország szent koronája alatt lévő bármely országokban és részekben feküdjenek, és létezzenek, legott elveszittetnek; minthogy azon koronának, mely ellen a hűtlenségi vétek elkövettetik, törvényhatósága valamennyi alatta lévő országokra és részekre egyaránt kiterjed.

6. §. Mindazáltal a végrehajtás, és azon javak elfoglalása, azonegy bíró által, ki előtt az ily hűtlenségi ítélet hozatott, mindenütt meg nem eshetik; hanem a törvényhatóságán kívüli javak foglalását azon bíróra, kinek törvényhatósága alatt vannak, köteles az ügy bírása, levele által átbocsátani. *)

66. Czim.

A hűtlenségi vétek miatti ítélet kimondásáról.

Továbbá a hűtlenségi dologban és ítéletben **) is, azon módon, és renddel kell, mint a főbenjáró ítéletben, eljárni.

1. §. Mindazáltal a hűtlenség a főbenjáró ítélettől miben különbözzék, az első részben ***), hol közönségesen a királyi adományokról szólottunk, megtalálod.

2. §. Három módon szokott pedig a hűtlenség elhatároztatni és kimondatni. De azoknak sorát alább †) a visszaüzés rendében határozám előadandónak.

67. Czim.

A kisebb hatalmaskodásokról; és azon tárgy felől hozandó ítéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy némely ítéletek egyszerűk, melyek sem főbeli büntetésre, sem fejjáaltságra

*) III. r. 3. cz.

**) II. r. 42. I. r. 14. 16. czím.

***) I. r. 16.

†) II. r. 73. 74. 75. és 76. cz.

nem czéloznak, hanem csak a fejváltság felét, azaz száz forintot tárgyaznak. *)

1. §. S az ily ítéletek urunk Ulászló király közönséges rendeletének, és végzeményének tartalma szerint **), mind a főpap és zászlós és más országnagy urakra, mind a nemesekre egyaránt tartoznak : és száz forintnál (mint imént mondatott) többre ily hatalmaskodások miatt nem terjednek.

2. §. Ezen felül a fölperes panaszlevelében s keresetében előadott károkat is helyrehozzák s megtérítik.

3. §. És ezen száz forintnak hasonfele a birónak, másik része pedig a fölperesnek jut. De a károk megtérítése egyedül a fölperesi személy javára háramlík.

4. §. Az ily ítéletek erejénél fogva pedig (az alább megjegyzendő esettől megválva) személyében egy nemes sem tartóztattathatik le, hanem a mondott száz forintnyi teherre, és károk megtérítésére nézve, az alperes ingó javai- s vagyonaiból, ha vannak, különben pedig birtoki jogaiból tartozik a bíró a fölperesnek elégtételt szolgáltatni.

5. §. És az ítéletnek ezen faja alatt foglaltatnak általánosan korunkban minden hatalmaskodások a fön- tebb mondottam azon eseteken kívül, melyekből nagyobb ítéletek, ugymint : főbenjárók, és fejváltságot tárgyazók, származnak és erednek ; s ezért kisebb hatalmaskodásoknak s kisebb ítéleteknek szoktak hivatni.

6. §. Jóllehet a néhai győzhetetlen fejdelem és ur Mátyás királynak ***), az üdvösség ezer négyszáz nyolczvan hatodik évében kelt közönséges végzeménye előtt (melyet urunk Ulászló király is †) ezen részben megerősített), minden világi urak s nemesek, és birto- kosok akármely hatalmaskodásokra nézve közönsége-

*) 1608 : 4. koronázás után. 1609 : 29. 1613 : 23. cz.

**) I. végzemény 55. cz.

***) Mátyás VI: 15. cz.

†) I. végzemény. 55. cz.

sen s általán fogva, nagyobb hatalmaskodásban, s análfogva főbenjáró s fejtálságbeli ítéletekben szoktak marasztaltatni. *)

7. §. Mely dolog hogy világosabban megértessék, az erről írott törvényezikkelyt **) szószerint ide igtatam; mely ilyképen következik:

8. §. „Továbbá kártételek, s egyéb kisebb sérelmek, bántalnak és hatalmaskodások iránt indított pereknél, még ha a vétkes tulajdon szájával tenne is, a bíró előtt vallomást, ezen túl senki ne nagyobb hatalmaskodásban, hanem csak az okozott károk megfizetésében, s a fölperesnek költségeiben, melyek csupán ennek fizetendő; ezen felül az előadott hatalmaskodások miatt, huszonöt nehéz girában, melyek száz arany-forintot tesznek, s a bíró és panaszló közt egyaránt felosztandók, marasztaltassék, s a bíró által fizetésre azonnal szoríttassék.

9. §. „A nagyobb ügyekben pedig ***) tudniillik: nemesek házainak igaz ok nélkül megrohanása; a birtokok és tartozékaik elfoglalása; nemeseknek igaz ok nélküli letartóztatása; a nemesek megverése, sebesítése, s megölése miatt indítottakban, a bíró eképen köteles eljárni: hogy, ha a fölperes a főnebb megírt módon és renddel a maga részére tanuvallatást mutat elő, a dolognak bővebb igazolására, ha a felek akarják, az ügyet közös tanuvallatásra ereszsze.

10. §. „Ha pedig a vádlott, a tanuvallatást elfogadni vonakodik: akkor a fölperes, keresetének nagyobb igazolása végett, az országnak eddig e részben gyakorlott szokása szerint az ellenfél fejére esküdjék.

11. §. „De csak akkor, ha az ellenfélnek, vagyis vádlottnak azon vármegyében, hol a vétségek elkövetettek, saját, személyes és folyvásti lakása van.

*) 1563 : 48. 1715 : 28. 1723 : 30. cz.

**) Ulászló I. 55. cz.

***) Ulászló I. 56. cz.

12. §. „Midőn pedig az ily vádlottnak, az ország „más részében, vagy tartományaiban van személyes „lakása, s az ily hatalmaskodások távollétében követ- „tettek el, akkor a tanuvallatási levelek tartalma sze- „rint ártatlansága végett magát esküvel tisztítandja.

13. §. „Végre eselédei és jobbágysai részéről, jelen „ezikkely erejével, az ország törvénye azt kívánván, „törvénytétel és igazság szolgáltatassék.

68. Cím.

*Azon ügyről *), midőn valakit kisebb ítéletnél fogva is le lehet tartóztatni.*

Továbbá, mivel az országban több egy-tekkes ne- mesek és más birtokosok is vannak, kik az igazi ne- mesek kiváltságával és szabadságával élnek, de rest- ségök és tunyaságok miatt annyira elszegényedtek, hogy nem száz forintot, de száz denárt is bajosan fizet- hetnek, mind e mellett roszt tenni meg nem szünnek : midőn kivált néha több gyermekeik vannak, és gon- dolják, hogy azoknak jogait, vagy részeit el nem veszt- hetik, s ha személyökben letartóztattnak is, nem átalják.

1. §. A honnan már sokaknál szinte szokássá vált, hogy szegénységükhöz bizván, vagyis inkább ez által csábíttatván, minthogy nincs mit veszteniök, gyakran a vagyonosabb- és gazdagabbakon tetemesb törvénytelenégeket elkövetni nem iszonyodnak.

2. §. Tehát kérdésbe jön : ha valamely perlekedő száz forintot (mint fentebb mondatott) tevő kisebb ha- talsmaskodásban, vagy a tett és okozott károk megtéri- tésében marasztaltatván és terheltetvén, a bíró azt látja, hogy a marasztalttnak saját részét illető annyi ingó javai, vagy birtoki jogai nincsenek, hogy ezen

*) Az eredetiben : „de causa in qua“, a Corpus Jurisban: „de casu in quo.“

száz forinttal és okozott károkkal saját vagyonai és jogai felérnének *), vajjon az ily ügyben **) az elmarasztalt, személyében a bíró által letartóztatathatik, és a váltság- vagy elégtételig fogva tartathatik-e, nemesi szabadsága ellent nem állván ?

3. §. Felelet : igen. Mivel a nemesi szabadság és előjogi kivétel ***) senkit a fogságtól meg nem szabadít, sem a büntetéstől és gonosz tettérti lakolástól nem mentesít, sőt inkább kárhoztat ; mert az erény, melyen az igazi nemesség alapul, azt parancsolja †), hogy mindenki becsületesen éljen és mást ne bántson.

4. §. Az ily nemeseknek személyes letartóztatása az egész ország közönséges rendeletével sem ellenkezik, mely tudniillik följegyzi ††), hogy a nemesek ne fogassanak el, csak ha idézve, és törvényes rendben elmarasztalva vannak.

5. §. Ezen esetben tehát az idézés vagy perbehívás, és a bíró által a törvényes rendben hozott ítélet után következik maga a személyes letartóztatás, melyet azon közönséges rendelet sem tilt. Honnét a nemes (a fönt megjegyzett esetben) bírója vagy ennek erre különösen kiküldött embere által személyében méltán elfogattathatik, és letartóztatathatik. †††)

6. §. Az így elfogottat a bíró tizenöt napig (mint az adósság dolgában lenni szokott) egyezkedés végett magánál tarthatja ; és ha az ezen módon s azon idő alatt, az ellenféllel megegyezni nem gondoskodott : akkor a bíró öt ellenfelének kezébe adni, és szolgálatni köteles.

*) Az eredetiben : „res et jura sua compensare possint,” a Corpus Jurisban : „per res et jura sua possessionaria compensare possit.”

**) Az eredetiben : „causa”, a Corpus Jurisban : „casu”.

***) A Corpus Jurisban levő „ac”, nincs az eredetiben.

†) Az eredetiben : „dictat”, a Corpus Jurisban : „dicta.”

††) Az eredetiben : „notat”, a Corpus Jurisban : „vetat”.

†††) I. r. 9. cz. III. r. 28. cím. Mátyás VI : 29. cz. Ulászló

7. §. Kit az ellenfél mindaddig magánál tarthat, míg mint fogoly vele meg nem egyez, s őt a bíróval együtt a száz forintnyi mondott teherre nézve ki nem elégit, és az ellenfelének okozott károkat meg nem téríti.

8. §. E közben pedig a fölperes őt személyében nem büntetheti, s nem bánthatja.

9. §. Mindazáltal a letartóztatott, mint a fölperes eselédeinek egyike, ennek szolgálni tartozik.

69. C z í m.

A széksértési büntetésről és a kisebb ítélet terhének fizetéséről.

Minthogy pedig a törvényszék sértése is száz forinttal *) rovatik, tehát hasonló büntetésénél fogva, ezen kisebb ítélet alatt foglaltatik.

1. §. Mindazáltal némelyek azt hívék, hogy mind a királyi felség s akármely megyei ispánok törvényszéke megsértésének (mely a törvényszéken mondott tilos szavak vagy becstelenítés által szokott elkövetetni) mind ezen kisebb ítéletnek terhét is (mely huszonöt nehéz ezüst girával számíttatik), csupán huszonöt forinttal is letehetni, és elintézhetni; annál fogva, mert a királyi felség törvényszékén, midőn birságok és törvénytételek terhei fizettetnek, egy-egy girát csak egy forintban vagy mostani pénz szerint száz denárban szoktak ározni s letenni, miként alább**), hol a törvénytételek fizetései tárgyaltnak, világosan elő fog adatni.

2. §. Azonban ezen véleményt tartani nem kell; mert az ily ítéletek terhének letétele, és a birságok s törvénytételek fizetése nagyon különböznek egymástól, s különböző módon és végből határoztnak, mint kevéssel alább (az imént mondottak szerint) elő fog adatni.

3. §. Igen röviden tehát tudni kell: hogy akár

*) Sigm. VI : 7. Mátyás. VI. 58. Ulászló I. 67. 1635 : 89. 1649 : 94. 1723 : 57.

**) II. r. 86. cím.

a királyi felségnek törvényszékén, akár ezen kisebb ítéleteknek végrehajtásakor, vagy végrehajtása után, ha valamelyik perlekedő azok terhét letenni s lefizetni akarja, nem másképen, csak száz forinttal teheti és róhatja le.

4. §. Mindazáltal ha kész pénze nincs, ingó javak adásával is (de azoknak igaz értéke szerint) leteheti.

5. §. Másként van a dolog a királyi felség törvényszékének sértéséről, mivel a marasztalt a törvényszékből addig ki nem bocsáttatik, míg az ily sértésért valósággal eleget nem tett légyen.

70. C z í m.

Mi a patvarság ? és hány módon követtetik el ? és annak büntetéséről.

Jóllehet a patvarság dolga vagy ügye, főbenjáró büntetésre nem czéloz: mivel azonban némileg fejkált-ságot tárgyazónak ismertetik, azért az ítéletek ezen sorában a patvarságról röviden értekezni helye van.

1. §. Holott tudni kell: hogy a patvarság valamely pernek, valaki ellen, két szín alatt vagy különböző uton, csalárdul indítása és kezdése*). Mely jóllehet sok perben és esetben a perlekedők csalárd fortélyoskodásánál, néha pedig a közönséges rendeletben kijelentett büntetésnél fogva követtetik el: mindazáltal leginkább három módon történik; melyekről volt értve az előadott határozvány is.

2. §. Elsőben is, midőn valaki ugyanazon dolgot, vagy keresetet, két szín alatt, vagy**) kettős uton sürgeti. Mert, ha valamely perlekedő valamely birtokot zálog czím alatt, és örökiség jogainál fogva is keres, kettős színnek mondatik***); ha pedig azonegy dolgot, ugyanazon egy czím alatt, de két vagy több bíró előtt sürget: ez kettős utnak mondatik.

*) Peren kívül is. Mátyás VI. 39.

**) „aut“, nincs az eredetiben.

***) II. 25. czím. I. r. 82. czím.

3. §. Másodszor : midőn valaki mást negyedjog, vagy hitbér, avagy zálogi vagy más ügy iránt fölment és felold, s feloldat, és azután az azon ügyre nézve feloldottat, vagy örökösait és utódait ismét perbe fogja ; vagy talán az ő holtá után, fiai, vagy más törvényes utódai fogják abba. Mihelyest azon dolognál, hihető s elégséges bizonyítvány mutattathatik elő, az olyan patvarkodás büntetésébe esik.

4. §. Harmadszor pedig : midőn valamely ügy törvény útján bevégeztetik, és másod izben a fejdelem kegyelme, és per-ujítási engedelme *) nélkül ismét felélesztetik, akkor mindjárt patvarkodás követtetik el.

5. §. Melynek erejével a fő ügy, azaz azon dolog, mely kerestetett, legyen az akár vár, vagy város, vagy más birtoki jog, akár pénz-összeg, akár hitbér, vagy negyedjog, azonnal örökre elvész **); s azon felül a patvarkodó ötven dijas girában, melyek két száz arany forintot tesznek, s két részben a bírót, harmadikban az alperest illetik, marasztaltatik, és terheltetik szintén azonnal.

71. C z í m.

Nevezetes és figyelemre méltó kérdés a patvarság dolgában.

Továbbá a patvarság ezen tárgya iránt figyelembe kell venni, hogy gyakran megtörténik, miszerint fejedelmünk valamely várat, kulcsos várost, mezővárost, falut, vagy más ily birtoki jogot, melynek öröksége, és tulajdonossága nyilván ő reá néz és tartozik, mindazáltal zálog czíme, vagy más lekötés neme alatt, ideiglen idegen kéznél van, valamely szolgájának örökre ajándékozza és adja, a ki az ily birtoki jognak uralmát másképen magához nem szerezheti, mint a lekötésbeli pénzösszegnek letétele és fizetése által. ***)

*) II. r. 77, 78. III. r. 11.

**) II. r. 72. cz.

***) I. r. 27.

1. §. Az pedig, kinek kezeiben az ilyen birtoki jog van, noha törvényesen megintetik, pénzét nem más-képen szokta fölvenni, és csaknem kényszerítve elfogadni, mint az ez iránt indítandó pernek nyolczados törvényszakaszokra halasztásával; és így perlekedés közben egy év elforgása igen gyakran következni és elmulni szokott.

2. §. Bizonyos pedig, hogy az akárkinek örökösen történt királyi adományt egy év elforgása alatt, törvényes igtatással kell megerősíteni; mert különben erőnélküli marad. *)

3. §. Ha tehát a fölperes, vagy a birtoki jogot nyert adományos, magát annak uralmába bevezettette, s a törvényes igtatást egy év leforgása alatt, nehogy adománya erőnélküli legyen, maga részére eszközölte, és más oldalról a törvényes megintést is, az érintett pénz-összegnek felvétele iránt, az évi elforgásnak akár előtte, akár utána teljesítettte: majdan az alperes azt vitatja, hogy a fölperes azon egy dolgot és ügyet két szin alatt s két uton keres.

4. §. Szintén ez áll azon birtoki jogokról is, melyek valamely szerződés, és királyi jóváhagyás erejével valakire szállanak. Melyeket mielőtt a törvényes utód, kire a birtoki jogok kellőkép szállottak és háramlottak, kezéhez vehetne, valamely hatalmas ur, gyakran alacsonyabb sorsu ember is, azokat erőhatalommal magának foglalni s vakmerően követelni szokta.

5. §. És ha az utód ezen szerződés erejével, mely feltételesen az adománynak természetével és erejével bíró, magát az ily javak és birtoki jogok uralmába bevezettette, s azokba a mondott évi elforgásig magát beigtattatta: akkor az elfoglaló, vagy akárki által ellenmondás tétetvén, az ügy sokára szokott huzódni, és nyulni; ugy, hogy egy emberkorban szerencsés véget alig ér.

*) I. r. 4. és 32 cz. II. r. 12.

6. §. Mely, ha elébb is, vagy akkor véget ért: mindazáltal az időközben bevett haszonból, a fölperesnek semmi kárpótlás vagy elégtétel nem adatik; és semmi megtorlási büntetés a hatalmaskodások, azaz: azon jogoknak erőszakos és hatalomniali megtartása miatt az alperesre nem szabatik, azért minthogy a per nem értesítésnél fogva, hanem egyszerű perbehívás által (melyet mi hosszú perfolyamnak hívunk) indított-nak mondatandik; jóllehet valamely szerződés erejével indított pernek épen azon rövid módon, azon renddel, s eljárással *) kell bevégeztetni, mint akármely kihaltak megszakadásánál fogva a királyi felség adományozására szállott javak iránti ügy szokott végeztetni, eldöntetni s határozatni.

7. §. Ha pedig a per a birtoki jogoknak törvénytelen és erőszakos elfoglalása miatt, a fölperes által értesítésnél fogva indított és kezdetett (a főntebb mondott igtatás is azon birtoki jogok iránt elébb vagy később végrehajtatván): hasonlóképen az elfoglaló azt vitatandja, hogy a fölperes két szín alatt s patvarkodással keresi és követeli az ily birtoki jogokat.

8. §. Az előbocsátottakból tehát ezen kérdés tétetik: vajjon az imént előadott perindítások kettős uton és két szín alatt történvén, patvarsági büntetést okoznak-e? Mely kérdéskére röviden azt kell mondani: hogy nem.

9. §. Minthogy a törvénykezés rossz hiszemű birtokos ellen van; a ki miután be nem bizonyíthatja, hogy ő az ily javakat és birtoki jogokat igaz uton tartotta s bírta, ezért a fölperes ellen sem görditheti, hogy ő azon jogokban törvénytelenül, két szín alatt, vagy kettős uton háborgattatott. Mivel azon jogok nem az övéi, hanem a fölpereséi voltak, melyeket a per ki-

*) Az eredetiben: „modo brevi et ordine processuque“, & Corpus Jurisban: „modo et ordine processuque brevi.“

menetelég, csupán erőszakosan birt. Mert nem a rossz, hanem a jó hiszemű birtokosnak van szabadsága az előbocsátottakat a perben előhozni.

10. §. Midőn pedig az gördítettnek ellen, hogy a ki királyi beírás erejénél fogva bírja az ily javakat, jó hiszemű birtokosnak tekintendő: ez ugyan igaz azon időközben, melyben pénzének el- és felvételére meg nem intetik. Miután azonban törvényesen megintetett, és pénze összevétét fölvenni vonakodott, hanem üres és keresett kifogásokkal az ügyet nyolczados törvényszakaszokra vonszolta, hogy e közben azon jószágok haszonvételét szedhesse *): már nem jó, hanem rossz hiszemű birtokosnak tekintetik. És hanemha közönséges végzeményünkben **) az ily uzsoráskodókról (kik megintetvén pénzüket fölvenni vonakodnak) más büntetés volna kifejezve, az ily uzsorást azon javaknak örök becsüjében kellene elmarasztalni és büntetni, midőn kivált, pénze föl nem vételének a törvénnyel meg egyező okát adni nem tudná.

11. §. Mert különben, ha a javak erőszakos elfoglalásának, és azok ideigleni csalárd megtartásának helye volna, s ez büntetlenül maradna: valóban igen nehezen, s nagyon későn juthatna valaki törvényes jogaihoz.

12. §. Ugyanezt kell mondani, és megtartani azon esetben is, midőn valaki valamely elhunyt, s örököszt nem hagyott embernek javait s birtoki jogait zálogos ***), vagy más visszaváltható jogon kezéinél tartja, és az elhunytanak örökbefogadott testvére, és törvényes utódja által törvényesen megkerestetvén és intetvén, azon javakat (pénzének letétele mellett is) kibocsátani nem akarja; és más részről, ugyanazon

*) I : r. 25.

**) Ulászló I : 65.

***) Az eredetiben : „impignoratitio“, a Corpus Jurisban : „impignoratio.“

utód, nehogy az évi lejárási elmuljék, részére a szükséges igtatást végrehajtotta : hogy tudniillik jogosan, s törvényesen teljesítheti mind a megintést, mind az igtatást ; semmi patvarkodási büntetés abból nem következén.

72. C z í m.

A nyelvváltságról, s büntetéséről.

A nyelvváltság pedig, száz arany forintot tevő huszonöt girával rovatik le. *)

1. §. A mely a királyi felségnél vagy más rendes bíránál beadott jogtalan és hamis panasz miatt **), és gyakran valamely jóhirű, és tisztességes állapotú ember ellen mondott ocsmány és böcsstelen szavaknak miatta a bírák által szabatik.

2. §. Mindazáltal maga a fő kereset, mely iránt a per indittatott, az ily jogtalan panasz és előterjesztés miatt, örökre nem veszítették el ; mint a patvarkodás által (az imént előadottak szerint ***) örökre elveszettnek tartatik.

3. §. Hanem az ügy leszállittatván, és a mondott büntetés, két részben a bírónak, egy harmad részben pedig a perlekedőnek vagy megsértettnek letétetvén és kifizettetvén †), azt a fölperes (ha akarja) törvényes és kellő módon újra kezdheti.

73. C z í m.

Mi a visszaüzés, és ennek módjáról s büntetéséről.

Minthogy az ítéleteknek és más birói határozatoknak végrehajtásakor, a marasztaltak és vesztesek

*) 1635 : 89. 1649 : 94. 1655 : 103.

**) Mátyás : VI: 7 ; V : 13. 1655 : 53. 1715 : 7. végelötti §.

***) II. r. 70. czím.

†) I. r. 134. czím.

által, valamely erőszakos visszaüzés szokott következni, és elkövettetni, ezért e helyt a visszaüzésről valami rövid mondanivaló leszen.

1. §. Holott tudni kell, hogy a visszaüzés az ügyben győztes félnek, a másik vesztes fél által, a bíró hozta ítélet végrehajtásátóli erőszakos elüzése. *)

2. §. A mely visszaüzés ugyan jóllehet a szó erejénél fogva nem törvénykezési eljárásnak, hanem inkább ez ellen nyilvánságos akadályozásnak tekintet-hető; mert már minden peres eljárásnak bevégezte, és keresztül mente, és a bíró által hozott végitélet után, kivont kardnak, vagy akármely fegyver nemének mutatásával szokott történni és eszközöltetni: mivel azonban igen régi szokásból, és hosszas gyakorlatból keletkezett s közönségessé lett; ezért már törvényünknek, mely illetén rég jóváhagyott gyakorlat által hozatott be, némi részeül tekintetik.

3. §. És használandása bármely pernek végső eldöntése után, egyszer és nem többször **) türetik el.

4. §. A mely ha megtörtént, hetvenkét forintot tevő egy arany girával, mely két részben a bírónak, a harmadikban pedig az ügynyertesnek fizetendő, rovatik le. ***)

5. §. Másod izben pedig ha ugyanazon ügyben követtetnék el, ebből nyilván hűtlenség vétke következnék †); a mint közönséges végzeményünkben is foglaltatik.

*) 1729 : 33.

**) Ulászló. I : 57. IV : 19. V : 4. cz.

***)) Ha tudniillik a visszaüzésnek elegendő oka nem adatik. 1729 : 33.

†) Ma nincs helye. 1807 : 11.

74. Cím.

A visszaüzésről alkotott közönséges végzemény czikkelyének) felvilágosítása.*

De itt **) figyelembe kell venni, hogy mivel a visszaüzés dolga iránt, a közönséges végzemény sorában alkotott czikkelyben ez foglaltatik, miszerint a visszaüzés meztelen fegyverrel, vagy hüvelyéből kihuzott kardnak mutatásával történhessék, és a szomszédoknak s határosoknak, kik a hozott ítélet végrehajtásakor, a királyi, vagy nádori és valamely hiteles helyi emberekkel jelen lesznek, neveik a visszaüzésről tudósító levélbe beirassanak:

1. §. Innen némely perlekedők közt némi kárhozatos visszaélés eredett, miképen a győztes és nyertes felet, az ítélet végrehajtásában kard kihuzásával, vagy meztelen fegyver mutatásával nem akarják visszaüzeni, hanem ravaszságot gondolván ki, fá-bottal, vagy vas-buzogánynyal, olykor fenyegetések- s ijesztésekkel, és csoport emberekkel üzik vissza, és az ítéletet s birói határozatot végrehajtani s foganatosítani nem engedik.

2. §. Azután biráik előtt azt adják és hozzák elő, hogy visszaüzés nem történt, azért mivel meztelen fegyver mutatása, vagy kard kihuzása, mint a végzeményben foglaltatik, a végrehajtáskor épen nem volt s nem történt.

3. §. Gyakran a szomszédok, és határosok ellen is kifogásokat tesznek, hogy ez nem szomszéd, amaz pedig nem határos volna, és több ilyenén szócsavarásokkal a jogos törvénytételt felforgatni, és a törvény folyamát háborgatni törekszenek.

4. §. A honnét tudni kell, hogy magának a vég-

*) Ulászló. IV : 19. cz.

**) Az eredetiben levő „hic“ hiányzik a Corpus Jurisban.

zeménynek sorában nem találhatik sirva nincsen, hogy a visszaüzésnek másképen megtörténnie nem lehetne vagy nem kellene, csak kihuzott kardnak vagy meztelen fegyvernek mutatasával; de ott csupán az foglaltatik, hogy ne sok emberrel és erőszakos kezekkel, hanem egyedül meztelen fegyverrel, vagy kihuzott kard mutatasával történhessék a visszaüzés.

5. §. S ez azon okból, minthogy régi időben mind két fél, tudniilik szintugy a győztes, mint a marasztalt, valamely ítéletnek, vagy birói határozatnak végrehajtásakor, sok emberrel, sokszor hadi készüllettel törtek s kegyetlenkedtek egymás ellen, és gyakorta nagy vérontás következett a felek közt; ugy hogy ha történetesen a fölperes lön győzedelmes: a megnyert javak uralmába helyezte magát; a marasztalt pedig ha a fölperest legyőzheté, s a végrehajtástól erőhatalommal elűzheté: ezen erőszakos és vakmerő visszaüzés miatt egy arany girában marasztaltatott.

6. §. Tehát hogy ezen romlottság megszüntettesék, határoztatott, hogy nem szükséges sok emberrel és erőszakos kezekkel teljesíteni valamely végrehajtást, hanem a kihuzott kardnak pusztá mutatasá is, a visszaüzés eszközlésére elegendő.

7. §. Ezért akár fegyvernek, vagy kardnak kihuzása, akár botnak vagy buzogánynak mutatasá, akár sok ember, vagy csupán fenyegetések és ijesztések által háborittassék valamely birói meghagyásnak végrehajtása, s foganatosítása ne engedtessék: az mindig visszaüzésnek tekintetik.

8. §. A szomszédok és határosok nevei pedig azért jegyeztettek *) föl**), hogy a visszaüzések terheiben hamisság vagy csalárdság ne követtessék el.

*) Az eredetiben: „denotabantur“, a Corpus Jurisban: „denotabuntur.“

**) Ulászló: IV: 19. 1729: 33.

Mert hajdanában minden visszaüző, vagy visszaüzést eszközölő, egyenként egy-egy arany girára büntettetett. És gyakorta a marasztalt és vesztés fél mind fiainak mind atyafiainak és nejének s leányainak nevei a tudósító levélben felirattak, és így a visszaüzés terhe oly nagyra nőtt, hogy a fő ügyet igen sokszor meghaladni, és sokkal felülmulni látszanék.

9. §. Mely visszaélés ugyan korunkban eltöröltetett, s akármennyi legyen a marasztalt, vagy visszaüző személy, most egy birói határozat visszaüzéseért csak egy arany girát fizetnek:

10. §. Mindazáltal a megnyert birtoknak szomszédai és határosai most is öszveíratnak; nehogy a király-, vagy nádornak, vagy valamely bizonyágtevő helynek emberei, ajándék vagy kedvezés által elcsábítván és megvesztegettetvén, a hitőkre bizott törvényszerű végrehajtásban, visszaüzés megtörténtét (ha nem történt volna is) állíthassák, s ez által valakit hűtlenség vétkével kárhoztathassanak. *)

11. §. Ezért illetén vagy hasonló csalárdsággal, és kikeresett alattomosággal, a törvény folyama, és birói határozat végrehajtása nem háboríthatatik; mert szomszédok és közelebbi határosok otthon nem mindig találtnak, s a birói végrehajtáson is nem mindenkor lehetnek jelen.

12. §. Ha tehát a nyertes fél a megnyert birtoki jog uralmán kívül találtnak, elegendő okul szolgálnd, hogy a birói meghagyás háborítva van, és visszaüzés miatt valóságos végrehajtás nélkül maradt.

13. §. Ha pedig valamely perlekedő, a királyi, vagy nádori és káptalani, vagy conventbeli embert arról vádolja, hogy jogtalan és méltatlan tudósítást tett: őket ezért mindig törvénybe idézheti; ez okból

*) 1807: 11.

mindazáltal azon törvényszerű eljárás ne háborgatassék.

75. C z í m.

Hogy a hűtlenségi vétek három módon ítéltetik meg s mondatik ki.

Figyelembe kell pedig venni, hogy a hűtlenségi vétek esetében nem mindenkor engedtetik visszaüzés. Ugyanis a hűtlenségi vétek három módon mondatik ki.

1. §. Első módon, fejedelmünk és királyunk által; úgy hogy ha ő királyi felsége az országlakosok közül valakit hűtlenségi vétekben akarna marasztalni, akkor minden egyháznagy és zászlós uraknak, s egyéb országlakosoknak bizonyos határidőre egy közönséges országgyűlést és összejövetelt rendel és hirdet; melyre azt is, ki hűtlenségi vétekkel vádoltatik, ő felsége parancslevelénél fogva valamely conventnek, vagy káptalannak szóló kézbesítési levél mellett, személyesen és nem ügyvéde által kell perbe hívni. *)

2. §. A ki ha megjelen, és magát kimentheti, jól vagyon; különben ha meg nem jelen, vagy megjelen de magát kimenteni nem tudja, hűtlenség vétkében és büncben marasztaltatik; és azután neki sem szabad menedék, sem perujítás a királyi felség által nem adatik, és következőleg sem ellenmondó tiltakozás, sem erőhatalommal visszaüzés a hűtlen javaiba igtatáskor s azoknak elfoglalásakor meg nem engedtetik; hanem a királyi adomány e részben teljesen végrehajtatik.

3. §. Második módon ítéltetik meg a hűtlenségi vétek, másodszori visszaüzésről adott tudósításnál fogva **); és ezen módnál sem engedtetik visszaüzés, a mely vétek különben is tudnivalóképen vakmerő visszaüzésből származott és következett. És nem sza-

*) Vesd össze: 1526: 26. 1542: 43, 44. Ma más a fölségsértési per folyama. 1715: 7. 1791: 56.

**) 1807: 11.

bad azt harmadszor ismételni, a mit másodszor is tenni tilalmas.

4. §. Harmadik és utolsó módon hűtlenségi vétek nyilváníttatik és mondatik, az ország rendes biráinak, oly királyi adományozásból eredő és következő birói határozata és hozott ítélete által, mely szemkivájás, tagszonkítás, hamis-pénz verése, vagy hamis levelek koholása, és más hűtlenségi vétket magukkal hozó ilyen esetek *) miatt történt valaki részére.

5. §. A mely birói határozat, minthogy a vitatási törvényszéken a felek előterjesztései- és válaszlásai-ból hozatik és nyilváníttatik; tudniillik egyik a felek közül a hűtlenségi véteknek történtét erősítvén, a másik tagadván: azért az ily ítéletnek, mely a felek szóváltásaiból (mint föntebb érintetik) hozatott, vagy talán egyik fél meg nem jelenésénél fogva mondatott ki, végrehajtásakor az előadott visszaüzés megengedtetik.

6. §. S ez azért (valamint különben is föntebb azon okból mondatik behozottnak, és türelik el most is a visszaüzés), hogy az ily visszaüzésről tudósítás határnapján vagy idejekor, a mi csak a perfolyamban az elmarasztalt és ügyevesztett fél hanyagsága által rosszul ment végbe, vagy elmulasztatott, a perujítási kegyelemnél, vagy ügyvéd visszahuzásánál fogva megújittassék és igazittassék.

7. §. Mert káros és fölötte veszélyes volna, ha tüstént a felek szóváltásaiból biró által hozott és kimondott ítélet után, valakit javainak uralmából és békeséges birásából azon ítéletnél fogva ki kellene reszteni, s azokat azután birtokon kívül kellene keresnie.

8. §. Mert a biró a két vagy több félnek ellenve-

*) Ujabb esetei a hűtlenségnek 1723: 9. czikkben foglaltatnak, s a Királyi Tábla első biráskodása alá tartoznak 1723: 26.

téseiből és szóváltásaiból, s többnyire az előtte bemutatott s benyújtott irományok- és okleveleknek tartalmaiból és foglalatjaiból köteles ítéletet hozni.

9. §. Bizonyos pedig, hogy a felek ügyvédei, szóváltásaikban gyakorta vagy hanyagságból, vagy tudatlanságból, olykor rossz indulatból is csalatkoznak és megtévednek.

10. §. Gyakran a perlekedők irományai és oklevelei is veszélyeztetnek, és azoknak benyújtása végett kitűzött határnapon elő nem mutattathatnak. A honnan az ítéletet a bíró úgy hozza és mondja, mint a felek szóváltásai, vagy az irományok és oklevelek foglalatjai s tartalmai kívánják.

11. §. Mire nézve ha a felek valamelyike azt látja, hogy maga, vagy ügyvédje, szóváltásaiban megtévedt, vagy a levelek beadásában nem járt el: nehogy az ily hiba és tévedés miatt ellene hozott ítélet által javainak uralmából közvetlenül kirekesztessék, erőszakos visszautasítást (mely ámbár a bírói meghagyás megvetésével, és föl sem vevésével történni, mindazáltal eltűretni szokott) kénytelen használni; és az ily visszautasítás okának adására bírāja előtti megjelenés végett neki még egy határidő tűzetik ki.

12. §. Melyen azután tévedését, vagy fogyatkozását a fejedelem által adott perujításnak erejével, vagy ügyvéde szóváltásának visszahuzásával helyrehozni, és ha lehet, jobbra változtatni köteles.

13. §. Mert a perujításnak megengedése, és valamely ügyvédszónak visszahuzása mindig tévedést és hibát előfeltételez, mivel nem szükség perujítást nyerni, vagy az ügyvéd szóváltását visszahuzni, csak ha előbb az ügyfolyamatban tévedés történte tapasztaltatik.

14. §. Azután pedig, további határidő neki nem adatik s nem engedtetik, hanem a hozott ítélet végképen és valósággal végrehajtatik.

15. §. És ha másod izben is vakmerőképen visz-

szauzés követtetik el: innen (mint az imént előadatott) örökhütlenségi vétek *) származik.

76. C z í m.

Vajjon élhet-e az visszaüzéssel, a ki a perfolymatban nem ügyködött?

De minthogy minden odaitélő és itéleti levélnek végén ezen záradék: „ez s ez marasztaltnak (megnevezvén azt, ki az ügyben vesztett s elmarasztaltatott) és másnak akárkinek ellenmondása a föntebbi okból ellent nem állván“ beiratni és igtattatni, és pedig ezen záradék ellen is a föntebb mondott visszaüzés következni s történni szokott:

1. §. Ezért kérdésbe jön: vajjon az, a ki a perben nem állott, a fölperest és nyertes fél, a hozott ítélet és ítéletlevelek végrehajtásától visszaüzheti-e? És ugy látszik, hogy nem, mivel nincs annak joga a birói meghagyást háborítani, sem a pernek s ügynek nyereségébe, vagy kárvallásába vegyülni s avatkozni, a ki annak folyamatában sem nem nyert, sem nem vesztett.

2. §. Mégis ellenkezőkép megtörténik, hogy a nyertes fél, az odaitélő és itéleti levelekkel, oly javak és birtoki jogok színére megyen, melyek másnak, nem a vesztett félnek kezei közt vannak, s talán általa jogos czimmel is biratnak.

3. §. Gyakran a birtoki jognak egy fő tagja mellett, oly javak elfoglalása is szándékoltatik, melyek azon tagtól jogos móddal és czimmel, már rég elkülönítették. Például: egy vár, vagy kastély, vagy mezőváros, minden tartozóságaival, tudniillik az ahoz jogszerűleg tartozó falukkal, pusztákkal, részjóságokkal és birtoki jogokkal együtt, törvény útján vagy királyi adománynál vagy más czimnél fogva, valaki által szerzetetik és kerestetik; mely vártól, kastélytól, vagy

*) Később hatalmaskodás. 1723: 10. 1807: 11.

mezővárostól, igaz ura és törvényes birtokosa, kinek talán már magva szakadott, egy vagy két falut, vagy valamely pusztát, és földet még életében pénzen eladott vagy szolgáltatok teljesítéseért ajándékozott, vagy más czím alatt adott, és az, kinek részére az eladás vagy ajándékozás történt, magát az illetén falukban, vagy pusztában és földben, királyi jóváhagyással és törvényes igtatással is régen megalapította és erősítette.

4. §. Meg lévén tehát a fő tag, tudniillik maga a vár, vagy kastély, vagy mezőváros, mondott tartozásogaival együtt nyerve, és az, kinek (mint előbocsátatott) az eladás vagy ajándékozás történt, a perben nem állván (talán azért mivel a mondott főtag visszaszerzése*) és fő igtatása idején, az, ki akkor azon fő tag uralmában és birtokában vala, ön maga az illetén egész visszaszerzésnek és igtatásnak ellenmondott), a fölperes az előszámlált falukat, vagy pusztát, vagy földet, melyek a föntebb mondott módon már más kezekben vannak, az olyan fő tag mellett, mint ennek tartozóságait, maga részére tulajdonítani és foglalni törekszik.

5. §. Innét ezen, és más hasonló esetben is, annak is megengedtetik az érintett visszaüzéssel élnie, ki a perben nem állott, még pedig azon záradék erejével: „a föntebbi okból.“ Melynél fogva az, a visszaüzés terhét sem tartozik letenni, ha igazoltatik, hogy a nyertes fél, az előadott javak elfoglalásához kellő ok nélkül járult.

6. §. Továbbá, a zálogos birtoki jogokról is ugyanazt kell megtartani, hogy ha valamely perlekedő, valamely birtoki jognak örökségét és tulajdonosságát, maga részére a törvénykezés rende szerint megnyeri,

*) Az eredetiben: „recaptivationis“ a Corpus Jurisban: „recuperationis.“

és az ily birtoki jog zálogozím alatt idegen kezekben van (ha azonban az elzálogosításról bebizonyíttatik, hogy igaz és jogszerű módon, s nem a per közben történt), az örökiség felől hozott ítélet erejével, a fölperes az így megnyert birtoki jogot, annak kezeiből, ki azt zálogozimmal bírja, egyenesen el nem foglalhatja, hanem szükség, hogy azon pénz-összeg iránt, melyért az a mondott zálogozimmal lekötelve van, minél előbb eleget tegyen; mert különben ha egyenesen elfoglalni ügyekeznek, méltán visszaüzés következhetik.

7. §. És ha pénzének felvételére a birtoki jog birtokosa, a mondott ítélet és birói határozat végrehajtásakor késznek ajálkozott: akkor ezen visszaüzés büntetésével vagy terhével sem sújtoltatik.

8. §. S ezt úgy értsd, ha a pénz-összeg mennyiségéről, és a zálogosítás minőségéről, úgy szinte valóságáról is ugyanott a dolog világosságban van.

77. C í m.

A perujtásról s annak módjáról, rendéről és folyamatáról.

Minthogy a visszaüzés megtörténte vagy az ügyvédek hibás szóváltása után, gyakorta perujtást szoktak a fejedelemtől kérni, hogy azon ügyben, melyben valaki vesztett és elmarasztaltatott, azon tévedés, vagy fogyatkozás, melyről tudja, hogy általa a perfolyamban terheltetett, ellent nem állván, de ellent nem állván a birónak annál fogva hozott ítélete is, ugyanő ujonnan vitatkozhasnék, új perbeszédeket, kifogásokat, és ellenvetéseket tehessen, talán be nem adott leveleket előmutathasson, elmulasztott hiányt pótolhasson, elkövetett tévedést helyrehozhasson, és általában mindent, mit törvényesnek és igazságosnak, s ügye őtalmára és támogatására hasznosnak ösmér, eszközölhessen:

1. §. Tudni kell tehát, hogy illetén perujítás kegyelmét, ezen kívül minden kellőleg és törvényesen keletkezett kiváltsági leveleknek megerősítését, nem különben valamennyi javak- és birtoki jogoknak új adomány czíme alatti ajándékozását fejedelmünk, uralkodási kellő tiszténél fogva, mindenkinek szokta adni és engedni.

2. §. Azonban új adománynak akkor kell ajándékoztatnia, s akkor van helye, ha jogosan és nem hazugul kéretik, azaz, ha a javak felkérője azok szerzésének napjától, vagy ősei is, azok uralmában a felkérés idejéig benne voltak; mint az első részben *) az új adományról világosabban följegyezve megtalálhatod.

3. §. Továbbá figyelni kell, hogy a perujítás formájában indított ügy csak egy törvényes határidőn s minden más ügyek előtt szokott elvégeztetni s elintéztetni, nehogy a birói ítélet és határozás által eldöntött dolog és ügy, annak vége megháboríttatván, függőben lenni kényszeressék.

4. §. Ezen perujítás rendéről és módjáról, mivel közönséges végzeményünkben**) világosan leiratik, az iránta szerkesztett cikkelyt szóról szóra (mint következik) ide igttattam.

5. §. „Továbbá, szoktak némely országlakosok, „ügyeikben, melyek ellenök, kiváltképen birtoki dologban indítottak, a törvényes határidőknek és perfolyamoknak megtartása s eltelése, továbbá az írományoknak s minden egyéb bizonyító okleveleknek, mindkét részről az ügynek végső eldöntése végetti bemutatása után, a pernek utolsó határidőszakában, midőn az ország törvényszékének rendes birái s ítélőmesterei, és azon székek hites közbirái ítéletöket hozták volna, s a felek egyike látná, hogy az illetén

*) I. r. 37. cím.

**) Ulászló I. 51.

„ügyben vesztene, vagy megfogyatkoznék, s az ez iránti
 „ítéleti levelek vagy már kiadattak, vagy az ítélet ho-
 „zatala és kihirdetése után ki kellene adatniok, ügy-
 „védeiket visszahuzni s ügyeiket leszállíttatni, vagy
 „perujítást nyerni, melynek erejével a másik felet az
 „ítéletleveleknek végrehajtásától gyakran eltiltanák,
 „hogy így ezek törvényes jogaiktól megfosztatnának.

6. §. „Ezért határozottatott, hogy ennek utána az
 „ily perlekedők, csak a pernek folytában, s míg az
 „ügy el nem döntetett *), huzhassák vissza ügyvédei-
 „ket és szállíttathassák le ügyeiket.

7. §. „Perujítást pedig mindig nyerjenek, mikor
 „akarnak. Mindazáltal ennek erejével a másik félt a
 „hozott ítéletnek végrehajtásától, s ez iránt keletke-
 „zendő ítéletleveleknek kivételétől, vagy kiadásától a
 „rendes birákat, vagy ítélőmestereiket teljességgel el
 „ne tilthassák.

8. §. „Sőt a nyertes fél is az ilyetén ítéletleveleket,
 „az eképen nyert perujítási levelek ellent nem állván,
 „kellőkép végrehajthassa; azután a perujítást nyerő
 „fél a mondott ítélet végrehajtása után, ügyét, a per-
 „ujítás erejével, mikor akarja, eszközzésbe vehesse és
 „ezt **) megindíthassa.

9. §. „Azon esetben pedig, midőn valamelyik fél,
 „akár birtoki jogok, akár más valamely ügyek iránt
 „meg nem jelenés miatt, azért mivel talán bizonyos
 „dolgai végett akadályoztatván ***) meg nem jelen-
 „hete, ítéletileg bármely módon elmarasztaltatnék:
 „akkor az ilyen fél, mely eképen †) meg nem jelenés
 „miatt marasztaltatott le ††), mind perujítást nyerhes-
 „sen, mind a rendes birákat és ítélőmestereiket az ité-

*) Vesd össze II. r. 81. cím.

**) Az eredetiben levő „idem“ hiányzik a Corpus Jurisban.

***) II. r. 59. cz.

†) Az eredetiben : „sic“, a Corpus Jurisban : „si.“

††) Lásd a II. r. 75. címét is.

„letlevelek kiadásától, szintén mint az ellenfelet ezen „levelek kivételétől, midőn akarja és teheti *), eltilt-
„hassa.

10. §. „És hogy minden ügyek, melyekben a „királyi felségtől perujítások nyertek, az első nyol-
„ezadokon minden más ügyek közül **) elővétesse-
„nek és elítéltessenek. ***)

78. C z í m.

Vajjon nyerhet-e perujítást, ki a perben nem veszített?

Hanem itt egy megvitatandó kérdéske támad, hasonló azon kérdéshez, mely föntebb, a visszaüzés dolgában előadatott.

1. §. Vajjon nyerhet-e az perujítást, a ki nem ügködött s nem állott a perben? Felelni kell röviden: hogy a meddig az, ki az ügyet elvesztette, e világon s létben van, kivüle senki más perujítási kegyelmet nem nyerhet †); mert: senkinek sem szabad sarlóját a más buzájába eresztetni.

2. §. Mindazáltal a marasztalt félnek elhaltával ††) az, kire az ország szokása szerint az ügy folytatása szálland, ennek megnyerésére azonnal teljes szabadsággal fog birni.

79. C z í m.

Mi az ügyvéd visszahuzása? és hol kell történnie?

Minthogy a perujítás ügyében és dolgában, az ügyvéd visszahuzása is gyakran következik, azért tudni

*) Az eredetiben levő „et poterit“, hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „inter“, a Corpus Jurisban „ante.“

***) Ulászló I. 52. cz.

†) Visszaüzés jótekonyságával azonban élhetett. II. r. 76. cím.

††) „decedente“ nincsen ugyan az eredetiben, de az értelem megkívánja, hogy a Corpus Juris szerint fordíttassék.

kell, hogy az ügyvéd visszahuzása: valamely ügyvéd szóváltásának, mely általa az ügyvédrendelőnek *) akaratja nélkül és értesítésén kívül a törvényszéken történt, megmásítása, s annak új szóváltással a bíró előtt ujítása. **)

1. §. Minden ügyvédi visszahuzásnak pedig, azon bíró előtt, hol a megmásítandó szóváltás történt, vagy az e végett ugyanazon bíró által különösen kiküldött embere előtt, szokott és kell megесnie.

2. §. De ha az ügy más bíró elébe küldetett át: akkor azon bíró, vagy ennek embere előtt, kinél az ügy az ily átküldés által folyamatban van, kell az ügyvédi szóváltást visszahuzni.

80. Czim.

Az ügyvédi szóváltás mimódon, és mily teherrel másíttatik meg?

Figyelembe kell tehát venni, hogy bármely ügyvédi szóváltás visszahuzásánál, hosszú perfolyamokban, melyeken tudniillik a szóváltás után is törvénykezési eljárások szoktak következni, és közben szóló bírói határozatok s ítéletek mondatni, csak a pernek függőben léte alatt, s még mielőtt az ügy végső ítélet által eldöntetnék, kell történnie.

1. §. Az értesítés mellett indított rövid perekben pedig, s másokban, melyek szóváltás végett csak egyetlen határidőszakkal bírnak, a bíró által hozott és kimondott végső ítélet után is, bármely peres fél, ügyvédét visszahuzhatja.

2. §. Mert az ügyvéd visszahuzása (mint föntebb mondatott ***) mindig tévedést, vagy fogyatkozást előfeltétez; a mely tévedés és fogyatkozás, csak szóvál-

*) 1723 : 35.

**) 1729 : 39. 1807 : 8.

***) II. r. 79. czím.

tás-, és ellenvetésben, vagy valamely kifogásban *) szokott megtörténni.

3. §. És azután ujszóváltás által, az előbbinek visszahuzása után, a föntebbi módon meg kell azt újítani s igazítani; úgy hogy azon napon, melyen az ítélet és birói határozat mondatik és hozatik, mindenik peres fél, minden teher és birság nélkül; azután pedig a nyolczados, vagy rövid törvényszékek tartása alatt (kivéven csupán a nyolczados vagy rövid törvényszékek utolsó napját) mindig kisebb teherrel, tudniillik hat arany forinttal; végre pedig a nyolczados, vagy rövid törvényszékek eltelvén, nagyobb teherrel, tudniillik díjas nehéz ötven girával, melyek kétszáz arany forintot tesznek, huzhatja vissza ügyvédét.

4. §. A mondott utolsó napot pedig igazán úgy értsed, ha a visszahuzó patvarkodva és csalárdul cselekedni merészelne, tudniillik csak a törvénytételi háttáridőszakot kerülné ki ily visszahuzási ovattal, s a másik félt további perrel boszantaná és terhelné. Mert különben szükséges, hogy azon napon, melyen ítélet hozatik, huzassék az ügyvéd szóváltása is vissza.

81. C z í m.

Az ügyvédi szóváltás két módon szokott visszahuzatni.

Az ügyvédi szóváltás pedig két módon szokott visszahuzatni.

1. §. Először a perfolyamatban, azon ügynek végső befejezése, és eldöntő ítélet előtt (jóllehet a szóváltás megelőzte); tudniillik: ha valaki azt hozná elő, hogy neki irományai és oklevelei vannak azon ügyről, mely miatt az ellenfél által perrel támadtatik meg, s azok erejével magát ellenfele megtámadásától védheti; vagy tagadná, hogy azon tettét, mely miatt perrel háborgattatik, elkövette; vagy talán a biró az ügyet, a

*) Az eredetiben levő „in“ hiányzik a Corpus Jurisban.

felek szóváltásairól szemügyrevételre, vagy közös tanuvallatásra határozná : hogy más szóváltás történt, mindenki előtt világos.

2. §. Mielőtt azonban a levél előmutatására, vagy eskü letételére, vagy szemügyrevétel avagy közös tanuvallatás tartására, a bíró által kitűzött és szabott törvénytételi határidő eljöne : a másik fél, mely ügyvédeknek szóváltása által magát terheltnak vagy terhelendőnek érzi és tudja, a bírói meghagyásnak ezen határidejét nem várva, ügyvédeknek szóváltását bírálja, vagy annak a végett (mint fentebb mondatott *) általa különösen kinevezett embere előtt visszahuzhatja.

3. §. És az ilyetén visszahuzás, (ámbar nagyobb teherrel, tudniillik ötven díjas girával) fejedelem kegyelme nélkül is megtörténhetik.

4. §. Másodszor, a visszahuzás az eldöntő ítélet hozatala s kimondása után történik. És ez csak azon ügyekben, melyekben mindjárt és közvetlenül a feleknek első szóváltásából, véghatározat és eldöntő ítélet következik és hozatik.

5. §. A hol, ha az egyik fél ügyvéde másképen felesel vala : azon ügyben, jogszerűleg valamely per keletkezhett volna. S ezen eset ritka ; mely inkább az értesítés által indított perekben szokott megtörténni.

6. §. A honnét ezen második módon, akármely ügyvédi szóváltás visszahuzásának, a nyolczados törvényszékeknek, vagy a rövid törvényszékek tartásának határideje eltelve, egyedül a fejedelem kegyelme által kell következni- s történnie.

7. §. De az oly ügyvédnek bevallását, melynél fogva valamely ügyvéd, rendelőjét, ötven nehéz girában vagy kevesebben is, akár örök, akár zálogos joggal és czimmal kötelezi, mindig fejedelem kegyelme nélkül, de nagyobb teherrel lehet visszahuzni.

*) II. r. 79. cím.

82. C z í m.

Hogy az ügy leszállítása két módon történhetik.

Minthogy az ügyvédi visszahuzás után gyakran az ügy leszállítása következik :

1. §. Ezért tudni kell, hogy az ügy leszállítása két módon szokott történni; még pedig : először a bíró által, mikor tudniillik az ügy bírása, a fölperes keresetét és követelését megolvassván, egyszersmind az onnan következett perbehívást jól megfontolván, a perbehívólevélben oly hibát vagy tévedést találva, melynek gátlása miatt az ily keresetlevélnél fogva ítéletet, és bírói határozatot kellőleg nem mondhatni ki.

2. §. Ugymint ilyen okból : mivel azon falu, vagy birtok, mely kerestetik, hogy melyik országmegyében fekszik, följegyezve nincsen *); pedig **) több faluk vannak azon egy nevének, melyek különböző megyékben helyezvék, vagy sokszor azon megyében fekszenek, mindazáltal valamely melléknévvel különböztettetnek meg, és ha a falu neve melléknévvel nem fejeztetik ki, majdan kétség támad : melyik az, melyet a fölperes jogszerű sajátjává akar tenni ?

3. §. Például : két falut hívnak Nándornak, melyek azon egy megyében helyezvék, egyik azonban közülök melléknév hozzátételével különböztettetik meg, mivel az egyik Felső vagy Nagy, és a másik Alsó vagy Kis Nándornak hivatik, melyeknek egyike enyém, másika pedig téged illet s a tiéd.

4. §. Ha tehát a perbehívás és kereset sorában ki nincs jelölve, melyik kerestetik ezek közül : az ügy bírása el nem határozhatja, melyike iránt hozassék ítélet ? A honnét az ilyen ügy méltán leszállittatik és érvénytelenítettik ; a fölperes által (ha akarja) ujonnan kezdendő

*) II. r. 26. czim.

**) Az eredetiben : „autem“ a Corpus Jurisban : „enim.“

5. §. Azt azonban mindig előfeltételezván, ha a perbehívott, ön maga vagy törvényes ügyvéde által, az ily fogyatkozást vagy tévedést kifogásképen előhozza; mert különben, ha a panaszlevélre önként felel s a keresetnek önmagától enged, semmit ellen nem vetvén: a bíró magában ellenvető fél s ítélő egyszersmind nem lehet, hanem a felek közt az ügy érdeme szerint kell ítéletet hoznia.

6. §. Ugyanezt kell mondani, ha valaki hatalmaskodásnál fogva hivatik perbe, és a keresetben kitett törvényteleniségek és kihágások miesoda időben követettek el, a keresetlevélben nem nyilvánítatik *); hogy az ily ügy is leszállittatik és megsemmisítettik; mint-hogy a napnak és időnek kifejezése nélkül alkalmasan sem a fölperes nem győzhet, sem az alperes meg nem győzethetik.

7. §. Mert minden olyatén ügyet és perindítást, mely hatalmaskodások iránt történt és kezdetett, és következőleg az abban nyilvánított keresetet és követelést is, a perbehívott vagy igenli, vagy tagadja. Ha igenli: szükség hogy igenlésének okát is adja; mert különben az igenlő vagyis vétkes, ügyét elvesztené.

8. §. De ha tagadja: leginkább azért tagadja, hogy a szomszédok és határosok bizonyágtételével is meg akarja bizonyítani, miszerint a hatalmaskodások elkövetésekor nemhogy jelen volt volna, de talán akkor még hazájában sem vala. S ezért ha az idő a keresetben különösen ki nines téve, az alperes nehezen tisztulhat ki.

9. §. Azt mindazáltal figyelembe kell venni és elmébe nyomni, hogy a hatalmaskodások iránt kiadott perbehívások, és az azokban föltett keresetek, külön-

*) Az eredetiben levő e szavak: „et quo tempore mala facinorae in actione posita patrata sunt, in actione non declarabitur“, a Corpus Jurisban hiányzanak.

böző záradékokkal szoktak nyilvánittatni. Mert néha, s főképen (midőn a kereset a fűszemélyre vitetik) ezen záradék iratik : „hogya ez s ez, (magához ez s ez szolgálait és jobbágysait vevén) házamra törve ezt s ezt tette.“

10. §. Néha pedig a perbehívásba ezen záradék iratik : „ez s ez embereit, ez s ez falumra, vagy birto-
komra küldvén, és oda rendelvén, ott jobbágysaimnak ennyi s ennyi kárt tett és okozott.“

11. §. Gyakran pedig a perbehívás ezen záradék-
kal határozttatik : „ennek s ennek meghagyása- és pa-
rancsából, ez s ez szolgálai és jobbágysai, ez s ez helyen
találtató vagy lévő ez s ez szolgálmat kegyetlenül és
keményen megverték, és ilyetén stb.

12. §. A honnan a mondott záradékok kitételét
mindig figyelembe s tekintetbe kell venni. Mert más,
valakit maga mellé venni; más, valakit oda rendelni;
más, valakinek valamit meghagyni és parancsolni.

13. §. Mert a maga mellé vétel, mindig személyes
részvevést kíván.

14. §. A küldés és rendelés, jelenléte kíván, hogy
jelen legyen az, a ki küld és küldeték. Jóllehet a kül-
dés távolról is történhetik, a szolgálakra vitetvén, de
nem a jobbágysokra, kik közel laknak; hanemha talán
a jobbágysok szolgálak által küldetnének. S ez is nem
történetes hanem elhatározott, és véghezvitel végett
gonoszul eleve eltökélett esetben.

15. §. A parancsolás pedig és küldés, a távollétet
is befoglalja. Mert valaki (ha távol vidékre ment is)
honn lévő szolgálinak és jobbágysainak, mielőtt elmenne
s elutaznék, ennek s ennek elkövetését meghagyhatja.

16. §. Mire nézve a küldésben és meghagyásban,
az elkövetett dolognak módját és sorát, s a történetes,
és nem történetes, vagy nem elhatározott *) esetet kell
figyelembe venni.

*) Az eredetiben : „et non contingens vel non deliberatus“,
a Corpus Jurisban : „vel non contingens sed deliberatus.“

17. §. Mert történetes esetben, ugymint, ha jobbagyom nagyobb és apróbb marháit, a rétről, vagy vetésről kártétel miatt valaki elhajtja *) , s udvarába vagy ólába zárja, hogy addig ki ne eresztessenek, míg az okozott kárért elég nem tétetik; szolgálím, vagy jobbagyim pedig, vakmerőképen, azon, vagy következő napon, az ily marhákat erőszakosan ki- és visszaviszik; vagy jobbagyom, avagy szolgálím korcsmásban a több ivókkal összekoczkodván, mást megsebesít, vagy talán gyilkosságot követ el s ezért ott letartóztatatik, de más szolgálím vagy jobbagyaim által, azon, vagy más nap erőhatalommal kiszabadittatik: a küldést és meghagyást meg kell fontolni és hányni-vetni.

18. §. Mert ha én akkor távol és messze részeken vagyok, bizonyos hogy nem küldhetek, vagy parancsolhatok; kinek tudniillik ezen történetes esetről ily hirtelen tudomásomra semmi nem juthatott.

19. §. Ha pedig azt mondod, hogy eseléideimnek, és jobbagyaimnak jöhető esetre rég meghagytam, hogy ha valamikor ily eset fordulna elő, ezt s ezt tegyék: az eset ugyan (megvallom) a meghagyásban történhetik, de nem a valahova rendelésben. Mi (minthogy a jövő történetes dolgokról nincs határozott valóság) meg nem engedhető. Mert különben is, ha az ily eset megengedhetőnek tartatik (fültéven a meghagyónak első szándékát) nem a marhák erőszakos kivitele, vagy a gyilkos kiszabadítása, hanem inkább a gyilkosság és kártétel leszen tekintetbe veendő és megtérítendő.

20. §. Nem történetes eset van és értetik, mikor valamely tettnek elkövetése elhatározottan, és eltökélt gonosz szándékból hagyatik meg; milyen: a házakra törés, erdővágás, falurablás, és hasonló erőszakos

*) Az eredetiben az igezők mutató mód jelenjében vannak a foglalmód félmultja helyett; p. o. „abiguntur, includuntur“, „abigerentur, includerentur“ helyett.

cselekmények, melyek valamely hatalmas embernek távol vidékre, vagy külföldre menetele után, száz s több napok múlva is elkövethetők s véghez vihetők, ha előbb meghagyta, hogy az távollétében megtétessék, s végrehajtassék.

21. §. Az érintett záradékoknak megkülönböztetése pedig nem azért irattak, hogy a perlekedőknek a patvarkodásra út nyílják, hanem inkább, hogy az ügynek jogos vagy jogtalan indítása kivilágosodjék. Mert valamint a jogos kereset mindig védendő : ugy a jogtalan és patvarkodó követelés meg nem engedendő.

22. §. Második módon az ügy leszállítása vagy letétele történik a fölperes által hat könnyű gira terhével, melyek hat arany forintot tesznek, s két részben a bírónak (ki előtt a per indittatott) harmad részben pedig a perbehívottnak fizetendők ; midőn tudniillik a fölperes azt látja, hogy keresete és követelése, ön hanyagságából, vagy az író hibájából, vagy akármely tévedés közbejöttéből, rosszul, és nem kellőkép van szerkesztve és kijelentve, és ugy gondolja hogy inkább árt, mint használ neki : mielőtt ezen ügy vizsgálat alá jőne, maga vagy ügyvéde által azt, a mondott teherrel és birsággal önként leteszi, megszünteti és leszállíttatja.

83. C z í m.

Mimódon kell az ügynek az ítélet hozatala előtt, és mimódon az után leszállíttatnia.

Az ügynek leszállítása pedig, az ítéletnek bíró által hozatala előtt mindig szabadon történhetik és tétethetik ; de az ítéletnek hozatala és kimondása után, a leszállításnak nincsen helye.

1. §. A hozott és kimondott ítélet alatt pedig értsd a végsőt és eldöntőt, nem pedig a közbensőt, melyet az egyházi törvénytudók közbenszólónak neveznek.

2. §. Mivel az ilyen közbenső ítélet után, az ügy

leszállítása gyakran helyén van, s megengedendőnek tartatik; de nem mindig.

3. §. Mert ha valamely ügy a bíró által a felek szóváltásaiból, közös tanuvallatásra, vagy szemügyre vételre, avagy irományok s oklevelek beadására bocsáttatott: akkor, ezen közbenső birói határozat és ítélet ellent nem állván, az ily közös tanuvallatás, vagy szemügyrevétel, avagy irományok és oklevelek beadásáról tudósítás megvitatásakor is, ha szinte a leveleket mindkét fél a bírónál már előmutatta volna is, mindazáltal a tanubizonyságok, vagy oklevelek nyomán hozandó eldöntő ítélet kimondása előtt, a fölperes *) a mondott hat girás teherrel ügyét mindig leteheti.

4. §. Mondám azonban megjegyzőleg: „nem mindig“; mert azon esetben, midőn valaki valamely birtoki jogok elfoglalása iránt, az ellenfél által bírāja elébe hivatik, és a perbehívott azt feleli, hogy ő azon időben, melyben a fölperes mondja, nem foglalta el azokat, hanem hogy ő elébb is békével azon birtoki jogok uralmában volt, vagy azon dolog iránt már ő régen feloldatott és mentesített, és ezt igen érvényes levelek előmutatásával bebizonyítja; eljövén pedig a bíró által a levelek bemutatása és beadása végett kitűzött határidő, és az alperes valamely akadály közbejötté miatt azon határidőben megjelenni, s a beadás végett meghagyott leveleket **) előmutatni nem tudván, ellene meg nem jelenése miatt (azért, mivel ezen levelek beadását elmulasztotta és vesztes lőn) a bíró által főbenjáró, vagy fejkaltsági ítélet mondatott, és talán kellőleg végre is hajtattott, s végrehajtásakor erőszakos visszaüzés következett, vagy perújítási egyszersmind eltiltó levél által (az ország régi szokása és közönséges

*) Vesd össze : 1729 : 40. cz.

**) A Corpus Jurisban levő „et“ nincs az eredetiben.

végzeményünk tartalma szerint is) a végrehajtástól eltiltatott; és továbbá az ily végrehajtás-, vagy eltiltás-róli tudósítvány megvizsgálása és vitatása határidején, a fölperes, a visszaüzésnek, vagy csupán ítéletleveleknek, és birsági törvénytételeknek terhét, mely részére esik, az alperestől s marasztalttól el-, és fölvette; s miután a marasztalt, azon leveleket, melyek beadását a bíró meghagyta, de a melyeknek elébbi bemutatása elmulasztatott, a bírónál előmutatta; melyeknek erejével a fölperes érezvén, hogy az alperes ellenében patvarságban, vagy nyelvváltságban, avagy más teherben marasztaltatik le; mielőtt még a patvarsági, vagy nyelvváltsági ítélet a bíró által kimondatnék, a fölperes a szokott hat girás teherrel ügyét letenni, és leszállíttatni akarná: akkor ezen esetben még az eldöntő ítélet hozatala és kimondása előtt is az ügy letételének helye nincsen. *)

5. §. Mivel a fölperes az alperesnek meg nem jelenése miatt mondott ítéletről azt vélte, hogy eldöntő ítélet erejével birand, mihelyest a visszaüzésnek, vagy ítéletlevélnek és törvénytételnek terhét fölvette, s ez által az ellenfelet jogtalanul károsította. Mert a ravasz- és csalárdságnak senkit sem kell védenie. És több hasonló esetekről is ugyanazt kell érteni.

6. §. Mindazáltal a mi időnkben nem csak az előadott, hanem több más módokon is, az ügyvédeknek sok és különféle (de üres) kifogásai, felelélései és ellenvetései miatt is szokták az ügyeket leszállítani és elenyésztetni.

7. §. Melyekről mihelyt a bírák átlátták, hogy a joggal és igazsággal ellenkeznek, azokat megengedniök, és azokban megegyezniök nem kell; nehogy a kik teszik és elnézik, egyaránt bünhödjének.

8. §. Mert ez két élő kard, mely az árvák, özve-

*) 1729: 40. cz.

gyek és más nyomoru személyek szívét átszurta. Ez fájdalom, mely az elnyomottak lelkét a legmélyebben áthatotta. Ez továbbá *) tör, mely sokakat örök kárhozat örvényébe buktatott: tudniillik az ügyeknek sokféle jogtalan leszállítása; melyet mint bűn táplálékát mindenha kerülni kell.

9. §. Mert emlékezem reá, hogy egy betű hiánya miatt, és gyakran egyetlen mondat kihagyásánál fogva, az egész ügyet, az ügyvéd, kikeresett ellenvetés és szóváltás által (a bíró megegyeztével) felforgatta s leszállította.

84. C z í m.

Azokról, kik más ügyébe avatkoznak, mit kell mondani?

Minthogy sokan szoktak a két félnek ügyeibe és pereibe, kivált az ügyek utolsó szakaszában, midőn már mindkét fél által az ügyek érdemét tárgyzó levelek és kiváltságok a bíró előtt előmutattatván s beadatván, véghatározatnak kellene következni, s eldöntő ítéletnek hozatni és mondatni, harmadik, sokszor negyedik részről is beavatkozni és elegyedni:

1. §. Tehát tudni kell, hogy midőn az ügy, birtoki jogok öröksége, és örök volta iránt forog, eldöntő ítélet hozatala előtt, bárki akarja, és tudja, hogy ötet azon birtoki jogok, vagy örök-, vagy zálog-, vagy akármi czímen illetik, (a fölperes által az ily ügyfolyamban kiadott, s a perbe avatkozó részére eső költségeknek megtérítésével) a perbe avatkozni és elegyedni szabad hatalmában áll.

2. §. Mindazáltal az alperes, az ily beavatkozó ellenében, külön a fölperestől, írományokat és okleveleket tüstént és azonnal előmutatni nem tartozik.

3. §. Leginkább, ha valaki ujonnan nyert királyi jog neve és czíme alatt azon birtoki jogokat magának

*) Az eredetiben: „deinde“ a Corpus Jurisban; „denique.“

kivánná tulajdonítani; mert az ilyen királyi jog keresésére, az ügybe avatkozóknak, a bíró az oly perben szokott törvényfolyamot megadni és rendelni köteles. *)

4. §. Azonban a perbeavatkozó származási rendét, ha ezt az alperes tagadná **), tüstént bebizonyítani tartozik. ***)

5. §. Mivel, habár csak azon határidőszakban avatkozott is a perbe: mégis az által azonnal fölperessé tette magát; fölperesnek pedig mindenkor készen kell lennie.

6. §. Különben azon ügybe lépéstől, s annak folytatásától elesettnek tekintetik, s azt más perben kell keresnie.

7. §. De ha származási rendjét bebizonyítja, vagy azt talán az alperes kétségbe sem hozza, mindazáltal a perben azt mondja, hogy ő ellene is mentesítő vagy más levelei volnának: a föl- és alperes közt ugyan a bemutatott leveleknek tartalma és foglalatja szerint törvényt lehet tenni és szolgáltatni.

8. §. Azonban a beavatkozó ellen beadandó leveleknek előmutatása végett a bíró egyetlen határidőt tartozik adni és kitűzni.

9. §. Figyelembe kell pedig venni, hogy azon ügybe, mely birtoki jogok elzálogítása, vagy foglalása iránt vitattatik és folytattatik, senkinek, ki az ily birtoki jogok örökségét igénylené magának megnyerni, a perbe avatkozni a tehetségében nem áll.

10. §. Mert a joggal és igazsággal nem látszik megegyezőnek, hogy az, ki birtoki jogait, okszerű szükség kényszerítvén, másnak zálogczím alatt ideiglen lekötelezte, perlekedés közben azoknak uralmából más által, kivel e részben semmi közössége nem volt, örökre

*) I. r. 31. czím.

**) A fölperes negyed ízig nem tagadhatja. I. r. 39. czím.

***) I. r. 47. czím értelmében.

kirekesztessék; vagy azon birtok, mely valakinek kezéből erőszakosan foglaltatott el, s ennek elfoglaltatása miatt indított perben, ne annak kezébe adassék bírás végett, honnan elfoglaltatott, hanem máséba.

85. C z í m.

Vajjon, ha a fölperes a pertől eláll, a beavatkozó eljárhat-e abban?

De minthogy sokszor meg szokott esni, hogy a bíró által a két fél közt támadt ügy, vitatás végett már felvétetvén, s gyakorta mindkét fél által a kiváltság-levelek, s bizonyítványok elő is mutattatván, mielőtt a felek közt végső és eldöntő ítélet mondatnék, midőn már valaki harmadik vagy negyedik részről azon ügybe avatkozott volna, a fő perlekedők, ugymint föl-, és alperes, vagy önként, vagy más rokonaiknak és barátaiknak tanácsából, jó szerével békére s egyességre lépnek; azon ügynek és további folytatásának egészen véget vetvén;

1. §. A honnét kérdésbe jön: vajjon azon perbe avatkozó és elegyedő, tovább is azon ügyben az alperes ellen (a fölperessel kötött és megállapított föntebbi béke s egyesség akadályt nem tévén) törvénykezhetik-e; s az alperes az ő keresetére felelni, s leveleket előmutatni tartozik-e; vagy a fölperes ellen az alperes által talán már beadott levelek tartalmából kaphat-e törvénytételt s igazságot, és végső ítéletet?

2. §. Felelni kell, hogy, ha a mondott béke, és egyesség a két fő perlekedők, ugymint a föl- és alperes között a bíró által hozandó eldöntő ítélet előtt (ha mindjárt leveleit már mindkét fél előmutatta is) történt és kötött, a perbe avatkozó és elegyedő többé abban nem törvénykezhetik *); az alperes sem tartozik azon ügyben továbbá ő ellene felelni.

*) Kivévéen a csalárdságot. II. r. 83. cím.

3. §. Minthogy elromolván az alap, tudniillik a fő felperes, egyéb rajta lévő épületnek is el kell romlania.

4. §. Azonban, ha a béke és egyesség *) a valamennyi felek, ugymint fölperes, alperes, és beavatkozó közt hozott és mondott ítélet után köttetett és történt; midőn már a peres birtoki jogokból a beavatkozónak is illő rész, vagy hitbér, avagy negyedjog, vagy talán zálogjog íteltetett volt oda; vagy legalább az oklevelek előmutatása vala az alperesnek az avatkozó ellenében oda ítélve: akkor, bár a fő felperes a pertől eláll, s a per további folytatásáról lemond, mindazáltal a perbe avatkozó és elegyedő a birói meghagyás és határozat szerint azon ügyben törvénykezhetik.

86. C z í m.

A perfolyamban összeggyült birságokat mimódon kell behajtani?

Minthogy a hosszú perfolyammal végeztetni szokott ügyek befejeztével, a törvénytételek minden terheit vagyis azon perfolyamokban összeggyült és összeggyülni szokott törvényes terheket (melyek köz szóval birságoknak hivatnak) behajtani szokás:

1. §. Tehát tudni kell, hogy ha az alperes, a mindenik perben ellene összeggyült törvényes terheket, a per végeztével bírāja előtt kész pénzben letenni és kifizetni akarja vala, akkor egy-egy girát egy forinttal letehet és megtérithet. **)

2. §. S ezen terheknek és birságoknak két része mindig a bírót illeti, s harmad része a fölperesnek marad. ***)

3. §. Midőn pedig bírāja előtt azokat letenni nem

*) Vesd össze: Lajos I. 24. Zsigmond VI. 5. Albert 31. Mátyás VI. 5. Ulászló I. 63. és II. 13. cz.

**) Vesd össze: II. r. 69. czím.

***) Ulászló II. 12. Zsigmond VI. 3. Mátyás VI. 52. 69. Ulászló I. 66. cz.

kirekesztessék; vagy azon birtok, mely valakinek kezéből erőszakosan foglaltatott el, s ennek elfoglaltatása miatt indított perben, ne annak kezébe adassék bírás végett, honnan elfoglaltatott, hanem máséba.

85. C z í m.

Vajjon, ha a fölperes a pertől eláll, a beavatkozó eljárhat-e abban?

De minthogy sokszor meg szokott esni, hogy a bíró által a két fél közt támadt ügy, vitatás végett már felvétetvén, s gyakorta mindkét fél által a kiváltság-levelek, s bizonyítványok elő is mutattatván, mielőtt a felek közt végső és eldöntő ítélet mondatnék, midőn már valaki harmadik vagy negyedik részről azon ügybe avatkozott volna, a fő perlekedők, ugymint föl-, és alperes, vagy önként, vagy más rokonaiknak és barátaiknak tanácsából, jó szerével békére s egyességre lépnek; azon ügynek és további folytatásának egészen véget vetvén;

1. §. A honnét kérdésbe jön: vajjon azon perbe avatkozó és elegyedő, tovább is azon ügyben az alperes ellen (a fölperessel kötött és megállapított föntebbi béke s egyesség akadályt nem tévén) törvénykezhetik-e; s az alperes az ő keresetére felelni, s leveleket előmutatni tartozik-e; vagy a fölperes ellen az alperes által talán már beadott levelek tartalmából kaphat-e törvénytételt s igazságot, és végső ítéletet?

2. §. Felelni kell, hogy, ha a mondott béke, és egyesség a két fő perlekedők, ugymint a föl- és alperes között a bíró által hozandó eldöntő ítélet előtt (ha mindjárt leveleit már mindkét fél előmutatta is) történt és kötött, a perbe avatkozó és elegyedő többé abban nem törvénykezhetik *); az alperes sem tartozik azon ügyben továbbá ő ellene felelni.

*) Kivévéen a csalárdságot. II. r. 83. cím.

3. §. Minthogy chromolván az alap, tudniillik a fő felperes, egyéb rajta lévő épületnek is el kell romlania.

4. §. Azonban, ha a béke és egyesség *) a valamennyi felek, ugymint fölperes, alperes, és beavatkozó közt hozott és mondott ítélet után kötöttetett és történt; midőn már a peres birtoki jogokból a beavatkozónak is illő rész, vagy hitbér, avagy negyedjog, vagy talán zálogjog íteltetett volt oda; vagy legalább az oklevelek előmutatása vala az alperesnek az avatkozó ellenében oda ítélve: akkor, bár a fő felperes a pertől eláll, s a per további folytatásáról lemond, mindazáltal a perbe avatkozó és elegyedő a birói meghagyás és határozat szerint azon ügyben törvénykezhetik.

86. C z í m.

A perfolyamban összegyűlt birságokat mimódon kell behajtani?

Minthogy a hosszú perfolyammal végeztetni szokott ügyek befejeztével, a törvénytételek minden terheit vagyis azon perfolyamokban összegyűlt és összegyűlni szokott törvényes terheket (melyek köz szóval birságoknak hivatnak) behajtani szokás:

1. §. Tehát tudni kell, hogy ha az alperes, a mindenik perben ellene összegyűlt törvényes terheket, a per végeztével bírāja előtt kész pénzben letenni és kifizetni akarja vala, akkor egy-egy girát egy forinttal letehet és megtérithet. **)

2. §. S ezen terheknek és birságoknak két része mindig a bírót illeti, s harmad része a fölperesnek marad. ***)

3. §. Midőn pedig bírāja előtt azokat letenni nem

*) Vesd össze: Lajos I. 24. Zsigmond VI. 5. Albert 31. Mátyás VI. 5. Ulászló I. 63. és II. 13. cz.

**) Vesd össze: II. r. 69. czím.

***) Ulászló II. 12. Zsigmond VI. 3. Mátyás VI. 52. 69. Ulászló I. 66. cz.

HARMADIK RÉSZ.

1. C z í m.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak harmadik részéről általában.

Elvégezvén Isten segedelmével föntebb a királyi törvényszék pereit, és ítéleteinek nemeit s különféleségeit; hátra van most, e munka harmadik és utolsó részében azon királyi törvényszék elébe főlebbvitel útján viendő s küldendő perek és ügyek soráról értekezni.

1. §. És következőleg, ezen Magyarország szent koronájának rég alávetetts bekebelezett Dalmát-, Horvát- és Tót-országoknak, valamint Erdélynek, törvényüinktől kevésbé eltérő s különböző szokásairól; melyekből igen sok pert szoktak ezeknek végső eldöntése után, az említett királyi törvényszék elébe érettebb áttekintés és világosb megvizsgálás végett felküldeni.

2. §. Valamint a szabad városok törvényeiről.

3. §. És jobbágyaink s parasztjaink részére szokott törvényszolgáltatás módjáról; mint a következő czimekben kitetszeni fog.

2. C z í m.

Alkothat-e magától minden nép vagy vármegye határozatokat?

Mivel az előbb mondott Dalmát-, Horvát-, Tót- és Erdély országoknak régóta jóváhagyott törvényei s szokásai bizonyos szakaszokban és cikkelyekben,

hazánknak, tudniillik ezen Magyarországnak törvényeitől és szokásaitól különbözni, némely vármegyék is eltérve és külön más vármegyéktől, sőt magától a királyi törvényszéktől is, valahogyan behozott bizonyos szokásokat törvény gyanánt követni látszanak:

1. §. Azért kérdés, vajjon alkothat-e minden nép*), vagy vármegye, vagy bármely város magától és külön határozatokat? Felelet: hogy semmi oly nép, semmi közönség, mely nem bir saját törvényhatósággal, hanem másnak urasága alatt van, nem alkothat határozatokat, hanemha előljárója megegyeztével; ezt is oly esetekben, melyek az isteni s emberi törvényeket meg nem sértik; úgy hogy azon határozatok valami jogtalanságot, valami kárhozatot magukban ne foglaljanak, és mások jogainak világos ártalmára és sérelmére ne legyenek.

2. §. Innen, ámbár a dalmaták, horvátok, tótok és erdélyiek a díjak és birságok fizetésében és más bizonyos ügyfolyamatokban, és törvényszakaszok megtartásában (mint alább világosabban fog előadatni**), más és más, a mienktől nagyon különböző szokást követnek, valamint szabad is követniök és használniök, és maguk közt jelenleg is azokhoz hasonló valamit, a fejdelem megegyeztével határozhatnak és rendelhetnek: azonban e Magyarország közönséges határozatai s végzeményei és az ország rendes birái által jószágok és birtoki jogok iránt a királyi törvényszéken tartatni szokott törvénytételek s hozatni szokott birói ítéletek ellen, még sem határozhatnak semmit, hatalmuk sincs valamit rendelni.

3. §. És ennek bizonyosságául és jeléül, minden birtoki jog iránt köztük támasztott pert, a pernek ottani bevégezte után, a királyi törvényszékre, mint tud-

*) II: 4.

**) III: 3, 4.

niillik főlebbkérdési helyre, fel szoktak józanabb és érettebb áttekintés, vizsgálás és meghányás végett küldeni.

4. §. Hol akármit ítélnek és végeznek, az lesz mindenkor helyes és érvényes; a bán vagy vajda ítélete ellent nem állván.

5. §. Szintugy különbféle vármegyékben is, a szántóföldek, rétek, erdők és folyamok őrzése, vagy mahnok állapotja s jövedelme, és más hasonló tárgyak, sőt a törvényszakasoknak s pereknek megtartása iránt is, hogy tudniillik itt rövidebb, ott hosszabb perrel végeztessék el a megye törvényszékén, megyei ispán előtt indított ügy; maguk közti józan tanácskozás után sokféle rendeleteket hozhatnak és tehetnek ugyan: azonban az egész ország közönséges végzeménye, és a királyi törvényszék régi s jóváhagyott szokása, melyet (miként mondaték) törvénytételeiben szokott követni, soha meg nem sértethetik és csonkittathatik.

6. §. És eféle határozataik egyedül köztük és körükben érvényesek és kötelezők. A vidéki és más vármegyebeli nemesekre pedig, kiknek azok keblében jószágaik és birtoki jogaik ninesenek, nem terjednek.

7. §. És ily módon, a szabad városok is, nem különben kereskedők és kalmárok, szabók, szücsök, vargák, timárok és más mesteremberek saját czéhökben és maguk között hozhatnak határozatokat a fejedelem megegyezése hozzájárultával; csak hogy az eféle határozatok igazságosak és tisztességesek legyenek, másoknak és mások szabadságainak és jogainak kárt és sérelmet ne okozzanak. Melyek, miként mondaték, egyedül közöttük érvényesek és maradandók.

8. §. Eféle rendeleteket és határozatokat pedig a nép többségével s józanabb részével kell hozni és megállapítani; mert különben nem nevezetnének nép vagy község határozatainak. Ha pedig a nép két részre oszolna: akkor a józanabb és tekintélyesebb rész ren-

delete áll. Józanabb és tekintélyesebb résznek pedig az mondatik, melyben méltósággal és tudománynyal jelesb- és nevezetesbek vannak.

3. C z í m.

Tót- és Erdélyországnak külön szokásjogáról.

Tudnunk kell tehát, hogy a tót- és erdélyországi nemesek több czikkelyre nézve saját külön szokással birnak és élnek. Leginkább pedig a díjak fizetésében.

1. §. Mivel a tótországiak száz, az erdélyiek pedig hatvanhat forinttal szokták dijaikat megváltani.

2. §. És így az ügyvédi szóváltások visszahuzása is körükben a nyolczados törvényszakaszokon hasonló teherrel jár.

3. §. Bármely elhunytak nejeinek (azokéit kivéve, kik zászlós hivatalt viselnek vagy viseltek) hitbére magában Tótországban szinte száz, Erdélyben pedig hatvanhat forinttal fizettetik.

4. §. Ezt azonban úgy értsed, ha a meghalt férjek jószágai s birtoki jogai annyi girára mennek; mert különben, ha jószágaik kisebb értékűek, úgy ott is (mint Magyarorszáiban *), özvegyeiknek hitbérül kevesebb adatik.

5. §. A zászlósok nejeinek pedig azon módon kell fizetni hitbért. mint Magyarorszáiban.

6. §. A birtoki jogok vagy más különös és fontos tárgy iránt mindkét országban nyolczados törvényszakaszokon indított perek, eldöntő ítélet után, bármely félnek fölebbvitelére, egyszer a királyi törvényszékre, tudniillik az országbiró ur elébe, érettebb megvizsgálás és megvitatás végett küldetnek, és végső befejezésre s végrehajtásra ismét az előbbi bíróhoz, tudniillik a bánhoz, vagy vajdához küldetnek vissza. **)

*) I : 93. cz.

**) Ulászló IV : 6. cz.

7. §. Egyébiránt az erdélyi nemesek kisebb hatalmaskodások miatt, ötven arany forintot tevő ugyanannyi girában marasztaltatnak; az alispánok pedig és szolgabírák kétszerannyira ítéltetnek.

8. §. Az élő díj pedig nálok harminczhárom forinttal rovatik le.

9. §. Továbbá a hitbér két részét, letett készpénzben, harmadrészét pedig ingó s eladható javakban szokták fizetni.

10. §. Továbbá az erdélyi nemeseknek, a király parancsára, vagy az erdélyi vajda hirdetményére tartandó közönséges országgyűlésök és összejövetelek megsértőire száz, a törvényszékeire pedig ötven, egy-egy forintos gira rovatik.

11. §. Továbbá az okozott károk és adósságok megtérítésében a főnemesnek, úgy mint föl- és alperesnek három forintig szabad esküdni; a többi nemesek mindazáltal *), amannak eskütársai, nem többet mint egyenként egy-egy forintot kaphatnak meg eskü által.

12. §. És ámbár az érintett ügyek pereiben, minden gira erdélyi szokásként száz denárt teszen: még is a nyolezados törvényszék előtti perekben meggyült birságok és törvényszéki terhek, mint a magyarországi nemesekre nézve (az első rész végén leírt mód szerint), mindig négyszáz denárral szoktak számíttatni.

13. §. Továbbá a vármegyék törvényszékein a megyei alispánok és szolgabírák előtt, három forintnál kevesebbet érő tárgy iránt indított perek, a vajda elébe nyolezados törvénykezésre nem bocsáttatnak föl.

14. §. Továbbá az erdélyi parasztok egész díja huszonöt; fél pedig (mely élő díjnak neveztetik) tizenkét forintra s ötven denárra; a tagok, mint kezek, fülek csonkítása, szemek kitolása s orezasértés, hús, a fogkiütés pedig hat forintra becsültetik.

*) Az eredetiben : „tamen“, a Corpus Jurisban : „autem.“

15. §. Továbbá, ha a paraszt a vétek helyéről elszökhetik, az általa elkövetett s végbevitt erőszak és hatalmaskodás büntetése nem a megsértettnek, hanem a paraszt földesurának jut; a megsértett pedig egyedül kárának vagy megsebesítésének elégtételét fogja kapni.

16. §. Továbbá, a parasztok az okozott kárból behajtott marhák és barmok erőszakos kibocsátása s elhajtása, vagy más akármiféle vagyron helytelen lefoglalása miatt, az eféle marhák, barmok és lefoglalt jószág becsüjében marasztaltatnak.

17. §. És e részben a nemesekről is ugyanazon törvénytétel tartatik meg.

18. §. Továbbá az okozott károk és adósságok megtérítésében a főbb parasztnak, úgy mint föl- és alperesnek, esküje által egy forintot lehet kapnia; a többi következő paraszt pedig, tudniillik annak eskütársai, hárman egy forintot, és nem többet kaphatnak meg esküjök által.

4. C z í m

Az erdélyi scythákról, kiket székelyeknek hívunk.

Vannak ezenkívül Erdély vidékein a scytha néptől Pannoniába első bejövetelekor oda szakadt scythák, kik kiváltságos nemesek, mi őket (magyarul székelyeknek) romlott (diák) néven siculusoknak nevezzük; törvényök és szokásuk egészen különböző; a hadakozásban igen tapasztaltak; az örökségeket és hivatalokat (régiszokásként) nemzetségek és ivadékok s ivadéki ágak szerint osztják fel maguk között.

1. §. Díjak huszonöt forintot teszen.

2. §. Nyelvváltságul pedig tizenkét forint és ötven denár rovatik rájuk.

3. §. Székely ellen önnön ispánjok előtt hozott föbenjáró ítélet, huszonnégy forintot érő szintannyi giráig terjed; örök birtokát a megmarasztalt és elítélt nem vesztie el, hanem az örökösire s rokonira száll. Feje

is megmarad, a hűtlenség és bűnvádi ügyek esetein kívül.

4. §. Törvényszékek előtt pedig minden giráért ötven denárt szoktak letenni s fizetni.

5. §. Továbbá ispánjok- és alispánjoknak hatalmában áll minden perben hozott és kihirdetett ítélet után (még ha a marasztalt az ellenféllel megegyezne is), birói illetékét mindjárt követelni.

6. §. Továbbá örökségek dolgában a három forintnál többre menő, köztük indított ügyek (megtartván a szokott főlebbviteleket) bővebb megvitatás végett, a királyi törvényszék elébe szoktak felküldetni.

7. §. Ezen országok és nemesek egyéb helyhatósági jogait pedig, (minthogy egyedül keblökben érvényesek és köztük ismereteseek), szükségtelen bővebben előadni.

5. C z í m.

Mi a díj és hányféle értelmű?

De mivel díjról (latinul *homagium*), és díji girákról tettünk előbb igen gyakran említést, azért tudnunk kell röviden, hogy a díj kétféleképp vétetik.

1. §. Egyképen az (latinul) a törvények szerint mintegy az ember köteleke vagy köteleztetése. És ez az alattvalónak főlebbvalója iránti hűsége; vagy azon hódolat, mely minden egyéb hűség fölött egyedül a fedelmet illeti

2. §. Másképen vétetik a díj köz használat szerint, és akkor az a gyilkosoknak pénzbeli büntetése vagy becsüje, mely abban áll, hogy a gyilkos az illetőktől magát váltsa meg feje becsüje szerint; a gyilkosság mellett netalán elkövetett hatalmaskodásért érdemlett és szabadni szokott egyéb büntetéseken kívül.

3. §. Némelyek mégis azt mondják, hogy a díj a megöletett ember ára, ámbár azt úgy nevezni képtelenség; mert a halottat semmi áron sem lehet megvál-

tani s halottaiból feltámasztani. Hanem a gyilkosnak, hogy viszont meg ne öljék, kell saját, és nem annak, kit megölt, fejét megváltania.

4. §. És ezt akkor, ha a bíró vagy az ellenfél kezét kikerülte. Mert ha személyében megfoghatják, és szántszándékkal követett el gyilkosságot, akkor a gyilkosnak nem díját letennie, hanem fejét kell elvesztenie.

5. §. Azért mi a második módon vett díj alatt közönségesen fejjátságot és megváltást értünk. *)

6. C z í m.

Miként küldetnek fel a megyei ispánok székeiről a perek a királyi törvényszék elébe? és azon székek előtti ügyvédi visszahuzásról.

Minthogy pedig ezen ország vármegyéiben a megyei ispánok törvényszékei előtt kezdett pereket, miután azokban azon ispánok s alispánok, és szolgabírák, a felek szóváltásai szerint, bírói határozatot és ítéletet hoztanak, illetén ítéletök és bírói határozatuk jóváhagyása vagy megmásítása végett országunk régi törvénye- és szokásaként (többsnyire) a királyi törvényszék elébe szokás felküldeni, s innen ugyanazon pereket, az ország rendes bírái által az azokbani érett megvitatás után hozott akár jóváhagyó akár megmásító ítéletnek és bírói meghagyásnak végrehajtása s tökéletes bevégzése végett gyakran az említett megyei ispánok és szolgabírák elébe visszautasítani, s ily visszaküldés után a megmarasztalt és ügyevesztett felek perujítást a fejedelemtől nyerni, s ezen perujításnál fogva gyakran ügyvédeiket is visszahuzni szokták :

1. §. Tudni kell tehát, hogy, ha a marasztalt és vesztés fél, az ország rendes bírái által akár jóváhagyott, akár megmásított ügyének a királyi törvényszéktől visszahuzása után perujítást nyerend, vagy

*) I : 2. 12. III : 3. 9. 21. 26. 28.

ügyvéde szóváltását visszahuzza : a pert, bármi törvényt tartsanak azután az ispánok s alispánok és szolgabírák, s akármiként ítéljenek benne, többé bővebb megvitatás végett a királyi törvényszék elébe, még perujtásnál fogva sem kell felküldeni. *)

2. §. Ha pedig a másik fél lenne vesztes, tudniillik az, mely még nem kérte perét az említett királyi törvényszék elébe felküldeni s vitetni : ezen félnek hatalmában áll perét józanabb megvizsgálás és megvitatás végett a királyi törvényszék elébe terjeszteni.

3. §. Ügyvédi visszahuzás pedig ezen ország vármegyéiben, a megyei ispánok törvényszékei előtt gyakran fordul elő s történik **), hol csak három forintnak két részben a bírák, azaz ispánok vagy alispánok és szolgabírák számára, egy harmadában pedig azon perlekedőre, ki ellen a visszahuzást kell használni, letételével, azon ispánok vagy alispánok és szolgabírák, vagy közülök bármelyik előtt, akármely ügyvéd szóváltása ítélet után is visszahuzható és megmásítható.

4. §. De a pernek a királyi törvényszék előtti megerősítése s jóváhagyása, és annak, azon ispánok vagy alispánok és szolgabírák elébe visszaküldése után, az ügyvédi szóváltás visszahuzásának (ha az valamikor megtörténendik) terhe, az eféle felső birói jóváhagyás miatt megkettőztetik, és hat forinttal fizettetik.

7. C z í m.

Milyen pereket kell a királyi törvényszéktől ismét a megyei ispánok elébe visszaküldeni ?

A megyei törvényszéken támasztott, és a királyi törvényszék elébe vitt ügyben; a megye ispánjai- vagy alispánjai- s szolgabiráinak ottan jóváhagyott és megerősített ítéletét és birói határozatát, a királyi törvény-

*) 1729 : 30.

**) II : 80. 81.

szék rendes biráinak kell-e végrehajtani, vagy ismét azon ispánok stb. elébe visszaküldeni? az iránt sokan sokfélekép vélekednek.

1. §. Tudnunk kell azonban és úgy tartanunk, hogy azon perek, melyeknek lefolyta alatt a birói terhek vagy birságok fizetése s letétele el nem maradhat, milyenek minden kisebb hatalmaskodás és aziránti ítéletek, törvényszéksértés, nyelvváltság és több eféle, melyekben tudniillik a birák is szoktak részesülni, újra és ismét azon birák elébe küldetnek szükségképen viszsza, kiktől fölebbvitel útján a királyi törvényszékre valónak felküldve s vitetve.

2. §. Mert különben azon előbbi biráknak nagy rövidség okoztatnék, ha ezen fölebbvitel által részök és birói osztalékuk más hatalma és rendelkezése alá esnék.

3. §. Azonban más, nem terhek vagy birságok fizetését, hanem inkább kellő végrehajtást kívánó ügyeket, ugymint : hitbérek, jegyajándékok, és zálogos jogok irántiakat s más hasonlókat, a királyi törvényszéktől bizvást lehet végrehajtás végett elküldeni s fogatba vétetni.

4. §. Máskép van a királyi törvényszéken a rendes birák előtt kezdett ügyekre nézve; mert ezek minden keletkezett és keletkezendő birói terhekkal egyik bírótól a másik elébe küldetnek.

5. §. A hitbérek és jegyajándékok, valamint zálogos jogok iránt támasztott vagy támasztandó, értékre s becsre nézve száz forintot meghaladó ügyekben pedig a vármegye vagy a megyei ispánok törvényszéke nem biráskodhatik és nem ítélhet. *)

8. C z í m.

A szabad városokról és azoknak állapotjáról általában.

Minthogy a szabad városokról is szándékunk röviden értekezni, tudni kell tehát, hogy város annyi

*) 1715 : 28. 1729 : 35.

mint polgárok egysége *)); mert ottan népek sokasága gyülekezett egybe.

1. §. Város pedig annyi, mint háznak és utezák-nak szükséges védfalakkal és erősségekkel körül vett, jó és tisztességes életre kiváltságolt sokasága.

2. §. De mivel a polgároknak ezen sokasága egy községet teszen és képez, és ilyenén egyesült községek mind helyzetökre mind kiváltságaik- és szokásaikra nézve különbözök s változók; innen van, hogy némely szabad városok a királyi felség személyes jelenlétének törvényhatósága alá tartoznak, mint : Székes-Fehérvár, Esztergom és Lőcse; mások pedig, az ország régi szokásánál fogva a királyi tárnokmester törvényhatósága alatt vannak, mint : Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Eperjes.

9. C z í m.

Hogy a szabad városok polgárai díjaikra nézve a nemesekkel egyenlők.

Ezen városok polgárai s lakosai díjaikra nézve**) országunk nemeseivel egyenlők ugyan: de egyéb szabadságukra nézve a nemesekkel nem tartatnak egyenlőkül***), és azok kiváltságival nem élnek.

1. Mert a polgárok tanuskodásai saját városukon és határukon kívül nemesek mellett be nem vétetnek; és ők a kár és adósság megtérítésében városon kívül egyenként egy-egy forintnál többre nem esküdhetnek.

10. C z í m.

Miként küldetnek fel a szabad városi polgárok perei a királyi tárnokmester elébe?

Ezen városok közül pedig némelyeknek polgármestereik, másoknak pedig biráik, s hites polgáraik és

*) A latinhoz hűbben : „civitas“ annyi mint „civium unitas.“

**) III : 5.

**) 1647 : 81. 1649. 18.

tanácsnokaik vannak ; és az azon városok polgárai és lakosi közt folyó valamennyi perek, sőt más idegenek által netalán némelyikök ellen indítottak is, ezek bíraskodása által itéltetnek, intéztetnek és végeztetnek el.

1. §. Aztán pedig az ítéletökkal meg nem elégedett fél hivatkozására főlebbvitel útján a királyi tárnokszerk elébe küldetnek.

2. §. Végre pedig, ha valamely fél meg nem elégednék, a királyi felség személyes jelenlétének vizsgálata alá boesáttatnak, hol egyedül a városok és királyi tárnokszerk ítéletei nézetnek át és vizsgáltatnak meg *), vajjon tudniillik jogosan, vagy jogtalanul, helyesen vagy helytelenül hozattak-e azon ítéletek ? a jogosak helybenhagyatnak, a helytelenül hozottak pedig megigazittatnak, vagy egészen erőtlenítettnek ; a felek által akkoron újdonan előadandó minden kifogásokat egészen elmellözve.

3. §. Haesak olyasmit nem mondanának és adnának elő, a mi méltán és szükségképen az ügyek és ítéletek magyarázatára, tisztább felvilágosítására s megértésére szolgál ; mert ilyen esetben meg kell mindenik részt hallgatni.

11. C z í m.

Miként kell a szabad városok polgárainak ügyeiben perujítást nyjerni ?

Továbbá ha történik, hogy a per a királyi felség személyes jelenlétének vizsgálata- s ítéletétől (valamely netalán közbejött vagy összefüggésben levő czikkely miatt, annak érettebb megvizsgálása végett) az előbbi bíróhoz küldetnék vissza : akkor, ha valamely fél az ilyen új megvizsgálással, vagy megvitatással meg nem elégednék, a per nem küldetik fel többé a királyi tár-

*) Az eredetiben levő „ruminabuntur“, a Corpus Jurisban hiányzik.

nokmester elébe; hanem azt egyenesen magának a királyi felség személyes jelenlétének, tudniillik ki azt viszszaaküldé, kell benyújtani.

1. §. Ha pedig valamelyik fél a második, vagy harmadik ítélettel sem akarna megelégedni: ügyét akár a pernek folytában a királyi felség személyes jelenléte előtt hozott második, vagy akár az ugyanott nyert harmadik ítélet után, perújítási *) forma és kegyelem mellett ismét elkezdheti, hanem azon bíró előtt, hol az ilyen per kezdetben indittaték.

2. §. És ha az előbb elmarasztalt, és főlebbhivatozott, azután **) perújítást nyert fél ellen ítélet hozott: az ilyképen marasztalt fél legott a mondott perújítás erejénél fogva örök hallgatásra ítéltetik, nem is szabad a pert többé a felsőbb törvényszék elébe küldeni.

3. §. Ha azonban a másik, ugymint előbb nyertes és győztes fél vesztese: akkor ez is, valamint a másik fél, perújítást nyerhet magának, és abban hasonlóképp járhat el.

4. §. Mindazáltal ha ezen fél ellen is, akár jóváhagyó s megerősítő, akár módosító s erőtlenítő ítélet hozatik: további perlekedésnek nem lesz helye; hanem eme fél részéről is az ügynek örök hallgatás által vége szakad, és egyik fél sem kérhet többé perújítást, sem ügyét ezen túl főlebb nem viheti.

5. §. Mivel mindegyik fél nyert egyszer perújítást, és azt ugyanazon ügyben másodszor nem kérheti.

6. §. Egyébiránt bevégzett pereiket kiváltságaik tartalmánál fogva a királyi tárnokszékre, s királyi felség jelenléte elébe mindig felvihetik; mert különben ha megtagadtatnék a főlebbvitel, a szegények a gazdagok

*) Az eredetiben: „novi iudicii“, a Corpus Jurisban: „novumque iudicium.“

**) A Corpus Jurisban: „novum iudicium“, az eredetiben: „novumque iudicium“ (az eredetinek végén levő nyomtatási hibák közt „11 sor“ ismét nyomtatási hiba „15 sor“ helyett.)

ellenében kedvezés és ajándok miatt kárt szenvedvén, igaz jogaikban gyakran veszélyeztetnének.

7. §. Máskép van a dolog azon büntető perekkel, melyek főbenjáró büntetést s halálos ítéletet tárgyaznak; mert ezekben a főlebbvitelnek nincs helye, ha csak egészen ártatlant nem akarnának vakmerő ítélet által halálra adni, mely esetben az ártatlannak atyafiai vagy sógorai azonnal magához a királyi felséghez folyamodhatnak és az ügyet is felvihetik.

8. §. Továbbá, ha ily városi perek folyamatában, azoknak visszaküldése előtt vagy után, az ügyvéd szóváltásait szükség visszahuzni *) : akkor azon bíró törvényszékének szokása és gyakorlata követendő, ki előtt a szóváltás történt, és a visszahuzásnak is kell történnie.

12. C z í m.

Az idegen tanuskodásnak el nem fogadásáról polgárok között.

Továbbá, az örökségi és ingatlan vagyonok iránt az érintett város bírái s eskütt polgárai előtt kezdett s folyó perekben, semmiféle idegent tanuskodásra előttök be nem fogadnak.

1. §. De az adósságra s határaikon kívül történt akármely tárgyakra nézve, minden embernek (csak jó hírű s becsületes állapotu legyen) tanuskodását el szokták fogadni. **)

13. C z í m.

A bíró s hites polgárok előtti bevallásokról.

Továbbá, a bíró vagy két eskütt polgár előtt a köztük vagy határukban létező s fekvő bármely, akár ingó akár ingatlan vagyon iránt történt bevallás mindig érvényes marad.

*) II. r. 81. czím.

**) II: 27.

1. §. Nem is áll polgárok között az ilyen vagyronról az ország más birái előtt vagy hiteles helyeken örökösen történt másféle bevallás.

14. C z í m.

Miként kell polgárok közt az örökség birtokába lépni ?

Továbbá, mikor az említett bíró és eskütt polgárok előtt ingatlan vagyon vagy örökség, mint : házak, majorok, kertek, halas tavak, vagy szőlők iránt tétetek bevallás : akkor megkivántatik, hogy az illetén vagyon vevője által (midőn birtokába lépni, s azt magának sajátítani akarja), azoknak birtokbavétele, vagy azokba lépés, ez iránt kiküldött két eskütt polgár előtt történjék.

1. §. És ha valaki mint ellenmondó állana elő, s ellenmondásával akadályt vetne : ezen ellenmondó, tizenöt nap alatt ugyanazon bíró és eskütt polgárok előtt ellenmondásának okát adni tartozik.

2. §. Ha pedig semmi ellenmondó nem jelenkezik : úgy az, kinek részére történt az eladás és bevallás, bizvást léphet azon vagyonok és örökségek birtokába.

3. §. És ha valaki ezen vagyonhoz azután tartana valamely jogot : az, ha akar, egy évnek és egy napnak elforgása alatt nyilván vagy titkon ellenmondhat ; mert különben jogának ereje elenyészendett. *)

4. §. Nyilvános ellenmondónak tekintetik, ha azon vagyon- és örökségek birtokosát az iránt perbe idézi, és a per s az ügynek kezdete az érintett év lefolyta alatt bírāja előtt megindittatik.

5. §. Titkon pedig úgy mond ellent, ha egy évnek és napnak elforgása alatt azon örökségek iránt a bíró vagy eskütt polgárok elébe törvényes és szokott tiltakozást nyújt, és ezt a város könyvébe jegyezteti,

*) I : 78. 79.

hogy a tiltakozás elmulasztása miatt az elévülés be ne következék.

15. C z í m.

A polgárok között megtartatni szokott törvényes elévülésről.

Mert noha a városiak ellen és által az elidegenített vagyon tizenkét év elforgása alatt volna elévitendő: mindazáltal visszaélésképen és falusiak szokásaként mostani időben már csak egy év és egy nap eltölte alatt szokott nálok az elévülés bekövetkezni.

1. §. Ha pedig a fölperes vagy ellenmondó egy év alatt az érintett tiltakozás után, azon örökség- és vagyonok birtokosát mint ellenfelét perbe idézni elmulasztja: akkor a tiltakozás napjától bezárólag számítandó minden évben ismét egy év és a mondott nap elforgása előtt, tiltakozásait (az előadott módon) megtegye, hogy mikor szükségesnek találandja s tehetendi, azon vagyon iránt pert kezdhessen.

2. §. Ha pedig a bíró az előtte vagy eskütt polgárok előtt történt tiltakozást gyűlölségből, forralt haragból, vagy akármi más okból a város jegyzőkönyvébe följegyezni, vagy tiltó levelet adni netalán vonakodnék: akkor az ország rendes birái vagy hiteles helyek előtt ellenmondást intézhetni ellene; csakhogy ezen ellenmondást meg lehessen (szükség esetében) világosan bizonyítani.

16. C z í m.

Miként kell polgárok közt az örökséget s tartozékait elfoglalni?

Továbbá, ha a városok polgárinak között valaki ingatlan vagyont és örökséget vásárlott tartozékaival együtt: akkor elég magát a derék vagyont birtokba venni s magáévá tenni; mert ennek birtokbavételével tartozékainak átvétele is értetik.

1. §. A tartozékok nevezete pedig magában fog-

lal mindent, mi az ily derék vagyonhoz és örökséghez a városi törvény vagy szokás szerint van kapcsolva.

2. §. Ha csak talán valami e tartozékból magában az adásvevésben nincs különösen kizárva s kikötve.

17. C z í m.

A polgárok adósságairól, hol minden bizonyítás hiányzik.

Továbbá, ha valamely polgárt adósság miatt valaki perbe idézne, s a fülperes ellene semmi bizonyítást elő nem hozhatna : akkor a polgár magát az alól egyedül saját személye esküje által kitisztíthatja ; úgy hozván ezt a szabad városok régi szokása magával.

18. C z í m.

A mások földén örökséget bíró polgárokról.

Továbbá mind az érintett, mind pedig bármely egyéb városoknak, mások földén és birtokán örökséget bíró polgárai, magukat az ily örökségek használatától járó földesuri terhektől (a földes urak akarata s meg egyezése nélkül) föl nem menthetik, és az adózások fizetése alól ki nem vonhatják.

1. §. Sőt inkább minden vádlóra s perlekedőre nézve azon örökségöket illetőleg azon földesur előtt törvényt állani tartoznak.

2. §. És ha örökségeik helyszínén, vagy azon határban, melyben örökségük fekszik, kihágást követnek el, az ily kihágás iránt is ott szinte törvényt állani kényszerítettnek.

19. C z í m.

Miként tartoznak a városok birtoki jogaikra nézve törvényt állani ?

Továbbá, hogy minden szabad és bármely más városok, melyek akármi czim alatt birtoki jogokkal felruházvák, azon birtoki jogokra nézve az ország ren-

des birái törvényszékének és bíróságának nemesek módjára tartoznak mindig engedelmeskedni.

1. §. És ha ezen birtoki jogaikból a nemeseknek vagy ezek jobbágyainak erőszakosan kárt, ártalmat és másféle sérelmet okoznak : akkor a megsértett és károsított fél a bírót, és eskütt polgárokat a községgel együtt illetén vétségekért és hatalmaskodásokért mindig a királyi törvényszék elébe idézheti, vagy ha úgy akarja a fél, azon vármegye törvényszéke előtt foghatja s idézheti őket perbe, melyben azon birtok fekszik.

2. §. Miként kell pedig az eféle perekben eljárni, s milyen ítéletet hozni, közönséges végzeményünkben világosan foglaltatik *); miről hogy itt is legyen ösmeretünk, ide mellékeltem szórul szóra az e tárgyban költ czikkelyt, mely így kezdődik :

3. §. „Továbbá, hogy a szabad városok, ugymint : „Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Sopron, Bártfa, Eperjes, „Nagy-Szombat, valamint Lőese, Zágráb és minden „egyéb szabad város és lakosaik, kik a nemeseknek és „birtokos embereknek valami bántalmat vagy kárt „okoznak, ha az ily bántalmat és kárt elkövetett vá- „rosnak, vagy lakosának és polgárának valamely vár- „megyében jószágai és birtoki jogai volnának, s azok- „ból nemest sértene vagy károsítana, ha tudniillik ezen „sérelmek vagy károsítások kisebb hatalmaskodásnak „tartathatnak : akkor köteles legyen ezek miatt azon „vármegyének, melyben azon jószágai vannak, ispánja „előtt törvényt állani.

4. §. „Ha pedig az eféle városnak vagy polgár- „nak nincs sehhol vármegyében birtoki joga, s vala- „mely nemes vagy birtokos embernek magános sze- „mély vagy csupán némelyek, és nem az egész község „vagy város ellen volna pere avagy keresete : akkor

*) Ulászló. III : 38.

„az ilyen nemes és birtokos ember tartozik perét azon város bírāja előtt kezdeni s folytatni.*)

5. §. „Ha pedig az eféle nemes és birtokos ember az egész város ellen, vagy megfordítva a város nemes és más birtokos ellen nagyobb hatalmaskodások vagy birtoki jog miatt pert szándékoznék indítani: az ily pert törvényes idéztetés mellett a királyi felség személyes jelenléte előtt kell kezdeni s törvény rende szerint bevégezni.

6. §. „És ha valamelyik fél az ellene a királyi személyes jelenlét előtt kezdett, birtoki jogot illető per folytatában akármi módon vesztene: akkor ez a fél egyedül kétszáz arany forintban és nem nagyobb terhen marasztaltassék.

7. §. „Ha pedig az illetén per nemesi lakok megtámadását, nemesek letartóztatását, megverését, sebesítését és gyilkolását tárgyazná: akkor az ily hatalmaskodások elkövetői, főben járó ítéletben s minden ingó s ingatlan vagyonuk elvesztésében marasztaltassanak, mint az ekkorig is szokásban volt.

8. §. „Oly esetben pedig, mikor valamely polgár ezen országban valamely urnak, vagy nemesnek hatalma alatt levő szülőket, vagy más örökségeket bir, és ily határban követ el vétséget, vagy valakit megkárosít: ily esetben tartozik e polgár azon földesúr előtt, ki alatt örökséget bir, törvényt állani.“

20. C z í m.

Miként büntethetik polgárok a nyilvános gonosztevőket?

Továbbá a tolvajokat, haramiákat, gyilkosokat, gyújtogatókat és más eféle nyilvános gonosztevőket, megtartván az e részben törvény szerint megtartandókat, büntetteikhez képest fenyithetik és büntethetik, de senkit meg nem csonkithatnak. A nemeseket pedig

*) 1647 : 81.

a bűn helyén kívül sem fogságba, sem gyanuból kivallatás alá vetniök nem szabad.

1. §. Ha tehát valamely város mint község valamely nemest igaz ok nélkül halálra ad : akkor e miatt nem a polgárok egyenként, hanem egyedül a bíró s eskütt polgárok esnek főbenjáró ítélet alá, kik egyszerűen mind az őket illető s részökre jutott vagyonukat és örökségöket is elvesztik, melyekből két részt a királyi felségnek, mint földes uroknak, harmadikat pedig az ellenfélnek kell átadni.

2. §. A városoknak minden egyéb mentességei, törvényei, szabadságai s szokásai kiváltságaikban vannak megírva, melyeknek foglalatán túl és határaikon kívül minden dologra s tárgyra nézve Magyarország törvényei és szokásai alatt vannak.

21. C z í m.

Az önvédelmezés közben valaki által elkövetett gyilkosságról.

Minthogy e részben gyilkosság jött szóba ; tapasztaljuk pedig, hogy több gyilkosság hagyatik érdemlett büntetés nélkül, mivel azt adják sokan elő, hogy azt önvédelmők közben követték el : a személyek védelme és megtámadása módjáról kell tehát valamit röviden megjegyeznünk.

1. §. Hol tudnunk kell, hogy imez előadás : „mert önvédelmében követett el és vitt valaki véghez gyilkosságot“, nem általában fogadható el, hanem azt kell megbizonyítani, hogy őt valaki fegyveres kézzel mint ellenség támadta meg, s ez által élete veszélyeztetett ; mert a ki mást kivont karddal megtámad, nála mindjárt föltehető, hogy amaszt vagy meggyilkolni, vagy rajta halálos sebet ejteni törekszik.

2. §. Bizonyos pedig, hogy nem csak a nemesek megölése, hanem azoknak csupán megverése vagy megsebesítése miatt is főbenjáró ítélet hozatik és határoztatik : tehát akár gyilkol akár sebesít a megtámadó,

egyikét sem tartozik a megtámadott elszenvedni és tünni.

3. §. Innen van az, hogy ha valaki helyes és igazságos önvédelmében ellenfelét megölte, ki őt mint elenség kivont karddal támadta volt meg, az oly megöletett és meggyilkoltatott embernek mind dija mind véronmlása méltán elveszett, és soha meg nem téríttethetik.

4. §. De másképp van az a lelkiösmeret törvényszéke előtt; mert ha a megtámadott, megtámadóját becsülettel és személyének megmentésével kikerülheti: akkor azt kikerülni, s a kisebb rosztat, hogy nagyobb ne következze, elmellőzni tartozik.

5. §. Meg kell azonban az előbbiekre nézve jegyeznünk: hogy azt, a ki mást megöl, megtámadója, vagy még meg nem ütötte, vagy már valósággal megütötte. Első esetben, melyben tudniillik megtámadója még meg nem ütötte, hanem készen és ott állott már, hogy megüsse: akkor bármit követ el a megtámadott, azt kétségkívül ön védelmére látszik hogy cselekszi vagy eselekedte legyen.

6. §. Ha pedig már meg is ütötte, és az ütés eselekménye némi időhaladékon át megszűnt: akkor szünet után megtámadóját visszaütnie nem szabad; mert az ily visszaütés nem védelemnek, hanem inkább boszuállásnak tekintetik és ítéltetik; ha csak a megütött fél ezt azért nem teszi, hogy más ütések kikerüljön, melyeket a megtámadó újra tenni és folytatni mutatkozott. És így különbség van a védelem és boszuállás között: mert a védelem hevenyében, a boszuállás pedig idővártatva történik.

7. §. Ha pedig a bizonyásból vagy máshonnan ki nem tűnik, melyik ütés előzte meg a másikat: akkor az leszen vétkes, ki mást viszálykodásra s ütésre ingerlett.

22. C z í m.

Hányfélekép és miként értendő a védelem ?

Tudni kell továbbá, hogy a védelmet kétféleképen érthetni. Először a testnek és személynek ótalma-ként. Másodszor pedig ingatlan vagyonok vagy örök-ségek megőrzése gyanánt.

1. §. Mi tehát a test és személy ótalmát illeti : a védelemnek folytában, és a sérelem végrehajtása előtt, vagy ugyanazon harcban és tusában a büntett heve-nyében, mielőtt tudniillik a megtámadó, vagy ki az első ütést adta, azon helyről eltávoznék, kell történni és megengedtetnie ; mert ha azután esnék meg, nem védelemnek (miként előadatott), hanem boszuállásnak mondatnék. *)

2. §. A mi pedig az ingatlan vagyonok és birtoki jogok megőrzését illeti : a megfosztott nemesre, vagy akármely más birtokos emberre nézve, jogainak védel-mére, s az elfoglalónak és rablónak azokból kivetésére (mint az első részben volt megérintve **), ezen ország-nak régi szokása egy egész év elforgását határozza és rendeli, mely alatt az elfoglaló s erőszakos fosztó ellen teljes szabadságában áll magát mindenkép védeni, és az elfoglalót annak tetemes kárával is, jogai- és örök-ségeiből kivetni.

3. §. És e részben a fosztót és elfoglalót semminemű védelme ki nem mentendi.

4. §. És innen van, hogy ha vagyonai- és birto-kainak ótalmára mindenki kikelhet, testét és személyét (mikor veszedelemben forognak) sokkal inkább és erő-sebben védheti.

5. §. Azonban Isten, és a lelkiösmeret ítélőszéke szerint minden ótalmat hibátlan védelem mérsékleté-

*) Előbbi czím.

**) I : 68.

vel kell használni. Mely hibátlan védelem akkor mondatik gyakoroltatni, mikor valaki magát, vagyonaik és személyének veszélyeztetése nélkül másképp nem védheti, hanem csak úgy, ha megtámadóját vagy megöli, vagy megsebesíti.

23. C z í m.

Szabad-e valakit fenyegetés miatt megtámadni?

De kérdés : ha valaki mást halállal fenyegetett, szabad-e azt azért ama másiknak megtámadni ?

1. §. Felelet : hogy ámbár országunk törvénye s jóváhagyott szokása szerint (gyujtogatás és égetés idején s esetén kívül, melyben mindenkit, ki várost, falut, vagy más házat felgyújtani s tüzvészt gerjeszteni fenyegetőzik, halállal szokás büntetni), fenyegetés miatt senkit sem szabad megtámadni : a köz törvény szerint mindazáltal, ha azon, mást halállal fenyegető ember olyan, ki fenyegetéseit végre is szokta hajtani, főkép hatalmas és verekedő, (mert lihetőleg itt is ugyanazt tehetni fel róla) halálnak kikerülése végett mint a védelem, úgy a megtámadás is megengedtetik.

2. §. De ha különben nem verekedő, sem fenyegetéseit nem szokta végrehajtani : úgy szabad ugyan szóval, és ellenmondással szembeállani, de fegyverrel és karddal nem ; ha csak amaz társait nem várná, s a halasztás talán veszedelmet okozhatna.

3. §. De ily esetben is jobb és tanácsosabb őt kikerülni s tőle máshova távozni.

24. C z í m.

Segitheti-e egyik ember a másikat ?

Kérdés még az is : segitheti-e egyik ember a másikat ?

1. §. Felelet : igen ; mert ha vagyonaim és örökségeim ótalmára egybehíhatom barátimat és rokonimat,

ezt még inkább megtehetem testemnek és személyemnek védelme végett.

2. §. Azért mindenki, még idegen is, mikor segítségül hivatik, mindig segítséget nyújthat annak, kinek élete veszedelemben forog.

3. §. De haramiát és más nyilvános gonosztevőt nem köteles senki, s nem is kell az ily gonosztevőnek segítségkiáltására, más kezeiből kiszabadítani.

25. C z í m.

A falusiaknak, kiket jobbágyoknak hívunk, állapotjáról és törvényeiről.

Egyébiránt elvégezvén a szabad városok jogait, és előadván a védelmet s megtámadást; most már a falusiakról (kiket jobbágyoknak nevezünk) kell értekeznünk.

1. §. Kiknek állapotjuk sokféle, mert mások magyarok, mások szászok és németek, mások csehek és tótok, kik keresztyén hitet vallanak; azonkívül mások oláhok és oroszok, mások ráczok vagy szerbek és bolgárok, kik a görögök tévelygését követik. Vannak ezeken felül jászok és kunok, kik királyi földeken telepedtek meg és laknak, és szinte keresztyén hitűek; az oroszok és bolgárok közül pedig némelyek hitűnkhöz, mások a görögök tévelygéséhez ragaszkodnak.

2. §. És ámbár mind ezen népségek (a királyi jász-, kún-, orosz- és bolgárokat kivéve) ekkorig oly szabadság előjogával birtak, hogy a törvényes földbér letétele s adósságaik kifizetése után, lakhelyeikről tetszésök szerint máshová szabadon költözhettek lakás végett; de ezen szabadságukat a mult nyáron *), ama leggonoszabb Székely György nevű haramia **) vezér-

*) II. Ulászló. VII.

**) Dózsa.

lete alatt, egész nemesség ellen támasztott kurucz párt-
ütés- és lázadó felkelésök, és ennél fogva örökös hűt-
lenségbe esésök miatt végkép elvesztették, s most már
földesuraiknak mint örökös parasztok merőben alávet-
tetvék.

3. §. Kik ez ország törvénye s régen jóváhagyott
szokása szerint, semminemű tárgy iránt (az egyházi tör-
vényszékre nyilván tartozókat kivéve), sem az ország
rendes birái, sem egyházi helytartók, vagy más egyházi
birák és általában bármely vármegye ispánjai elébe egy-
szeriben s közvetlenül nem idéztethetnek; hanem ré-
szükről elsőben földes és időszerinti uraik kötelesek, le-
gyenek azok világiak, vagy egyháziak, minden panaszló
s perlekedő félnek törvényt és igazságot szolgáltatni.

4. §. És ha valamelyik fél az ilyen ítélettel meg-
nem elégednék, az a pert csak azután viheti fölebb, vi-
lágosabb és érettebb megvitatás és megvizsgálás végett
azon felsőbb birája elébe, hová tudniillik azon ügy meg-
vizsgálása tartozik.

5. §. Azonképen tudniillik, hogy, ha az ügy, sorá-
nál fogva egyházi törvényszéket illetőnek látszik, ak-
kor megyés püspök vagy helytartója elébe; a világi
törvényszékre tartozók pedig a vármegye ispánja és
szolgabírák elébe lesznek átküldendők.

6. §. S az ily törvénytétel- és igazságkiszolgálta-
tásnak, akár a királyi törvényszékre hívás, akár vár-
megye ispánja, avagy egyházi helyettesek elébe idézte-
tés mellett támasztott és kezdett perben, midőn az a
földes urhoz visszautasittatik, mindig egy vagy két
szolgabíró előtt kell történni-, tartatni- és sáfároltatnia.

26. C z í m.

*A jobbágyok részéről eszközendő törvénytisztogatás módja- és
rendéről.*

Mindenek előtt tehát az eféle törvénytisztogatás
módjáról és rendéről kell szólnunk.

1. §. Hol kérdés : köteles-e a földes vagy időszerinti ur a panaszosnak pusztá kérésére jobbágysai részéről legott a törvényt s igazságot szolgáltatni? és ha törvényt tenni nem akarna, nem esik-e a miatt a törvényszéki terhek valamely súlya alá? és ígérhet-e annakutána (ha az iránt, hogy jobbágysait megyeispán és szolgabírák elébe állítsa, törvénybe idézteték) jobbágysai részéről törvényszolgáltatást; vagy nem tartozik-e már maga a vármegye ispánja, a szolgabírákkal együtt, azok részéről törvényt szolgáltatni?

2. §. Felelet : hogy ámbár az isteni, és emberi jog szerint is, valamint köz törvéynél fogva, minden földesur, bármiféle jobbágysai, parasztsai és nemnemes cselédei részéről, minden megsértett vagy károsított panaszos embernek pusztá kérésére s panaszára, azonnal tartozik törvényt és igazságot tenni s szolgáltatni : mielőtt azonban az eféle törvény és igazság szolgáltatása iránt bíróilag, azaz perbehívás vagy idézés által lett volna felszólítva s megintve, (ha a törvénytételt elmulasztaná is), azért semmi büntetés alá nem esik ; mert büntetés a bírói meghagyás megvetése s áthágása miatt szokott az ügyek pereiben következni és szabatni.

3. §. Tehát azután is nem a vármegye ispánja a szolgabírákkal, hanem ő maga tartozik azon törvényt kiszolgáltatni.

4. §. Tudni kell tehát, hogy, ha valamely nemes vagy birtokos ember (legyen az egyházi vagy világi személy) aképen hivatik a királyi törvényszékre, vagy úgy idéztetik a megyei ispán törvényszéke elébe, hogy köteles legyen mind személye szerint megjelenni, mind jobbágysait, vagy nemnemes cselédeit előrendelni s törvény elébe állítani : ha akkor az ily nemes, vagy birtokos ember meg nem jelen, őt magát saját személyére nézve három nehéz girában, jobbágysait pedig, vagy nemnemes cselédeit, akár hányan legyenek azok, kik név szerint voltak törvény elébe rendelve, fejenként

egy-egy girában ; azaz : a törvény elébe rendelt minden személyt egy szinte nehéz girában és azonkívül a fölperes keresetében és követelésében szokták és kell marasztalni. *)

5. §. Ugy tudniillik, hogy ha a királyi törvényszék előtt nagyobb hatalmaskodás miatt indittaték a per : mind a nemes vagy birtokos ember, mind név szerint és világosan törvény elébe rendelt jobbágysai vagy nemnemes eselédei, fejöknek és részöket illető minden ingó s ingatlan vagyonuknak elvesztésére ítéltetnek. **)

6. §. Ha pedig kisebb hatalmaskodást illető tárgyak iránt indittaték per a vármegye törvényszéke előtt is : akkor a nemes részint a birónak, részint a fölperesnek fizetendő száz forintban ; jobbágysai pedig és eselédei egyenként, a fölperest egyedül illető negyven forintra számítandó díjaikban marasztaltatnak. Mert a vármegye törvényszékén erőszak és hatalmaskodás eseteiben száz forintot túlhaladó büntetésről nem lehet ítélni.

7. §. Ha pedig megjelen, és feleletében azon jobbágysai s nemnemes eselédei részéről, a fölperes vádjai és keresetei iránt törvényt és igazságot ígér kiszolgáltatni : akkor azon helység keblében, melyben azon parasztok, vagy nemnemes szolgák laknak, köteles az arra, rendes birája által kitűzött határidőben, azon vármegyének, hol birtoka fekszik, egy (mint érintve volt) vagy két szolgabirája előtt, maga, avagy tisztje vagy falunagy embere által, törvény- és igazságszolgáltatást eszközteni.

8. §. Ha pedig biróilag a végett rendelt időben illetén törvényt és igazságot tenni s szolgáltatni vonakodnék s mulasztaná : akkor azon nemes, vagy bármely

*) 1613 : 23. 1729 : 41.

**) 11 : 55.

más birtokos ember az ily törvényszolgáltatás mulasztásaért s birói parancs megvetéseért, mindegyik jobbagyra s nem nemes szolgájára nézve (kiknek részéről törvényt és igazságot vala köteles szolgáltatni s tenni), a birónak mindig két részben, egy harmadában pedig a fölperesnek fizetendő három girában marasztaltatik. S más három-három girával az ismét biróilag meghagyandó határidőben azon törvény- és igazságkiszolgáltatásra köteleztessék s kényszerítettessék. *)

9. §. Ha pedig másod izben is vonakodnék törvényt és igazságot tenni, és annak kiszolgáltatását el-mellőzné s mulasztaná : akkor azonnal valamennyinek díjában marasztaltatik. És ezen díjakra nézve a bíró azon nemes vagy birtokos ember ingó javai- s vagyonaiból, ha volnának, különben pedig birtoki jogaiból tartozik a fölperesnek eleget tenni.

10. §. És ezt a díjakról csak akkor kell érteni, ha azon erőszakoskodások, melyek miatt a per indittaték, kisebb hatalmaskodásiak. Mert ha főbenjáró ítélet alá tartozók, akkor nem díjokban, hanem fejők és minden vagyonuk vesztésében marasztaltatnak mind azok, kiknek részéről törvényt kellett volna tartani, és minden ingó s ingatlan vagyonuk a birónak és ellenfélnek ítéltetik. És ezenkívül őket az ellenfél és fölperes az ítéletlevél erejénél fogva, a hol föllelhetők, akár saját uraik, akár mások határaiban (hogy érdem szerint bűnhődjenek) az ítéletlevél mellett szabadon fogságba vetheti.

11. §. Azonban ha a földes ur ígérete s bíró meghagyása szerint az igazság kiszolgáltatása a határozott helyen és időben annak rende szerint véghez ment; és a jobbagyok vagy nemnemes eselédek nagyobb hatalmaskodásban találtattak bűnösök- és vétkesekül, s e miatt főbenjáró ítéletben és minden ingó s ingatlan va-

*) 1609 : 29. 1613 : 23.

gyonuk elvesztésében marasztaltattak és terheltek: akkor az efféle vagyon két része magának a földesurnak, mint birónak, harmad része a fölperesnek és ellenfélnek részére esik. És ezenkívül azon földesur köteles a megítélteket és marasztaltakat a főbenjáró büntetésnek törvényszerinti végrehajtása végett az ellenfél kezébe adni és szolgáltatni.

12. §. Mit ha a földesur teljesíteni vagy teljesíteni nem akarna, akkor mindegyik díját saját vagyonából tartozik letenni s fizetni.

13. §. És ez akkor áll, ha azon határidőben, mikor törvényt s igazságot szolgáltatni ígért, ezen megítéltek és marasztaltak nála s hatalma alatt valának.

14. §. Mert ha időközben azon jobbágyok vagy nemnemes eselédek valamelyike elillan, és urának kezei, törvényhatósága s hatalma alól bármi módon megmenekül: akkor azon földesurat azért nem kell semmi teher alá vetni.

15. §. Hanem, ha közülök valamelyik a törvénytétel ígérete után és kiszolgáltatásának napja s határideje előtt, földesurának akarata ellen nyilván vagy alattomban távoznék és szöknék el: akkor ura, minden vagyonát és jószágát, tudniillik urának határában létező s találtató ingó és ingatlan javait maga részére szabadon elfoglalhatja.

16. §. Azokból mindazáltal (nagyobb hatalmaskodások esetében) annak díját, tudniillik negyven arany forintot tevő tíz girát, előbb a fölperesnek kifizetni, valamint egyéb ingó vagyona harmadrészét az ellenfélnek adni tartozik, azon ingó vagyon két részét magának megtartván. Nemkülönben a paraszt vagy nemnemes eseléd örökségét és ingatlan vagyonát is megbecsülni, és az örökség e becsüjének s értékének harmadrészét a fölperesnek szinte tartozik kiadni. A többi két részét hasonlóképp magának tartván és foglaltván el.

17. §. És azon felül az ellenfél, akárhol találhatja meg az ily szökevényt, teljes hatalmában állandó ezt megfogni, és vétkei szerint a főbenjáró ítélet súlya alá vetni.

18. §. Ha pedig az erőszaktételek kisebb hatalmaskodásaiak, akkor egyedül díját köteles a fölperesnek kifizetni, és azzal a jobbágy vagy nemnemes szolga által elkövetett kárért (ha a keresetlevél sorában károk volnának előadva) azon paraszt és cseléd vagyonából az ellenfélnek eleget tenni. *)

27. C z í m.

Miként ítéltetnek oda a hitletételek nem-nemes szolgálknak ?

Továbbá, ha a jobbágyoknak vagy nemnemes szolgálknak törvény elébe állítása tárgyában a királyi törvényszéken perbehívás, vagy vármegye-ispánok törvényszéke előtt, idézés mellett indított per földesurok elébe, (hogy a panaszosnak és ellenfélnek azok részéről törvényt és igazságot tegyen) a bírótól visszaküldetnek, és a fölperes törvénytételkor hármassal vallató levelet mutatna a vádlottak ellen, és ők az ellenök előadott keresetet pusztán tagadnák: akkor mindegyik perbe fogott és törvény elébe állítani rendelt jobbágy- vagy szolgálknak, díjához képest magához hasonló negyvenedével, azaz parasztokkal és nemnemesekkel, de jó hírű s becsületes sorsu személyekkel leteendő esküt kell maga kitisztítása végett határozni.

1. §. Mivel a paraszt és birtoktalan ember, esküjével száz kispénzt érő egy forintnál többet vissza nem vehet **), következésképp többre nézve esküjével senkit sem ki nem tisztíthat, sem nem terhelhet.

*) 1613 : 23. 1638 : 27. 1609 : 29. 1618 : 60. 1635 : 16. 1647 : 81. 1729 : 41. Zsigmond III : 10.

**) Az eredetiben : „recipere“; a Corpus Jurisban : „accipere“.

2. §. Máskép van azonban a büntető perekben, mikor a gonosztevő fejére esküsznek; mert akkor nem a díj, hanem a vétség és bűn büntetése vétetik tekintetbe.

3. §. Ha pedig kettős vallató levelet mutat, akkor huszad, és ha egyest hoz elő, tized magával (miként mondatott) hozzá hasonló parasztokkal leteendő esküt kell itélni s határozni, ezt is nemes és más birtokos emberek ellenében; mert nemnemesek és parasztok közti igazságszolgáltatásban, a helybeli szokás és rend, s azon honé, hol a bűnös tartózkodik *), tartatik meg.

4. §. Váltóleveleknek pedig mindig azokat értsed, melyek a királyi írott paranesra, vagy az ország más rendes biráinak írásbeli kívánságára a hiteles helyek, vagy ország mondott rendes birái előtt az urak és nemesek közgyűlésein keletkeztek.

5. §. Az egyszerü vallató levelek ugyanis, melyek tudniillik a perlekedőnek törvényes és **) folyamodásos kérelmére a vármegyének törvényszékein keltek, csak részben és nem egészben birnak érvénységgel.

6. §. Meg kell azonban jegyezni, hogy ha az érintett törvénytételkor az alperesek a fölperes és ellenfél által ellenük előadott keresetet és vádat tagadnák, és szomszédaik bizonyosságával vagy más hihető bizonyítványnyal magukat menteknek és ártatlanoknak akarnák nyilvánítani, és a fölperes az ily tanuskodást nem akarná elfogadni, hanem egyedül és pusztán az előadott vallató levelek erejénél fogva kívánna a bírótól törvényt és igazságot: akkor ily esetben azon ***) eskü, melyet a vallatólevelek erejénél fogva kellene megítélni s köteletségül tenni, felényire rovatik és szál-

*) Az eredetiben nincs zárjel.

**) Az eredetiben levő „et“ hiányzik a Corpus Jurisban.

***) Az eredetiben: „illud“, a Corpus Jurisban: „aliud.“

littatik le; mikép ezen szokás a nemesek pereiben is megtartatik.

7. §. Közönséges és köz-vélemény szerint azonban, valahány személylyel ítélnék esküt a nemesnek, vagy földesurnak *) a királyi törvényszéken, vagy vármegyék ispánjainak széken; ugyanannyi személylyel kell azt jobbágyainak és nemnemes szolgálainak is kötelességül tenni.

8. §. És ha a nemes közös vallatás után hitét leteendi: jobbágyai és cselédei szinte föl lesznek oldva; ha pedig vesztene, ezek is vesztésekül tekintetnek.

28. C z í m.

Miként kell a vagyontalan és örökséget nem bíró parasztokon a kárt és adósságot megvenni.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha a perlekedők valamelyike, valamely parasztot díjában, vagy károk és adósságok fizetésében törvényesen megítéltet és marasztaltat; és azon megmarasztaltnak nem volna sem ingó vagyona sem öröksége, hogy az iránt eleget tessen: akkor a földesur köteles az eképen elmarasztalt parasztot fogva ellenfelének kezébe általadni; kit is az ellenfél vagy fölperes tizenöt napig (ha azalatt vele a marasztalt meg nem alkudnék) saját börtönében tarthat; testén azonban díjának büntetése alatt semmi sérelmet nem tehet, hanem öt az alatt kenyérrel és vízzel ellátni tartozik.

1. §. Ki, habár azon idő alatt sem szabadithatná meg magát ezen fogságból, az ellenfél ezen parasztot szolgaság alá még sem vetheti; hanem öt, eskü alatt tett fogadása mellett, hogy mind annak, a mit munkája vagy koldulása által bir szerezni, harmad részét, hetenkint ellenfelének hiven átadandja míg adósságát le nem róttá, szabadon tartozik bocsátani.

*) Az eredetiben: „domino,” a Corpus Jurisban: „dominio.”

2. §. Ki ha esküdni, s azon terhet viselni és magára vállalni vonakodnék; vagy szabadságot nyervén ellenfelét talán megeseálná: akkor az ellenfélnek teljes szabadságában áll azon parasztot (akárhol csak lehet) ismét megfogni, börtönbe s szolgasága alá vetni, míg azon díj vagy kár vagy adósság iránt eleget nem tesz; ez pedig tartozik azt kényszerítve kipótolni, mit önként és szabad lábon nem akart.

3. §. És ugyanezt kell érteni a nemesek közt adósságok és károk iránt indított és támasztott perekről is, hogy tudniillik a nemesnek a tett adósságok és általa okozott károk megtérítésére örökségei s ingó vagyoni elégteleneknek tapasztaltatván, személyében szinte tartóztattassék le, s elégtételre a parasztokról imént előadott módon bíróilag kényszerítettessék; mint azt a második részben *) tudniillik az ítéletek sorában is röviden megérintettem.

4. §. Az adósságok megkettőztetéséről pedig, ha a bíró által rendelt fizetés határidejét elmulasztaná (miként a régiéknél történt) korunkban semmit sem kell ítélni.

29. C z í m.

Miként osztassék fel a parasztok ingó s ingatlan vagyona fiak és leányok között?

Továbbá ha olyatén paraszt nemzene fiat, kinek hajadon leánya is van, akkor az atyai mind ingó mind ingatlan vagyonban mindkettő egyenlő joggal örökösül.

1. §. Ha azonban a leány ingó vagyonból férjhez adatik, akkor tekintetbe kell venni, ősi-e azon vagyon, vagy atyai? ha ősi, a férjhez adásból semmi család nem következhetik, mert a leánynak azokból egyenlő részt kell kapni. Ha pedig a vagyon atyai, akkor őt az atya, állapotjához és tisztességéhez illőleg férjhez adhatja, s

*) II: 68.

azon vagyonból neki többé része nem leend, hanem atyja halálával az a fiura, és ha ez is kimult, ugyan azon törzsökből származott fiu testvéreire s rokonira szálland.

2. §. Ha pedig az atya saját részéről végrendeletben akarna intézkedni, azt megteheti ugyan, de nejének megkárosítása nélkül. Mert a feleség a házasság alatt férjével együtt szerzett vagyonban mindig részes és osztályos, ugy, hogy a férjnek végrendelet nélküli kimultával, annak, mint mondaték, minden együjtszerzett vagyona reá szálland.

3. §. Ha pedig az atya első nejének elhaltával más nőt veend, akkor ha az első nejétől született fiu, atyjával ingó s ingatlan vagyonban megosztozott, második neje a fiu részéből magának semmi részt nem vehet, melybe atyjától ezen második nővel nemzett fiu-testvérei sem avatkozhatnak, hanem arról a fiu magatetszése szerint szabadon rendelkezhetik.

30. C z í m.

Miként száll a végrendelet nélkül meghalt paraszt vagyona a földesurra ?

Továbbá a paraszt egyedül s magánosan élván, és semmi örököst és törvényes utódot maga után nem hagyván, ingó vagyonáról szabadon rendelkezhetik. De örökségei, ha ösiek, egészen a földes urra szállanak.

1. §. Ha pedig saját szerzeményei volnának, azok két részre osztatnak, melyek egyike magának a földes urnak, másika pedig annak jut, kinek végrendeletében hagyja

2. §. Ha pedig végrendelet nélkül mulnék ki, minden ingó és ingatlan vagyona a földesurra száll.

3. §. Ki abból mindenek előtt a halotti szertartásról és temetésről gondoskodni, annakutána minden hitelezőit kielégíteni s adósságát kifizetni tartozik. És

a mi e vagyonból megmarad, azt aztán magának foglalhatja el.

4. §. Ha pedig a paraszt törvényes örököst hagyja maga után, és az örökös kiskorú volna s tizenkét évét még nem érte el: akkor az atya nem csak saját részéről tehet végrendeletet, hanem a tizenkét évén alul talán kimulandó kiskorú örökösnek is, más örököst (kit akar) helyettesíthet úgy, hogy ha az alatt a törvényes örökös meg talál halni, a helyettesített örökös lépjen az örökségbe.

5. §. Ha azonban az igazi örökös, mondott korát azután elérné, vagy meghaladná: az efféle helyettesítés elenyészik, és minden vagyon megtartása és kezelése azon örökös hatalmába adatik.

6. §. Mindazáltal valamint a jobbágyi állapot, úgy a törvényes szokás is sokféle, melyet a helybeli régi gyakorlat szerint kell megtartani.

7. §. Ez alatt azonban nem azt kell érteni, hogy a paraszt által valakinek hagyott vagy eladott örökséget a földesurtól örökösen el lehetne idegeníteni, mert a parasztnak, munkája bérén és jutalmán kívül urának földjén, az örökiségre nézve semmi joga nincsen, hanem az egész föld tulajdonossága a földesurra néz és tartozik.

8. §. Az efféle hagyomány vagy eladás által tehát a paraszt egyedül csak munkája bérét és jutalmát, tudniillik a föld-, rét-, malom-, vagy szőlőnek illendő becsüjét hagyományozhatja vagy adhatja el valakinek, a földesur örökisége mindig sértetlen maradván. Ki ha akarja, a földeket, réteket és malmokat köz becsü, a szőlőket pedig illendő értékek szerint magához válthatja. *)

*) 1625 : 58.

31. C z í m.

Hogy a parasztok saját személyökben a nemesekkel perlekedésbe nem bocsátkozhatnak.

Meg kell azonkívül jegyezni, hogy mivel a parasztok időszerinti uroknak annyira alávetvék, hogy saját személyökben nemesekkel, semminemű tárgy iránt pert nem folytathatnak.

1. §. Mikor tehát valamely paraszt, nemes által méltatlanul megveretett, sebesített vagy máskép megsértetett, vagy vagyonában erőhatalommal károsított, és földesura az efféle nemest perbe fogván, azt bűnösnek nyilváníttatja s ítelteti: akkor azon nemest a földesur ellen kisebb hatalmaskodásban, mely száz forintot tesz, és azonkívül a megsebesített vagy megvert parasztnak díjában, vagy az okozott kár pótlásában és megtérítésében*), tudniillik a történetek minőségéhez képest kell marasztalni.

32. C z í m.

Miként kell a vármegyék ispánjainak és kiváltságolt nemeseknek a nyilvános gonosztevőket büntetni?

Azt is tudni kell, hogy minden nemes, valamint mezőváros és helység, kinek és melyeknek a gonosztevők és rossz emberek megbüntetésére s kivégzésére kiadott királyi levelök nincsen, minden köztük találtató s megfogott tolvajt, rablót és más nyilvános gonosztevőt azon vármegye ispánja- vagy alispánja- és szolgabíráinak, melyben ilyen nemesek laknak, vagy mezővárosok**) és helységek feküsznek, büntetés végett átadni kötelesek, a megfogott gonosztevő díjának büntetése alatt; és azokat három napnál tovább maguknál nem is tarthatják.

*) 1638 : 27. 1659 : 31.

**) Az eredetiben : „oppida“, a Corpus Jurisban : „oppido.“

1. §. Mert ha harmadnapnál tovább tartanak, az érintett ispánok, alispánok és szolgabírák ellenében (mivel ezeknek törvényhatóságát vakmerően maguknak tulajdoníták), mindegyik befogott személyért naponként három nehéz girában méltán marasztaltatnak.

2. §. Azonban a bűn helyén, vagyis azon mezőváros vagy helység határában, hol az ily bünt elkövette, befogott és letartóztatott gyilkost, gyújtogatót és erőszakos házasságtörésen kapottat, a mezővárosoknak, helységeknek, és kiváltsággal nem bíró nemeseknek is van hatalmuk, a törvény rendét megtartván, vétségeikhez képest megbüntetni. *)

3. §. De elbocsátani azokat nem áll szabadságukban, mert így a mondott ispánok s alispánok és szolgabírák ellenében minden elbocsátottnak díjában marasztaltatnának.

4. §. Azonképen a nemesek és mások, kik arra különösen kiváltságolvák, az általok és határukban talált és megfogott gonosztevőket megbüntethetik ugyan, és vétségökhöz képest ki is végezhetik, de soha el nem bocsáthatják, különben azok díját kötelesek lefizetni. **)

33. C z í m.

*Miként kell a barmok és ***) marhák által okozott károkat megtéríteni ?*

Továbbá, ha valamely nemes, vagy paraszt, lovakat, ökröket, juhokat, disznókat avagy más barmokat vagy marhákat a vetésről vagy rétekről és kaszálókról vagy tilos makkos erdőkről okozott kár miatt behajtaná, hogy azokat zálog és váltság alá vesse, s az efféle barmok gazdája azokat makaesságból kiváltani

*) 1659 : 16.

**) Mátyás VI : 38. stb.

***) Az eredetiben levő ,et', hiányzik a Corpus Jurisban.

nem akarná : akkor maga a kárvallott azon marhákat három napnál tovább magánál nem tarthatja.

1. §. Ezen három nap elmultával pedig, megyei ispánja vagy alispánja, avagy ezek távollétében egyik szolgabíró kezébe (kinek járása alá tudniillik azon károsított határ tartozik) köteles azokat átadni s kiszolgáltatni.

2. §. Mert különben harmadnap mulva a behajtó s megzálogoló minden napért, melyen azon érintett barmokat magánál tartotta, két részben a bíró, harmadában pedig az ellenfél kezében fizetendő s járandó három nehéz girában marasztaltatik.

3. §. Az okozott kárt pedig azon helynek, melynek határában tétetett, bírása s hites polgárai által lelkiismeretesen teendő árszabás és becsü szerint kell megtéríteni.

4. §. Mert a különös és meghatározott büntetés alatt tett tilalom, hogy a vetésben, rétekben, vagy erdőkben senki kárt ne tegyen, egyedül azon hely lakóit, melynek határában az illetén vetések, erdők vagy rétek fekszenek, illeti. Mivel a vidékiek nem a tilalom büntetését, hanem a kár mennyiségét kötelesek megfizetni.

5. §. Ha pedig a jobbágy orozva, avagy nyilván erőszakosan erdőt vágna, vagy abban fát hántana, s rajta lehetne kapni : mindenét, a mi nála volt, elveszti, s ezenkívül az erőszakosságért díjában marasztatik. *)

34. C z í m.

Lopott és a táborban vagy táboron kívül megtalált lóról.

Továbbá, valamely ellopott vagy gazdájától és birtokosától másként elvitt és elidegenített, és akármi módon megújítandó köz táborozásban meglelt lónak tárgyában és ügyében a fölperesnek nem kell, nem is

*) 1715 : 94. 1729 : 42.

lehet törvényt szolgáltatni; hanem a lovat való értéke szerint, a kapitánytól vagy hadvezértől e végre választandó és megbizandó hiteles emberek által meg kell becsültetni, s annál, a kinél találtatott, biztos kezesség mellett a táborozás lefolytáig hagyni.

1. §. És a kapitány vagy hadvezér bizonyos határidőt tartozik rendelni, melyben azon táborozás megszüntével valamely általa nevezendő rendes bíró vagy a királyi lovászmester előtt mindkét fél legyen köteles megjelenni, az efféle ügyben ítéletet nyerendő.

2. §. Ha pedig az ellopott, táboron kívül megtalált lónak, ökörnek, vagy más baromnak ügyében a perbefogott nem mutathat annak vásárlatáról világos bizonyítványt: a fölperes köteles mindig magához hasonló harmad magával visszanyerése végett hitét letenni.

3. §. Ha mindazáltal a tolvaj azt mondja, hogy szabad és közönséges vásáron vagy másutt vette, és szavatost (kit mi mentesítőnek nevezünk) nem állithat, sem gazdát, vagy más valakit, ki az áldomáskor az adásvevéshez szokás szerint szerencsét kívánt volna, nem mutathat, akasztófával bűnhődik.

35. C z í m.

A perek fölebbküldéséről és fölebbküldő levelekről.

Tudni kell végtére, hogy minden székes egyházak helytartóinak s megyék ispánjainak törvényszékein indított pert (a megyék törvényszékén egyedül a fölperes személyes esküje alá bocsátott pert kivéve), a királyi törvényszékre, tudniillik az ország rendes birái elébe szokás és kell, világosabb és érettebb megvitatás végett felküldeni.

1. §. Azon pereket pedig, melyek a jobbágyok és parasztok dolgai iránt az előadott módon a földesurak előtt voltak indítva, azon félnek kérelmére s fölebbvitelére, mely az ott szolgáltatott törvénynyel megelé-

gedni nem akarna, először az ispánok s alispánok és szolgabírák elébe, és végre, ha a felek valamelyike talán itt sem elégednék meg, a királyi törvényszékre kell felküldeni.

2. §. És a főlebbhivatkozó fél mind az efféle, mind pedig valamely más, a vármegyék törvényszéke előtt forgott perekben, az ítéleti és főlebbküldő levelet, az eldöntő és véghatározat után, ha könnyen megeshetik, az először, különben pedig másodszor tartandó törvényszéken tartozik kivenni, s azon ügyet a bíró által rendelendő határidőben a királyi törvényszékre felvinni

3. §. Mert ha ezt elmulasztja, azon ügy ítélt dologgá válik, és a harmadik törvényszéken a hozott ítélet szerint ki kell az ítéletlevelet a győztes és nyertes félnek adni s végrehajtásba vétetni.

4. §. És ezt akkor, ha az elmulasztás nem a jegyző vagy bírák, hanem a felebbhivatkozó részéről történt.

36. C z í m.

A zsidóknak keresztyének ellen teendő esküjök formája.

Továbbá, ámbár nem célozom zsidókrul szólani, mert a zsidók, törvényeikre nézve különféle, helyenként jobbadán a közjóval ellenkező kiváltsággal bírnak, egyébiránt is az uzsorákról ítélni veszedelmesnek látszik : azonban, mivel gyakran megesik, hogy a zsidóknak keresztyének ellen esküt szabnak és ítélnék; azért a zsidók esküje formáját ezen munkácska végére véltem teendőnek.

1. §. Hol tudni kell, hogy az esküdni akaró zsidót meztláb állva napnak kell fordítani, rövid köntösbe avagy palástba öltöztetni, fejére pedig zsidó kalapot tenni, ki is a törvénykönyvet (melyet Mózes táblájának neveznek) kezével érintse s tartsa, ezeket mondván :

2. §. „Én N. N. zsidó, esküszöm az élő Istenre,

„szent Istenre, mindenható Istenre, ki az eget és földet,
„tengert és mindent, a mi ezeken s ezekben van, terem-
„tette, hogy ezen ügyben, melylyel engem e keresztyén
„vádol, ártatlan vagyok egészen és büntelen. És ha bü-
„nös vagyok, nyeljen el a föld, mely Dathant és Aby-
„ront elnyelte, és ha vétkes vagyok, szélhűdés és belpo-
„kol lepjen meg, mely a syriai Naamánt Elizaëus esdek-
„lésére elhagyta, és Jeziit Elizaëus szolgáját meglepte.
„És ha vétkes vagyok, nyavalyatörés, vérfolyás és hir-
„telen gutaütés érjen, és véletlen halál ragadjon el, és
„veszszek el testestül s lelkestül és, vagyonostul, és
„Abrahám kebelébe soha ne jussak. És ha vétkes va-
„gyok, Mózesnek a sinai hegyen nyert törvénye sem-
„misítsen meg, és mind azon irás, mely Mózes öt köny-
„vében van írva, szégyenítsen meg engemet. És ha
„ezen esküm nem való és igaz, törüljön el Adonay és
„istenségének hatalma. Amen.“

A MUNKA BEFEJEZÉSE.

Ezek, Legbölcsebb és Legjobb Fejdelem! miket nemes Magyarországodnak, melyben annyi év óta legszerencsésebben uralkodol vala, törvényeiről, intézkedéseiről és hazai szokásairól parancsodra s pártfogásod alatt véltem írásba foglalandóknak.

Mely tárgyban nem kevésre kellett ügyelnem, tudniillik azon fejedelmeknek, kik elődeid valának, végzeményeire, honnan jelen munkánkat majd egészen meritettnek találandod; ismét embereink jutának eszembe, kiket e munkámmal oktatnom kellett. Aman nál fogva történt, hogy írásomban csaknem ugyanazon szókat használtam, melyeket azon fejedelmek használtak; mert képtelennek látszott nem azon szókat használnom, melyekről tudtam, hogy azokat már előbb hozott végzeményeikbe szélteben igtaták.

Arról egy értő sem kételkedik, Legbölcsebb Fejdelem! hogy ama római törvényhozók, régiség iránti tiszteletből, csaknem azon neveket keverték törvényeikbe, melyeket ama legrégibb decemvirkéle törvények koruk szokásaként használtak.

Tudjuk, hogy a legtudósabb latinok is gyakran idegen, merő barbar szólásokat igtattak írásaikba, milyen Cicerónál „mastruca“, mely sardiniai, és csupa idegen szó. Továbbá „gaza“, mely persa szó. Több ily neműt találhatni Fabius Quintilianus azon helyén, hol az idegen szókról bőven értekezik.

Ezenkívül tudjuk, hogy Máró, a latin költészek legfőbbike, gyakran oly régi hazai, és már az ő korában is a nagy régiség miatt egészen *) kiavult mondásokat használt arany verseiben, melyeket Livius Andronicus, Q. Ennius, Furius Bibaculus, Gn. Naevius, Varius, M. Actius, Pachuvius, Q. Cornificius, Lucretius és mások, **) mint közönségesen ismerteket használtak.

Curius (ugymond böles Phavorinus) s Fabricius és Coruncanus legrégibb embereink, és ezeknél régibb ama három Horatius, egyszerűn és tisztán beszélgettek övéikkel, nem is az aurunkok-, vagy sicanok-, vagy pelasgoknak, kik mint mondatik, Olaszország első lakosai valának, hanem saját koruknak szavaival beszéltek; s hogy mi is szinte azt tettük jelen munkánkban, épen nem sajnáljuk.

Aztán eszünkbe jutának magyarjaink, kiknek használatára irtuk csaknem mind ezeket; mert tudva van, hogy magyarjaink inkább fegyverrel és olyasokkal foglalkodtak volt, melyek nélkül „miként nem vehettek, ugy aratást sem várhatának“, mint Cicero, Livius, Sallustius, vagy Aulus Gellius könyveivel. Az értelmesebbek tehát meg fognak bocsátani, hogy magyarjainkkal szoltomban magam is érthető s csaknem honi szókat használtam.

Palladius Rutilus azon könyveinek elsejében, melyeket a földmivelésről irt, eme mondása ösztönzött bennünket leginkább arra, hogy szokott és érthető nyelven szóljunk embereinkkel: „Az okosságnak első kívánata (ugymond), annak személyét becsülni, kit oktatni akarsz. Mert a földmivelést tanítónak nem szükség a szónokokkal művészetben és ékesbeszédben vettélkednie, mint sokan tőnek, kik midőn ékesen szóltak

*) Az eredetiben: „penitus“, a Corpus Jurisban: „potius.“

**) Az eredetiben: „caeteri“, a Corpus Jurisban: „caeteris“.

a paraszthoz, azt nyerték vele, hogy őket a legjáratosabbak sem érthették.“

Azon kívül Lactantiusnak, a vallásról irt harmadik könyvében szavai ezek : „Isten (ugymond) olyan-nak akarta a természetet, hogy az egyszerű s meztelen igazság érthetőbb legyen, mivel az (ugymond) magában is ékes, és azért a külsőleg hozzá adott piperével behomályosodik ; a hazugság pedig ál szín alatt tetsző, mert saját romlottságában eltűnik és elenyészik, ha csak kölcsön keresett ékességgel be nem burkoltatott és el nem simittatott.“

Marcus Tullius, ki nagy és csodálatos ékesszólással birt, a legfőbb jóról és roszról irt első könyvében : „A bölcsekedőt (ugymond) ha ékesen szól, nem utá-lom, különben nem igen kívánom, mert a bölcsekedőtől elég (ugymond) ha beszédbe foglalja, a mit akar, és azt egyszerűen adja elő, hogy megértsem.“

Aurelius Augustinus gyakran ismételte eme mondasát : „Ha a tárgy tudva van (ugymond *) akkor erőltetésre a szókbán nincs szükség.“

Aztán ki hinné, hogy az idegen nemzetek, mint persák, egiptusiak, arabok, scythák, pártosok és hirkánok, más szókkal alkottak volna övéiknek törvényt, mint egyszerű s nálók közönségesen divatos szólásmódon ?

A görögökről is, különösen azokról, kik a magyarázatokkal foglalkodának, azt beszélük, hogy a szer-te divatozott s közönséges beszédet leginkább kedvelték. Lycophron oktatásait kevesen olvassák, mert az olvasók még azok értelmét sem bírják felfogni. Ephesusi Heraclit iratainak elvesztét nem más okból hiszik, hanem mivel igen homályos, az éjszaki sötétségnél is, mint mondják, homályosabb szokat használt. Innen

*) Az eredetiben levő „inquit“ hiányzik a Corpus Jurisban.

történt, hogy öt utóbb „scotinus-“ azaz „sötétkedőnek“ nevezték.

Nem dicsérem, sem a törvények sem más tárgyak azon magyarázóit, kiknek munkái érthetlenné, ha csak más fejtegetőkre nem találunk. Hogy Epicurus, kit övéi legfőbbnek tartának, pórias és népszerű beszédet használt irataiban, másokon kívül Marcus Cicero is bizonyítja.

Plato utóbbi követőinek legfőbbike Plotinus, mint mondják, az ékesen szólást annyira elhanyagolá, hogy azt a mit írt, nemcsak kétszer áttekinteni, hanem még egyszer futólag megolvasni sem bírta, s a helyesírással teljességgel nem gondolt, tudniillik egyedül érthetőségre ügyelvén. Vannak, kik Aristotelest a bölcseledőt sem átalították hasonló írói gondatlansággal vádolni.

Ehez *) járul, hogy amaz, Isten szájából Mózes által a zsidóknak adott isteni törvény oly egyszerű szókkal van írva, hogy abban szerzője az ékesszólásra még csak törekedni sem látszik. Mert a miről az rendeltetik, hogy mindenki kövesse, azt úgy kell előadni, hogy az olvasók könnyen megérthessék, mi van parancsolva. Ezenkívül tudva van, hogy az evangéliumnak és Krisztusnak szent törvényei, melyek nélkül senki sem üdvözülhet, minden szópipere nélkül vannak megírva.

Eszünkbe jutott továbbá, hogy csaknem mindazok, melyek e hármaskönyvben megírva, egyedül a mi használatára leendnek. Úgy vélem tehát, hogy e munkámban czélirányosan használtam inkább Magyarországot, mint Latiumot illető szavakat. Mert e tárgyban (Aristoteles bizonyágtétele szerint is) „úgy kell beszélni, mint a többség szokott.“

Ezeket egyedül azok miatt kívántuk elmondani, kik mindent megvetnek, miket akár Cicero, akár más

*) Az eredetiben „ad hoc“ a Corpus Jurisban „ad haec.“

valamely jeles író egyszer-másszor nem használt. Nekünk azonban jelen munkánkban, melyben mivel minden az igazság kiszolgáltatását, a hazai jogok s törvénykezés módját érdekli, tiszta és világos, és nálunk mindennapi szavakat kelle használnunk. Nem is volt szándékunk ékesszólásunkat, melylyel úgy sem igen bírnunk, mutogatni, hanem gondunkat a köz haszonra, békére, és belső csendességre fordítani.

Gondom volt arra, hogy ezen nemes országod jóváhagyott erkölcei és szokásaitól, valamint a királyi rendeletek tartalmától semmi eltérő vagy idegen ezen iratban ne foglaltassék, hanem minden hű és hiteles legyen.

Ha pedig feledékenységből, vagy elmém csekélysége miatt valami kimaradt, azt Felséged kegyessége meg fogja kegyelmesen bocsátani, s mind azt emberi gyarlóságnak, mely miatt semmi sem lehet minden oldalról tökéletes, tulajdonítani.

Az leszen tudniillik éltemnek végső leheletéig minden igyekezetem és minden törekvésem, hogy Felségednek nemcsak rendeleteit és parancsait, hanem még intését és gondolatát is teljesítsem, ki csak akkor fogom teljesülteknek hinni minden ohajtásimat, ha tapasztalandom, hogy Felséged kívánságának csak némi részben is eleget tettem.

KIRÁLYI JÓVÁHAGYÁS.

Mi tehát, kik említett Magyarországunkat, valamint egyéb uradalmainkat, nem kevésbé törvények és határozatok mint béke s fegyver által ohajtjuk igazgatni s kormányozni, vevén ezen könyvet, és e mondott főpap és zászlós urak s országunk nemesei kérelmeit meghallgatván és kegyelmesen elfogadván, mivel láttuk, hogy minden azon könyvben foglalt és írott és ezen kiváltságlevelünkbe szórul szóra csonkítás vagy megtoldás nélkül ígatott minden fejezetek, minden czímek és czikkelyek, törvényesek és igazságosak; s hogy Magyarországunknak és ahhoz kapcsolt s annak alávetett részek-, és országoknak jóváhagyott szokásait és jogait helyesen érintik s előadják, sőt világos szókkal magukban foglalják: azért azokat méltányoltuk, elfogadtuk, jóvá és helybenhagytuk, s említett Magyarországunknak és annak (miként mondaték) hódoló részeinek megjegyzett főpap és zászlós urai s minden nemesei és főrendei, valamint ezeknek minden utódai s örökösei részére, örökké tartandó törvények, jogok és szokások gyanánt királyi hatalmunk teljességénél fogva megerősítettük; sőt méltányoljuk, elfogadjuk, jóvá és helybenhagyjuk s megerősítjük, ígervén, hogy annak minden fejezetét, záradékát, czímét és czikkelyét megtartjuk és megtartatjuk, jelen iratunk erejénél fogva.

Minek emlékezete- és állandó erősségeül ezen, titkos függő pecsétünkkel (melyet mint Magyarország királya használunk) megerősített kiváltságlevelünket rendeltük kiadni. Kelt Budán, özvegy boldogságos Er-

zsébet ünnepén, tudniillik az említett országgyűlésnek és köz gyülekezetnek harminczharmadik napján, Urunknak ezer ötszáz tizennegyedik; magyarországi stb. országlásunknak huszonötödik, a csehországinak pedig negyvenötödik évében.

Főtisztelendő és tisztelendő urak, Krisztusban atyák : Tamás a római szentegyháznak, S. Martini in montibus című presbyter bibornoka és konstantinápoli patriarcha s apostoli szentszék mellettes követe, esztergami, Frangepán György kalocsai s bácsi törvényesen egyesült egyházak érsekei; nem különben méltóságos és főtisztelendő aragoniai Esten Hypolit, szinte a római szent egyház diaconus bibornoka, egri, Erdewdy János választott zágrábi, Wárday Ferencz erdélyi, Peréni Ferencz választott váradi, György titkos cancellárunk, pécsi, Beryzló Péter főkincstartónk s Dalmát-, Horvát- és Tótországaink bánja, veszprémi, Gözthon János győri, Zálkán László váci, Chaholi Ferencz csanádi, Podmanyni István nyitrai, gwthi Ország János szeremi, gybarthi Keserw Mihály bosznai választott, és Egervári Bereczk tinnini egyházak püspökei, isten egyházait szerencsésen kormányozván.

Továbbá tekintetes és nagyságos Peréni Imre, Abauj vármegye örökös grófja, említett Magyarországunk nádora s kunjaink birája, gróf Péter szentgyörgyi és bazini gróf országbiránk, Zápolya János szepességi örökös gróf, erdélyi vajdánk és székelyeink ispánja s főkapitányunk, ugyanazon Zápolya János és Bélai Barnabás szőrényi bánok és Báthori István temesi gróf s Magyarországunk alsó részeinek főkapitánya, Raskai Balázs tárnok, gergelylaki Bwzlay Mózes ajtónálló, bethewki Drágffi János asztalnok, lyndvai Bánffi János pohárnok, Báthori György főlovász, Palóczi Mihály királyi komornok mestereink, és berzenczei Bornemisza János pozsonyi gróf, s több mások, országunk megyeispánságait és hivatalait tartván.

VERBEWCZI ISTVÁN MESTER, A KIRÁLYI FELSÉG SZEMÉLYES JELENLÉTÉNEK HELYTARTÓJA, AZ OLVASÓKNAK ÜDVÖZLETET. *)

Midőn fenséges és egyszersmind legkegyelmesebb urunk Ulászló, Magyar- és Csehországok stb. királya a mult években részint önként indittatva, részint minden rendű alattvalóinak gyakori esdeklései által megkérlelve, azon törvényeket és azon szokásokat, melyeken ezen ország törvénykezése már az időnek hosszú során keresztül annyi háboru s lázadás zivatara közt alkalmasint erősen nyugodott, írott jog szabálya-s módjára elhatározta volna szerkesztetni: azok közt, kik ő felsége iránt mind hűséggel, mind engedelmes-séggel viseltettek, ama kötelesség teljesítése végett engem vélt választandónak, hogy ezen Magyarország honi szokásainak és rendeleteinek annyi elszórt és szertelevő részeit mintegy egy testbe foglalva s írás által felvilágosítva szállítanám át az egész utókorra.

Én pedig ezen kötelességet, ámbár ismervén gyengeségemet, nem annyira tehetségeimbeni bizakodásból, mint tartozó engedelmességből elvállaltam, és a mennyire csekély elmémhez képest tehetségem engedé, sok és huzamos munkával végrehajtottam.

Mig időközben királyi meghagyásból többi ítélőmester is, akkoron bírótársaim, azonkívül a királyi

*) Ezen végszó az eredetiben előszó gyanánt legelül áll.

törvényszék hites közbirái, s több mások az egyházi s világi jogban nagyon járatosak, mind ezeknek megvitatására, vizsgálására s rostálgatására rendeltettek.

Ezek a kivánság szerint megtörténvén, elvégre a megváltásnak ezer ötszáz tizennegyedik évében, a kevéssel az előtt támadott pórlázadás elpusztítása s kiirtása után, Szent Lukács evangelistának szentelt napon tartott nyilvános és közönséges országgyűlésen, és ezen ország minden főpap és zászlós urai, s nemesi és főrendei gyülekezetében, azon fejdelem mindek esdeklésére s örömére ezen saját vezérlete és pártfogása alatt készített, hazai jog rövid előadását, irásban és előszóval jóváhagyta, azt királyi parancs s királyi hatalmának teljessége által megerősítvén másíthatlanul szentesítette.

Megigérvén ezenkívül, hogy ugyanezen munkát, íróhártyára irottan egész Magyarországon hatóságoként ajándékol elküldendi. De mivel hosszas munka vala a törvények oly nagy sokaságát ötvennél több példányban átíratni (mert annyi sőt több kerület és hatóság van, a mieink vármegyéknek hívják, melyeket ezen ajándekban egyenként és külön kellett részesekké tenni), a király az alatt, a Pozsonyba s Bécsbe rendelt gyűlésekbe, országainak ügye úgy kívánván, eltávozott.

Hol legdicsőségesebb Maximilián választott felleges római császárral, és saját testvérével Zsigmond lengyel királylyal, köz és magános tárgyak intézésében töltvén az egész tavaszt és a nyár nagyobb részét, végre az országba visszatért, és ámbár az vala erős és eltökélt szándéka, hogy országának honi jogai mindek előtt világot lássanak: azonban más és más tárgyak fordulván elő, ezen halogatások közt Isten akaratából élte futását be végezvén, a mennyei hazába költözött.

Hogy pedig ezen annyi szorgalommal és annyi fáradsággal kidolgozott, és a legfőbb királyi hatalom megerősítésével (csupán a pecsét felfüg-

gesztését kivéve) hitelesített és jóváhagyott munka rejtekben ne heverjen, és idővel feledékenységbe esvén, semmivé ne legyen; minél ezen országba rosszabb nem történhetnék, és kivált a perek elintézésére s igazság kiszolgáltatására nézve veszedelmesebbet nem is gondolhatni: ezen honi szokásokat és törvényeket, semmit sem változtatva azok értelmén és rendén, azon formában és szerkezetben, miként előbb keltek, közre bocsátattam, és hogy távolabb s többeknek szolgáljanak használatul, könyvnyomtatók által kinyomattam.

Ohajtom pedig, hogy a ki ezen fejtegetéseimet kezébe veendi, igaz bíráló s jó szándékkal legyen irántam. Mert ámbár azok kikeresésére s magyarázatára, a mennyire lehete, igen nagy szorgalmat fordítottam: de mivel megvallom, hogy igen esekély tudománynyal és nem eléggé ékes előadással bírok, nemhogy arra, a ki írásaimnak akár hibáit megigazítja, akár a mit elhagytam, kipótolja, haragudjam vagy nehezteljek, sőt inkább azért iránta *) (bár ki legyen is az) a legnagyobb hálával leszek. Mert az ember gyakran szokott hibázni s esalatkozni; és kevésbé esodálandó, ha valamit elfelejtünk, mint ha mindenre emlékezünk. Éljetek boldogul.

*) Az eredetiben : „sim illi“, a Corpus Jurisban : „simili“; s eképen a Corpus Juris következő sorában levő : „sim“ nincs az eredetiben.

TARTALOM.

Lap.

Előszó az első kiadáshoz.

Előszó a második kiadáshoz.

Ajánlás Ulászló királyhoz 1— 8.

Királyi jóváhagyás 9— 13.

ELŐBESZÉD.

1. Czim.	Az igazságról, mi az meghatározólag? s annak elosztásáról	14— 16.
2. „	A jogról és a jognak elosztásairól	16— 19.
3. „	Miként különböznek a természeti jog, nemzetek joga és polgári jog	19— —.
4. „	A katonai jogról s a jogtudományról	19— 20.
5. „	Különbség van az igazság, jog és jogtudomány között	20— —.
6. „	A törvény határozványairól s föltételeiről	20— 23.
7. „	Miért alkottattak a törvények? s a törvény négyféle tisztéről	23— 24.
8. „	A határozatról és helyhatósági jogról	24— 25.
9. „	Megállhat-e a határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen?	25— 26.
10. „	Mi a szokás, és mik szükségesek a szokás megerősítésére?	26— 28.
11. „	Hogyan különbözik a törvény a szokástól? s a szokásnak háromféle erejéről	28— 29.
12. „	Az ellenkező törvényről s határozatról és szokásról mit kell tartani?	29— 31.
13. „	Mi a bíró, mi a törvénytétel, mi az ügy, mi a fölperes és a panaszlott?	31— 32.
14. „	Mik kívántatnak meg a törvénytételre, hogy az igazság eselekvénye legyen? És a törvényhatóságról s a jó bírónak tisztéről és tulajdonságairól?	32— 33.
15. „	Vajjon a bíró a szóváltólag előhozottak s bebizonyítottak szerint tartozik-e itélni, vagy lelkiösméret szerint?	34— 35.
16. „	A bírónak kétféle lelkiösmeretéről, tudniillik a dologra és a mondottra nézve.	35— 37.

1. Czim.	Nemes Magyarország jogainak és szokásainak hármias felosztásáról általában . . .	38— 39.
2. „	Hogy mind az egyházi, mind a világi személyek ugyanazon egy szabadsággal élnek	40— 41.
3. „	Nemességünk eredetéről. És mikép adatott át fejedelmünknek az országlás	41— 43.
4. „	Hogy a valóságos nemesség katonai szolgálatok és egyéb erények által szereztetik, és birtoki adománynyal erősítettik meg .	43— 44.
5. „	Hogy kiki szolgálatival szerzett javairól szabadon rendelkezhetik	44— —.
6. „	Hogy nemesek birtoki adomány nélkül is tétetnek, és hogy a nemesség bebizonyítására törvény előtt nem szükséges a nemesi czímer	44— 45.
7. „	Hogy a nemes atyától, és nemetlen anyától nemzettek valóságos nemesekül tartatnak, de nem viszont	45— 46.
8. „	Hogy örökbe fogadás által is lesznek s tétetnek nemesek	46— —.
9. „	A nemeseknek négy kiváltságos és fő szabadságairól	46— 48.
10. „	Hogy fejedelmünk minden uraknak, minden zászlósoknak és ország nemeseinek igaz és törvényes örököse	48— 49.
11. „	Hogy a pápa az egyházi javadalmak adományozására nézve ez országban semmi hatóságot nem tartott meg, a megerősítési hatalmon kívül	49— 52.
12. „	Hogy minden főpap urak és egyházi személyek királyunk iránt hűségi hódolatra köteleztetnek. És hogy a világi javakra nézve világi bírák előtt tartoznak törvényt állani	52— 53.
13. „	A királyi adományokról s azoknak fajairól általában	53— 54.
14. „	A hűtlenségi vétket szülő esetekről . . .	54— 56.
15. „	Hogy a rablók, orvok és gyilkosok javai, királyi adományozás alá nem tartoznak .	57— —.
16. „	Hogy a hűtlenség vétké és a főbenjáró ítélet kétféleképen különböznek egymástól . .	58— 59.
17. „	Kik és kiket értünk az örökösök és maradékok alatt? És mely jószágok illetnek csak fiágot s melyek mindkét ágat? . .	60— 62.

18. Czim.	A szolgálattal szerzett birtoki jogok miért nem illetik a nőágot?	62— —.
19. „	Ellenben a pénzen vett birtoki jogok miért illetnek nőágot szintúgy mint fiágot?	62— 63.
20. „	Vajjon a hűtlenség vétke miatt elítéltnek mind a két ágot illető javai, megkegyelmezés után mindenik ágot illetik-e?	63— 64.
21. „	A szolgálatokért s egyszersmind pénzért adományozott jószágok mind a két ágot illetik-e?	64— 65.
22. „	Az adománylevélnek e záradékáról: „magvaszakadtával.“ Mit kell érteni a magon?	65— 66.
23. „	Meddig tart s idősül el a királyi jog?	66— 67.
24. „	Mi a királyi jog meghatározólag és mi a birtoki jog?	67— 69.
25. „	Hogy a jószágokat királyi jogcímekkel igazságtalanul felkérők azon jószágok örök becsüjében marasztaltatnak	69— 70.
26. „	Hogy a jószágoknak valaki magvaszakadtánál fogva felkérői semmi teherben nem marasztaltatnak	70— 71.
27. „	Hogy perben álló jószágokat magszakadásnál fogva föl nem kérhetni	71— 73.
28. „	Hogy királyi adomány útján szerzett jószágok, ha pénzösszeg fizettetnék is az ellenmondóknak, nőágot nem illetnek	73— 74.
29. „	Minő eljárást kíván a magszakadásnál fogvásti királyi adomány?	74— 77.
30. „	A magszakadásnál felkért jószágokról hozott törvényezikkely magyarázata	77— 78.
31. „	Arról, ki valakinek ügyébe a királyi joggal avatkozik	78— 79.
32. „	Hogy valamennyi királyi adománylevélnek egy év lefolyta alatt törvényes igtatással kell megerősíttetnie	79— —.
33. „	Az igtató, határjáró, intő és rövid idézőlevelekről. Hány napig tart végrehajtási erejük?	79— 80.
34. „	Mily érvényességük az adományok igtatólevelei az ok kitételével, és milyenek ok-kitétel nélkül?	81— —.
35. „	A bevallás szószerinti tartalma nélkül készült királyi jóváhagyó levelekről	81— 82.
36. „	A királyi új adományról általában. És honnan veszi eredetét?	82— —.

37. Czim.	Mi az új adomány leirólag? és hogy kétféleképen lehet azt érteni	83— 86.
38. „	Honnan ered a vértagadás?	87— —.
39. „	Mi a vértagadás határozólag s annak büntetéséről	87— 88.
40. „	Az atyai és ősi jószágoknak a testvérek közötti felosztásáról	88— 89.
41. „	Mint áll a dolog, ha az atyai ház kőből vagy nagy költségekkel építtetett? . . .	90— —.
42. „	Hogy a legidősbik testvér viselendi gondját az okleveleknek.	91— —.
43. „	A testvérek által szerzett jószágoknak osztályáról, és ezen adományi záradékáról: „általa“	92— 93.
44. „	Mi történik, ha valamely testvér az általa keresett jószágokat magának akarja tartani?	93— 94.
45. „	Hogy testvérek között a jószágosztálynak nem kell per után történnie	94— 95.
46. „	Mikor engedtetik meg osztályos atyafiak között a jószágokban osztályujítás, és mikor nem?	95— 96.
47. „	Hogy az atyafiak közt felosztott minden jószágok, egyik atyafi magvaszakadtával a másakra háramolnak, még házasság közbejöttével is	96— 97.
48. „	Vajjon szállanak-e férjnek és feleségnek együtt adományozott jószágok a férj magvaszakadtával a feleségre, és viszont? . . .	97— 99.
49. „	Vajjon a hűtlenség vétke miatt megítéltnek jószágai szállanak-e királyi jóváhagyás hozzájárulásával a fogadott testvérré? . . .	99— —.
50. „	Mit kell két testvér leányainak, kik külön-külön örökösökké fiasítottak, öröködéséről tartani?	100— —.
51. „	A jószágoknak atyák és fiak közötti felosztásáról, és az atyai hatalomról	101—102.
52. „	Azon esetek, melyekben az atya, fiát a jószágoknak felosztására kényszerítheti . . .	103— —.
53. „	Azon esetekről, melyekben viszont a fiu osztozkodhatik meg az atyjával	103—105.
54. „	Az osztálynak még egy esetéről és a fiut anyai joga illető jószágról	105— —.
55. „	Az örült és tébolyodott fiakról, hogy mindig atyai hatalom alatt maradnak	106— —.

56.	Czím. Hányféleképen szűnik meg s töröltetik el az atyai hatalom?	106—107.
57.	„ Hogy minden úr és nemes saját jószágairól szabadon rendelkezhetik	107—108.
58.	„ Hogy az atya az ősi jószágokat gyermekeinek sérelmével el nem idegenítheti	108—109.
59.	„ Mit tesz terhet vállalni fel, és hányféleképen vállaltatnak fel a fiak és atyafiak terhei?	109—111.
60.	„ A birtok eladásánál szükségeskép előre bocsátandó törvényes megintésről	111—115.
61.	„ Mint kell az atyafinak a másik atyafi által eladott vagy elzálogosított részét visszaszereznie?	115—116.
62.	„ Nehány vissza nem huzható bevallásról	117— —.
63.	„ Azon bevallásokról, melyeknél törvényes igtatásra van szükség s melyeknél nincs	118—119.
64.	„ Mi a királyi jóváhagyás meghatározólag?	119—120.
65.	„ Mely bevallásokhoz szükséges a királyi jóváhagyás, és melyekhez nem?	120—121.
66.	„ Mi a szerződés határozólag, és törvényes igtatásra mikor van szüksége?	121—122.
67.	„ Hogy kétféleképen mondatik valaki, jószágok uralmával birni. És végül a szerződésekről	123—124.
68.	„ Hogy a jószágoknak erőszakos elfoglalóit azokból szinte erőszakosan ki lehet vetni	125— —.
69.	„ A „semmi jogot“ záradékról. És mily jószágok szállanak vissza az ajándékozóra vagy eladóra?	126— —.
70.	„ Mi a jószágoknak viszonylagos cseréje, és miért találtatott fel?	126—127.
71.	„ Mit kell tartani, ha a csere álnokul és szinletten történt és tétetett?	127—128.
72.	„ Mimódon nem húzathatik vissza a csere semmiképen?	128—129.
73.	„ Ha a cserében pénz adatik felül, illetik-e a leányágot efféle jószágok?	129— —.
74.	„ Mire való a szavatosság, vagy az eleve felvállalt mentesítő biztosítás?	130— —.
75.	„ Kik értetnek a törvényes megtámadók alatt?	131— —.
76.	„ Nevezetes kérdés a szavatosságról vagy mentesítő biztosításról	131—132.
77.	„ Hogy a jószágok ajándékozói, s eladói, ezeknek birtokosai ellen önmaguktól nem ügködhetnek	132— —.

78.	Czím.	Mi az elévülés határozólag? s hány évi folyamat foglal magában különféleképen?	132—133.
79.	„	Micsoda időkben nem foly az elévülés s mikor ninesen helye?	133—134.
80.	„	A zálogos birtoki jogokról általában	134—135.
81.	„	Mi a jószágoknak zálogítása? és hányféleképp értetik?	135—136.
82.	„	Mint értetik a zálogos jószágokra nézve az elévülés meg nem engedése?	136—138.
83.	„	Hogy a birtoki jogok közbeesüjökön túl el nem zálogíttathatnak	139— —.
84.	„	A határok megkülönböztetéseiről s igazításairól általában	139—141.
85.	„	Miképp értetik az, hogy a határok igazításában az elévülés meg nem engedendő?	141—142.
86.	„	Mely határlevelek érvényesek, és melyek nem?	142—144.
87.	„	A folyók ereje által elszakasztott földekről mit kell tartani?	144—145.
88.	„	Mi a negyedjog meghatározólag, s kiknek kell fizettetnie?	146— —.
89.	„	A negyedjogok vagy leányi negyed fizetése módjáról	146—147.
90.	„	Ha egy leánynak kiadatott a leányi negyed, a másik azért perlekedhetik az örökség iránt	147— —.
91.	„	Hogy hajadon leányok bevallásokat nem tehetnek	147— —.
92.	„	Miképen maradnak a leányok, kiházásításuk ideje előtt az atyai házban	148— —.
93.	„	Mi a hitbér meghatározólag, s mi a jegyajándék?	148—149.
94.	„	Kik hivatalnál fogva igazi országzászlósok?	149—150.
95.	„	Hogy a hitbér fizetése részint pénzzel, részint eladó dolgokkal történik, s minők legyenek az eladó dolgok?	150— —.
96.	„	Hogy az asszony, első férjétől egész, a másodiktól fél hitbért kap; s honnét fizetnek a hitbérek?	150—151.
97.	„	Hogy lehet a negyedet és hitbért egyszerre követelni?	151— —.
98.	„	Hogy lehet az asszonyokat férjeik jósaigaiból kivetni, s hogyan nem? s azoknak ingó javaiból?	151—152.

99. Czim.	A férj ingó javainak elosztásáról annak özvegye, gyermekei s vérei közt . . .	153— —.
100. „	A jegyajándékról, és a menyasszonynyal s menyekző idején a menyasszonynak adott dolgokról	154— —.
101. „	A meghaltnak ménesi lovairól ötvenes számig	155— —.
102. „	A férjnek, feleségéveli házassága alatt szerzett birtoki jogairól	156—157.
103. „	Hogy az asszony, férjének az általa zálogba adott jószágaiából is kinyerheti hitbérét .	157— —.
104. „	Hogy a feleség hitbére, férje rosz tetteért, el nem vész	157— —.
105. „	Hogy a paráznaságon kapott asszony elveszti hitbérét, de nem jegyajándékait .	158— —.
106. „	A rokonok közt tudva vagy nem tudva kötött házasságról	158—159.
107. „	Miként ismerszik meg a vérrokonok közt tudva kötött házasság?	159— —.
108. „	Hogy a nem tudás törvényszerű, a tudás pedig törvényszerűtlen gyermekeket nemz a vérrokonok közt	160— —.
109. „	Mimódon engedheti el hitbérét a feleség férjének?	160—161.
110. „	Hogyan tehet a férj feleségének s viszont a feleség férjének saját javaira nézve bevallást?	161—162.
111. „	A gyermekek törvényes és nem törvényes koráról s azoknak ügyvédvallomásáról .	162—164.
112. „	Kik értetnek önjoguaknak? És a gyermekeknek háromféle gyámságáról	164— —.
113. „	Az első gyámságról, mely törvényesnek neveztetik	164—165.
114. „	A második gyámságról, mely végintézetinek neveztetik	165—166.
115. „	A harmadik gyámságról, mely rendeltnek neveztetik	166—167.
116. „	Miként következnek a férfi és miként a nőágbeli atyafiak a gyámságban? . . .	168—169.
117. „	Mit kell a gyámság iránt tenni, ha a birtoki jogok mindkét ágat illetik	169—170.
118. „	Mi a firokonság és atyafiság, vagy : firokon és atyafi	170— —.
119. „	A végrendeleti gyámság lerontja-e a törvényest, és viszont?	170—171.

120. Czím.	Megjegyzendő két következtetés a gyámi öröködségről	171—172.
121. „	Azon esetekről, melyekben a fivérek gyámságra nem bocsáttatnak	172—173.
122. „	Hányféle módon mentethetnek ki a gyámok a gyámság terhétől?	173—174.
123. „	Hogy a gyámok híven tartoznak gyámsági tisztöket viselni. És hányféle módon lesznek gyanúsok?	174—175.
124. „	Mikép lehet a gyámokat bevádolni? s az örült gyámgyermekéről	175—176.
125. „	Hogy a fejdelem törvényszékek időszakain kívül is gondoskodhatik gyámról	176—177.
126. „	Hogy a gyámok a gyámgyermek minden ügyében eljárhatnak	177—178.
127. „	A gyámgyermek korának megvizsgálásáról s az iránti korlevelekről	178— —.
128. „	Minő erejűek a korvizsgálati levelek? s hogy kell a teljes koron alul tett bevallásokat visszahúzni?	178—179.
129. „	Hogy az árvák, az ellenök gyámgyermeki koruk idején indított perekben felelni nem tartoznak	179—180.
130. „	Hogy a gyámgyermek atyjok életében kezdett perekben felelni tartoznak	180—181.
131. „	Némely esetek, melyekben nem törvényes koru gyámgyermek is felelni tartoznak .	181—182.
132. „	Hogy a gyámgyermeket perbehívók azoknak díjában marasztaltatnak	182— —.
133. „	Mi az ingó s ingatlan javak becsüje, és miképen történik?	182—188.
134. „	Hányféle módon s mily tekintetek szerint történnek a javak és dolgok becsüi? . . .	188—190.

MÁSODIK RÉSZ.

1. „	Nemes Magyarország jogainak és szokásainak második részéről általában	191— —.
2. „	Hányféleképen értetik a közönséges végzemény?	191—193.
3. „	Kik alkothatnak törvényeket s határozatokat?	193—194.
4. „	Kik értetnek a nép s a köznép nevezet alatt?	194—195.
5. „	Kiket köteleznek a rendeletek s határozatok?	195—196.

6. Czim.	Honnét vette eredetét a törvényszékeken megtartandó szokásunk?	196—198.
7. „	Mi a kiváltság meghatározólag, s hányféle a kiváltság?	198—199.
8. „	Vajjon a végzemény eltöröltetik-e a kiváltság által, s viszont?	199—200.
9. „	Hogy a kiváltságot kétféleképen lehet tekinteni s kiadni; és először: törvényesen	200— —.
10. „	Hogy a kiváltság kétféleképen sértheti mások jogait	201— —.
11. „	A kiváltság második módon adatik: törvényellenileg	201—202.
12. „	Hányféle módon lesz erőnélkülivé a kiváltság?	203—205.
13. „	Mi a pecsét meghatározólag, és hogy kétféle a pecsét?	206—207.
14. „	Mely királyok kiváltságai tartatnak meg, s melyekéi nem?	207—228.
15. „	Az oklevelek s kiváltságlevelek átíratairól mit kell tartani?	228—229.
16. „	Az ily záradéku kiváltságokról: „a melynek vagy melyeknek tudomásáról.“ És az álorczákról vagy színlett személyekről	229—231.
17. „	Mire kell figyelmezni a hamis levelek megismerésében?	231—232.
18. „	A perbehívásokról	233—234.
19. „	Miképen és kik által kell a perbehívásoknak végbevitetniök?	234—235.
20. „	A személyes idézésről, megintésről és eltiltásról	235—237.
21. „	A végrehajtásokra küldendő káptalani s conventi bizonyságokról	237—238.
22. „	Annak büntetéséről, ki azon egy ügyben királyi embernek és ügyvédnek találtatott	238—239.
23. „	Annak büntetéséről, ki meghalálozottat vagy gyermekeket perbe hí, avagy nemest törvény elébe állittat	239— —.
24. „	A zálogos jogok és hitbérek iránt törtéendő megintésekről; s az innen származó büntetésekről	240—241.
25. „	A perbehívó levélnek „per függőben léte“ záradékáról, és ennek erejéről	241—242.
26. „	A perbehívásban három tárgyat kell világosan kijelölni	242—243.

27. Czim.	Mi a közös tanuvallatás? és hány feltétel kívántatik annak tartására?	243—345.
28. „	Miképen kell közös tanuvallatásban a tanukat kikérdezni? És azoknak büntetéséről, kik tanubizonyságtételre hivatván megjelenni vonakodnak	245—246.
29. „	Hogy a tanuk nevei két okból szoktak a tudósító levélbe iratni	246—247.
30. „	A hamis esküről, és ugynevezett ludasok büntetéséről	247—248.
31. „	Hogy a közös tanuvallatás tartása kétszer meg nem engedtetik	248—249.
32. „	A közös tanuvallatás után vagy előbb is mimódon ítéltetnek meg a hitletételek a perlekedőknek?	249—251.
33. „	Vajjon a nemes esküje paraszt mellett és viszont, a károk megtérítésében érvényes-e?	251—252.
34. „	A levélneműek dolgában határozandó és szabandó hitletételekről	252—253.
35. „	Mely esetben kell az együtt-esküvőknek neveit följegyezni?	254— —.
36. „	Annak büntetéséről, a ki mást nemetlennnek vagy becstelennek mondott. És az esküvéseknek többféle kimeneteleiről	254—255.
37. „	Az időközben elhalt atyának esküje mimódon száll fiára vagy firokonára?	255—256.
38. „	Vajjon az együtt-esküvők egyike ugyanazon ügyben esküjével több személyeket fölmenthet-e?	256—257.
39. „	Hogy fejdelmünk sem főbenjáró ítélet alá nem eshetik, sem hitet valaki ellen önmaga letenni, sem jogait előmutatni nem köteles	257— —.
40. „	A főpap és zászlós urak s apátok és püspöksüveges prépostok hitletételének módjáról	257—258.
41. „	Mi a szemügyre vétel, s mimódon kell véghezvitetnie?	258—259.
42. „	Az ítéletek fajai- s különbféleségeiről, és végrehajtásaikról	259—260.
43. „	A főbenjáró ítélet mimódon különbözik a fejválsági büntetéstől?	261—262.
44. „	Azon esetekről, melyekben egyházi személyek ellen is főbenjáró ítélet hozatik	262—263.
45. „	Egyházi személyek mimódon térítik vissza az adósságokat és károkat?	263—264.
46. „	Mimódon kell a káptalant s conventet	

	együtt, és a magán személyeket külön elitelni?	264— —.
47. Czim.	Mit kell tenni, ha valamely káptalanbeli személy itéltetett meg?	264—265.
48. „	Az egyházi személyek tisztjei által okozott károknak megtérítéséről	265— —.
49. „	A főpap, káptalannal együtt véve mimódon, s külön mimódon kap ítéletet?	266—267.
50. „	Az újonnan választott főpap uraknak évi perhaladékáról	267—268.
51. „	Hogy az egyházak főpapjai, elődeik vétkei miatt nem marasztaltathatnak	268—269.
52. „	Hogy birtoki jog dolgát illető ügy egyházi törvényszéken nem tárgyalható, bár ígéret vagy végrendelet jöne is közbe	269—270.
53. „	Micsoda hatósága van a káptalani tisztnek vagy dékánnak midőn a káptalan jobbágyi közt hivatalokodik?	271— —.
54. „	Az auranai perjelről s állásáról; és az ellene hozandó ítéletekről	271—273.
55. „	A főbenjáró ítéletről s annak végrehajtása soráról	273—274.
56. „	Az ítéletnél fogva elfoglalt javak a bíró és ellenfél kezeiből mimódon váltatnak ki?	274—275.
57. „	Az elítélt ember részére adott királyi ke- gyelemnek mily ereje van? És a bírót illető részekről	275—277.
58. „	Mikor és mimódon lehet a főbenjáró ítélet- ben marasztaltat letartóztatni?	277—278.
59. „	Mi és mikor engedtetik meg a birói levélbe iglatni szokott okszerű mentség?	278—279.
60. „	A fiak és leányok s atyafiak részeit az ítélet végrehajtásakor mimódon kell külön sza- kasztani?	279—280.
61. „	A perközben elhalt atyák és atyafiak jogai- nak becsűjéről	280—281.
62. „	Az apa elítéltetése előtt és után született fiak az apai javakban miképen örököznek?	281—282.
63. „	Az apa elítéltetése után született fia vissza- válthatja-e az apai javakat?	282— —.
64. „	Hát ha az apa fiával, vagy minden atyafiak együtt itéltetnek el?	283— —.
65. „	Vajjon a királyi törvényszéken hozott ítélet által, a Tótországban vagy Erdélyben birt javak is elveszittetnek-e, vagy sem?	283—285.

	<i>Lap.</i>
66. Czim. A hűtlenségi vétek miatti ítélet kimondásáról	285— —.
67. „ A kisebb hatalmaskodásokról; és azon tárgy felől hozandó ítéletekről	285—288.
68. „ Azon ügyről, midőn valakit kisebb ítéletnél fogva is le lehet tartóztatni	288—290.
69. „ A széksértési büntetésről és a kisebb ítélet terhének fizetéséről	290—291.
70. „ Mi a patvarság? és hány módon követtetik el? és annak büntetéséről	291—292.
71. „ Nevezetes és figyelemre méltó kérdés a patvarság dolgában	292—296.
72. „ A nyelvváltságról és büntetéséről	296— —.
73. „ Mi a visszaüzés, és ennek módjáról s büntetéséről	296—297.
74. „ A visszaüzésről alkotott közönséges végzemeny czikkelyének felvilágosítása	298—301.
75. „ Hogy a hűtlenségi vétek három módon ítéltetik meg s mondatik ki	301—304.
76. „ Vajjon élhet-e az visszaüzéssel, a ki a perfolymatban nem ügyködött?	304—306.
77. „ A perujításról s annak módjáról, rendéről és folyamataról	306—309.
78. „ Vajjon nyerhet-e perujítást, ki a perben nem vesztett?	309— —.
79. „ Mi az ügyvéd visszahuzása? és hol kell történnie?	309—310.
80. „ Az ügyvédi szóváltás mimódon, és mily teherrel másíttatik meg?	310—311.
81. „ Az ügyvédi szóváltás két módon szokott visszahuzatni	311—312.
82. „ Hogy az ügy lezáratása két módon történhetik	313—317.
83. „ Mimódon kell az ügynek az ítélet hozatala előtt, és mimódon az után lezáratni?	317—320.
84. „ Azokról, kik más ügyébe avatkoznak, mit kell mondani?	320—322.
85. „ Vajjon ha a fölperes a pertől eláll, a beavatkozó eljárhat-e abban?	322—323.
86. „ A perfolymában összegyűlt birságokat mimódon kell behajtani?	323—325.

HARMADIK RÉSZ.

1. „ Nemes Magyarország jogainak és szokásainak harmadik részéről általában	326— —.
---	---------

2. Czim.	Alkothat-e magától minden nép vagy vármegye határozatokat?	326—329.
3. „	Tót- és Erdélyországnak külön szokásjogáról	329—331.
4. „	Az erdélyi scythákról, kiket székelyeknek hívunk	331—332.
5. „	Mi a díj és hányféle értelmű?	332—333.
6. „	Miként küldetnek fel a megyei ispánok székeiről a perek a királyi törvényszék elébe? és azon székek előtti ügyvédi visszahuzásról	333—334.
7. „	Milyen pereket kell a királyi törvényszéktől ismét a megyei ispánok elébe visszaküldeni?	334—335.
8. „	A szabad városokról és azoknak állapotjáról általában	335—336.
9. „	Hogy a szabad városok polgárai díjaikra nézve a nemesekkel egyenlők	336— —.
10. „	Miként küldetnek fel a szabad városi polgárok pereit a királyi tárnokmester elébe?	336—337.
11. „	Miként kell a szabad városok polgárainak ügyeiben perujtást nyerni?	337—339.
12. „	Az idegen tanuskodásnak el nem fogadásáról polgárok között	339— —.
13. „	A bíró s hites polgárok előtti bevallásokról	339—340.
14. „	Miként kell polgárok közt az örökség birtokába lépni?	340—341.
15. „	A polgárok között megtartatni szokott törvényes elévülésről	341— —.
16. „	Miként kell polgárok közt az örökséget s tartozékait elfoglalni?	341—342.
17. „	A polgárok adósságairól, hol minden bizonyítás hiányzik	342— —.
18. „	A mások földén örökséget bíró polgárokról	342— —.
19. „	Miként tartoznak a városok birtoki jogaikra nézve törvényt állani?	342—344.
20. „	Miként büntethetik polgárok a nyilvános gonosztevőket?	344—345.
21. „	Az önvédelmezés közben valaki által elkövetett gyilkosságról	345—346.
22. „	Hányfélekép és miként értendő a védelem?	347—348.
23. „	Szabad-e valakit fenyegetés miatt megtámadni?	348— —.
24. „	Segítheti-e egyik ember a másikat?	348—349.

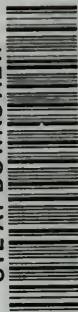
25. Czim.	A falusiaknak, kiket jobbágyoknak hívunk, állapotjáról és törvényeiről	349—350.
26. „	A jobbágyok részéről eszközözlendő törvényszolgáltatás módja és rendéről	350—355.
27. „	Miként ítéltetnek oda a hitletételek nem-nemes szolgáltnak?	355—357.
28. „	Miként kell a vagyontalan és örökséget nem bíró parasztokon a kárt és adósságot megvenni?	357—358.
29. „	Miként osztassék fel a parasztok ingó s ingatlan vagyona fiak és leányok között?	358—359.
30. „	Miként száll a végrendelet nélkül meghalt paraszt vagyona a földesurra?	359—360.
31. „	Hogy a parasztok saját személyükben a nemesekkel perlekedésbe nem bocsátkozhatnak	361— —.
32. „	Miként kell a vármegyék ispánjainak és kiváltságolt nemeseknek a nyilvános gonosztevőket büntetni?	361—362.
33. „	Miként kell a barmok és marhák által okozott károkat megtéríteni?	362—363.
34. „	Lopott és a táborban vagy táboron kívül megtalált lóról	363—364.
35. „	A perek főlebbküldéséről és főlebbküldő levelekről	364—365.
36. „	A zsidóknak keresztyének ellen teendő esküjök formája	365—366.
A munka befejezése		367—371.
Királyi jóváhagyás		372—373.
Verbőczy István az olvasóhoz		374—376.

EGGENBERGER FERDINÁND,

akad. könyvkereskedésében megjelentek és kaphatók :

- Bartal G.** Commentariorum ad Historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV. 3 tomi in 8°.
1847. 6 ft. 30 kr.
- Corpus Juris Hungarici**, se decretum generale inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum. Editio nov. in tribus tomis, Indice novis curis elaborato et ad novissimum tempus producto locupletata. Folio 1845. in albis 16 ft. 50 kr.
- Cziráky, Com. Ant. M.** Conspectus juris publici regni Hungariae ad annum 1848, 2 tomi 1851. 2 ft. 10 kr.
- Hoffmann Pál.** A jog lénye (bevezetés a jogtanulmányba.) (Akad. székfoglaló beszéd.) 1864. — ft. 50 kr.
- Kelemen E.** historia juris Hungarici privatis et institutiones juris Hungarici privati. 3 tomi. Ed. 2-a. 8°. 6 ft. 30 kr.
- Knauz Nándor.** Az országos tanács és országgyűlések története 1445—1452. 1859. 1 ft. 20 kr.
- Monumenta Hungariae historica.** (Magyar történelmi emlékek) kiadja a m. tud. akademia tört. bizottmánya.
Első osztály : Okmánytárak, I.—X. kötet.
Második osztály : Írók. I.—VII. IX. XI. XII. XV. kötet.
Egy egy kötet ára : 3 ft. 15 kr.
- Szlemenics Pál.** Törvényeink története az Ausztriai ház országlása alatt, 1740—1848. 1860. 4 rész. 3 ft. 50 kr.
- Virozsil Ant.** Jus naturae privatum methodo crit. deductum, 3 tomi. 1833. 6 ft. — kr.
- , — Epitome juris naturae seu universa doctrina juris philosophica. 1839. 3 ft. 15 kr.

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 07 02 02 009 0